T·ESWAR

ପ
ରା
ଗ

ଲେଖକ

ଶ୍ରୀ ବାମାଚରଣ ମିଶ୍ର

—ପ୍ରକାଶକ—

ବିକାଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ

ଜୟପୁର (କୋରାପୁଟ)

ପ୍ରଥମ ମୁଦ୍ରଣ

୧୯୫୮

ମୂଲ୍ୟ—ଦୁଇ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର

ବନ୍ଧାଇ—ଅଠେଇ ଟଙ୍କା

—ମୁଦ୍ରଣ—

ବିକାଶ ପ୍ରେସ୍

ଜୟପୁର (କୋରାପୁଟ ଜିଲ୍ଲା)

ଉତ୍ସର୍ଗ

ପ୍ରାଣୀମାନେ ପ୍ରଥମେ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଥାଆନ୍ତି ଏବଂ ନିଧନ ପରେ ପୁଣି ଅବ୍ୟକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି । ବ୍ୟକ୍ତ କେବଳ ମଝିରେ କେତୋଟି ଦିନ । କିନ୍ତୁ ଏହି ବ୍ୟକ୍ତାଂଶ ଟିକକ ମଧ୍ୟ ପ୍ରହେଳିକାମୟ ।

ଗୋଟାଏ ପ୍ରହେଳିକା ମୋତେ ଅଭିଭୂତ କରିଛି । ତାହା ହେଉଛି ମନୁଷ୍ୟ ସାମାଜିକ ଜୀବ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାର ସାମାଜିକ ପ୍ରବୃତ୍ତି ପ୍ରବଳ ନୁହଁ; ତାହାର ଅସାମାଜିକ ପ୍ରବୃତ୍ତିହିଁ ପ୍ରବଳ । ଏହି ଅସାମାଜିକ ପ୍ରବୃତ୍ତି ବିରୁଦ୍ଧରେ ମନୁଷ୍ୟ ଦୁଇ ଦିଗରୁ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି, ସମାଜ ମାଧ୍ୟମରେ ଏବଂ ବ୍ୟକ୍ତି ମାଧ୍ୟମରେ । କିନ୍ତୁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଯୁଦ୍ଧର ସଫଳତା ନିର୍ଭର କରେ ତାର ତୀକ୍ଷ୍ଣବୁଦ୍ଧି ଏବଂ ଅସୀମ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଉପରେ । ବ୍ୟକ୍ତିର ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ଯେତେ ସଫଳ ହୋଇଛି ତାହାର ଜୀବନର ସାର୍ଥକତା ସେତିକି ।

ସମ୍ମାନ, ପ୍ରତିପତ୍ତି ବା ଅର୍ଥ ସେ ସାର୍ଥକତାର ମାନଦଣ୍ଡ ହୋଇ ନପାରେ । ମୋର ଏ ଉପନ୍ୟାସର ମୂଳକଥା ଏହାରି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖିବାକୁ ଗଲେ ମୋର ଜୀବନ ବ୍ୟର୍ଥ । କିନ୍ତୁ ଏ ଯୁଦ୍ଧର ମାର୍ଗ ମୋତେ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ମୋର ବାପା ଓ ମା । ଏ ପୁସ୍ତକ ତେଣୁ ସେମାନଙ୍କୁ ମୁଁ ଅର୍ପଣ କଲି ।

। ଇତି ।

ବାଉଲ

ସୂତ୍ରପାତ

ଏ ଉପନ୍ୟାସଟି *Somerset maugham*ଙ୍କର *Catalina*ଛାୟାରେ ଲିଖିତ । ଗଳ୍ପର ଛାଞ୍ଚଟି କେବଳ ମୁଁ ସେ ବହିରୁ ନେଇଛି । ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ଆଗେ ସରକାରୀ କାମରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଗସ୍ତରେ ଯାଉ-ଥିବା ବେଳେ ଖୋଜି ପଡ଼ିଲି କି ବହି ସାଙ୍ଗରେ ନେବି । ମୋର ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀ ଅସିତ ବରଣ ଘୋଷ (ଧଡ଼ିଦା) ତାଙ୍କର *Catalina* ବହିଟି ଦେଲେ । କଟକ ଷ୍ଟେସନରେ ବହିଟି ପଢ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲି ଏବଂ ଏହାର ଆକର୍ଷଣୀ ଶକ୍ତି ଏତେ ଯେ ସାରା ରାତି ଜାଗି ରେଳ ଗାଡ଼ିରେ ମଧ୍ୟ ପଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲି । ବାଲେଶ୍ୱରରେ ପହଞ୍ଚିବା ବେଳକୁ ବହି ଶେଷ କରିଥିଲି ଏବଂ ତା ସହିତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ମଧ୍ୟ କରି ସାରିଥିଲି ଯେ ସେ ବହିର ଛାୟାରେ ଗୋଟିଏ ବହି ଲେଖିବି । କାର୍ତ୍ତି ସଂକ୍ରାନ୍ତିରେ ବାଲେଶ୍ୱରରେ ଦୁଇଦିନ ଦୁଇରାତି ରହିବା ଭିତରେ ମୋର ଉପନ୍ୟାସଟି ଇତିହାସର କେଉଁ ପୃଷ୍ଠା ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବ ତାହା ମଧ୍ୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କଲି । କିନ୍ତୁ ଲେଖିବାକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲି ଯେ ଇତିହାସ ଦର୍ଶନ ଆଦି ଅନେକ ବହି ନପଢ଼ିଲେ ଲେଖିବା ଅସମ୍ଭବ । କେଉଁ କେଉଁ ବହି ପଢ଼ିବାକୁ ହେବ ଏ ବିଷୟରେ ମୋତେ ଡକ୍ଟର ହରେକୃଷ୍ଣ ମହତାବ ଓ ଶ୍ରୀ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି ଲିଷ୍ଟ ଦେଇଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ସେମାନଙ୍କ ଠାରେ ମୁଁ କୃତଜ୍ଞ ।

ମୋତେ ସବୁ ବିଷୟରେ ଯେ ଉତ୍ସାହ ଦେଇଛନ୍ତି ସେହି ପରମ ସୁହୃଦ ଶ୍ରୀ ଜ୍ୟୋତିଚନ୍ଦ୍ର ମୋହନ ଜୁଆରଦାର (ଓସ୍ତାଦଜୀ) ଏ ଉପନ୍ୟାସର ପ୍ରଥମ ଶ୍ରୋତା । ସେ କେତୋଟି ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ପରିବର୍ତ୍ତନ

ସୂଚାଇ ଥିଲେ; ତାହାମୁଁ ପାଳନ କରିଛି । ତାଙ୍କ ଠାରେ ମୁଁ ଚିରଋଣୀ । ବନ୍ଧୁ ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ କର, ଶ୍ରୀ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି ଓ ଶ୍ରୀ ବ୍ରଜେନ୍ଦ୍ର କୁମାର ସାହୁ ଯେଉଁସବୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସୂଚାଇ ଥିଲେ ତାହା ମୁଁ ମୋର ଅକ୍ଷମତାବଶତଃ ପାଳନ କରି ପାରି ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଉତ୍ସାହ ପାଇଁ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ଠାରେ କୃତଜ୍ଞ । ବିଖ୍ୟାତ ଔପନ୍ୟାସିକ ଶ୍ରୀ କାହ୍ନୁଚରଣ ମହାନ୍ତି ତାଙ୍କର ବହୁମୂଲ୍ୟ ସମୟ ନଷ୍ଟ କରି ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟି ଆମୂଳଚୂଳ ପଢ଼ି କେତେକ ଉପଦେଶ ଦେଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ଠାରେ ମୁଁ ଋଣୀ । ଏ ଉପନ୍ୟାସଟି କ୍ରମିକ ଭାବରେ "ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଚମ୍ପା" ନାମରେ 'ଝଙ୍କାର' ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଡାକ୍ତର ମହୀନ୍ଦ୍ରଲାଲ ଘୋଷ ପାଣ୍ଡୁଲିପିଟି ପଢ଼ି "ପରାଗ" ନାମ ରଖିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ମୁଁ ଏହା ସାଦରେ ଗ୍ରହଣ କରିଛି । ତାଙ୍କଠାରେ ମୁଁ ଋଣୀ ।

ମୋର ଲେଖାରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଦୋଷ ରହିଯାଇଛି ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଭାଷାଗତ ଦୋଷ ପ୍ରଧାନ । ଶ୍ରୀ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ମହାନ୍ତି ଓ ଶ୍ରୀ ପ୍ରାଣବନ୍ଧୁ କର ଯେଉଁ ଘର ଭାଷାରେ ଲେଖିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଇଥିଲେ ତାହା ମୁଁ ଶତଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ କରାୟତ୍ତ କରି ପାରିଲି ନାହିଁ । ଏକଥା ମୁଁ ଅତି କ୍ଷୋଭର ସହିତ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି । ଭାଷାଗତ ଦୋଷକୁ ସହୃଦୟ ପାଠକ କ୍ଷମା କରିବେ ଏହାହିଁ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

ଅନେକ ଜାଗାରେ ଐତିହାସିକ ପାରମ୍ପାରିକତା ରକ୍ଷା କରାହୋଇ ନାହିଁ । ଏହା ମୁଁ ଜାଣି ଶୁଣି କରିଛି । ଏହା ବୋଧହୁଏ ଲେଖକମାନଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କ୍ଷମତାଭୁକ୍ତ ।

ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖା ଏହା ମୋର ପ୍ରଥମ ଚେଷ୍ଟା । ଅତଏବ ମୋ ଅଡ଼ୁ ମୁଁ ଏତେକ କହି ରଖିଲି । ପାଠକମାନଙ୍କ ଅଡ଼ୁ ଭଲ ମନ୍ଦ

ସବୁ ଶୁଣି ପାରିଲେ ସୁଖୀ ହେବ । କାରଣ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖିବା ପାଇଁ ପାଠକମାନଙ୍କର ମତାମତ ବିଶେଷ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ।

ଭବାନୀପାଟଣା
ଜି: କଳାହାଣ୍ଡି
ମକରସଂକ୍ରାନ୍ତି
୧୯୫୭

ଇତି
ଲେଖକ

ସୂଚନା

କଥା କୁହ ହେ ଅନାଦି, ଅନନ୍ତ, ଅତୀତ । ନବବଧୂ ପରି ତୁମେ ଚିରଦିନ ନୀରବ । ଐତିହାସିକ, ପ୍ରତ୍ନତତ୍ତ୍ୱବିତ୍, ଭୂତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ଆଦି ଜ୍ଞାନୀମାନେ ସେମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ସାହାଯ୍ୟରେ ତୁମକୁ କଥା କୁହାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ଅଛନ୍ତି, ତୁମେ କେବଳ ଗମ୍ଭୀରଭାବରେ ଅନାଇ ରହିଛ ସେମାନଙ୍କୁ । ସାହିତ୍ୟିକମାନେ ସେମାନଙ୍କର କଳ୍ପନା ସାହାଯ୍ୟରେ ତୁମକୁ କଥା କୁହାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରି ଅଛନ୍ତି, ତୁମେ କେବଳ ସ୍ମିତ ହାସ୍ୟ କରିଛ । ମୁଁ ଜଣେ ଅପଟୁ ସାହିତ୍ୟିକ, ମୋର କଳ୍ପନା ଶକ୍ତି କ୍ଷୀଣ । ତଥାପି ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତୁମକୁ କଥା କୁହାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି, ଜାଣେନା ଏ ଚେଷ୍ଟା ତୁମ ଅଧରରେ କିଭାବ ଫୁଟାଇବ ।

\+ \+ \+

ଏ ଆଖ୍ୟାୟିକାଟି କାଳ୍ପନିକ ହେଲେହେଁ ଏହାର ଭିତ୍ତି ଇତିହାସ ଉପରେ । ସେ ଇତିହାସ ପୁଣି ଅନ୍ଧକାରର ଗହ୍ୱରରେ । ଯେଉଁ ଦୁଇ ତିନୋଟି ଆଲୋକରେଖା ଅନ୍ଧକାର ଭେଦ କରି ସେ ଇତିହାସ ଉପରେ ପଡ଼ୁଛି ତାହାହିଁ ଏଆଖ୍ୟାୟିକାର ଭିତ୍ତି । ଏଇତିହାସ ଖ୍ରୀ: ପୂ: ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀ ଠାରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ପ୍ରଥମ ଶତାବ୍ଦୀର । ମୌର୍ଯ୍ୟ ବଂଶର ପୃଥିବୀ ବିଖ୍ୟାତ ସମ୍ରାଟ ଦେବାନାଂ ପ୍ରିୟ ପ୍ରିୟଦର୍ଶୀ ଶ୍ରୀ ମହାରାଜ ଦେବପାଦ ଅଶୋକ ମୌର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଶେଷ ବଂଶଧର ମଗଧରାଜ ବୃହଦ୍ରଥଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ବ୍ରାହ୍ମଣ ସେନାପତି ପୁଷ୍ୟମିତ୍ର ହତ୍ୟା କରି ଶୁଙ୍ଗବଂଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । ଅନେକ ଐତିହାସିକ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି ଯେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ବିନାଶ ସାଧନ କରି ପୁନଃ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟ ଧର୍ମର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଚକ୍ରାନ୍ତରେ ବୃହଦ୍ରଥ ନିହତ ହୋଇ ପୁଷ୍ୟମିତ୍ର ରାଜା ହୋଇଥିଲେ । ଜଣେ ଐତିହାସିକ କହନ୍ତି ଯେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର କ୍ରୋଧ ଜନ୍ମିବାର ଅନେକ କାରଣ ଅଛି । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ପ୍ରସାର ଯୋଗୁଁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ପ୍ରତିପତ୍ତିର ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଘଟିଥିଲା । ସମ୍ରାଟ ଅଶୋକ ଯଜ୍ଞରେ ପଶୁବଳି ପ୍ରଥା ନିଷେଧ କରିବାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଅପ୍ରୀତିଭାଜନ ହୋଇଥିଲେ । ଯେଉଁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଏଥି ପୂର୍ବରୁ ଭୂଦେବ ବୋଲି ପୂଜାର୍ହ ଥିଲେ ସେମାନେ ଅଶୋକଙ୍କ ଅନୁଶାସନ ଫଳରେ ମିଥ୍ୟାଭୂସୀ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେଲେ । ଅଶୋକ ଧର୍ମମହାମାତ୍ୟ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା ଦ୍ୱାରା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ବିଶେଷ ସମ୍ମାନ ହାନି ଘଟିଲା । ଧର୍ମ ମହାମାତ୍ୟମାନେ ଗ୍ରାମ ଗ୍ରାମ ବୁଲି ଧର୍ମ ବିଷୟରେ ସରଳ ଶିକ୍ଷା ଦେବାରୁ ଲୋକେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଭୟ ଓ ଭକ୍ତି ରଖିଲେ ନାହିଁ । ପୁଣି ଦଣ୍ଡ ସମତ ନିଯୁକ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ବିପକ୍ଷରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଦଣ୍ଡ ଘୋଷଣା କଲା ଦଣ୍ଡ ସମତମାନଙ୍କ ହାତରେହିଁ ରହିଲା

ଧର୍ମ ଚ୍ୟୁତ ପାଇଁ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ଦେବାର କ୍ଷମତା । ଏହା ପର ନାନା କାରଣରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସମ୍ମାନ, ପ୍ରତିପତ୍ତି ଓ ଜୀବିକା ହରାଇ ମୌର୍ଯ୍ୟ ବଂଶ ଓ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଓ ପରୋକ୍ଷ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା କଲେ ।

ଉତ୍କଳର ଏହି ସମୟର ଇତିହାସ ଅଧିକ ତମସାଚ୍ଛନ୍ନ । ଉତ୍କଳରେ ଯେତେବେଳେ ଚେଦି ବଂଶର ରାଜା ବୀର ମହାରାଜ ମହାମେଘ ବାହନ ଶ୍ରୀ ଖାରବେଳ ବୀର । ମୌର୍ଯ୍ୟ ବଂଶର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ପ୍ରଥମେ କଳିଙ୍ଗ ଜୟ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅଶୋକଙ୍କର ରାଜତ୍ୱର ଚତୁର୍ଥ ବର୍ଷରେ କଳିଙ୍ଗ ସ୍ୱାଧୀନତା ଘୋଷଣା କରିଥିଲା ।

ଅଶୋକ ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୨୬୧ ରେ କଳିଙ୍ଗ ଆକ୍ରମଣ କରି ଯେଉଁ ନୃଶଂସ ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ କରିଥିଲେ ତାହା ଇତିହାସ ପାଠକ ମାନେ ଜାଣନ୍ତି । ଲିଖିତ ଅଛି ଅଶୋକ ଏକ ଲକ୍ଷ କଳିଙ୍ଗ ସେନା ହତ୍ୟା କରିବା ପରେ ଦେଢ଼ ଲକ୍ଷ ସେନା ବନ୍ଦୀ କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଏହାହିଁ ଅଶୋକଙ୍କର ଶେଷ ଯୁଦ୍ଧ । ଏହି ଉତ୍କଳରେ ହିଁ ଚଣ୍ଡାଶୋକ ଧର୍ମାଶୋକରେ ପରିଣତ ହୋଇଥିଲେ । ଏହା ପରେ କଳିଙ୍ଗ ପୁଣି ସ୍ୱାଧୀନତା ଘୋଷଣା କରିଥିଲା ।

ପୁଷ୍ୟମିତ୍ର ବୃହଦ୍ରଥଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକରି ଯେତେବେଳେ ସୁଙ୍ଗ ବଂଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ ଖାରବେଳ ସେତେବେଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରତାପରେ ଉତ୍କଳ ଭୂଖଣ୍ଡ ଶାସନ କରୁଥାଆନ୍ତି । ଏହି ମହାବୀର ପୁଷ୍ୟମିତ୍ରଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି କଳିଙ୍ଗର ସୀମା ଉତ୍ତରରୁ ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣରେ କାବେରୀ ଏବଂ ପଶ୍ଚିମରେ ପଞ୍ଜାବ ଠାରୁ ପୂର୍ବରେ ବଙ୍ଗ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲେ ।

କିନ୍ତୁ ଖାରବେଳଙ୍କ ବିଷୟରେ ଯାହା ଜଣାଯାଏ ତାହା ଅତି ସାମାନ୍ୟ । ତାହାମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ଉପାଦାନରୁ—ହାତୀ ଗୁମ୍ଫାର ଶିଳା ଲିପିରୁ । ଏହି ଶିଳା ଲିପି ମଧ୍ୟ ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ କ୍ଷୁଣ୍ଣ ହୋଇ ଥିବାରୁ ତହିଁରୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପାଠୋଦ୍ଧାର କରିବା ବର୍ତ୍ତମାନ ଅସମ୍ଭବ । ଏହି ଲିପିରୁହିଁ ଜଣାଯାଏ, "ନମୋ ଅର୍ହନ୍ତାନାଂ, ନମ ସବସିଧାନାଂ ଐରେଣ ମହାରାଜେନ ମହାମେଘବାହନେନ ଚେତରାଜ ବଂଶବଧନେନ ପସଥ ସୁଭଲଖନେନ ଚତୁରଂତାଲାଂ ନଗୁନୋପଗତେନ କଲିଂଗାଧିପତିନା ସିରି ଖାରବେଳେନ"······ଇତ୍ୟାଦି ।

ଉତ୍କଳର ତଥା ଭାରତର ପ୍ରାଚୀନ ଇତିହାସ ତମସାଚ୍ଛନ୍ନ ଥିବାର କାରଣ, ପ୍ରଥମତଃ, ସମଗ୍ର ଭାରତରେ କେବେହେଁ ଏକତା ନଥିଲା । ଏହି ସୁବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଭୂଖଣ୍ଡରେ କେଉଁଠି କେତେବେଳେ କେଉଁ ରାଜ୍ୟର ଉତ୍ଥାନ ବା କେଉଁ ରାଜ୍ୟର ପତନ ହେଉଥିଲା ତାହା ସମୁଦ୍ରର ଲହରୀ ଗଣିବା ଭଳି ଦୁଃସାଧ୍ୟ ଥିଲା । ତହିଁରେ ପୁଣି ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ରାଜ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ଅଧିକ ଜଟିଳତା ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା ।

ଇଉରୋପୀୟ ଜୀବନ ଯାତ୍ରା ସେମାନଙ୍କର ରାଜନୀତି ଠାରୁ କଦାପି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଭାରତୀୟ ଜୀବନ ଯାତ୍ରା ତାହାର ରାଜନୀତି ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକାଶ ନପାଇ, ପାଇଛି ତାର ଧର୍ମ ଓ ଦର୍ଶନରେ । ଭାରତରେ ତେଣୁ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧର୍ମ ଓ ଦର୍ଶନକୁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ପୃଥକ୍ କରି ରାଜନୀତି ନିରୂପଣ କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିନାହିଁ ।

ଭାରତରେ ଧର୍ମ ଓ ଦର୍ଶନ ବିଷୟରେ ଗ୍ରନ୍ଥ ଅଗାଧ । କିନ୍ତୁ କୌଣସି ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଠିକ୍ ସମୟ ବା ଘଟଣାର ସନ୍ଧାନ ମିଳେ ନାହିଁ

ସେତେବେଳେ ଭାରତୀୟ ଗ୍ରନ୍ଥାଧାରରେ ଇତିହାସ ଲେଖା ପ୍ରଥା ହୋଇ ନଥିଲା । ପୁଣି, ଯାହାଙ୍କୁ ବା ଇତିହାସ ଲେଖକ ବୋଲି ଆଖ୍ୟା ଦିଆଯିବ ସେମାନେ ମୂଳତଃ ଥିଲେ କବି । କବିର କଳ୍ପନା ସହିତ ବାସ୍ତବ ଘଟଣା ଗୁଡ଼ିକ ଏପରି ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ମିଶାଇ ସେମାନେ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ଯାଇ ଅଛନ୍ତି ଯେକୌଣସି ଐତିହାସିକ ପକ୍ଷରେ ପ୍ରକୃତ ଇତିହାସ ଛାଣି ବାହାର କରିବା ଅସମ୍ଭବ ।

ବେଦ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ପ୍ରଥମ ସୃଷ୍ଟି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବେଦ ଚାରି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ, ଯଥା—ସଂହିତା, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଆରଣ୍ୟକ ଓ ଉପନିଷଦ୍ ବା ବେଦାନ୍ତ । ବେଦର ସୃଷ୍ଟିର ସମୟ ବିଷୟରେ ନାନାମତ ଥିଲେହେଁ ଅଧିକାଂଶ ଐତିହାସିକ ଏହାର ସମୟ ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୨୦୦୦ ବୋଲି ମତ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ବେଦ କୌଣସି ଜଣକ ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟ ନୁହେଁ କିମ୍ବା ଏକ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ସୃଷ୍ଟ ନୁହେଁ । ସଂହିତା ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବେଦାନ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବେଦର ଚାରି ଅଙ୍ଗ ଯାକ ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୨୦୦୦ରୁ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ୩୦୦ ମଧ୍ୟରେ ବହୁ ଋଷି ମନୀଷୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟ ।

ସଂହିତା ଚାରିଗୋଟି ଯଥା—ଋକ୍‌ବେଦ, ସାମବେଦ, ଯଜୁର୍ବେଦ ଓ ଅଥର୍ବବେଦ । ଅନେକେ ଆୟୁର୍ବେଦକୁ ପଞ୍ଚମ ବେଦ କୁହନ୍ତି । ଅନେକେ ପୁଣି କୁହନ୍ତି ଏହା ଅଥର୍ବବେଦର ଉପାଙ୍ଗ । କିନ୍ତୁ ଆୟୁର୍ବେଦରେ ବେଦର ଉପରୋକ୍ତ ଚାରିଗୋଟି ଅଙ୍ଗ ଯଥା—ସଂହିତା, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଆରଣ୍ୟକ ଓ ଉପନିଷଦ୍ ନଥିବାରୁ ଅନେକେ ଏହାକୁ ବେଦ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଋକ୍‌ବେଦ ସଂହିତା ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଅପୂର୍ବ ସୃଷ୍ଟି । ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଦୁଇ ଦଳ ହୋଇ ଭାରତକୁ ଆସିଥିଲେ । ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ

ଭାରତକୁ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ଭାରତରେ ଯେଉଁ ସଭ୍ୟତା ଥିଲା ତାହା ଦ୍ରାବିଡ଼ୀୟ ସଭ୍ୟତା । ଏ ସଭ୍ୟତା ମଧ୍ୟ ଖୁବ ଉନ୍ନତ ଥିଲା । ମହେଞ୍ଜୋ-ଦାରୋ ଓ ହରପ୍ପାରୁ ଏହାର ଅଭାସ ମିଳେ ।

ପ୍ରଥମ ଦଳଟି କାବୁଲ ଉପତ୍ୟକା ବାଟେ ଭାରତର ଉତ୍ତର-ପଶ୍ଚିମ ସୀମାନ୍ତ ବାଟେ ଦେଇ ଭାରତକୁ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ । ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଗୃହ ପାଳିତ ପଶୁ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ପରିବାର ଆଣିଥିଲେ ଏବଂ ପଞ୍ଜାବର ସରସ୍ୱତୀ ଓ ଦୃଷଦ୍ୱତୀ ନଦୀ ଦ୍ୱୟର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ଭୂଖଣ୍ଡରେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହା ହିଁ ପରେ ଆର୍ଯ୍ୟାବର୍ତ୍ତ ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେଲା । ଏମାନେ ଏହି ଉର୍ବର ଭୂଖଣ୍ଡ କର୍ଷଣ କରି ପ୍ରଚୁର ଉତ୍ପାଦନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ମନର ଆନନ୍ଦ ଓ ଆବେଗରେ ପ୍ରକୃତିର ନାନାରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହି ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ହିଁ ଋକ୍‌ବେଦ ସଂହିତାର ସୃଷ୍ଟି ।

ଦ୍ରାବିଡ଼ୀୟମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧରେ ବ୍ୟାପୃତ ଥିଲେହେଁ ଏମାନଙ୍କ ମନରେ ଆନନ୍ଦ ହ୍ରାସ ପାଇ ନଥିଲା । ସେମାନେ ପ୍ରକୃତିର ନାନା ବିଚିତ୍ର ରୂପ ଦେଖି ତାହାର ଜୟଗାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ; କେତେବେଳେ ଅଗ୍ନିରୂପେ, କେତେବେଳେ ବା ମେଘ ରୂପେ, କେତେବେଳେ ବରୁଣ ରୂପେ କେତେବେଳେ ବା ରୁଦ୍ରରୂପେ । ଯେତେବେଳେ ପ୍ରକୃତିର ଯେଉଁ ରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଅଛନ୍ତି ସେତେବେଳେ ସେହି ରୂପହିଁ ସବୁଠାରୁ ସୁନ୍ଦର ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଅଛନ୍ତି ।

ବେଦରେ ଯେଣୁ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ଶିଶୁ ସୁଲଭ ଆନନ୍ଦ ଓ ଜିଜ୍ଞାସା । ଏଥିରେ ହୃଦୟର ଆବେଗ ଓ ଆନନ୍ଦ ଯେପରି ଉନ୍ମୁକ୍ତ

ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଛୁ, ହୃଦୟର କାମନା ଗୁଡିକ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ନଗ୍ନ ରୂପେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଛୁ । "ଉରୁଂ ହି ରାଜା ବରୁଣଶ୍ଚକାର ସୂର୍ଯ୍ୟାୟ ପନ୍ଥାମନ୍ବେତବାଉ. ଅପଦେ ପାଦ ପ୍ରତିଧାତବେଽକରୁତାପବକ୍ତା ହୃଦୟା-ବିଧଶ୍ଚିତ୍"—ରାଜା ବରୁଣ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଅନୁଗମନାର୍ଥେ ପଥ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ କରି ଅଛନ୍ତି । ପଦରହିତ ଅନ୍ତରୀକ୍ଷରେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ପଦକ୍ଷେପ ପାଇଁ ପଥ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ମୋର ହୃଦୟବିଦ୍ଧ-କାରି ଶତ୍ରୁଙ୍କୁ ତିରସ୍କାର କରନ୍ତୁ । "ଶଗ୍ଧି ପୂର୍ଧି ପ୍ରୟଂସି ଚ ଶିଶୀହି ପ୍ରାସ୍ୟୁଦରଂ । ପୂଷନ୍ନିହ କ୍ରତୁଂ ବିଦଃ"—(ହେ ପୂଷା-ଦେବତା) ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରହ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହୁଅ, ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଗୃହ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ କର, ଅଭୀଷ୍ଟ ବସ୍ତୁ ଦାନକର । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ତୀକ୍ଷ୍ଣତେଜା କର, ଆମ୍ଭ ମାନଙ୍କର ଉଦର ପୂରଣ କର । "ମା ରାୟୋ ରାଜନ୍ସୁୟମାଦବ ସ୍ଥାଂ ବୃହଦ୍ଵଦେମ ବିଦଥେଃ ସୁବୀରାଃ"—ହେ ବରୁଣ ! ମୋତେ ଯେପରି କୌଣସି ଧନୀ ଓ ପ୍ରଭୂତ ଦାନ-ଶୀଳ ବ୍ୟକ୍ତି ନିକଟରେ ନିଜର ଦାରିଦ୍ର୍ୟ କଥା କହିବାକୁ ନ ପଡ଼େ ; ହେ ରାଜା ! ମୋହର ଯେପରି ନିୟମିତ ଧନର ଅଭାବ ନରହେ । ମୁଁ ପୁତ୍ର ଓ ପୌତ୍ର ବିଶିଷ୍ଟ ହୋଇ ଏହି ଯଜ୍ଞରେ ତୁମକୁ ବହୁତ ସ୍ତୁତି କରିବି ।

ଦର୍ଶନ କହିଲେ ଆଜିକାଲି ଆମେ ଯାହା ବୁଝୁ ସେପରି ଦର୍ଶନ ସଂହିତାରେ ନାହିଁ । ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଦ୍ରାବିଡ଼ମାନଙ୍କ ଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଜୀବନ ଯାପନ କରୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ସହିତ କୌଣସି ସଂସ୍ରବକୁ ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଘୃଣା କରୁଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଆର୍ଯ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜାତି ଭେଦ ନଥିଲା ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନ ଥିଲେ ।

ପ୍ରଥମ ଦଳ ଆସିବାର କେତେକ ବର୍ଷ ପରେ ଆଉ ଦଳେ ଆର୍ଯ୍ୟ ହିନ୍ଦୁକୁଶ ପର୍ବତ ଲଙ୍ଘନ କରି କାଶ୍ମୀରର ଗିଲ୍‌ଗିଟ୍ ଓ ଚିତ୍ରଲ ବାଟେ

ଭାରତକୁ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲେ । ଏମାନେ ଗଙ୍ଗା ଓ ଯମୁନାର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସମତଳ ଭୂମିରେ ବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଳ୍ପ କେତେକ ସ୍ତ୍ରୀ ପରିବାର ସହ ଆସିଥିଲେ । ତେଣୁ ଦ୍ରାବିଡୀୟମାନଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ଏମାନେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ ।

କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଆର୍ଯ୍ୟରକ୍ତ ଓ ସଭ୍ୟତା ସହିତ ଦ୍ରାବିଡ଼ୀୟ ରକ୍ତ ଓ ସଭ୍ୟତା ମିଶ୍ରିତ ହେବାରୁ ପ୍ରାଚୀନ ଆର୍ଯ୍ୟ ସଭ୍ୟତାର କ୍ରମ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଦ୍ରାବିଡ ସଭ୍ୟତାରେ ସେତେବେଳେ ନାନା କ୍ରିୟାକର୍ମ, ସର୍ପ ପୂଜା, ଦେବୀ ପୂଜା, ଲିଙ୍ଗ ପୂଜା, ବଳିଦାନ ଇତ୍ୟାଦି ଥିଲା । ବିଶେଷତଃ ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ କର୍ମ ଇନ୍ଦ୍ରଜାଲ ବା କୁହୁକ ବିଦ୍ୟା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ଥିଲା । ଆର୍ଯ୍ୟମାନେ ଏମାନଙ୍କ ସହିତ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିବାରୁ ବୈଦିକ ଧର୍ମ ଓ ଚିନ୍ତାଧାରାରେ ମୌଳିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଘଟିଲା ।

ଏହି ସମୟରେ ବେଦର ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଙ୍ଗ ବ୍ରାହ୍ମଣର ସୃଷ୍ଟି । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶବ୍ଦର ଆଦି ଅର୍ଥ ମନ୍ତ୍ର, ଯାହା ଯଥାଯଥ ପାଠକରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କ୍ରିୟାନୁଷ୍ଠାନ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ପାଳନ କଲେ ଅଭୀଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧ ହୁଏ । ଶବ୍ଦ ଉଚ୍ଚାରଣ ବା କ୍ରିୟାନୁଷ୍ଠାନରେ ସାମାନ୍ୟ ଦୋଷ ଘଟିଲେ ଅଭିଷ୍ଟ ତ ସିଦ୍ଧ ହେବ ନାହିଁ ପରନ୍ତୁ କୁଫଳ ଫଳିବ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଋକ୍‌ବେଦ ସଂହିତାର "ଓଁ ଅଗ୍ନିମୀଳେ ପୁରୋହିତଂ ଯଜ୍ଞସ୍ୟ ଦେବ ମୃତ୍ୱିଜଂ ହୋତାରଂ ରତ୍ନଧ ତମଂ ।" ଏହି ସୂକ୍ତଟି ସ୍ୱରିତ, ଉଦାତ୍ତ ଓ ଅନୁଦାତ୍ତ ଆଦି ନାନା ସ୍ୱରରେ ଘନପାଠ କ୍ରମ ପାଠ ଆପଦ୍ଧିତରେ ପାଠ କରିବାକୁ ହେବ ଯଥା—ଅଗ୍ନି, ଗ୍ନିମୀ, ମୀଳେ ଇତ୍ୟାଦି ଅଥବା, ଅଗ୍ନିମୀ, ଗ୍ନିମୀଳେ, ମୀଳେପୁ, ଡେପୁରୋ ଇତ୍ୟାଦି ।

ସଂହିତା ଯୁଗ ଯଦି ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୨୦୦୦ ରୁ ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୧୫୦୦ ଧରାଯାଏ ତେବେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯୁଗ ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୧୦୦୦ ହେବ । ଏହି ଯୁଗରେ ସଂହିତାର କେତେକ ଦେବତାର ଉତ୍କର୍ଷ ଘଟି କେତେକ ନୂତନ ଦେବତାର ଆବିର୍ଭାବ ଦେଖାଯାଏ । ବିଶେଷତଃ ଦେବୀମାନଙ୍କର ଆବିର୍ଭାବ ଏହି ସମୟରେ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଗଦ୍ୟ ଆକାରରେ ଲିଖିତ ଏବଂ କେବଳ କ୍ରିୟା, ପଦ୍ଧତି ଓ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ । ଏ କ୍ରିୟା ପୁଣି ଯଥାଯଥ ପାଳନ କରିବା ପାଇଁ ଜ୍ୟାମିତି, ଜ୍ୟୋତିଷ, ଛନ୍ଦ ଆଦି ନାନା ଶାସ୍ତ୍ର ପଢିବାକୁ ହେବ ।

ଯଜ୍ଞ ପାଇଁ ପଶୁବଳି ଏହି ସମୟରେ ଚଳଣି ହେଲା । ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନ ନାନା କ୍ରିୟା, କର୍ମ, ଅନୁଷ୍ଠାନ, ଯାଗ ଯଜ୍ଞରେ ଏପରି ଭାବରେ ବାନ୍ଧି ଦିଆଗଲା ଯେ ଲୋକେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁରୋହିତ ବିନା ପାଦେ ଅଗ୍ରସର ହେବାର ଉପାୟ ନଥିଲା । ଲୋକେ ଅଭୀଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧିର ଆଶାରେ ଏବଂ କୁଫଳର ଭୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁରୋହିତ ମାନଙ୍କର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ କରାୟତ୍ତ ହୋଇ ନିଜର ସ୍ୱାଧୀନତା ହରାଇଲେ । ଜାତି ଭେଦ ମଧ୍ୟ ଏହି ସମୟର ସୃଷ୍ଟି । କିନ୍ତୁ ବ୍ରାତ୍ୟୋଷ୍ଟମ ନାମକ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଦ୍ୱାରା (କ୍ଷତ୍ରିୟ ଓ ବୈଶ୍ୟ) ଗୋଟିଏ ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀକୁ ଯାଇ ପାରୁଥିଲେ । ଶୂଦ୍ରମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଏହି ସମୟରେ ଅତୀବ ଶୋଚନୀୟ ଥିଲା ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱାଧୀନତା ଅନେକାଂଶରେ ହ୍ରାସ ହୋଇଥିଲା ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରେ ଆରଣ୍ୟକର ସୃଷ୍ଟି । ଯହା ଅନୁମାନ କରାଯାଏ ଆରଣ୍ୟକ ବୃଦ୍ଧ ଓ ଅକର୍ମଣ୍ୟମାନଙ୍କ ପାଇଁ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା । ଯେଉଁମାନେ ନାନା କ୍ରିୟାକର୍ମ ପାଳନ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ସେମାନେ କୌଣସି

ଯଜ୍ଞର ପ୍ରତୀକ ସ୍ୱରୂପ ଅନ୍ୟ କିଛି ଧ୍ୟାନ କଲେ ଯଜ୍ଞାନୁଷ୍ଠାନ ଫଳର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ପାରୁଥିଲେ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଅଶ୍ୱମେଧ ପରି ବିରାଟ ଯଜ୍ଞ ନକରି ଉଷାକୁ ଅଶ୍ୱର ମଥା, ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଅଶ୍ୱର ଆଖି, ବାୟୁକୁ ଅଶ୍ୱର ଜୀବନ ଇତ୍ୟାଦି ରୂପେ କଳ୍ପନା କରି ଧ୍ୟାନ କଲେ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞର ଫଳ ପ୍ରାପ୍ତି ହେବ । ଆରଣ୍ୟକ ସୃଷ୍ଟି ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତା ପାଇଁ ଅବକାଶ ମିଳିଲା । କ୍ରିୟାନୁଷ୍ଠାନାଦିରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଲୋକେ କଳ୍ପନା ଓ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଉପନିଷଦ୍‌ର ଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ ହେଲା ।

ଉପନିଷଦ୍ ଗୁଡ଼ିକ ଭାରତୀୟ ଚିନ୍ତାଧାରାର ତଥା ଦର୍ଶନର ବିପ୍ଳବ ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ଉପନିଷଦ୍ ଗୁଡ଼ିକ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଧାରାବାହିକ ଚିନ୍ତା ନୁହଁ କିନ୍ତୁ ବିରାଟ କଳ୍ପନା । ଚିନ୍ତା ଦ୍ୱାରାହିଁ ସୃଷ୍ଟିତତ୍ତ୍ୱ ବୁଝିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା ଉପନିଷଦ୍‌ରେ ମିଳେ ।

ଉପନିଷଦ୍‌ର ଦାର୍ଶନିକ କଳ୍ପନା ପରେ ଭାରତୀୟ ଦର୍ଶନରେ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଧାରାବାହିକ ଚିନ୍ତା ଆମେ ଦେଖିବାକୁ ପାଉ । ଏ ଚିନ୍ତାଧାରା ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି ଭାରତର ଛ'ଟି ଦର୍ଶନରେ—ନ୍ୟାୟ, ବୈଶେଷିକ, ଉତ୍ତର ମୀମାଂସା, ପୂର୍ବ ମୀମାଂସା, ସାଂଖ୍ୟ ଓ ଯୋଗରେ । ଏହା ପରେ ପୁଣି ଭାରତୀୟ ଚିନ୍ତାରେ ଗୋଟାଏ ପତନ ଘଟିଲା ଯେତେବେଳେ ଲୋକେ ମୌଳିକ ଚିନ୍ତା ଛାଡ଼ି ବେଦ ଓ ଉପନିଷଦ୍‌ର ନାନା ସୂତ୍ର ଅର୍ଥ ବାହାର କରିବାରେ ବ୍ୟାପୃତ ହେଲେ । ଏହା ଟୀକା ଯୁଗ ।

ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଜନ୍ମ (ଖ୍ରୀ: ପୂ: ୫୬୩) ସମୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟ ଧର୍ମ ତାର ଚରମ ସୀମାକୁ ଉଠିଥିଲା । ଜାତିଭେଦ ପ୍ରଥା ସେତେବେଳେକୁ ଦୃଢ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ସାରିଲାଣି । କ୍ରିୟା, ଯାଗ, ଯଜ୍ଞ, ପୂଜା, ପଦ୍ଧତି ଆଦି ଦ୍ୱାରା

ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଏପରି ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ ହୋଇ ସାରିଲେଣି ଯେ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନତା ନାହିଁ କହିଲେ ଚଳେ । ଲୋକେ ଯେତେବେଳେ ଜାତିଭେଦ କର୍ମକାଣ୍ଡ, ଦେବତାର କୋପ ଉପରେ ଉପସ୍ଥିତ, ସେତେବେଳେ ଏହି ଅଦ୍ୱିତୀୟ ମହାପୁରୁଷ ମହା ବିପ୍ଳବ ସୃଷ୍ଟି କଲେ ।

ଭାରତର ରାଜନୈତିକ ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ସେତେବେଳେ ଘୋର ନୈରାଶ୍ୟଜନକ । ନାନା କ୍ଷୁଦ୍ର ୨ ବିବଦମାନ ରାଜ୍ୟରେ ଭାରତ ସେତେବେଳେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ । ଚିନ୍ତାରାଜ୍ୟରେ ଉପନିଷଦ୍ ଓ ସାଂଖ୍ୟ ଦର୍ଶନର ସେତେବେଳେ ଭିତ୍ତି ପଡ଼ିଥାଏ ମାତ୍ର । ଏହି ନୈରାଶ୍ୟର ଅନ୍ଧକାରରେ ବୁଦ୍ଧ ଆଲୋକ ଦେଲେ ତାଙ୍କର ଅତି ସରଳ ଧର୍ମ ସରଳ ଭାଷାରେ ବୁଝାଇ । ତାଙ୍କର ଥିଲା ମାତ୍ର ଗୁଟିଏ ଅତି ସରଳ ସତ୍ୟ, ଦୁଃଖ, ସମୁଦାୟ, ନିରୋଧ ମାର୍ଗ—ଏ ଜୀବନ ଦୁଃଖମୟ, ଦୁଃଖର କାରଣ କାମନା, କାମନାର ବିନାଶରେ ଦୁଃଖର ବିନାଶ ଏବଂ କାମନାର ବିନାଶ ପାଇଁ ଅଷ୍ଟମାର୍ଗ ଯଥା ସତ୍‌ଚିନ୍ତା, ସତ୍‌ସଙ୍ଗ ଇତ୍ୟାଦି । ଏଥିପାଇଁ ନାନା ଯାଗଯଜ୍ଞ, କ୍ରିୟାକର୍ମ, ପୂଜାପଦ୍ଧତି ଆଦିର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୁରୋହିତର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ବା ନାନା ଦେବ ଦେବୀର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ସାଧାରଣ ଲୋକେ ମୁକ୍ତିର ଆସ୍ୱାଦନ ପାଇଲେ । ଦଳ ଦଳ ହୋଇ ଲୋକେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଆଦର୍ଶ, ସହଜ ସରଳ ପନ୍ଥା, ବ୍ରାହ୍ମଣର ପ୍ରଭୁତ୍ୱରୁ ମୁକ୍ତିଦାନ ଏବଂ ସାମ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଆକୃଷ୍ଟ କଲା । ବୁଦ୍ଧ ଓ ମହାବୀର ଥିଲେ କ୍ଷତ୍ରିୟ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ କ୍ଷତ୍ରିୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ନେଇ ସେତେବେଳେ ଏକ ପ୍ରକାର ଯୁଦ୍ଧ ଚାଲିଥିଲା । ସାଧାରଣ

ମନୁଷ୍ୟ ଚିରଦିନ ସ୍ୱାଧୀନତା ଚାହେଁ; ସ୍ୱାଧୀନତା ପାଇଁ ଯୁଦ୍ଧ କରେ କିନ୍ତୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ତାହାର କଅଣ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ ତାହ ସେ ଭାବି ନଥାଏ । ତେଣୁ ଅନେକ ସମୟରେ ଦେଖାଯାଏ ଗୋଟିଏ ଶକ୍ତିର କବଳରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇ ଅନ୍ୟ ଶକ୍ତିର କବଳରେ ଲୋକେ ପଡ଼ନ୍ତି । ଲୋକେ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟ ଧର୍ମରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଧର୍ମର କବଳରେ ପଡିଲେ । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ନାମରେ ମଧ୍ୟ ପରେ କମ୍ ବ୍ୟଭିଚାର ହୋଇ ନଥିଲା । ସେକଥା ପରେ କୁହାଯିବ ।

ତଥାଗତ ବୁଦ୍ଧ ତାଙ୍କର ୮୦ ବର୍ଷରେ ନିର୍ବାଣ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ଏହାର ଦୁଇଶହ ବର୍ଷ ପରେ ଅଶୋକ ଯେତେବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କର ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ସମ୍ରାଟ ହେଲେ ସେତେବେଳେ ସେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ବିଶେଷ ପ୍ରସାର ପାଇଁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସମୟରେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ଚୀନ, ସିଂହଳ ଆଦି ଦେଶରେ ଅଦ୍ଭୁତ ହୋଇଥିଲା । ଅଶୋକଙ୍କ ପ୍ରଚାରିତ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ କିନ୍ତୁ ଆଦି ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ଠାରୁ ଅନେକାଂଶରେ ଭିନ୍ନ । ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ କେବଳ ସଂସାର ତ୍ୟାଗୀ ଭିକ୍ଷୁକମାନଙ୍କ ପାଇଁ; କିନ୍ତୁ ଅଶୋକଙ୍କ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ମୁଖ୍ୟତଃ ଗୃହୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ । ତେଣୁ ଗୃହୀମାନଙ୍କୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରିବା ପାଇଁ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମରେ ସ୍ୱର୍ଗ, ନରକ ଦେବ ପୂଜା ଆଦିର କଳ୍ପନା ସେ ପ୍ରଚୁର କରିଥିଲେ ।

ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ନିର୍ବାଣର ଶହେ ବର୍ଷ ପରେ ବୈଶାଳୀରେ ବୌଦ୍ଧ ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ସଭା ହୋଇଥିଲା । ଏହା ଭିକ୍ଷୁକମାନଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟ ସଭା । ଏହି ସଭାରେ ପ୍ରଥମେ ମତଭେଦ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା ବଜ୍ଜୀ ବଂଶୀୟ ବୁଦ୍ଧ ଭିକ୍ଷୁମାନେ ଏହି ସଭାରେ କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ

ନିୟମରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ଏମାନଙ୍କର ନାମ ଦଶବସ୍ତୁ । ଏହି ଯୁବକ ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥିଲା ଭିକ୍ଷୁର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନ ଯାପନର କଠୋର ନିୟମ ଗୁଡ଼ିକ କୋହଳ କରିବା ଯଥା କପ୍ପତି ଜଲୋଗୀ କଟପା—ଅର୍ଥାତ୍ ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କର ମଦ ପିଇବା ନିଷିଦ୍ଧ; ଯୁବକମାନେ କହିଲେ ଯେଉଁ ରସ ତାଡ଼ି ହୋଇ ନାହିଁ ତାକୁ ଖାଇବାକୁ ମନା କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । କପ୍ପତି ଜାତ ରୂପ ରଜତନ୍ତି—ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କର ସୁନା ରୁପା ସ୍ପର୍ଶ କରିବା ନିଷିଦ୍ଧ; କିନ୍ତୁ ଯୁବକ ଭିକ୍ଷୁମାନେ କହିଲେ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା ସିନା ନିଷିଦ୍ଧ, କେହି ଯଦି ପାତ୍ରରେ ସୁନା ରୁପା ଦିଏ ସେଥିରେ ଆପତ୍ତି କରିବାର କାରଣ ନାହିଁ । ସ୍ଥବିରମାନେ ଏହାର ତୀବ୍ର ପ୍ରତିବାଦ କଲେ । ଏହିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ହୀନଯାନ ଓ ମହାଯାନ ବା ମହାସାଂଘିକ । ଯୁବକମାନେ ସଂଖ୍ୟାରେ ଅଧିକ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ନିଜକୁ ମହାସାଂଘିକ ବୋଲାଇଲେ । ସ୍ଥବିରମାନେ, ଯେଉଁ-ମାନେକି ନିୟମ ସବୁ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ ପାଳନ କରିବାକୁ କହିଲେ, ସେମାନେ ହେଲେ ହୀନଯାନ । ମହାଯାନ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ କ୍ରମଶଃ ଉତ୍ତର ଅଞ୍ଚଳକୁ ଓ ହୀନଯାନ କ୍ରମଶଃ ଦକ୍ଷିଣ ଅଞ୍ଚଳକୁ ପ୍ରସାର ଲାଭ କଲା ।

ଏହାପରେ ବୁଦ୍ଧଙ୍କର ଜନ୍ମର ପ୍ରାୟ ପାଞ୍ଚଶତ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମରେ ନାନା ବ୍ୟଭିଚାର ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଶେଷରେ ତନ୍ତ୍ର ଯାନ, ସହଜ ଯାନ, ବଜ୍ର ଯାନ ଇତ୍ୟାଦି ନାମରେ ଯେଉଁ ଯୌନ ବ୍ୟଭିଚାର ଓ ନାରକୀୟ ଲୀଳା ଓ ଅଶ୍ଳୀଳତା ଚଳିଲା ତାହା ଅକଥନୀୟ । ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ଯେଉଁ ଅଶ୍ଳୀଳ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ଦେଖାଯାଏ ତାହା ସବୁ ଏହି ସମୟର ସୃଷ୍ଟି ।

ବୃହଦ୍ରଥଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ବ୍ରାହ୍ମଣ ମନ୍ତ୍ରୀ ପୁଷ୍ୟମିତ୍ର ହତ୍ୟା କରିବା ପରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟ ଧର୍ମର ପୁନଃ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ପ୍ରବଳ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଗଣଧର୍ମ ଥିବାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଯୁଦ୍ଧ ତ୍ୟାଗ କରି ପରୋକ୍ଷ ଭାବରେ ତାର ବିଲୋପ ସାଧନ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ବୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଅବତାର ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ସେମାନେ ତାଙ୍କୁ ଓ ତାଙ୍କର ଦର୍ଶନକୁ ନିଜ ଧର୍ମରେ ଚଳାଇ ନେଲେ । ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଚିରଦିନ ସୁବିଧାବାଦୀ ଅନ୍ୟର ଶ୍ରମରେ ଓ ସାମାନ୍ୟ କ୍ରିୟାନୁଷ୍ଠାନ ଦ୍ୱାରା ଯଦି ବୈଷୟିକ ସୁଖ ସହଜରେ ମିଳେ, ତେବେ ସେଥି ପ୍ରତି କାହାର ଅଗ୍ରହ ନ ବଢ଼େ !

ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପ୍ରଥମରୁ ଯେପରି ଜ୍ଞାନୀ ସେହିପରି ବୁଦ୍ଧିମାନ ଓ ଦୂରଦର୍ଶୀ । ସେମାନେ ଜନ ସାଧାରଣର ସାମାନ୍ୟ ଆକାଙ୍କ୍ଷାର ସୁବିଧା ନେଇ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମର ଅଧିକାଂଶ ମତବାଦ, ଦର୍ଶନ ଓ କ୍ରିୟାନୁଷ୍ଠାନ ସାମାନ୍ୟ ବଦଳାଇ ନିଜ ଧର୍ମରେ ଚଳାଇ ଦେଇ ଗୋଟିଏ ନୂତନ ଧର୍ମ ସୃଷ୍ଟି କଲେ ।

ଜୈନ ଧର୍ମକୁ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ସେହି ଉପାୟରେ ନିଜ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ପୂରାଇ ଦେଲେ । ଏହି ଧର୍ମହିଁ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ନାମରେ ଖ୍ୟାତ । ଏ ଧର୍ମରେ ସବୁ ଧର୍ମର ସବୁ ଦର୍ଶନ ଓ କ୍ରିୟାନୁଷ୍ଠାନ ରହିଲା ଏବଂ ବ୍ରାହ୍ମଣର ପ୍ରଭୁତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ବଜାଏ ରହିଲା । ତେଣୁ ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧର୍ମକୁ ମନୁଷ୍ୟସୃଷ୍ଟ ସୁନ୍ଦର ଉଦ୍ୟାନ ସହିତ ତୁଳନା କଲେ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମକୁ ପ୍ରକୃତିସୃଷ୍ଟ ଗୋଟିଏ ବିରାଟ ଜଙ୍ଗଲ ସହିତ ତୁଳନା କରାଯାଏ । ଏ ଧର୍ମରେ ଶୈବ ସାଧୁ, ଆସ୍ତିକ, ନାସ୍ତିକ, ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜକ, ନିରାକାରବାଦୀ

ଆଦି ସମସ୍ତଙ୍କର ସ୍ଥାନ ସମାନ ଅଛି । ଏହା ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଭାରତକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଦାନ ।

ଭାରତରେ ନାନା ମତବାଦ, ନାନା ଧର୍ମ, ନାନା ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ, ନାନା ଜାତି ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତେ ଏକତା ସୂତ୍ରରେ ଆବଦ୍ଧ । ଏପରି ଉଦାର ଧର୍ମ ଆଉ ବୋଧହୁଏ ପୃଥିବୀରେ ନାହିଁ ; ପୃଥିବୀର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧର୍ମର ପ୍ରସାର ପାଇଁ ଯେତେ ରକ୍ତପାତ ହୋଇଛି ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମରେ ସେପରି ରକ୍ତପାତ ଆଦୌ ନାହିଁ ।

ଯେଉଁ ସମୟରେ ଏକ ଦିଗରେ ନାନା ମତବାଦ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମରେ ଜଡ଼ତା ଆସିଛି ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ନୂତନ ଭାବଧାରା, ନୂତନ ଆଶା ଓ ଶାନ୍ତି, ସାମ୍ୟର ଆଲୋକ ଉଦୟ ହେଉଛି ଏହି ଆଖ୍ୟାୟିକାଟି ସେହି ସମୟର ।

ପ୍ରଥମ ଦୀପ

'ପରାଗ' ସୁଲେଖକ ଶ୍ରୀ ବାମାଚରଣ ମିଶ୍ରଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଉପନ୍ୟାସ ଏବଂ ବିକାଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନର ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶନ । ତେଣୁ ଲେଖକ ଓ ପ୍ରକାଶକଙ୍କ ପକ୍ଷେ 'ପରାଗ' ଏକ ଅମୂଲ୍ୟ ସ୍ମୃତି ରୂପେ ପରିଗଣିତ ହେବା ସ୍ୱାଭାବିକ କଥା । ସେଥିପାଇଁ ଏହି ପୁସ୍ତକର କପାଳ ଉପରେ କେତୋଟି ଧାଡ଼ି ଆଙ୍କି ରଖିବାକୁ ମୁଁ ଉଚିତ ମଣିଲି ।

ବେଶିଦିନତ ନୁହେଁ, ଗଲା ତା ୨୭-୧୦-୧୯୬୮ ରିଖରେ ବିକାଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନର ଜନ୍ମ । ତାର ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କେବଳ ବ୍ୟବସାୟ କରି ଧନ ଅର୍ଜିବା ନୁହେଁ; ବିଭବର୍ଦ୍ଧନ ଜନ୍ମ ନେଇଁ ଜଣେ ସାହିତ୍ୟସେବୀ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉଦ୍ୟମରେ ଗୋଟିଏ ମାର୍ଜିତ ପ୍ରକାଶନ ସଂସ୍ଥା ଠିଆ କରାଇ ପାରିବକି ନାହିଁ, ତାର ଏକ ପରୀକ୍ଷାନିମନ୍ତେ ମାତ୍ର ।

ଏ ପରୀକ୍ଷାରେ ମୁଁ କେପରି ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଛି, ସେକଥା ଦାଣ୍ଡ ଲୋକେ କହିବେ । ତେବେ ଏହା ମୋ' ଜୀବନର ଦ୍ୱିତୀୟ ପରୀକ୍ଷା । ସୁଖର କଥା, ପ୍ରଥମ ଥର ପରି ଏଥର ବି ମୁଁ ଯଥେଷ୍ଟ ଲୋକ ସମର୍ଥନ ଓ ସହଯୋଗ ପାଇଛି । ବିଶ୍ୱାସ କରୁଛି, ପରୀକ୍ଷା ମୋର ଏବେ ସରି ଆସିଛି । କାରଣ, ତାର ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ-ମନ୍ଦିରରେ 'ପରାଗ' ଆଜ ମୋର ପ୍ରଥମ ଦୀପ ହୋଇ ଜଳି ଉଠିଛି । ଏଣିକି ଏଠାରୁ ଅପସରି ଯାଇ ଅନ୍ୟ ପରୀକ୍ଷାର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବା ମୋର ଜନ୍ମଗତ ଧର୍ମ । ତେଣୁ 'ପରାଗ' ଜରିଆରେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରୁ ମୁଁ ଆଜ ମୋର ସମସ୍ତ ସହଯୋଗୀ ଓ ସମର୍ଥନ-କାରୀଙ୍କ ନିକଟରେ ବିଦାୟ ପାଇଁ ସବିନୟ କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରୁଛି ।

ଅବଶ୍ୟ ଏହାପରେ ଏପରି ଅସଂଖ୍ୟ ଦୀପର ଧାଡ଼ି ଲମ୍ବିବ, କିନ୍ତୁ ସେଗୁଡ଼ିକ ସହ ମୁଁ ଆଉ ଏତେ ସମ୍ପୃକ୍ତ ନଥିବି । ଅନ୍ୟମାନେ ତାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବେ ।

ଯା'ହେଉ ମୋର କଳ୍ପନାକୁ ରୂପ ଦେବାପାଇଁ, ମୋର ଅନ୍ତରର ଡାକକୁ କାନରେ ପୂରେଇ ଲଦନ ବୋହିବାକୁ ପିଠି ପତେଇ ଆଗେଇ ଆସି ଥିବାରୁ ମୁଁ ମୋର ଘନିଷ୍ଠ ସହକର୍ମୀ ଶ୍ରୀ ମନ୍ମଥ ପାଣିଗ୍ରାହୀ, ଶ୍ରୀ ବିଶ୍ୱମ୍ଭର ରଥ ଓ ଶ୍ରୀ ବୈଦ୍ୟ-ନାଥ ପଣ୍ଡା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କୁ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ସକୃତଜ୍ଞ ସଦିଚ୍ଛା ଜଣାଉଛି । ଭଗବାନ କରନ୍ତୁ, ସେମାନେ ବି ମାଙ୍କଡ଼ ଚିତ୍ର ମାରି ଏ ଦୁନିଆରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଚାଲିଯିବା ପୂର୍ବରୁ, ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପାଇଁ କିଛି ତିଆରି କରି ଥୋଇ ଦେଇ ଯାଆନ୍ତୁ ।

ଜୟପୁର }
ତା ୨୧-୭-୬୯ }

ରମନାଥ ପଣ୍ଡା
ବିକାଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ

ବୌଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟର ମୁଖୀ ପଲ୍ଲୀରେ ଅଜ୍ଞ ମହୋତ୍ସବ............

ଦୃଶ୍ୟଶୋଭାମୟୀ ମହାନଦୀ ଯେଉଁଠାରେ ଦକ୍ଷିଣ ଗାମିନୀ ହୋଇ ଇ ବୃତ୍ତାକାରରେ ସ୍ଥଳ ମଧ୍ୟକୁ ପ୍ରବେଶ କରିଅଛି ତାହାର କିଛିଟ ନ୍ଧ ଦେଶକୁ ସାଲନ୍ଦୀ ମହାନଦୀରେ ମିଳିତ ହୋଇଅଛି । ସାଲନ୍ଦୀର କ୍ଷିଣ ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଘନ ଅରଣ୍ୟ ଏବଂ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ଜନପଦ । ଏ ସ୍ଥାନର ଶୋଭା ଯେପରି ତୃପ୍ତିପ୍ରଦ ସେହିପରି ରମଣୀୟ । ଏହିଠାରେ ବୌଦ୍ଧ ଜ୍ୟ ଅବସ୍ଥିତ ।

ମୌର୍ଯ୍ୟନାଭିଶ୍ର ଚନ୍ଦ୍ର ଗୁପ୍ତ ସମଗ୍ର ଭାରତ ଜୟ କରି ବିଶାଳ ଜ୍ୟ ଚବିଶବର୍ଷ କାଳ ସୁଶାସନ କଲେ । କିନ୍ତୁ ମନରେ ସେ ଶାନ୍ତି ଇଲେ ନାହିଁ । ଧନ, ମାନ, ସାମ୍ରାଜ୍ୟ, ଶକ୍ତି ସବୁ ପାଇ ମଧ୍ୟ ଙ୍କର ମନେ ହେଲା ସେ ଯେପରି କିଛି ପାଇ ନାହାନ୍ତି । ସବୁଠାରୁ ଦର ଅବିନଶ୍ୱର ଏପରି କିଛି ଗୋଟାଏ ପାଇବାକୁ ତାଙ୍କର ମନରେ ଥର ଜାତ ହେଲା । ଭାରତର ଇତିହାସରେ ସେ ପ୍ରଥମ ଏକରାଟ ।

ଚଳାନ୍ତି, ସବୁ ସୁଖ, ସୁଶାସନ ମୂଳରେ ଥିଲେ ସେହି କ୍ଷତ୍ରିୟ,

ଦକ୍ଷ ଅଥଚ ଶାଣିତ ଛୁରିକା ଭଳି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବୁଦ୍ଧି ସମ୍ପନ୍ନ ବ୍ରା
ଚାଣକ୍ୟ କୌଟିଲ୍ୟ । ଗୁରୁଦେବ ଚାଣକ୍ୟ ଆଜି ବାନପ୍ରସ୍ଥ ଅବଲ
କରିଅଛନ୍ତି । ଏ କୋଳାହଳ, ଏ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ, ଏ ଶକ୍ତି ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କୁ
ବିରାଟ ପ୍ରହସନ ଭଳି ଲାଗୁଛି । ଯେଉଁ ଅତୀତ ଆଜି ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଚାହୁଁ
ତାଙ୍କ ଆଖି ଆଗରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନବାଚକ ଚିହ୍ନ ଭାସି ଉଠୁଛି ।
ସବୁର ପରିଣାମ କେଉଁଠି ?

ଚିନ୍ତା କରୁ କରୁ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ତାଙ୍କର ସୁରମ୍ୟ ଉଦ୍ୟାନ
ପଥହରା ପଥିକ ଭଳି ଏ ପାଖ ସେ ପାଖ ପଦ ଚାରଣା କରୁଅଛ
ପଦଚାରଣା କରୁ କରୁ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ତଡ଼ାଗ କୂଳସ୍ଥ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରୀ
ସ୍ତମ୍ଭର ମୂର୍ତ୍ତି ଉପରେ ହସ୍ତ ରଖି ନିରୁଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭାବରେ ଚାହିଁ ରହି
ଅସୀମ ଆକାଶ ଆଡେ ।

ଏଇ ଅସୀମକୁ ଜୟ କରିବାର ଅଭିଯାନ କରିଛି··· ।

ଏହି ସମୟରେ ଧୀର ପଦକ୍ଷେପରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ସେଲ୍ୟୁ
ନନ୍ଦିନୀ ରାଣୀ ହେଲେନା । ହେଲେନା ତାଙ୍କର ଗୌର ସୁଗୋଲ
ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ସ୍କନ୍ଧ ଉପରେ ରଖନ୍ତେ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଚମକି ପଡ଼ି ପଛକୁ
କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ସ୍ନିଗ୍ଧ ଦୃଷ୍ଟିରେ ହେଲେନାଙ୍କୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ । ଏତେ
ପରେ ମଧ୍ୟ ଏ ଗ୍ରୀସୀୟ ପୁଷ୍ପ ଟିକେ ମାତ୍ର ମ୍ଳାନ ହୋଇ ନା
ଉପରନ୍ତୁ ଭାରତୀୟ ପରିବେଷ୍ଟନୀରେ ତାହା ଅଧିକତର ମନୋ
ହୋଇଛି ।

ସମ୍ରାଟ୍ ଅଳ୍ପ ହସି ପଚାରିଲେ, "ଦେବୀ, ସୁରରାଜ ବନ୍ଧୁ
ଭତିମାନ କେଉଁଠି ?"

ତେଲୁଷାର ଭତିମାନ ଅସ୍ତ୍ରାଗାରରେ ଶିକ୍ଷାରତ । ସେ ସବୁ ବନ୍ଧୁ
ମହାରାଜଙ୍କ ପଦାଙ୍କ ଅନୁସରଣ କରିବ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନା

ଏ ବିଶାଳ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ରକ୍ଷା ଓ ଶାସନ ନିମିତ୍ତ ସେ ଯୋଗ୍ୟାଧିକାରୀ । କିନ୍ତୁ···କିନ୍ତୁ···

ହେଲେନା ହଠାତ୍ ବିମର୍ଷ ଭାବରେ ଅଧୋବଦନରେ କ୍ଷୁଣ୍ଣା ହୋଇ ରହିଲେ । ସମ୍ରାଟ ଉତ୍କଣ୍ଠିତ ଭାବରେ ପଚାରିଲେ, "ଦେବୀ, ହଠାତ୍ କ୍ଷୁଣ୍ଣା ହେଲ କାହିଁକି ? ଯୁବରାଜ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ କଅଣ ପାତାର ଉପଯୁକ୍ତ ସମ୍ମାନ ଦେଇ ନାହିଁ ? ମୁଁ ଜାଣେ ବିଦେଶିନୀ ବୋଲି ଏ ଦେଶରେ ଅନେକେ ମୋର ଏ ବିବାହକୁ ଅନୁମୋଦନ କରିନାହାନ୍ତି । ସେମାନେ ବୁଝନ୍ତି ନାହିଁ ଯେ ଭାରତ ସହିତ ଗ୍ରୀସ୍‌ର ଯେଉଁ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥାପିତ ହୋଇଛି ତାହାଦ୍ୱାରା ଚିନ୍ତାର ପରିସର କେତେ ବଢ଼ି ଯାଇଛି । ଦେଶପ୍ରେମ ମାନେ ନିଜକୁ କ୍ଷୁଦ୍ର ଗଣ୍ଡି ଭିତରେ ଅବଦ୍ଧ କରିବା ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ସେ କଥା ଥାଉ । ଯୁବରାଜ କଅଣ ବାକ୍ୟ ବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ତୁମ ପ୍ରତି ସେଥିପାଇଁ କୌଣସି ଅସମ୍ମାନ ଦେଖାଇଛି ? କୁହ ଦେବୀ, ନିରୁତ୍ତର କାହିଁକି ?"

ହେଲେନା କହିଲେ, "ନା ମହାରାଜ, ସେ କଥା ମୁଁ କହୁ ନଥିଲି । ଯୁବରାଜ ବିନ୍ଦୁସାର ଅପଣଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟ ପୁତ୍ର । ମୁଁ ବିନ୍ଦୁସାରର ପୁତ୍ର ଅଶୋକଙ୍କ କଥା କହୁଥିଲି । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେ ବାଳକ, ଏକଥା ସତ । କିନ୍ତୁ ଏଆଡ଼ି ତାର କ୍ରୂର କର୍ମ ଓ ଚଣ୍ଡ ପ୍ରକୃତି ଦେଖି ମୁଁ ଭାବୁଛି ବିନ୍ଦୁସାର ପରେ ହୁଏତ ଏ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇଯିବ । ମୌର୍ଯ୍ୟ ବଂଶ ପତନ ପାଇଁ ଅଗ୍ରଗାମୀ ହେବେ । ହୋମରଙ୍କ ଇଲିୟଡ୍ ପଢ଼ି ପାରେ ଅଧ୍ୟାପିକା ମୁଁ ଅପଣଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଥିଲି ଭାରତରେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଘଟିବ, ବିନ୍ଦୁସାର ପରେ । ମାତ୍ର କେତେ ଦିନ ପୂର୍ବେ ଅଶୋକ ତାର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭାଇକୁ ଯେପରି କ୍ରୂର ଭାବରେ ପ୍ରହାର କରିଛି, ତାହା ଦେଖିଥିଲେ ଆପଣ ମଧ୍ୟ ଚକିତ ହୁଅନ୍ତେ । ମୋର ଧାରଣା···

ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ କହିଲେ, "ଦେବି, ତୁମର ଧାରଣା ଭ୍ରମପୂର୍ଣ୍ଣ । ତୁମେ ଅଶୋକର ବାହାରଟା ଦେଖିଛ, ବୋଧହୁଏ ତାହାର ଭିତରର ସନ୍ଧାନ ପାଇନ । ତୁମେ ପ୍ରସ୍ତର ତଳେ ଯେଉଁ ଅନ୍ତଃସଲିଳା ଫଲ୍‌ଗୁ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଛି ତାର ସନ୍ଧାନ ପାଇନ । ଯେଉଁ ଦୁର୍ଦମନୀୟ ଆବେଗରେ ଅଶୋକ କ୍ରୂର, ସେହି ଦୁର୍ଦମନୀୟ ଆବେଗହିଁ ଅଶୋକକୁ ମହାନିଷ୍ଠା ଦେବ । ମୁଁ ଭବିଷ୍ୟତ ବାଣୀ କରୁଛି ଦେବି, ଅଶୋକ ପାଇଁ ମୌର୍ଯ୍ୟ ବଂଶ ଚିରସ୍ମରଣୀୟ ହୋଇ ରହିବ, କେବଳ ଭାରତରେ ନୁହେଁ, ପୃଥ୍ୱୀରେ ।"

କହୁ କହୁ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ହଠାତ୍ ନୀରବ ହୋଇଗଲେ । ଆଖି ତାଙ୍କର ଛଳ ଛଳ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଦୃଷ୍ଟି ତାଙ୍କର ଦୂରାନ୍ତର ଅସୀମରେ ଆବଦ୍ଧ ରହିଗଲା । ହୃଦୟର ଆବେଗ ସମ୍ଭାଳି ନ ପାରି ସେ ହେଲେନାଙ୍କ ହାତ ଧରି ନେଇ ଆବେଗଭରା କଣ୍ଠରେ କହିଲେ, "ଦେବୀ..ଦେବୀ...ବୃଥା ମୋର ସାମ୍ରାଜ୍ୟ, ବୃଥା ମୋର ଶକ୍ତି, ବୃଥା ମୋର ଅହଙ୍କାର, ଯଦି ଚିରସତ୍ୟ ମୁଁ ଜାଣି ନ ପାରିଲି । ଗୁରୁଦେବ ହଠାତ୍ ଅନଶନ ଅବଲମ୍ବନ କଲେ..."

ଏହି ସମୟରେ ଜଣେ ଦୌବାରିକ ପ୍ରବେଶ କରି ପ୍ରଣିପାତାନ୍ତେ ସମ୍ବାଦ ଦେଲା, "ଆର୍ଯ୍ୟ ଭଦ୍ରବାହୁ ମହାରାଜଙ୍କ ଦର୍ଶନାଭିଳାଷୀ ହୋଇ ମଣି ମନ୍ଦିରରେ ଅପେକ୍ଷା କରୁଅଛନ୍ତି......"

ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କ ବିଷର୍ଣ୍ଣ ବଦନ ହଠାତ୍ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେ ଆନନ୍ଦରେ ଅଧୀର ହୋଇ କହିଲେ, "ଦେବି, ଦେବି, ଗୁରୁଦେବ ଆଗତ । ମୁଁ ଏହାଙ୍କୁହିଁ ମନେ ମନେ ସ୍ମରଣ କରୁଥିଲି । ବିଦାୟ ଦିଅ ଦେବି, ମୁଁ ଯାଏଁ..."

ହେଲେନା ବିଷର୍ଣ୍ଣ ମୁଖରେ ସମ୍ମତି ଦେଲେ । ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ କ୍ଷିପ୍ର ଗତିରେ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ମନ୍ତ୍ରଣା ମନ୍ଦିରରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଭଦ୍ରବାହୁଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କଲେ । ଭଦ୍ରବାହୁ 'ଆୟୁଷ୍ମାନ ଭବ' କହି ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କଲେ । "ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ବ୍ୟଥିତ ଭାବରେ କହିଲେ, ଆପଣଙ୍କର ଏ ଆଶୀର୍ବାଦ ଫେରାଇ ନିଅନ୍ତୁ । ଆୟୁରେ ମୋର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ।"

ଭଦ୍ରବାହୁ ସ୍ମିତ ହାସ୍ୟ କରି କହିଲେ, "ବତ୍ସ, ଆୟୁ ଏ ନଶ୍ୱର ଶରୀରରେ ନ ଥାଏ, ଥାଏ କର୍ମରେ । ରାଜ୍ୟର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ, ମହାମାରୀ ବ୍ୟାପିଛି । ମୁଁ ସେଥିପାଇଁ ଭିକ୍ଷା ପାଇଁ ଆସିଛି । ମୋର ସମୟ ନାହିଁ । ଶୀଘ୍ର ଭିକ୍ଷା ଦେଇ ମୋତେ ବିଦାୟ ଦିଅ ।"

ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଅତୀବ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହୋଇ କହିଲେ, "ଏ କଅଣ କହୁଛନ୍ତି ମହାଭାଗ ! ମୋର ରହସ୍ୟାଦ୍ଧିକୃତ ଗୁପ୍ତଚରମାନେ ଯେଉଁ ସାପ୍ତାହିକ ସମ୍ବାଦ ମୋତେ ଦିଅନ୍ତି ସେ ସବୁରୁ ତ ମୁଁ ଜାଣେ ରାଜ୍ୟର ସର୍ବତ୍ର ସୁଖ ଶାନ୍ତି ବିରାଜୁଛି !"

ଭଦ୍ରବାହୁ ହସ୍ତୋତ୍ତୋଳନ କରି ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କୁ ନୀରବ ରହିବାକୁ ସଙ୍କେତ କରି ମ୍ଳାନ ହସି କହିଲେ, "ବତ୍ସ, ରାଜା ମଙ୍ଗଳ ରାଷ୍ଟ୍ର ଯଦି ଗଢ଼ିବାକୁ ଚାହେଁ ତେବେ କେବଳ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ସମ୍ବାଦ ଉପରେ ନିର୍ଭର କଲେ ମହା ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିବ, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । କର୍ମଚାରୀମାନେ ସର୍ବଦା ସ୍ୱାର୍ଥାନ୍ୱେଷୀ, ନିଜର ସ୍ୱାର୍ଥସାଧନ ପାଇଁ ସେମାନେ ସର୍ବଦା ମିଥ୍ୟା ସମ୍ବାଦ ଦେଇ ଥାଆନ୍ତି । ଯେଉଁ ରାଜା ସେମାନଙ୍କ ସମ୍ବାଦ ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରେ ସେ ହଠାତ୍ ଦିନେ ପ୍ରଜାବିଦ୍ରୋହ ଦେଖି ବିଚଳିତ ହୋଇ ନିର୍ମମ ଦମନ ଲୀଳା ଆରମ୍ଭ କରେ । କେବେହେଁ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ଦୁଃଖ ବିଷୟରେ ଜ୍ଞାତ ନ ଥିବାରୁ ଏ ବିଦ୍ରୋହକୁ ଚକ୍ରାନ୍ତ ବୋଲି ଭାବିବା ହିଁ ସ୍ୱାଭାବିକ । ଦୁଃଖର ବିଷୟ, ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରୁଛି, ଏ ବିଷୟରେ କୌଟିଲ୍ୟଙ୍କ ଉପଦେଶ ଆଜି ପାଳିତ ହେଉ ନାହିଁ ।

ସେ ଯାହା ହେଉ, ସମ୍ରାଟଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ରାଟ ବୁଝିବେ । ମୁଁ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତଙ୍କୁ ଭିକ୍ଷା ମାଗୁଛି ।"

ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ବିନମ୍ର ଭାବରେ କହିଲେ, "ଦେବ, ତୁଚ୍ଛ ସମ୍ରାଟତ୍ୱ ବ୍ୟତୀତ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତର ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ତଥାପି ମୁଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରୁଛି ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଆପଣଙ୍କୁ ନିରାଶ କରିବ ନାହିଁ । ମହାଭାଗ, ଆପଣଙ୍କ ଆଦେଶ ଅପେକ୍ଷାରେ ରହିଲି ।"

ଭଦ୍ରବାହୁ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ କହିଲେ, "ବତ୍ସ, ମୋର ଭିକ୍ଷା ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ । ସମ୍ରାଟ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ନୁହନ୍ତି, ମନୁଷ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ । ଦେଇ ପାରିବ ଏ ଭିକ୍ଷା ବତ୍ସ ?"

ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ କହିଲେ, "ଦେବ, ଆପଣ ଦେବଦୂତ ! ମୁଁ ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଯୁବରାଜ ବିନ୍ଦୁସାରଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟ ଅର୍ପଣ କରି ଭିକ୍ଷାପାତ୍ର ହସ୍ତରେ ଆପଣଙ୍କର ଅନୁଗମନ କରିବି । ଏଇ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପାଇଁ ମୁଁ ସମସ୍ତ ଜୀବନ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥିଲି । ଏହାଠାରୁ ଭଲ ଜୀବନରେ ଆଉ କି ଆନନ୍ଦ ଥାଇ ପାରେ !"

ଏହା ପରେ ସମ୍ରାଟ ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ସମାପନ କରି, ବିନ୍ଦୁସାରଙ୍କୁ ରାଜ୍ୟ ଅର୍ପଣ କରି ଶ୍ୱେତାମ୍ବର ପରିଧାନ କରି ଭିକ୍ଷାପାତ୍ର ହସ୍ତରେ ଭଦ୍ରବାହୁଙ୍କ ଅନୁଗମନ କଲେ ଏବଂ ସହସ୍ରାଧିକ ଜୈନ ଭିକ୍ଷୁଙ୍କ ସହ ଦକ୍ଷିଣାଞ୍ଚଳକୁ ଯାତ୍ରା କଲେ । ମଗଧ, ବିଦର୍ଭ ଓ ମହାକୋଶଳରେ ସେତେବେଳେ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର କରାଳ ମୂର୍ତ୍ତି ତାଣ୍ଡବ ଲୀଳା କରୁଥାଏ । ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ଏ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷ ପ୍ରତିରୋଧ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହେଲେ । ସେ ସେହିଦିନୁ ଶ୍ରବଣ ବେଳଗୋଲାରେ ରହି ଉପବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ଉପବାସ ଅବସ୍ଥାରେ ପ୍ରାଣ ତ୍ୟାଗ କଲେ ।......

× × × ×

ଦିନେ ଦ୍ୱିପ୍ରହର ସମୟରେ ଗୌଡ ରାଜ୍ୟର ମୁଖୀପଲ୍ଲୀ ନାମକ ଜନପଦର ଅଧିବାସୀମାନେ ଦେଖିଲେ, ଜଣେ ଅଶ୍ୱାରୋହୀ ଯୁବକ ପ୍ରାୟ ଶତାଧିକ ଅଶ୍ୱାରୋହୀଙ୍କ ସହ ନିକଟସ୍ଥ ଅରଣ୍ୟର ନିବିଡ଼ ଛାୟାତଳେ ବିଶ୍ରାମ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଯୁବକଟିର ଅଙ୍ଗ ଶୋଭା, ଗାମ୍ଭୀର୍ଯ୍ୟ ଓ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସହଜେ ଅନୁମିତ ହୁଏ, ସେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ପଥ-ପ୍ରଦର୍ଶକ ଓ ନେତା । ନିକଷ ଭଳି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କୃଷ୍ଣବର୍ଣ୍ଣ, ମୁଖ ଓ ଅବୟବର ଅପୂର୍ବ ଗଠନ, ଲୌହମୂର୍ତ୍ତିବତ୍ ଦେହ ଏବଂ ଘନ ଭ୍ରୂଯୁଗଳ ତଳେ ଶାଣିତ ଛୁରିକା ଭଳି ନିଶ୍ଚଳ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ନୟନ ଯୁଗଳ ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ଜନପଦବାସୀମାନଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରିନେଲା । ଯୁବକଟିର କୋଡ଼ରେ ଗୋଟିଏ ଅପୂର୍ବ କମନୀୟ ଶିଶୁ ।

କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବିଶ୍ରାମକାରୀମାନଙ୍କ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ କୌତୂହଳୀ ଜନପଦବାସୀମାନେ ଜୁଣ୍ଡହୋଇ ଠିଆହୋଇ ରହିଲେ । କୌତୂହଳୀ ଜନତାକୁ ଦେଖି ଯୁବକଟି ଗାତ୍ରୋତ୍ଥାନ କରି ଅଗ୍ରସର ହୋଇ କହିଲେ, "ବନ୍ଧୁଗଣ, ମୋର ନାମ ଜେମସୁକ ବୀର । ଚେଦି ବଂଶରେ ମୋର ଜନ୍ମ । ମୁଁ ଓ ମୋର ସାଥୀମାନେ ମହାକୋଶଳବାସୀ । ଆପଣମାନେ ବୋଧହୁଏ ଅବଗତ ଅଛନ୍ତି ଯେ ବିଦର୍ଭ, ମଗଧ, ବିଦିଶା ଓ ମହାକୋଶଳ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷର କରାଳ ଗ୍ରାସରେ ପଡ଼ିଛି । ବହୁଲୋକ ଏ ଦୁର୍ଭିକ୍ଷରେ ମୃତ । ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ମୃତା । କେବଳ ମୋର ଏଇ ଶିଶୁ ପୁତ୍ର ଭର୍ଗଦେବ ଓ ମୁଁ ଜୀବିତ । ଅନ୍ୟମାନେ ସ୍ୱଦେଶ ତ୍ୟାଗ କରି ଦକ୍ଷିଣକୁ ଯାଉଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସ୍ୱଦେଶ ତ୍ୟାଗ କଲେହେଁ ଏ ଦେଶ ମୋର ମନେ ହେଉଛି ଯେପରି ମୋ ଦେଶ । ଏହାର ଉର୍ବର ସୁଶ୍ୟାମଳ ଭୂମି, ପୟସ୍ୱିନୀ ନଦୀ, ଘନନିବିଡ଼ ଅରଣ୍ୟ, ନିରଭିମାନୀ ଅଧିବାସୀ ସବୁ ମୋର ପ୍ରାଣକୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରିଛନ୍ତି ।"

ଜନପଦବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ମଣିଭଦ୍ର ନାମକ ଜଣେ ଯୁବକ ଆଗେଇ ଆସି କ୍ଷେମରାଜାଙ୍କ ହସ୍ତ ଧାରଣ କରି କହିଲେ, "ବନ୍ଧୁ, ତୁମେ ତୁମର ସାଥୀମାନେ ନିର୍ଭୟରେ ଏଠାରେ ବିଶ୍ରାମ କରନ୍ତୁ । ମୁଁ ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ଖାଦ୍ୟ ଓ ପାନୀୟର ଆୟୋଜନ କରି ଦେଉଛି ।"

କହିବା ମାତ୍ରେକେ ମଣିଭଦ୍ର ତୀରବେଗରେ ଘନ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହେଲେ ଏବଂ ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ସହଚରସହିତ ଗୋଟିଏ ଶକଟରେ କେତେଗୋଟି ମୃତ ମୃଗ, ପ୍ରଚୁର ତଣ୍ଡୁଳ, କାଷ୍ଠ କଳସୀ ଓ ମୃଣ୍ମୟ ପାତ୍ର ଆଦି ଦ୍ରବ୍ୟ ଆନୟନ କଲେ ଏବଂ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ରନ୍ଧନର ଆୟୋଜନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କ୍ଷେମରାଜ ଓ ତାଙ୍କର ସାଥୀମାନେ ଅନୁରୋଧକ୍ରମେ ପ୍ରଥମେ ଅଦୂରସ୍ଥ ନିର୍ଝରମାନଙ୍କରେ ଯାଇ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଗଲେ ଏବଂ ସ୍ନାନାନ୍ତେ ଆନନ୍ଦରେ ଭୋଜନ କରି ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଯାତ୍ରା କରିବା ସମୟରେ କ୍ଷେମରାଜ ମଣିଭଦ୍ରଙ୍କ ହସ୍ତ ଧାରଣ କରି କହିଲେ, "ବନ୍ଧୁ, ଏ ଉପକାର ମୁଁ ଭୁଲିବି ନାହିଁ । ଯଦି ସୁଯୋଗ ଆସେ—"

କ୍ଷେମରାଜ ଆଉ କିଛି ନ କହି ନୀରବ ରହିଲେ । ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ ତାଙ୍କର ଚକ୍ଷୁ ଆସି ଦୁଇଟି ଜଳ ଉଠିଲା । ବନ୍ଧୁ ମଣିଭଦ୍ରଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି କ୍ଷେମରାଜ ଧୀରେ ଅଶ୍ୱାରୋହଣ କଲେ ଏବଂ ଶିଶୁ ପୁତ୍ର ବୃଦ୍ଧରାଜଙ୍କୁ କୋଳରେ ବସାଇ ଅଶ୍ୱଚାଳନା କଲେ ।

× × × ×

କ୍ଷେମରାଜ ଓ ତାଙ୍କର ସାଥୀମାନେ ଏହାର ଏକମାସ ପରେ ଖଣ୍ଡଗିରି ନିକଟସ୍ଥ ଏକାମ୍ରର ନାମକ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସେହି ସ୍ଥାନ ବସବାସର ଉପଯୁକ୍ତ ବୋଲି ନିର୍ବାଚନ କରି ବସବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଏହା ପରେ ନିଜ ବାହୁ ଓ ବୁଦ୍ଧିବଳରେ କ୍ଷେମରାଜ ଓ ବର୍ଦ୍ଧରାଜ ...ପର କ୍ରମେ ସେ ସ୍ଥାନରେ ରାଜା ହେଲେ ସେ ଇତିହାସ ରୋମାଞ୍ଚକର ...ହେଲେହେଁ ଏଠାରେ ଅପ୍ରାସଙ୍ଗିକ । ଏମାନଙ୍କର ରାଜତ୍ୱ ଐରବଂଶର ...ଥମ ସୁରୁଖ ଯୁଗ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଐର ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିବାକୁ ...ଗିଲା । ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତରରେ ମହାନଦୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମଗ୍ର ରାଜ୍ୟ ଐରମାନଙ୍କର ବଶ୍ୟତା ସ୍ୱୀକାର କଲେ ।

କ୍ଷେମରାଜ ରାଜା ହେଲେହେଁ ମଣିଭଦ୍ରଙ୍କୁ ଭୁଲି ନାହାନ୍ତି । ...ଖୀପଲ୍ଲୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଜନପଦବାସୀମାନେ କ୍ଷେମରାଜଙ୍କ ବଶ୍ୟତା ...ୀକାର କରିବା ପରେ କ୍ଷେମରାଜ ମଣିଭଦ୍ରଙ୍କୁ ସେ ସ୍ଥାନର ଗ୍ରାମଣୀ ନିଯୁକ୍ତ କଲେ ।

ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ମଗଧ ସମ୍ରାଟ ବିନ୍ଦୁସାରଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହୋଇ ଯାଇଛି । ମୌର୍ଯ୍ୟାଧିପତି ଚନ୍ଦ୍ରଗୁପ୍ତ ସମଗ୍ର ଭାରତ ଜୟ କରିଥିଲେହେଁ କଳିଙ୍ଗ ଜୟ ...ରି ପାରି ନଥିଲେ । ମହାରାଜ ବିନ୍ଦୁସାର ମଧ୍ୟ କଳିଙ୍ଗକୁ ନିଜ ସାମ୍ରାଜ୍ୟ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହୋଇଥିଲେ । ଏ ଜାତିଭିମାନୀ ଜାତି ଯେପରି କୃଷି ଓ କଳାନିପୁଣ ସେହିପରି ଯୁଦ୍ଧରେ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ଥିଲେ । ବିନ୍ଦୁସାରଙ୍କ ପରେ ଚଣ୍ଡାଶୋକ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଭାଇମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟାକରି ସମ୍ରାଟ ହେବା ପରେ ପ୍ରଥମ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଲେ କଳିଙ୍ଗ ଉପରେ ।

ଦିନେ ବୃଦ୍ଧ କଳିଙ୍ଗରାଜ ଐର କ୍ଷେମରାଜ ଅତି ଚିନ୍ତିତ ହୋଇ ଦେଖିଲେ ...ଳମାନ ପର୍ବତଶ୍ରେଣୀ ପରେ ଅଶୋକଙ୍କ ବିପୁଳ ସେନା କଳିଙ୍ଗ ...ାରଦେଶରେ ଉପସ୍ଥିତ । କ୍ଷେମରାଜଙ୍କ ଆଦେଶରେ ଅବିଳମ୍ବେ କଳିଙ୍ଗ ସେନା ଯୁଦ୍ଧରଥ ପାଇଁ ସଜ୍ଜିତ ହେଲେ । ମଣିଭଦ୍ର ମଧ୍ୟ ଅଚିରେ ତାଙ୍କର ସେନାସହ କ୍ଷେମରାଜଙ୍କ ସହ ଯୋଗଦେଲେ । ମଗଧ ଓ କଳିଙ୍ଗ ...ଧ୍ୟରେ ଯୁଦ୍ଧର ସେ କରୁଣ କାହାଣୀ ଇତିହାସ ପାଠକ ମାତ୍ରେ ଜାଣନ୍ତି ।

ସେ ଯୁଦ୍ଧରେ କଳିଙ୍ଗର ପରାଭବ କିନ୍ତୁ ପୃଥିବୀ ପକ୍ଷରେ ମହାକଲ୍ୟାଣକର ହେଲା ।

ଏହି ଯୁଦ୍ଧରେ କ୍ଷେମରାଜ ଓ ବର୍ଦ୍ଧରାଜ ନିହତ ହେଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ବୃଦ୍ଧ ଗ୍ରାମଣୀ ମଣିଭଦ୍ର ଦୁଃଖରେ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କଲେ । ଏହାପରେ କଳିଙ୍ଗର ରାଜାହେଲେ ଇନ୍ଦ୍ରରାଜ ଓ ତତ୍‌ପୁତ୍ର ଧର୍ମରାଜ । ଏହା ଐରବଂଶର ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁରୁଷ ଯୁଗ ମଣିଭଦ୍ରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାଙ୍କର ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀଭଦ୍ରଙ୍କୁ ଇନ୍ଦ୍ରରାଜ ପ୍ରାଦେଶିକ ଶାସକର ନିଯୁକ୍ତ କଲେ । ଶ୍ରୀଭଦ୍ର ଅଶୋକଙ୍କ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ତାଙ୍କର ରାଜ୍ୟର ନାମ ରଖିଲେ ବୌଦ୍ଧ ।

ଇନ୍ଦ୍ରରାଜ ଓ ଧର୍ମରାଜ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବା ପରେ କଳିଙ୍ଗ ଅଧିପତି ହେଲେ ବୀର ମହାରାଜ ମହାମେଘବାହନ ଶ୍ରୀ ଖାରବେଳ ଐର ।

ବୌଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟରେ ସେତେବେଳେ ଶ୍ରୀଭଦ୍ରଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ସୁଭଦ୍ର ପ୍ରାଦେଶିକ । ସୁଭଦ୍ରଙ୍କ ଅନ୍ତରର କାମନା ସେ ରାଜୁକ ହେବେ ଏବଂ ନିଜ ରାଜ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିବେ ।

ବୌଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟର ସୁଖୀପଲ୍ଲୀରେ ଆଜି ମହୋତ୍ସବ...

ସକାଳ ନ ହେଉଣୁ ପଲ୍ଲୀବାସୀ ମାନେ ସୁନ୍ଦର ସୁନ୍ଦର ପରିଚ୍ଛଦ ପରିଧାନ କରି ଉତ୍ସବ ସ୍ଥାନକୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେଣି । ରକ୍ତବର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ତର-ବାସକ ଓ ପୀତ ଉତ୍ତରୀୟ ପରିଧାନ ପୂର୍ବକ କେଶପାଶ କୁଞ୍ଚିତ ଓ ସୁଗନ୍ଧି କରି ଯୁବକମାନେ ହସି ହସି ଚାଲି ଅଛନ୍ତି । ଯୁବତୀମାନେ ଦାମି ଉହୁପର ଝୀନ ବାସ ଓ କଙ୍କଣ, କେୟୂର, ମେଖଳା ନାନା ଅଳଙ୍କାର ପିନ୍ଧି ହାତରେ ଲୀଳା ପଦ୍ମ ଧରି ଯୁବକମାନଙ୍କ ଆଗରେ ମରାଳ ଗମନରେ ଚାଲି ଅଛନ୍ତି । ଝୀନବାସ ଭେଦି ଫୁଟି ଦିଶୁଛି ସେମାନଙ୍କର ତରଙ୍ଗାୟିତ ଯୌବନିମା । ଶ୍ରେଣୀ ଭାରରୁ ଯୁବତୀମାନଙ୍କର ଗମନ ଅଳସ । ଗଜଗମନୀ-ମାନଙ୍କର ବିପୁଳ ଚଞ୍ଚଳ ନିତମ୍ବ ଚାଳନାରୁ ପଶ୍ଚାଦ୍‌ଗାମୀ ଯୁବକମାନେ ଆଖି ଫେରାଇ ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ଉତ୍ସବରେ ଯୋଗ ଦେବା ପାଇଁ ଯୁବକମାନେ ବ୍ୟଗ୍ର ଥିଲେହେଁ ଯୁବତୀମାନଙ୍କୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଯିବାକୁ ସେମାନଙ୍କ ମନ ବଳୁନାହିଁ । ମଝିରେ ମଝିରେ ମନ୍ଦବାୟୁ ଯୁବତୀମାନଙ୍କର ଅଙ୍ଗସୁବାସ ବହୁଅଛି ଯୁବକମାନଙ୍କର ସ୍ନାୟୁରେ ଏକ ଅତୃପ୍ତ ଶିହରଣ

ଖୋଲାଇ ଦେଉଥାଉନ୍ତି । ଯୁବକମାନେ ନିରୁପାୟ ଭାବରେ ବସ୍ତ୍ରଛି ଯାତ୍ରୀଭକ୍ତଙ୍କୁ ସ୍ନେହଚୁମ୍ବନ ଦେଇ ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ କରି ପକାଉଛନ୍ତି । କେ ସୁନ୍ଦରୀ ଯୁବତୀ ଅପାଙ୍ଗ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଛକୁ ଚାହିଁ ଯୁବକମାନଙ୍କର ଅବ ଦେଖି ହସର ଢେଉ ଖେଳାଇ ଦେଉଛନ୍ତି ।

ଏମନ୍ତ ଗ୍ରାମ୍ୟପଲ୍ଲୀ ଆଜି ଜନମାନବହୀନ । ଗୋଟିଏ କୁକୁ ସୁଦ୍ଧା ପଲ୍ଲୀପଥରେ ନାହିଁ । ଏ ମହୋତ୍ସବ ଦୁଇଜଣ ମହାପୁରୁଷ ଆଗମନକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି ପାଳିତ ହେଉଛି । ବହୁ ବର୍ଷ ପରେ ସେମାନେ ନିଜ ପଲ୍ଲୀକୁ ଫେରୁଛନ୍ତି । ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନେ ତେଣୁ ପଲ୍ଲୀସୀମା ପ୍ରାନ୍ତରକୁ ଯାଉଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଇବାକୁ । ଏ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ମହାକାଶ୍ୟପ, ମହାଯୋଗୀ ଓ ମଗଧାଧିପ ସୁସ୍ୱାମୀଙ୍କର ରାଜଗୁରୁ ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ହେଉଛନ୍ତି, ମହାଶାଳ ମହାରାଜ ଖାରବେଳଙ୍କ ମହାସେନାଧ୍ୟକ୍ଷ । ସେମାନଙ୍କର ଅଭିନନ୍ଦ ପାଇଁ ପଲ୍ଲୀପ୍ରାନ୍ତରରେ ନାନା କ୍ରୀଡ଼ା, ପ୍ରଦର୍ଶନୀ, ଯୁବତୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାର ନୃତ୍ୟଗୀତ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟା ପରେ ପିଠଭୋଜନର ଆୟୋଜନ ହୋଇଅଛି ।

ପଲ୍ଲୀ ନିର୍ଜନ, କିନ୍ତୁ ବହୁକାଳ ପର୍ବତ୍ୟ ମନ୍ଦିରରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦରୀ ପ୍ରାର୍ଥନାରତା । ତାହାର ନେତ୍ର ଅଶ୍ରୁପ୍ଲାବିତ । ମନ୍ଦିରରେ କୌଣସି ଦେବତା ବା ଦେବୀ ମୂର୍ତ୍ତି ନାହିଁ । କେହି କହନ୍ତି ଏଠାରେ ବହୁକାଳ ପୂର୍ବେ ଜଣେ ଜୈନ ସ୍ୱାମୀ ନିର୍ବାଣପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । କେହି ବ କୁହନ୍ତି ଏଠାରେ ବହୁକାଳ ପୂର୍ବେ ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧରୂପେ ପୂଜ ପାଉଥିଲେ । କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଯାହା ଥାଉ, ବର୍ତ୍ତମାନ ଏହା ପର୍ବତ୍ୟ ଏବଂ ସର୍ବ ଶୃଗାଳମାନଙ୍କର ନିରାପଦ ନିବାସସ୍ଥଳୀରେ ପରିଣ ହୋଇଛି । ମନ୍ଦିର ଭିତରକୁ ଯିବାକୁ ହେଲେ ଅନେକଗୁଡ଼ିଏ ପାହଚ ଅତିକ୍ରମ କରି ଯିବାକୁ ହୁଏ । ସୁନ୍ଦରୀଟି ପ୍ରାର୍ଥନା ଶେଷ କରି ମନ୍ଦି ବାହାରକୁ ଯାଇ ଠିଆ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲା, କିନ୍ତୁ ଠିଆ ହୋଇ ନ ପାରି ସେ

ପୁଣି ରହିପଡି ଗୋଟିଏ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ ବାହାରକୁ ଚାହିଁ ରହିଲା । ଦୂରରୁ ଭାସି ଆସୁଛି ଉତ୍ସବକୁ ଯାଉଥିବା ଯୁବକ ଯୁବତୀମାନଙ୍କର ଗୀତ ଓ ବଂଶୀବାଦନ । ସମସ୍ତେ ଆଜି ଉତ୍ସବକୁ ଯାଉଅଛନ୍ତି କିନ୍ତୁ ସେ ଅକ୍ଷମ, ତାହାର ଚାଲିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ ।

କୋହର ଅତିଶଯ୍ୟରେ ତାହାର ବକ୍ଷ ସ୍ଫୀତ ହେଲା, ଅଧର ପ୍ରାନ୍ତ ଥର ଉଠିଲା ଏବଂ ଦୁଇବିନ୍ଦୁ ଅଶ୍ରୁ ତାହାର ମସୃଣ ଗଣ୍ଡଦେଶ ଦେଇ ବହିଆସି ଉନ୍ନତ ବକ୍ଷ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ହଠାତ୍ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରୁ ଝଲକାଏ ଆଲୋକ ଦେଖି ସେ ଚମକି ପଡ଼ିଲା । ପ୍ରଥମେ ସେ ଭାବିଲା ବିଜୁଳି ପ୍ରଭା । କିନ୍ତୁ ଆକାଶ ନିର୍ମଳ । ସୂର୍ଯ୍ୟ ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ କିରଣ ଜାଲ ବିସ୍ତାର କଲେଣି । ଚମକି ପଡିବାବେଳେ ଯୁବତୀର ଅଗାବାଡ଼ି ଦୁଇଟି ହାତରୁ ଖସିଯାଇ ପାବଚ୍ଛରେ ଗଡ଼ି ଗଡ଼ି ଭୂମିରେ ପଡିଲା । ଅଗାବାଡି ଆଣିବା ପାଇଁ ଗୁରୁଣ୍ଡି ଗୁରୁଣ୍ଡି ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ପାବଚ୍ଛ ଅତିକ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତାର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ଆଜି ଯେପରି ଶତଗୁଣିତ । ସେ ଆଉ କୋହ ସମ୍ଭାଳି ପାରିଲା ନାହିଁ । ମନ୍ଦିର କାନ୍ଥରେ ମଥା ପିଟି ଅଶ୍ରୁ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

—ତୁମେ କାହିଁକି କାନ୍ଦୁଛ ?

ଚମକି ଚାହିଁ ଯୁବତୀଟି ଦେଖିଲା ଗୋଟିଏ କମନୀୟ ବାଳକ ତା ପଛରେ ଠିଆହୋଇଛନ୍ତି । ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଶ୍ୟାମ ବର୍ଣ୍ଣ । ନୀଳ ବସନ କଟିରେ କଛି କରି ପିନ୍ଧା ହୋଇଛି । ପଦ ଯୁଗଳ ଲାକ୍ଷାରସରେ ରଂଜିତ । ଗଳାରେ ବଣମଲ୍ଲୀର ହାର । କୁଞ୍ଚିତ କେଶଦାମର ଚୂର୍ଣ୍ଣ କୁନ୍ତଳ ଗୁଡିକ ବାୟୁରେ ଆନ୍ଦୋଳିତ । ମୁଖମଣ୍ଡଳରେ ଅପୂର୍ବ ଶୋଭା ଓ ଅଧରରେ ମନଲୋଭା ହାସ୍ୟ । ମନେହେଲା ବାଳକଟି ଯେପରି ଅଲୌକିକ ଝଲକରୁ ବାହାରି ଆସିଲା ।

—କାଉଁଚା, ତୁମର ନା' କଅଣ ?

—ଚମ୍ପା ।

ବାଃ ସୁନ୍ଦର ନା'ଟିଏ । ଗାଁର ସମସ୍ତେ ଉତ୍ସବକୁ ଯାଇଛନ୍ତି, ତୁମେ ଯାଇନାହିଁ ଯେ ?

—ମୁଁ ଯେ ଛୋଟୀ । ମୋତେ ମା ଓ ମଉସୀ ସାଙ୍ଗରେ ନେଲେନାହିଁ । ମୁଁ ଏକା ଯାଉଥିଲି, ଆଉ ଯାଇ ନପାରି ଏଇଠି ବସି ପଡ଼ିଲି । କିନ୍ତୁ ତୁମେ କେଉଁଠୁ ଆସିଲ ? ମନ୍ଦିରରେ ତ କେହି ନ ଥିଲେ···

ବାଳକଟି ଖିଲ୍ ଖିଲ୍ ହସି ଉଠିଲା । ସେ ହସରେ ଚମ୍ପାର ସମସ୍ତ ଶୋଇ ଦୁଃଖ ଯେପରି ନିମିଷକେ ଭାସି ଗଲା ।

—ବାଃ, ତୁମେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଥିଲ । ମୁଁ କଅଣ ଦେଖି ନାହିଁ ?

—ଛୋଟୀ ହେବା ଦିନରୁ ମୁଁ ନିଇତି ଆସେ ଏଠାକୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା ପାଇଁ । ନିଇତି କୁହେ, ହେ ଭଗବାନ, ମୋତେ ମୋ ଗୋଡ଼ ଫେରାଇ ଦିଅ ।

—ତୁମର ଭଗବାନ କିଏ ?

ଚମ୍ପା ଏଥର ଚିନ୍ତିତା ହେଲା । ଭଗବାନ ତ ଭଗବାନ, କିଏ କଅଣ ! ଚମ୍ପାକୁ ଚିନ୍ତା କରିବାର ଦେଖି ବାଳକଟି ସ୍ମିତ ହସି କହିଲା, "ଆଚ୍ଛା, ତୁମ ଭଗବାନ ଯିଏ ହୁଅନ୍ତୁ, ତୁମେ ଠିକ୍ ଜାଣ ଯେ ତାଙ୍କୁ ଡାକିଲେ ସେ ତୁମର ଗୋଡ଼ ଫେରାଇ ଦେବେ ?"

—ସମସ୍ତେ ତାହାହିଁ କୁହନ୍ତି । ମୋର ମଧ୍ୟ ତାହାହିଁ ବିଶ୍ୱାସ ।

ବାଳକଟି ଏଥର ହସି ହସି ଚମ୍ପାର କୋଳରେ ବସି ପଡ଼ିଲା । ଚମ୍ପା ଆଦରରେ ତାର ମସ୍ତକ ଆଘ୍ରାଣ କରି ତାର ଚିବୁକ ଟେକି ଧରି ତାର ଅପୂର୍ବ କମନୀୟ ମୁଖମଣ୍ଡଳକୁ ଏକଲୟରେ ଚାହିଁ ରହିଲା ।

ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚମ୍ପା କାହାରିକୁ ନିଜର କରୁଣ କାହାଣୀ କହିବାକୁ ସାହସ କରିନାହିଁ । କେହି ଦିନେ ତାହାକୁ 'ଆହା' ବୋଲି କହିନାହିଁ । ସେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଠାରେ ଉପେକ୍ଷିତା । ବାଳକଟି ତାର କୋଳରେ ବସି ଯିବାରୁ ତାହାର ମନେ ହେଲା ବାଳକଟି ଯେପରି ତାର ମା ପେଟର ଭାଇ । ହେଉ ନା ସେ ବାଳକ, ତାକୁହିଁ ଆଜି ସେ ହୃଦୟ ଖୋଲି ନିଜର କରୁଣ କାହାଣୀ କହିବାକୁ ବସିଲା । ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ଅନୁପାତ ମଧ୍ୟରେ ଚମ୍ପା ନିଜର ଯେଉଁ ପରିଚୟ ଦେଲା ତାହା ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ।

ଚମ୍ପା ମୁଖୀପଲ୍ଲୀର ଲୁଙ୍ଗଲୀଣ ନାମକ ଜଣେ କୃଷକର ଏକମାତ୍ର ସନ୍ତାନ । ତାର ଦୁଇବର୍ଷ ବେଳେ ସେ ତାର ପିତାକୁ ହରାଇଛି । ସେ ଆଜିକୁ ଚଉଦବର୍ଷ ତଳର କଥା । ଆଜିକୁ ଦୁଇବର୍ଷ ତଳେ ଦିନେ ଗାଈକୁ ବାନ୍ଧିବା ସମୟରେ ଗାଈ ତାକୁ ଶିଙ୍ଗରେ ଠେକି ଫୋପାଡ଼ି ଦେବାରୁ ସେ ତଳେ ପଥର ଉପରେ ପଡ଼ିଗଲା । ପଡ଼ିଯାଇ ଗୋଡ଼-ଦୁଇଟିରୁ ତାର ସାମାନ୍ୟ ରକ୍ତପାତ ହୋଇଥିଲା । ସମସ୍ତେ କହିଲେ ସେ କିଛି ନୁହେଁ, ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଭଲ ହୋଇଯିବ । ସେଇଦିନ ରାତିରେ ତାକୁ ଭାରି ଜ୍ୱର ହେଲା । ଜ୍ୱର ଉପଶମ ହେଲା ଦୁଇ ତିନି ଦିନ ପରେ । କିନ୍ତୁ ଚମ୍ପା ଆଉ ଉଠି ପାରିଲା ନାହିଁ, ଗୋଡ଼ଦୁଇଟି ତାର ପ୍ରାଣହୀନ କାଷ୍ଠଖଣ୍ଡ ତୁଲ୍ୟ ଶରୀରରେ ଲାଗିଥିଲା ପରି ବୋଧହେଲା । କଣ୍ଟା ଫୋଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଅନୁଭବ କରି ପାରିଲା ନାହିଁ । ପଲ୍ଲୀର ବୈଦ୍ୟ କହିଲେ, ପାଦଦ୍ୱୟରୁ ଚଳତଶକ୍ତି କୌଣସି ପୂର୍ବଜନ୍ମର ପାପରୁ ଅପହୃତ ହୋଇଛି, ଏହା ଦୈବଦଣ୍ଡ; ସେ ଏହାର ପ୍ରତିକାର କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ । ସମସ୍ତେ ସେ ପାପ ଜାଣିଥିବା ଭଳି ମଧ୍ୟ ହଲାଇ ନାସିକା କୁଞ୍ଚନ କରି ଚାଲିଗଲେ ।

ବାଳକଟି ସବୁ ଶୁଣି ହସି କହିଲା, "ଗୋଡ଼ ଗଲେ ଯାଉ, ହାତ ତ ଅଛି ।"

ଚମ୍ପା ବିଷାଦମୟ ହସ ହସି କହିଲା, "ହଁ, ସେ ଦୁଇଟି ଅଛି, ନ ଥିଲେ ତ ମୁଁ କେବେଠୁଁ ମରି ସାରନ୍ତିଣି । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଗୋଡ଼ ପାଇଁ କାନ୍ଦୁନାହିଁ । କାନ୍ଦୁଛି......"

ଚମ୍ପା ଆଉ କହି ନପାରି ନୀରବରେ ଅଶ୍ରୁପାତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବାଳକଟି କିଛିକ୍ଷଣ ନୀରବ ରହି ଚମ୍ପାର ଚିବୁକ ଧରି କାନ୍ଦ କାନ୍ଦ ହୋଇ ପଚାରିଲା, "କୁହନା, କାହିଁକି କାନ୍ଦୁଛ ?"

ଚମ୍ପା ଅଶ୍ରୁପୋଛି କହିଲା, "ତୁ କଅଣ ବୁଝିବୁରେ, ପିଲା ତୁ । ମୁଁ ଛୋଟୀ ହେବା ଦିନରୁ, ଯାହାକୁ ଭଲ ପାଉଥିଲି ସେ ଆଉ ଆସୁନାହିଁ ।"

—ବୁଝିଲି, ବୁଝିଲି, ବାଳକଟି ପୁଣି ସେହିପରି ଖିଲ୍ ଖିଲ୍ ହସି କହିଲା, କିନ୍ତୁ ଯିଏ ତୁମକୁ ଦୁଃଖରେ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯାଇଛି ସେ କଦାପି ତୁମକୁ ଭଲ ପାଉ ନଥିଲା ।

—ନାରେ ନା, ସେ ମୋତେ ନିଜ ପ୍ରାଣ ଭଳି ଭଲ ପାଏ । ସେ କିଏ ଜାଣୁ ? ସେ ଏହି ଗ୍ରାମର କୃଷକ ଶିବର ପୁଅ ଚନ୍ଦ୍ର । ଶିବ ଭାରି କୃପଣ । ଚନ୍ଦ୍ର ସହିତ ମୋର ବିବାହରେ ତାହାର ଆଦୌ ମତ ନାହିଁ । କାରଣ କପର୍ଦ୍ଦକଟିଏ ଦୁଭା ଦେବାକୁ ଅକ୍ଷମ ଆମେ । କିନ୍ତୁ ଚନ୍ଦ୍ର ମୋତେ ବିବାହ ନ କଲେ ଭିକ୍ଷୁ ହୋଇ ଚାଲିଯିବ ବୋଲି ଭୟ ଦେଖାଇବାରୁ ଶିବ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଏ ବିବାହରେ ସମ୍ମତି ଦେଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଠିକ୍ ଏହି ସମୟରେ ମୋର ଏ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ । ପୁରୁଷ ସ୍ୱାଧୀନ ପୁରୁଷ । କେଉଁ ପୁରୁଷ ଛୋଟୀ ସ୍ତ୍ରୀ ନେଇ ଚିରଦିନ ଘରେ ପୋଷିବାକୁ ଚାହେଁ, ପୁଣି ଏ ଦୁର୍ଦ୍ଦିନରେ ? ତାର ଦୋଷ କଅଣ ? ସବୁ ମୋର ଭାଗ୍ୟର ଦୋଷ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ଘରର କୌଣସି କାମକୁ ଅକ୍ଷମ ହେବି । ଶିବ ତେଣୁ ଚନ୍ଦ୍ରର ବିବାହ ଅନ୍ୟ ଗ୍ରାମର ଗୋଟିଏ ଧନୀ କନ୍ୟା ସହ ସ୍ଥିର କରିଛି । ତାକୁ ଦେଖିଛୁ ତୁ ? ମୁଁ ତାକୁ ଦେଖି ନାହିଁ ।

—ସେ କଏ ମୁଁ କେମିତି ଜାଣିବି ।

—ଧର୍ମୀ କନ୍ୟା ହେଲେ କଅଣ ହେବ, ଭାରି କୁତ୍ସିତା ସେ ।

—ତୁମେ ପରା ତାକୁ ଦେଖିନା; କୁତ୍ସିତା ବୋଲି ଜାଣିଲ କେମିତି ?

—ନିଶ୍ଚୟ ହୋଇଥିବ ।

ଏହି ସମୟରେ ଦୂରରୁ ଭାସି ଆସିଲା ଉତ୍ସବର ଶଙ୍ଖ ଘଣ୍ଟା ଧ୍ୱନି । ଚମ୍ପା ଅଶ୍ରୁପୂର୍ଣ୍ଣ ମୁହଁ ଟେକି କହିଲା, ତୁ ଯା ଭାଇ ଉତ୍ସବକୁ ଯା । ବାଳକଟି ମୁହଁ ମୋଡ଼ି କହିଲା, ଯିବି ନାହିଁ, ଯିବାକୁ ଭଲ ଲାଗୁନାହିଁ । ଚମ୍ପାକୁ ଏହା ବଡ଼ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗିଲା । ସେ ଏଥର ଭଲକରି ବାଳକଟି ଆଡ଼େ ଚାହିଁ ପଚାରିଲା, ତୋର ଘର କଅଣ ଏଇ ଗାଁରେ ?

—ନା

—ମୁଁ ସେଇଆ ଭାବୁଥିଲି । ମୁଁ ତ ଏ ଗାଁର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଜାଣେ, ତୋତେ ତ କେବେହେଁ ଅଗରୁ ଦେଖି ନାହିଁ ।

ବାଳକଟି ଏହାର କୌଣସି ଉତ୍ତର ନ ଦେଇ ପଚାରିଲା, "ଉତ୍କଣ୍ଠୀ, ତୁମେ ତୁମର ଗୋଡ଼ ଫେରି ପାଇବାକୁ ଚାହଁ ?"

ଚମ୍ପା ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ କହିଲା, "ଗୋଡ଼ ଦୁଇଟି ଫେରି ପାଇଲେ ମୁଁ ମୋର ସର୍ବସ୍ୱ ଦେବି । ଗୋଡ଼ ଦୁଇଟି ପାଇଁ ନୁହେଁ, ଗୋଡ଼ ଦୁଇଟି ଫେରି ପାଇଲେ ମୁଁ ମୋର ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଫେରି ପାଇବି ବୋଲି ।"

—ତାହାହେଲେ ତୁମର ଗୋଡ଼ କି ଉପାୟରେ ଫେରି ପାଇବ ମୁଁ କହୁଛି । ସୋମଦତ୍ତଙ୍କର ତିନି ପୁଅ ଭିତରୁ ଯେଉଁ ପୁଅ ସବୁଠୁଁ ଧାର୍ମିକ ସେ ଯଦି ତୁମକୁ ଅଣାଡ଼ାଙ୍କ ଫିଙ୍ଗି ଚାଲିବାକୁ ଆଦେଶ ଦିଏ ତେବେ ତୁମର ଗୋଡ଼ ତୁମେ ଫେରି ପାଇବ ।

ବାଳକଟିର ଅକସ୍ମାତ ଅବିର୍ଭାବ, ତାର ମନଲୋଭା ରୂପ ଓ କଥାର ଭଙ୍ଗୀରେ ଚମ୍ପା ଏତେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥିଲା ଯେ ବାଳକର କଥାରେ ତାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମିଲା ।

ସେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଭାବରେ ବାଳକକୁ ଚାହିଁ ରହିଲା । ଏହି ସମୟରେ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟରେ ପୁଣି ଥରେ ପୂର୍ବ ପରି ଆଲୋକ ଝଲସି ଉଠିଲା ଆଲୋକର ତୀବ୍ର ପ୍ରଭାରେ ଚମ୍ପା ଆଖି ବୁଜି ପକାଇଲା । ଆଖି ଖୋଲିଲା ପରେ ଦେଖିଲା ବାଳକଟି ନାହିଁ । ଆକାଶର ଆଲୋକ ସହିତ ବାଳକଟି ଯେପରି ମିଳାଇ ଯାଇଛି, କେବଳ ରହି ଯାଇଛି ତାର କଣ୍ଠ-ହାରର ବଣମଲ୍ଲୀର ସୁବାସ ।

ଚମ୍ପା ଅନ୍ତରରେ ଚିତ୍କାର କରି କହିଲା "ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ୍ !" ସେ ଯୁଗପତ୍ କାନ୍ଦିବାକୁ ଓ ହସିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ଶୀଘ୍ର ଏ ସମ୍ବାଦଟି ତାର ପ୍ରିୟ ମାଉସୀ ଓ ମା'ଙ୍କୁ ଦେବାପାଇଁ ଦୌଡ଼ିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରି ସେ ବୁଝିଲା ଯେ ତାହାର ଚାଲିବାର ଶକ୍ତି ନାହିଁ । ପାହାଡ଼ରେ ଗଡ଼ି ଗଡ଼ି ସେ ତଳେ ପଡ଼ି ଅଶାବାଡ଼ି ନୂଇଁଟି ଧରି ଅଶ୍ରୁ ପୋଛୁ ପୋଛୁ ଯେତେ ସମ୍ଭବ ଶୀଘ୍ର ଗତିରେ ଘରକୁ ଗଲା । ଘରକୁ ଫେରି ଅସି ତାର ମନେ ପଡ଼ିଲା ସମସ୍ତେ ଉତ୍ସବକୁ ଯାଇଛନ୍ତି । ଉତ୍ତେଜନାରେ ସେ ଖଣ୍ଡେ ପୁରୋଡ଼ାସ ଖାଇ ପାଣି ପିଇ ମିଳ ସ୍ତୂପ କୋଣରେ ଥିବା ମାଧ୍ୱୀ ପେଟେ ପିଇଦେଲା । ତାର ମଦ୍ୟପୀ ମାଉସୀ ଗୃହ କୋଣରେ ସୁରା ଲୁଚାଇ ରଖିଥାଏ । ମାଧ୍ୱୀ ସୁରାପାନ କରିବା ପରେ ଚମ୍ପା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲା ।

ଚମ୍ପା ଦରିଦ୍ରା । ଓଳିଏ ଖାଇବାକୁ ପାଏ ତ ଓଳିଏ ପାଏନା । ମାସରେ ହୁଏତ ଅଧେ ଦିନ ଉପବାସ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଚମ୍ପାର ମା ବହୁ କଷ୍ଟରେ ସଂସାର ଚଳାଏ । କିନ୍ତୁ ମେଘ ଯେତେବେଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଘୋଡାଏ ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରର ଶୋଭା ସେଥିରେ ଅଧିକ ବଢ଼ିଯାଏ । ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱେ ଚମ୍ପାର ରୂପ ଲାବଣ୍ୟ ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ଯୁଗରେ କି ଯୁବକ କି ଯୁବତୀ କେଶ ପାଶ କୁଞ୍ଚିତ କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଚମ୍ପାର ଆଜାନୁଲମ୍ବିତ ଘନକୃଷ୍ଣ କେଶ ସ୍ୱଭାବତଃ କୁଞ୍ଚିତ । ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ଚମ୍ପା ଫୁଲ ପରି । ନୟନ ଯୁଗଳ ଆକର୍ଣ୍ଣ ବିସ୍ତୃତ । ସେଥିରେ ପୁଣି ଡାହାଣ ଗଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ତିଳ ଚିହ୍ନ ବଦନ ଶୋଭା ଶତେ ଗୁଣ ବଢାଇ ଦେଉଛି । ସେ ତିଳଚିହ୍ନ ଦେଖି କବିମାନେ ହୁଏତ କହନ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଭ୍ରମର ସେ ମୁଖ ପଦ୍ମର ଲୋଭ ଛାଡ଼ି ନପାରି ଲାଗି ରହି ଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ପଲ୍ଲୀର ଯୁବକମାନେ କହୁଥିଲେ ସେ ତିଳ ଚିହ୍ନ ଅଦୌ ନୁହେଁ, ଭ୍ରମର ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ, ସେମାନଙ୍କର ହୃଦୟ ଜଳି ପାଉଁଶ ହୋଇ ସେଠି ଲାଗି ରହିଛି ।

ଚମ୍ପାର ରୂପ ଯେତେବେଳେ ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲା, ଚମ୍ପାର ମା ଯେତେବେଳେ ଆଉ ବେଶି କାମ ଧନ୍ଦା କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ହେଲା, ସେତେବେଳେ ସେ ତାର ମୃତ ସ୍ୱାମୀର ଦୂର ସମ୍ପର୍କୀୟ ଭାଇ ମଧୁକରକୁ ଆଣି ଘରେ ରଖିଲା । କିନ୍ତୁ ମଧୁକର ସାହାଯ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତେ ବୋଝ ଉପରେ ନଳିତା ବିଡ଼ା ହୋଇ ରହିଲା ।

ମଧୁକର ମହାକାଞ୍ଚନର ବାଲ୍ୟସାଥୀ । ମହାକାଞ୍ଚନ ସହିତ ସେ ମଧ୍ୟ ପାଟଳିପୁତ୍ର ଯାଇଥିଲା ମହର୍ଷି ପାତଞ୍ଜଳିଙ୍କ ଠାରୁ ଯୋଗ ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ । କିନ୍ତୁ ମଧୁକର ପିଲାଟି ଦିନରୁ ଅନ୍ୟରୂପ । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ବା ଅବସ୍ଥା ତାହାକୁ ବେଶି ଦିନ ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ । ତାର ସ୍ୱଭାବ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଆକାଶର ବିହଙ୍ଗମ ପରି । ପାତଞ୍ଜଳିଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ସେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଯୋଗାଭ୍ୟାସରେ ବାଧା ଜନ୍ମାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । ମହର୍ଷି ପାତଞ୍ଜଳି ଶତ ଚେଷ୍ଟା କରି ମଧ୍ୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ପାଇଁ ମଧୁକରର ମନକୁ ସ୍ଥିର କରାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଦିନେ ବ୍ରାହ୍ମମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଆଶ୍ରମର ଶିଷ୍ୟମାନେ ଧ୍ୟାନାଭ୍ୟାସରତ ଥିବା ସମୟରେ ପାତଞ୍ଜଳି ଦେଖିଲେ ମଧୁକର ସୁରାପାନ ରତ । ମହର୍ଷି ମଧୁକରର ସ୍କନ୍ଧରେ ଧୀରେ ହସ୍ତ ରଖି କହିଲେ, "ବତ୍ସ, 'ଯୋଗଃ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ନିରୋଧଃ' ।"

ମଧୁକର ଅମ୍ଳାନବଦନରେ ପାତ୍ରରୁ ସୁରା ଶେଷ କରି କହିଲା, "ଗୁରୁଦେବ, 'ଭୂତସ୍ଥାନୁପଶ୍ୟତିରେବ' ଏକଥା ମଧ୍ୟ ଆପଣ କହିଛନ୍ତି । ନିଜକୁ ସବୁ ପଦାର୍ଥରେ ଏବଂ ସବୁ ପଦାର୍ଥକୁ ନିଜ ଭିତରେ ଅଛି ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରିବାକୁ ଆପଣ ଉପଦେଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ତା ଛଡ଼ା, ମୁଁ ଆବିଷ୍କାର କରିଛି ଯେ ସୁରାପାନ ଧ୍ୟାନକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ।"

—ବତ୍ସ, ଯୋଗର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କୈବଲ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତି । ସତ୍ତ୍ୱଥିରେ ଆଉ କାହାର ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ନଥିବା ଅବସ୍ଥାକୁ କୈବଲ୍ୟ କୁହାଯାଏ । ଯେଉଁ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ଅବିଦ୍ୟାଦି କ୍ଳେଶର କାରଣ ତାହା କ୍ଲିଷ୍ଟ ଏବଂ ଯାହା ତାହାର ବିପରୀତ ତାହା ଅକ୍ଲିଷ୍ଟ । ବୈଧ ମନୋବୃତ୍ତି ଅକ୍ଲିଷ୍ଟ ଓ ଅବୈଧ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି କ୍ଲିଷ୍ଟ । ଏତିକି ମାତ୍ର କହି ପାତଞ୍ଜଳି ମଧୁକରର ମସ୍ତକରେ କିଛିକ୍ଷଣ ହସ୍ତରଖି ସ୍ମିତ ହାସ୍ୟ କରି ସେ ସ୍ଥାନରୁ ଚାଲିଗଲେ ।

ମଧୁକର ଏହା ପରେ କିଛିକ୍ଷଣ ଚିନ୍ତା କରି ଆଶ୍ରମରୁ ବିଦାୟ ନେଲା । ସେତେବେଳେ ମଧୁକରର ବୟସ ଥିଲା ମାତ୍ର କୋଡ଼ିଏ ।

ଆଶ୍ରମରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ମଧୁକର ଗୋଟିଏ ବୌଦ୍ଧ ସଂଘରେ ରହିଲା । କିନ୍ତୁ ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ସେ ବେଶି ଦିନ ତିଷ୍ଠି ରହି ପାରିଲା ନାହିଁ । ଦିନେ ଆଶ୍ରମପାଳ ମଧୁକରକୁ ଜଣେ ଭିକ୍ଷୁଣୀ ସହିତ ଅସଂଯତ ଅବସ୍ଥାରେ ଦେଖିଲେ । ଆଶ୍ରମପାଳ ମଧୁକରକୁ ପ୍ରତିମୋକ୍ଷ ପାଇଁ ଆଦେଶ ଦେଲେ କିନ୍ତୁ ମଧୁକର ଏହାକୁ ପାପ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ ହେବାରୁ ଅଗତ୍ୟା ସଂଘରୁ ତାଙ୍କୁ ବହିଷ୍କାର କରିବାକୁ ଆଶ୍ରମପାଳ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ । ଭିକ୍ଷୁର ପୀତବସନ ଓ ଭିକ୍ଷାପାତ୍ର ଫେରାଇ ଦେଇ ମଧୁକର ବୌଦ୍ଧ ବିହାରରୁ ବିଦାୟ ନେବାବେଳେ ଭିକ୍ଷୁଣୀକୁ ନିଜ ସହିତ ନେଇ ଯିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତାବ କରିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭିକ୍ଷୁ ଓ ଆଶ୍ରମପାଳ ଏଥିରେ ଘୋର ଆପତ୍ତି କରିବାରୁ ମଧୁକର ମନକଷ୍ଟରେ ବିହାରରୁ ଏକାକୀ ବିଦାୟ ନେଲା ।

ଏହାପରେ ମଧୁକର ଦିନେ ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ ଯାତ୍ରୀଦଳ ସହିତ ଯୋଗ ଦେଲା । ଏମାନଙ୍କ ସହିତ ବହୁ ଦେଶ ଭ୍ରମଣ କରି ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ଦିନେ ଅସ୍ଥିଚର୍ମସାର ଅବସ୍ଥାରେ ଯୂଥୀପଲ୍ଲୀକୁ ଫେରିଲା । ପିଲାଦିନରୁ

ସେ ପିତା ମାତା ହରାଇଛନ୍ତି । ଆପଣାର ବୋଲି ତାର ଆଉ କେହି ନାହିଁ । ଗ୍ରାମରେ ଅଳ୍ପଦିନ ରହିବା ପରେ ମଧୁକର ଯେତେବେଳେ ଟିକିଏ ସୁସ୍ଥ ବୋଧ କଲା ତାହାର ମନ ପୁଣି ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେ ଘରଛଡ଼ାକୁ ସୁଖୀପଲ୍ଲୀ ବାନ୍ଧି ରଖି ପାରିଲା ନାହିଁ । ସୁଦୂରପ୍ରସାରୀ ରାଜମାର୍ଗ ତାକୁ ସଙ୍କେତ ଦେଇ ଡ଼ାକିଲା ଘରୁ ବାହାରି ଆସି ତା ସହିତ ଚାଲିଯିବାକୁ ଦିଗ୍‌ବଳୟର ଆରପାରକୁ । ଦିନେ ରାତିରେ ଆକାଶରେ ଚନ୍ଦ୍ର ଯେତେବେଳେ ତାର ନୌକା ଭସାଇ ଦେଇଥାଏ ଅସୀମରେ, ମଧୁକର କାହାରିକୁ କିଛି ନ କହି ଘରୁ ବାହାରି ପଡ଼ିଲା ଏକା ପଥରେ । ଏଥର ସେ ମନସ୍ଥ କଲା ତକ୍ଷଶିଳା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଯାଇ ବିଦ୍ୟାଭ୍ୟାସ କରିବ ।

ତକ୍ଷଶିଳାରେ ସେ ରହିଥିଲେ ତିନିବର୍ଷ । କିନ୍ତୁ ସମୟ ତୁଳନାରେ ବିଦ୍ୟାର୍ଜନ କରିଥିଲେ ଅତି ସାମାନ୍ୟ । ସେ ଥିଲେ ଦର୍ଶନ ଛାତ୍ର କିନ୍ତୁ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ସେ କାବ୍ୟ ନାଟକ ପଢ଼ିବାରେ କଟାଇଥିଲେ । ସାଙ୍ଗରେ ଯାହା ଅର୍ଥ ଥିଲା ସମସ୍ତ ସେ ସୁରାପାନ ଓ ଅଷ୍ଟପଦ କ୍ରୀଡ଼ାରେ ବ୍ୟୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ତାଙ୍କର ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଶୌଣ୍ଡିକ ଗୃହରେ ବ୍ୟୟିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ଅର୍ଥବଳ କ୍ଷୀଣରୁ କ୍ଷୀଣତର ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । କିନ୍ତୁ ସେ ଜୀବନକୁ ଉପଭୋଗ କରିବାରୁ କ୍ଷାନ୍ତ ହେଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ରସାଳ କଥାବାର୍ତ୍ତା, ସୁମଧୁର କଣ୍ଠ ଓ ଭଦ୍ର ବ୍ୟବହାର ପାଇଁ ସେ ଅନେକ ନଗରବାସୀଙ୍କ ପ୍ରିୟପାତ୍ର ହୋଇ ପାରିଥିଲେ । ଯବାଦଳ ସହ ତୁଳବର୍ଷ ତାଙ୍କର ବୃଥା ଯାଇନାହିଁ । ସେ ନାଟକ ଓ କବିତା ଲେଖିବାର ପ୍ରେରଣା ସେଇଠାରୁ ପାଇଥିଲେ । ନିଜ ଜୀବନର ବହୁ ଘଟଣାର ସନ୍ଦର୍ଭରେ ଆସି ସେ ବହୁ ଅଭିଜ୍ଞତା ଅର୍ଜନ କରିଥିଲେ । ଏ ଉପାଦାନ ଗୁଡ଼ିକ ନେଇ ସେ ନାଟକ ରଚନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେ ନାଟକ ଗୁଡ଼ିକ ରସିକ ମଣ୍ଡଳୀ ମଧ୍ୟରେ

ାଦର ପାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । ତକ୍ଷଶିଳାରେ ବିଦ୍ୟାର୍ଜନ ହେଉ ନହେଉ ମଧୁକରଙ୍କର ଏଇ ଗୋଟିଏ ଲାଭ ହୋଇଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଏଥିପାଇଁ ଦିନେ ତାଙ୍କୁ ତକ୍ଷଶିଳା ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପଡିଲା ।

ସେ ସମୟରେ ଉତ୍ତରାପଥର ଅଧିବାସୀମାନେ ରାଜକର ଭାରରେ ନିପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ । ନାନା ପ୍ରକାର ରାଜକର ଦେବା ପରେ ନିଜର ଭରଣ ପୋଷଣ ପାଇଁ ସେମାନଙ୍କର ଆଉ କିଛି ରହୁ ନଥିଲା ବୋଲି କହିଲେ ଚଳେ । ପ୍ରଥମେ ତ ପଡ଼ୁଥିଲା ଭାଗ ଦେବାକୁ । ଜଣେ ଯାହା ଉତ୍ପାଦନ କରୁଥିଲା ତାହାର ଏକ ଷଷ୍ଠାଂଶ ଦେବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା ରାଜାଙ୍କୁ । ଏହା ଉପରେ ଦେବାକୁ ପଡୁଥିଲା କର ଓ ଶୁଳ୍କ । ରାଜାଙ୍କର କନ୍ୟା ବା ପୁତ୍ରର ବିବାହାଦି ଉତ୍ସବରେ ଦେବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା 'ପ୍ରଣୟ' ଅର୍ଥାତ୍ ବାଧ୍ୟତା ମୂଳକ ପ୍ରୀତ୍ୟୁପହାର ବା ଅର୍ଥ । ଏହାଛଡ଼ା 'ବଳି' ଅର୍ଥାତ୍ କୌଣସି ବୃହତ୍ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧ୍ୟତାମୂଳକ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ । ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଏ ସବୁ ଉପରେ ଯେତେବେଳେ 'ବିଷ୍ଟି' କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ସେତେବେଳେ ସୁ ପ୍ରତିବାଦର ମନୋଭାବ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିଲା । ରାଜା ସେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ରାଜପୁରୀ ନିର୍ମାଣ କରାଉଥିଲେ । ସେ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବାଧ୍ୟ କରାଇ ବେଠି ଖଟାଉଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ମଧୁକର ଗୋଟିଏ ନାଟକ ଅଭିନୟ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଯେଉଁଥିରେ ସେ ରାଜାଙ୍କୁ ବିଦ୍ରୂପ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏ ନାଟକଟି କ୍ରମଶଃ ଜନପ୍ରିୟ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ଏବଂ ରାଜଦ୍ରୋହ ଭାବ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କର ମନରେ ଉଦ୍ରେକିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ରାଜଦ୍ରୋହ ଅପରାଧରେ ମଧୁକର ଉତ୍ତରାପଥରୁ ନିର୍ବାସିତ ହେଲେ ।

ଏହାପରେ ମଧୁକର ଗଲେ ଭୋଜକ ରାଜ୍ୟକୁ । ଭୋଜକ ଦେଶର ଲୋକେ ଯାଦୁବିଦ୍ୟା ନିପୁଣ । ସେଠାରେ ସେ ଯାଦୁବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା

କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଭୋଜକ ରାଜ୍ୟରେ ଯାଦୁବିଦ୍ୟାରେ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହା ପରେ ଏହି ବିଦ୍ୟାହିଁ ତାଙ୍କର ଭରଣପୋଷଣ ପାଇଁ ସାହାଯ୍ୟ କଲା । ସେ ଏହି ବିଦ୍ୟା ସାହାଯ୍ୟରେ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ କରୁ କରୁ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ କର୍ଣ୍ଣାଟ ଦେଶରେ ।

ଦିନେ କର୍ଣ୍ଣାଟ ଦେଶର ରାଜା ସାତକର୍ଣ୍ଣି ରାଜସଭାରେ ଆସୀନ । ଏହି ସମୟରେ ମଧୁକର ଦରିଦ୍ର ବେଶରେ ଗୋଟିଏ ନାରୀ ସହ ରାଜସଭାରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଯାଦୁ ବିଦ୍ୟା ଦେଖାଇବାର ଅଭିଳାଷ ପ୍ରକାଶ କଲେ । ନାନା ଯାଦୁ ବିଦ୍ୟା ଦେଖାଇ ସେ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କ୍ରୀଡ଼ା ପ୍ରାୟ ଶେଷ ହୋଇ ଆସିବା ସମୟରେ ହଠାତ୍ ଦୂରରୁ ଦାମାମା ନିର୍ଘୋଷ ଶୁଣାଗଲା । ଦର୍ଶକମାନେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଏଣେ ତେଣେ ଚାହିଁବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ସେତେବେଳକୁ ଖାରବେଳ ବିଜୟ ଅଭିଯାନ ଆରମ୍ଭ କଲେଣି । ଖାରବେଳଙ୍କ ସାହସ ଓ ବଳ ଲୋକ ମୁଖରେ ସମଗ୍ର ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇ ସାରିଥାଏ । ସମସ୍ତେ ଭାବିଲେ ଖାରବେଳଙ୍କ ସୈନ୍ୟ କର୍ଣ୍ଣାଟ ଆକ୍ରମଣ କରି ସାରିଲେଣି । ମଧୁକର କାନ ଡେରି ସେ ଦାମାମା ନିର୍ଘୋଷ ଶୁଣି କହିଲେ, "ମହାରାଜ, ଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ଯୁଦ୍ଧର ଦାମାମା ଶବ୍ଦ ନୁହେଁ । ସ୍ୱର୍ଗରେ ଯୁଦ୍ଧ ଲାଗିଛି ଦେବ ଓ ଦାନବ ମଧ୍ୟରେ । ଦାନବ ସୈନ୍ୟରେ ମୋର ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ଅଛି । ସେ ଥରେ ମୋର ପ୍ରାଣ ବଞ୍ଚାଇ-ଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଥିଲି ତାଙ୍କର ବିପଦବେଳେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବି । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାଙ୍କର ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ । ମୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ରକ୍ଷା କରିବାକୁ ମୁଁ ଯାଉଛି । ଅଳ୍ପ କାଳ ପରେ ଫେରି ଆସିବି ।

ଫେର ନ ଆସିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରେ ସ୍ଥାପ
ାଇ ଯାଉଛୁ । ମୁଁ ଫେରି ଆସିଲେ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟରୁ ତାଙ୍କୁ ନେଇ
ବି ।

ମହାରାଜ ସମ୍ମତି ଦଅନ୍ତେ ମଧୁକର ତାଙ୍କର ଯାଦୁ ପେଟିକାରୁ
ଗୋଟିଏ ରଜ୍ଜୁ ବାହାର କରି ଉପରକୁ ଫିଙ୍ଗି ଦେଲେ । ଦଉଡ଼ିଟି ଧୀରେ
ୀରେ ଉପରକୁ ଉଠିବାକୁ ଲାଗିଲା ଏବଂ ଦେଖି ଦେଖି ତାର
ଗ୍ରଭାଗ ଶୂନ୍ୟରେ ମିଳାଇଗଲା । ମଧୁକର ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି ସ୍ତ୍ରୀ
ିକଟରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର
ାପ୍ରିତ୍ୱ ଅନ୍ତଃରେ ଚେତାଇ ଦେଇ ଦଉଡ଼ି ବାହି ଉପରକୁ ଉଠିବାକୁ
ାଗିଲେ । ଦୂରର ଦାମାମା ଅଧିକତର ଶବ୍ଦରେ ବାଜିବାକୁ ଲାଗିଲା ।
ମସ୍ତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଦେଖିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମଧୁକର କ୍ରମେ
ସୀମ ଆକାଶରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲେ ।

ଏଥର ଦାମାମା, ଭେରି, ତୂରୀ, ଶଙ୍ଖ ଶବ୍ଦରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ
ିକମ୍ପିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସମସ୍ତେ ଅସ୍ୱସ୍ତି ହୋଇ ଭାବିଲେ
ଦେବ ଦାନବମାନେ ଯୁଦ୍ଧ କରୁ କରୁ ବୋଧହୁଏ ମର୍ତ୍ତ୍ୟକୁ ଆସୁଅଛନ୍ତି ।
ୟରେ ସମସ୍ତେ ସ୍ଥାଣୁ ପରି ଯେ ଯାହାର ଆସନରେ ବସି ରହିଲେ ।
ିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ସଭାସ୍ଥ ଲୋକେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଦେଖିଲେ ରକ୍ତାକ୍ତ
ଗୋଟିଏ ପାଦ ସଭାସ୍ଥଳରେ ପଡ଼ିଲା, ଏହା ପରେ ମୁଣ୍ଡଟି ହସ୍ତ, ଅନ୍ୟ
ାଦ ଅବୟବଗୁଡ଼ିକ ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଭାବେ ରକ୍ତାକ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିବାକୁ
ାଗିଲେ ।

ମଧୁକର ଅର୍ଦ୍ଧାଙ୍ଗିନୀ ନାରୀଟି ଗୋଟିଏ ପାଦ ଟେକି ଧରି କହିଲା,
। ମୋର ସ୍ୱାମୀର ପାଦ । ଏହା କହି ସେ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସଭାସ୍ଥ
ଲୋକେ ତାକୁ ଆଶ୍ୱାସନା ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ନାରୀଟି

ଅଶ୍ରୁ ପୋଛୁ ପୋଛୁ କହିଲା, "ମୋର ଜୀବନରେ ଆଉ ଲାଭ କଅଣ ? ମହାରାଜ, ଚିତା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରନ୍ତୁ, ମୁଁ ଅଗ୍ନିରେ ଜୀବନ ଦେବି ।" ସମସ୍ତେ ବାଧା ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ନାରୀ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ତିରସ୍କାର କରି କହିବାକୁ ଲାଗିଲା, "ଆପଣମାନେ ନାରୀ ଧର୍ମରେ ବାଧା ଦେଉଛନ୍ତି ଆପଣମାନେ ପାପୀ । ମହାରାଜ, ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରୁଛି ଆପଣ ନାରୀଧର୍ମ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ ।"

ମହାରାଜ ସାତକର୍ଣ୍ଣି ଅଗତ୍ୟା ଚିତା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇଲେ । ଚିତାରେ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କରି ନାରୀ ସେଥିରେ ପ୍ରବେଶ କଲା ଏବଂ ଅଳ୍ପକାଳ ପରେ ଭସ୍ମୀଭୂତ ହୋଇଗଲା ।

ଏହାର ଅଳ୍ପକାଳ ପରେ ସମସ୍ତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ଦେଖିଲେ, ମଧୁକର ରାଜକୀୟ ପରିଚ୍ଛଦ ପରିଧାନ କରି ଉକ୍ତ ଦାଉଣରେ ଅବତରଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ମଧୁକର ଭୂମି ସ୍ପର୍ଶ କରି ଦେବ ଦାନବ ଯୁଦ୍ଧର ଉପାଖ୍ୟାନ ଘଟଣାର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବର୍ଣ୍ଣନା ଶେଷରେ କହିଲେ, "ଦାନବର ଜୟ ହୋଇଛି । ମୋର ବନ୍ଧୁଙ୍କୁ ମୁଁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିବାରୁ ସେ ମୋତେ ଏହି ପରିଚ୍ଛଦ ଓ ଏହି ମୁକ୍ତାମାଳ ଉପହାର ଦେଇଅଛନ୍ତି । ମହାରାଜ, ଆଉ ଅଧିକ ଉଦ୍ଗାର କିଛି ନାହିଁ । ଏବେ ମୋତେ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ଫେରାଇ ଦିଅନ୍ତୁ ।"

ମହାରାଜ ମଥାରେ ହାତ ଦେଇ ବସିଲେ । ମହାମନ୍ତ୍ରୀ ସମସ୍ତ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ପ୍ରକାଶ କରି କ୍ଷମା ମାଗି କହିଲେ, "ଯାଦୁକର, ଆମର କିଛି ଉପାୟ ନ ଥିଲା ।"

ମଧୁକର ଏ ବୃତ୍ତାନ୍ତ ଶୁଣି ବିଳାପ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ କହିଲେ, "ମହାରାଜ, ଆପଣ ଶେଷପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା ନକରି ଏପରି

କରଅଛନ୍ତି । ଏହା ବଣିକର କାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇନାହିଁ । ଯାହାହେଉ, ଆପଣଙ୍କ ରାଜଧର୍ମ ଆପଣ ବୁଝିବେ, ମୁଁ ସାଥୀ ହରା ହେବି ନାହିଁ।"

ଏହା କହି ମଧୁକର ଉକ୍ତ ଚିତାକୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି ନାଗର ନାମ ଧରି ଡାକିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ନାଗଟି ବହୁମୂଲ୍ୟ ଅଙ୍ଗବାସ ପରିଧାନ କରୁ କରୁ ଚିତା ମଧ୍ୟରୁ ଉଠି ଆସିଲା । ଏତେବେଳେ ସମସ୍ତେ ବୁଝିଲେ ଯେ ସେ ସବୁ ସତ୍ୟ ଘଟଣା ନୁହେଁ, କୁହୁକ ବିଦ୍ୟା । ସଭାସ୍ଥ ସମସ୍ତେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସାତକର୍ଣ୍ଣି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ମଧୁକରଙ୍କୁ ବନ୍ଧୁ ଅର୍ଘ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କଲେ ।

ଏହାପରେ ମଧୁକର ମହାସୁଖରେ କର୍ଣ୍ଣାଟରେ ବସବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅଳ୍ପ କାଳ ପରେ ତାଙ୍କୁ ପିଞ୍ଜରାବଦ୍ଧ ପକ୍ଷୀ ପରି ଲାଗିଲା । ମୁକ୍ତ ଆକାଶ ତଳେ ଯଥେଚ୍ଛା ଭ୍ରମଣ କରିବାକୁ ମନ ତାଙ୍କର ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ଉଠିଲା । କର୍ଣ୍ଣାଟରେ ଥିବା ସମୟରେ ପେରିପ୍ଲସ୍ ନାମକ ଜଣେ ମିଶର-ଗ୍ରୀସୀୟ ନାବିକଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ହୋଇଗଲା । ଦୁହିଁଙ୍କର ମନୋଭାବ ଥିଲା ଏକ ଧାତରେ ବନ୍ଧା । ପେରିପ୍ଲସ୍ ଯେଉଁ ଦିନ ନିଜର ପୋତରେ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ୱୀପକୁ ଯାତ୍ରା କରିବାକୁ ବାହାରିଲେ ମଧୁକର ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସହିତ ଯୋଗ ଦେଲେ । ମଧୁକରଙ୍କର ଏ ପ୍ରଥମ ସମୁଦ୍ର ଯାତ୍ରା । ସମୁଦ୍ର ଯାତ୍ରାର ମାଦକତା ତାଙ୍କୁ ଅଧିକ ଆକୃଷ୍ଟ କଲା । ସୁବର୍ଣ୍ଣ ଦ୍ୱୀପ, କମ୍ବୁ ଦ୍ୱୀପ (କାମ୍ବୋଡ଼ିଆ), ଆଦି ନାନା ଦେଶମାନଙ୍କରେ ପ୍ରାୟ ଆଠ ବର୍ଷ କଟାଇ ପେରିପ୍ଲସ ସହିତ ସେ ପୁଣି ଫେରି ଆସିଲେ ସୁଣୀପଲ୍ଲୀକୁ ।

ଏହି ସମୟରେ ଚମ୍ପାର ମା ତାଙ୍କୁ ନିଜ ଘରକୁ ଡାକି ନେଇଥିଲେ । ଚମ୍ପାର ତରୁଣ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ମଧୁକର ମନରେ

ଏକ ଅପୂର୍ବ ବାତ୍ସଲ୍ୟ ଭାବ ଜାତ ହେଲା । ଏ ଅପୂର୍ବ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ତା
ଛାପ ରହିଗଲା ଚମ୍ପା ହୃଦୟରେ । ମଧୁକର ଚମ୍ପାକୁ ନାନା ବିଷୟ
ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ନିଜକୃତ ନାଟକ ଓ କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ପ
ତାକୁ ଶୁଣାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଚମ୍ପାର ସ୍ମରଣ ଶକ୍ତି ଅସାଧାରଣ
ମଧୁକରଙ୍କର ସମସ୍ତ କବିତା ଓ ନାଟକ ତାର କଣ୍ଠସ୍ଥ ହୋଇଗଲା
ମଧୁକର ନିଜର ନାଟକ ଓ କବିତା ଗୁଡ଼ିକ ଚମ୍ପା ମୁଖରୁ ଶୁଣି ଅତ୍ୟନ୍ତ
ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହିପରି, ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱେ
ମହାନନ୍ଦରେ ମଧୁକର ଦିନ ଯାପନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

କିନ୍ତୁ ଚମ୍ପା ଯେଉଁ ଦିନ ତାର ଗୋଡ଼ ଦୁଇଟି ହରାଇ ଶଯ୍ୟାରେ
ପଡ଼ି ରହିଲା ସେହି ଦିନୁ ମଧୁକର ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଲେ । ସେହି
ଦିନୁ ତାଙ୍କର ଏକ ମାତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରହିଲା ଚମ୍ପାକୁ ସୁଖୀ କରିବା
ଚମ୍ପାର ଶଯ୍ୟା ନିକଟରେ ବସି ସୁମଧୁର କଣ୍ଠରେ ଗାନ କରି
କେତେବେଳେ ବା ନାଟକ ପଢ଼ି ସେ ଚମ୍ପାର ମନୋରଞ୍ଜନ କରିବାକ
ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରେମର ଗୀତ କିମ୍ବା ନାଟକର ପ୍ରେମର ଦୃଶ୍ୟ ଶୁଣି
ଚମ୍ପାର କୋହ ଏତେ ଅଧିକ ହେଉଥିଲା ଯେ ମଧୁକର ନାଟକ ପାଠ
ଓ ଗୀତ ସ୍ଥଗିତ ରଖିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉଥିଲେ । ସେ ଦେଶ ବିଦେଶର
ନାନା କାହାଣୀର ଗଳ୍ପ ଶୁଣାଇ ଚମ୍ପାର ମନ ଭୁଲାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ

—୪—

ଚମ୍ପା ଅନେକ ବେଳଯାଏ ଶୋଇ ପଡ଼ିଲା । ମା ଆସି କବାଟ ଫିଟାଇବାର ଶବ୍ଦରେ ସେ ଚମକି ଉଠି ପଚାରିଲା, "ମା, ମଧୁକକା କାହିଁ ?"

—ଆଉ କେଉଁଠି ଥିବ, ଶୁଣ୍ଡି ଘରେ ପଡ଼ିଥିବ, ଠିକ୍ ଭୋଜନ ବେଳକୁ ଆସିବ, କହି ସେ ରାତି ଭୋଜନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ଚାଲିଗଲେ ।

ଚମ୍ପା ଅଶାବାଡ଼ିଟି ଧରି ଧୀରେ ଧୀରେ ଆସି ମା ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ କହିଲା, "ମା, ମୁଁ ଆଜି ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଦେଖିଛି ।"

—ଭଲ କରିଛୁ ମା । ଯା ଟିକିଏ ଚୁଲି ଜାଳଦେ । ତୋ ମଧୁ କକା ଏହିକ୍ଷଣି ହୁଏତ ଭୋକରେ ପାଗଳ ହୋଇ ଆସି ପହଞ୍ଚିବ ।

ଚମ୍ପା ସେ କଥା ନଶୁଣି କହିଲା, "ମା, ମୋ କଥା ଟିକିଏ ଶୁଣ । ମୁଁ ସତ କହୁଛି, ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଦେଖିଛି । ଖାଲି ଦେଖି ନାହିଁ, କଥା କହିଛି ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ । ସେ ଆସି ମୋ କୋଳରେ ବସିଥିଲେ ।"

ମା ହସି ହସି କହିଲେ, "ମୁଁ ଆସିଲାବେଳକୁ ତୁ'ତ ନିଘୋଡ଼ ନିଦରେ ଶୋଇଥିଲୁ । ହେଲେ, ଭଗବାନଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନରେ ଦେଖିବା ବି ବହୁ ସୌଭାଗ୍ୟର କଥା । ଯା ଚୁଲି ଜାଳିଦେ । ମୁଁ ଭାରି କ୍ଳାନ୍ତ ।"

ଚମ୍ପା ଅଧୀର ହୋଇ କହିଲା, "ନା ମା, ସ୍ୱପ୍ନ ନୁହେଁ । ମୁଁ ସଶରୀରରେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିଛି । ଏଠି ନୁହେଁ, ଭଗା ମନ୍ଦିରରେ ।"

ଚମ୍ପା ଆଦ୍ୟ ପ୍ରାନ୍ତ ସବୁ କଥା କହିଗଲା । ଚମ୍ପାର ମା ବିସ୍ମିତ ଭାବରେ ତାକୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ । ଚମ୍ପା ସମସ୍ତ ଘଟଣାଟି ଏତେ ଠିକଣାଖି ବିବରଣୀ ସହ କହିଲା ଯେ ତାର ମା ଘଟଣାଟିକୁ ସ୍ୱପ୍ନ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ; ସତ୍ୟ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟୟ ହେଲା ନାହିଁ ।

ଅନେକକ୍ଷଣ ଚିନ୍ତା କରିବା ପରେ ସେ କହିଲେ, "ତୋ କଥାଟି ସ୍ୱପ୍ନ ହେଉ ବା ସତ ହେଉ, ମହାକାଞ୍ଚନ ଯେ ମହାପୁରୁଷ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଶୁଣିଛି, ସେ ଭାରି ଯୋଗୀ ମଧ୍ୟ । ସେ ଆଦେଶ ଦେଲେ ତୋର ଚୋଡ଼ ହୁଏତ ଭଲ ହୋଇ ଯାଇ ପାରେ । ଏମିତି ଅନେକ ଘଟିବାର ମୁଁ ଶୁଣିଛି ।"

ଚମ୍ପା ଉତ୍ସାହ ପାଇ କହିଲା, "ମୁଁ ଶୁଣିଛି ମଧୁ ଭଙ୍କା ତାର ଗୁରୁ ଜଣୁ । ଏବେ ସାଙ୍ଗରେ କୁଆଡେ ତପସ୍ୟା କରିବାକୁ ଯାଇଥିଲେ । ମଧୁଭଙ୍କାକୁ କହିଲେ ସେ ମୋତେ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ନେଇଯିବେ ।"

ମା ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲେ, "ତୁ ଚୁପ୍ କର, ମୋତେ ଭାବିବାକୁ ଦେ । ତୁ ମଧୁକୁ କିଛି କହିବୁ ନାହିଁ କି କାହାରିକି କିଛି କହିବୁ ନାହିଁ । ସେ ଖାଇସାରି ଟିକିଏ ସୁସ୍ଥ ହେବା ପରେ ମୁଁ ସୁବିଧା ଦେଖି ତାଙ୍କୁ କହିବି । ଯା ଚୁଲି ଜାଳିଦେ ।"

ମା'ର କାମରେ ଆଉ ମନ ଲଗିଲା ନାହିଁ । ସଂସାରରେ ସେ ଅନେକ ଦୁଃଖ କଷ୍ଟ ଭିତର ଦେଇ ଆସିଛନ୍ତି । ମନର ସାହସ ସେ କେବେହେଁ ହରାଇ ନାହାନ୍ତି । ଯେତେବଡ଼ ବିପଦ ହେଉ ସେ ଧୀର ଭାବରେ ସହ୍ୟ କରି ଯାଇଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏ ତ ବିପଦ ନୁହେଁ, ଏଟା ଗୋଟାଏ ଅଭାବନୀୟ ପରିସ୍ଥିତି । ଏହାକୁ ତାଙ୍କର ବୁଦ୍ଧି ପାଇଲା ନାହିଁ । କେତେବେଳେ ଭାବିଲେ ହୁଏତ ଗୋଡ ପାଇଁ ବିବାହ ନ ହେବାରୁ ଚମ୍ପାର ମସ୍ତିଷ୍କ ବିକୃତ ଘଟିଛି, କେତେବେଳେ ଭାବିଲେ ହୁଏତ ସତ୍ୟ ହୋଇପାରେ । ଏହିପରି ନାନା ସନ୍ଦେହରେ ପଡ଼ି ସେ ମଧୁକରଙ୍କ ଆଗମନକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଲେ ।

କିଛି ସମୟ ପରେ ନିଜର ଗୋଟିଏ ନାଟକର ଏକ ଅଂଶ ଆବୃତ୍ତି କରୁକରୁ ଠିକ୍ ଠିକ୍ ହୋଇ ମଧୁକର ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଖାଇବସିବା ବେଳେ ସେ ଉତ୍ସବ ବିଷୟରେ ଚମ୍ପାକୁ ବିଶଦ ବିବରଣୀ ଦେବାକୁ ଯାଇ ମହାକାଶିନ ଓ ମହାଶାଳ ବିଷୟରେ ଅନେକ କଥା କହିଲେ ।

ସୋମଦତ୍ତ ମୁକ୍ତିପଲ୍ଲୀର ଜଣେ ଅତି ଦରିଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ । ସେ ମହା ପଣ୍ଡିତ, ନୈଷ୍ଠିକ ଓ ସତ୍ୟବାଦୀ ଥିଲେ । ସୋମଦତ୍ତଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ କାତ୍ୟାୟନୀ ତିନୋଟି ପୁତ୍ର ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରିଥିଲେ; ମହାକାଞ୍ଚନ, ମହାଶାଲ ଓ ମହାସାମ୍ର । ଭାରତରେ ସେତେବେଳେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମହିଁ ପ୍ରଧାନ ଧର୍ମ ଥିଲେହେଁ ସୋମଦତ୍ତ ସେ ଧର୍ମକୁ ଘୃଣାର ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଥିଲେ । ଯେଉଁ ଧର୍ମ ବେଦର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରେ ନାହିଁ, ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ତାର ନ୍ୟାଯ୍ୟ ସମ୍ମାନ ଦିଏ ନାହିଁ, ସେ ଧର୍ମ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଅତି ନିକୃଷ୍ଟ ଓ ସର୍ବଥା ବର୍ଜନୀୟ । ବୌଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟର ମୁକ୍ତିପଲ୍ଲୀର ଅଧିବାସୀମାନେ ବୌଦ୍ଧ ଥିଲେ କିନ୍ତୁ ସୋମଦତ୍ତ ଓ ଅଳ୍ପ କେତେକ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ନାହାନ୍ତି ।

ସୋମଦତ୍ତଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ମହାକାଞ୍ଚନ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଅସାଧାରଣ ମେଧାବୀ, ନୈଷ୍ଠିକ ଓ ଧର୍ମନିଷ୍ଠ ଥିଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନ ମଧ୍ୟ ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ପ୍ରତି ବିଦ୍ୱେଷ ଭାବ ପୋଷଣ କରିବାକୁ ଲଗିଲେ ।

ପିତାଙ୍କ ନିକଟରେ ସମସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରାଧ୍ୟୟନ ଶେଷ କରିବା ସମୟରେ ତାଙ୍କୁ ବୟସ ମାତ୍ର କୋଡ଼ିଏ । ଏହି ସମୟରେ ସେ ମହର୍ଷି ପାତଞ୍ଜଳିଙ୍କ ଯୋଗ ଦର୍ଶନର ନାମ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇ ପିତାଙ୍କ ଅନୁମତି ନେଇ ଯୋଗ ଶିକ୍ଷାର୍ଥେ ତାଙ୍କ ଆଶ୍ରମକୁ ଯାତ୍ରା କଲେ । ମଧୁକର ମହାକାଶିନଙ୍କ ବାଲ୍ୟ-ସାଥୀ । ସେ ଜାଣି ମହାକାଶିନଙ୍କୁ ଏ ସଂକଳ୍ପରୁ ନିବର୍ତ୍ତାଇବାକୁ ନାନା ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ମହାକାଶିନ ସଂକଳ୍ପରେ ଅଟଳ ଦେଖି, ଯେଉଁ ଦିନ ମହାକାଶିନ ପାତଞ୍ଜଳିଙ୍କ ଆଶ୍ରମକୁ ଯାତ୍ରା କଲେ ସେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସହିତ ଯାତ୍ରା କଲେ ।

ମହର୍ଷି ପାତଞ୍ଜଳି ମହାକାଶିନଙ୍କ ଦୀର୍ଘ, ସୁଠାମ, ତେଜୋଦୀପ୍ତ ରୂପ ଦେଖି ଦ୍ୱିଧା ନକରି ତାଙ୍କୁ ଶିଷ୍ୟତ୍ୱରେ ବରଣ କଲେ ଏବଂ ମହାକାଶିନଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ମଧୁକରଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଶିଷ୍ୟତ୍ୱରେ ବରଣ କଲେ । ମଧୁକର କପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଅଳ୍ପ ଦିନ ପରେ ଆଶ୍ରମରୁ ବିଦାୟ ନେଲେ ତାହା ପୂର୍ବେ କୁହା ହୋଇଅଛି ।

ମହାକାଶିନଙ୍କ ମନୋନିବେଶ କରିବାର ଶକ୍ତି ଅସାଧାରଣ । ତାଙ୍କର ସଂକଳ୍ପ ହିମାଳୟ ପରି ଅଟଳ । ଅହିଂସା, ସତ୍ୟନିଷ୍ଠା, ଅସ୍ତେୟ, ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ, ଅପରିଗ୍ରହ ଏହି ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର ଯମ ଅଭ୍ୟାସ କରିବା ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ କ୍ଷିତି, ଅପ୍, ତେଜ, ମରୁତ୍, ଓ ବ୍ୟୋମ ଦ୍ୱାରା ବାହ୍ୟିକ ଶୌଚ ଏବଂ ଭାବ ଶୁଦ୍ଧି ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ତଃ ଶୌଚ, ସନ୍ତୋଷ, ତପସ୍ୟା, ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ, ଈଶ୍ୱରଚିନ୍ତା ଏଇ ପାଞ୍ଚ ପ୍ରକାର ନିୟମ ପାଳନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ପ୍ରତି ପକ୍ଷ ଭାବନା, ମୈତ୍ରୀ, କରୁଣା, ମୁଦିତା ଓ ଉପେକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ଚିତ୍ତ ସଂଯମ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଦିନେ ମହାକାଶିନ, ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବ୍ରାହ୍ମ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅବଗାହନ କରିବାକୁ ଯିବା ସମୟରେ, ଦୃଷ୍ଟି ତ୍ୟାଗ

କରିବା ପାଇଁ ଘନ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତେ ଏକ ପ୍ରକାଣ୍ଡ କାୟ ମହାବଳ ବ୍ୟାଘ୍ର ତାହାଙ୍କୁ ଦେଖି ଧାବିତ ହେଲା । ମହାକାଈନ ସ୍ଥିର ଭାବରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ରହିଲେ । ବ୍ୟାଘ୍ର ନିକଟକୁ ଆସି ମହାକାଈନଙ୍କୁ ପ୍ରଦକ୍ଷିଣ କରି ତାଙ୍କ ଶରୀର ଆଘ୍ରାଣ କରି ଚାଲିଗଲା ମହର୍ଷି ପାତଞ୍ଜଳି ତାହା ଦେଖିବାକୁ ପାଇଥିଲେ ।

ମହାକାଈନ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରନ୍ତେ ମହର୍ଷି ତାଙ୍କୁ କହିଲେ, "ବତ୍ସ, ତୁମ୍ଭର ଯୋଗର ପ୍ରଥମ ଅଙ୍ଗ ଯମର ଅହିଂସା ସିଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି, ତେଣୁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁ ମଧ୍ୟ ହିଂସା କରୁନାହିଁ । ଏଥିରେ ତୁମ୍ଭେ ଅନନ୍ଦିତ ବା ବିସ୍ମିତ ହୁଅ ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭର ଯମ ଓ ନିୟମ ଏ ଦୁଇ ଅଂଶ ସିଦ୍ଧ ହୋଇ ସାରିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମ୍ଭେ ଆସନ ଆରମ୍ଭ କର । ସ୍ଥିର ସୁଖମାସନମ୍ । ଶରୀର ଓ ମନ ଅବିକମ୍ପିତ ଥିବ ଏବଂ କୌଣସି ପ୍ରକାର ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ବା କଷ୍ଟ ଶରୀରକୁ ଆସୁ ନ ଥିବ ଏହି ରୂପ ଉପବେଶନର ନାମ ଆସନ ।

ଅଳ୍ପ କାଳ ମଧ୍ୟରେ ମହାକାଈନଙ୍କର ଆସନ ସିଦ୍ଧି ହେଲା । ଶୀତ ଗ୍ରୀଷ୍ମାଦି ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର ଶରୀର ଆଉ ଆହତ ହେଲା ନାହିଁ । ମହର୍ଷି ପାତଞ୍ଜଳି ମହାକାଈନଙ୍କର ଆସନ ଜୟ ହେବାର ଜାଣିପାରି ତାହାଙ୍କୁ ପ୍ରାଣାୟାମ ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମହାକାଈନ ଆସନରେ ଉପବେଶନ କରି ଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସର ଗତି ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଦଣ୍ଡ, ଦିନ, ମାସ ଓ ବର୍ଷ ନିଶ୍ୱାସ ରୋଧ କରିବାକୁ ମହାକାଈନ ସମର୍ଥ ହେଲେ ।

ଦିନେ ମହାକାଈନ ଆସନରେ ବସି ପ୍ରାଣାୟାମ କରୁ କରୁ ଦେଖିଲେ ଏକ ଅପୂର୍ବ ଜ୍ୟୋତି । ମହାକାଈନଙ୍କର ସମସ୍ତ ଶରୀର

ସମାହିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେ ଅପାର ଆନନ୍ଦ ଓ ବିସ୍ମୟରେ ସେ ଜ୍ୟୋତିକୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ । ମହାକାଶ୍ୟପଙ୍କର ମନେ ହେଲା ତାଙ୍କ ଶରୀରରେ ଯେପରି ଶତ ସିଂହର ଶକ୍ତି । ମହାକାଶ୍ୟପ ଆନନ୍ଦରେ ଆସନ ତ୍ୟାଗ କରି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲେ । ଏତେ ଦିନେ ତାଙ୍କର ଅଭୀଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧ ହୋଇଅଛି । ଏହି ଆନନ୍ଦରେ ସେ ଅଧୀର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ପାତଞ୍ଜଳ ସେଠାରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ କହିଲେ, "ବତ୍ସ, ଯୋଗର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅଂଗର ସିଦ୍ଧି ସମୟରେ ଯେଉଁ ସବୁ ଫଳ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ସେ ଗୁଡ଼ିକ ଉପସର୍ଗ ଓ ଉପଦ୍ରବ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରିବ । ସେ ଗୁଡ଼ିକ ଯୋଗର ଶେଷ ଅଂଗ ସମାଧିର ଶତ୍ରୁ । ସୁତରାଂ ଯୋଗ ସମୟରେ ଯେ ସବୁ ଫଳ ଆଗମନ ହେବ, ସେଥିରେ ବିସ୍ମିତ ଓ ଆନନ୍ଦିତ ହେବା କିମ୍ବା ସେ ସବୁ ସ୍ୱୀକାର କରିନେବା କୈବଲ୍ୟକାମୀ ଯୋଗୀର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ । ତୁମ୍ଭର ପ୍ରାଣାୟାମ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ତମ ରୂପେ ସିଦ୍ଧ ହୋଇ ନାହିଁ । ଯୋଗର ଶେଷ ଅଂଗ ସମାଧି ବହୁତ ଦୂରରେ ଅଛି । ପ୍ରାଣାୟାମ ପରେ ପ୍ରତ୍ୟାହାର, ତା ପରେ ଧାରଣା, ତା ପରେ ଧ୍ୟାନ ଏବଂ ତା ପରେ ସମାଧି । ସମାଧି ପୁଣି ଛ ପ୍ରକାର; ସବିତର୍କ, ନିର୍ବିତର୍କ, ସବିଚାର, ନିର୍ବିଚାର, ଆନନ୍ଦ ଓ ଅସ୍ମିତା । ତୁମ୍ଭେ ଏତେବେଳୁ ଆନନ୍ଦରେ ଅଧୀର ହେଲେ ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହେବ । ଯୋଗର ଲକ୍ଷ୍ୟ ଚିତ୍ତ ବୃତ୍ତିର ଲୋପ ସାଧନ କରି ପ୍ରଜ୍ଞା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତିର ସତ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧି କରି ଆତ୍ମା ସହିତ ମିଳିତ ହେବା । ବହୁତ ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରୟୋଜନ ।

ମହାକାଶ୍ୟପ କିନ୍ତୁ ଲକ୍ଷ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହେଲେ । ତାଙ୍କର ମନ ସଂଯୋଗ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲା । ସଂଯୋଗ ଦ୍ୱାରା ନିଜର ଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧି କରି ସେ ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ଲୋପ କରି ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟ ଧର୍ମର ପୁନରୁତ୍ଥାନ ପାଇଁ ବ୍ୟଗ୍ର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ମହାକାଶ୍ୟପ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାଣରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ ଯେ

ବେଦାନୁମୋଦିତ ଧର୍ମହିଁ ଏକ ମାତ୍ର ଧର୍ମ । ବେଦର ପନ୍ଥାହିଁ ଏକମାତ୍ର ପନ୍ଥା ଏବଂ ବେଦର ସତ୍ୟହିଁ ଏକମାତ୍ର ସତ୍ୟ । ଜଗତର କଲ୍ୟାଣ କେବଳ ବେଦ ଦ୍ୱାରାହିଁ ସାଧିତ ହେବ । ଅନ୍ୟ ଧର୍ମ ଜଗତର ଅକଲ୍ୟାଣକର ।

ପ୍ରିୟ ଶିଷ୍ୟର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖି ମହର୍ଷି ପାତଞ୍ଜଳି ବ୍ୟଥିତ ହେଲେ। ଏହାପରେ ମହାକାଶିନ ପାତଞ୍ଜଳିଙ୍କ ଆଶ୍ରମ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ପାଟଳିପୁତ୍ର ନଗରୀକୁ ଆସିଲେ । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ଦୀର୍ଘ ୪୦ ବର୍ଷ ବିତି ଯାଇଛି ।

ଏହି ସମୟରେ ପାଟଳି ପୁତ୍ରରେ ମୌର୍ଯ୍ୟ ବଂଶର ଶେଷ ରାଜା ଅଶୋକଙ୍କ ପ୍ରପୌତ୍ର ବୃହଦ୍ରଥ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିଲେ । ବୃହଦ୍ରଥ ବୌଦ୍ଧ । ବୌଦ୍ଧ ଧର୍ମ ସେତେବେଳେ ଶୋଚନୀୟ ଆକାର ଧାରଣ କରିଥିଲା । ବୃହଦ୍ରଥ ଯୁବତୀ ଓ ଭିକ୍ଷୁଣୀମାନଙ୍କ ସହିତ କାଳାତିପାତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମହାକାଶିନ ପାଟଳିପୁତ୍ର ଆସି ସମସ୍ତ ସଂବାଦ ପ୍ରଥମେ ସଂଗ୍ରହ କଲେ ।

ଦିନେ ପ୍ରାତଃ କାଳରେ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ କରିବା ସମୟରେ ବୃହଦ୍ରଥଙ୍କର ବ୍ରାହ୍ମଣ ସେନାପତି ପୁଷ୍ୟମିତ୍ର ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ସ୍ନାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମହାକାଶିନ ସ୍ନାନ ସମାପନ କରି ଉଠିବା ସମୟରେ ପୁଷ୍ୟମିତ୍ରଙ୍କର ପାଦ ସଂଚାଳନ ଦ୍ୱାରା ଉଠିଥିବା ଜଳ ମହାକାଶିନଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ମହାକାଶିନ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲେ, "ରେ ରେ ବୌଦ୍ଧ, ନାସ୍ତିକ, ତୁ ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ଅପମାନ କରୁଛୁ, ସାବଧାନ ।"

ପୁଷ୍ୟମିତ୍ର ଅଟ୍ଟହାସ କରି କହିଲେ, "ମହାଶୟ, ମୁଁ ବୌଦ୍ଧ ନୁହେଁ, ନାସ୍ତିକ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ । ଅତଏବ ଅପଣେ ମଧ୍ୟ ସାବଧାନ ହୁଅନ୍ତୁ । ଆପଣ ବୋଧହୁଏ ନବାଗତ, ତେଣୁ ମୋର ପରିଚୟ ଆପଣ ଜାଣି ନାହାନ୍ତି । ମୁଁ ମଗଧ ସେନାପତି ପୁଷ୍ୟମିତ୍ର ।"

ମହାଭାଷିନ ପୁଷ୍ୟମିତ୍ରଙ୍କୁ କିପରି ସାକ୍ଷାତ କରିବେ ମନେ ମନେ ଚିନ୍ତା କରୁଥିଲେ । ପୁଷ୍ୟମିତ୍ରଙ୍କର ପରିଚୟ ପାଇ ତାଙ୍କୁ କିଛିକ୍ଷଣ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଚାହିଁ ରହି କହିଲେ, "ବତ୍ସ, ତୁମେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବୋଲି ନିଜ ପରିଚୟ ଦିଅ ନା । ତୁମ୍ଭେ ଯଦି ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତ ତେବେ ମଗଧରେ ଅଜ୍ଞ ଗୋଟିଏ ମୁଣ୍ଡା ବୌଦ୍ଧ ନଥାନ୍ତେ । ତୁମେ ଆଜି ରାତ୍ରି ଦ୍ୱିପ୍ରହର ସମୟରେ ନଗରର ପୂର୍ବୋପକଣ୍ଠସ୍ଥ ମୋର ଆଶ୍ରମକୁ ଆସିବ । ଅବଶେଷ କଥା ଅଛି ।" ସ୍ନାନ ସମାପନାନ୍ତେ ମହାଭାଷିନ ଆଶ୍ରମକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ ।

ପୁଷ୍ୟମିତ୍ର ନାନା ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାଇ ଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଘଟଣାଟି ଭୁଲିଗଲେ । କିନ୍ତୁ ସନ୍ଧ୍ୟାନ୍ତେ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ସମାପନ ହୁଅନ୍ତେ ନିଜର ପ୍ରାସାଦକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିବା ସମୟରେ ସିଂହଦ୍ୱାର ନିକଟରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ପାଇଁ ସେ ସେପରି ସେହି ତେଜୋଦୃପ୍ତ ଦୀର୍ଘ ସୁଠାମ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମହାଭାଷିନଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲେ । ନିଜର କକ୍ଷକୁ ପ୍ରବେଶ କରି ସେ ପୁଣି ସେ କଥା ଭୁଲିଗଲେ । କିନ୍ତୁ ରାତ୍ରି ଦ୍ୱିପ୍ରହର ଆଗତ ହୁଅନ୍ତେ କିଏ ଯେପରି ପ୍ରାସାଦ ବାହାରକୁ ତାଙ୍କୁ ଆକୃଷ୍ଟ କଲା । ସେ ଅଲକ୍ଷିତ ଭାବରେ ମହାଭାଷିନଙ୍କ ଆଶ୍ରମକୁ ଗଲେ । ଆଶ୍ରମ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ସମୟ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦୁହିଁଙ୍କର କି ଆଲୋଚନା ହେଲା ଜାଣିବା ଅସମ୍ଭବ । ଆଲୋଚନାନ୍ତେ ମହାଭାଷିନ ପୁଷ୍ୟମିତ୍ରଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେବା ସମୟରେ କହିଲେ, "ବତ୍ସ, ମହାତ୍ମା ପାଣିନୀଙ୍କୁ କେବଳ ବୈୟାକରଣ ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରିବ ନାହିଁ; ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟାକରଣ ସୂତ୍ରର ନିଗୂଢ଼ ଅର୍ଥ ଅଛି । ତାଙ୍କର 'ନିପାତନେ ସିଦ୍ଧିଃ' ସୂତ୍ରଟି ସର୍ବଦା ସ୍ମରଣ ରଖିଥିବ ।"

ଏହାର ଏକ ସପ୍ତାହ ପରେ ଦିନେ ପୁଷ୍ୟମିତ୍ର ବୃହଦ୍ରଥଙ୍କୁ ନିବେଦନ କରାଇ କହିଲେ, "ମହାରାଜ, ଗୁପ୍ତଚର ମୁଖରୁ ସଂବାଦ

ପାଉଛନ୍ତି, କଳିଙ୍ଗାଧିପତି ଖାରବେଳ ମଗଧ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ସଜ୍ଜିତ ହେଉଅଛନ୍ତି । ଯେ କୌଣସି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ କଳିଙ୍ଗର ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ସେନା ପାଟଳିପୁତ୍ର ଦ୍ୱାର ଦେଶରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ପୁଣି ଉତ୍ତର ଅକ୍ସୁ ଯବନରାଜ ଦତ୍ତମିତ୍ର ମଧ୍ୟ ମଗଧ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ମନସ୍ଥ କରିବାର ସମ୍ବାଦ ମିଳେ । ଦତ୍ତମିତ୍ରଙ୍କ ସେନା ଗ୍ରୀସୀୟ ପଦ୍ଧତିରେ ଶିକ୍ଷିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଭୟ କରିବାର ବିଶେଷ କିଛି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ କଳିଙ୍ଗାଧିପତି ଖାରବେଳ କର୍ଣ୍ଣାଟ ରାଜ ସାତକର୍ଣ୍ଣିଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରି, ରାଷ୍ଟ୍ରିକ ଓ ଭୋଜକମାନଙ୍କୁ ପଦାନତ କରି, ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟରେ ମୂଷିକ ମାନଙ୍କର ନଗରରେ ଜୟ ସଂଗ୍ରହ କରିଇ ଉତ୍ତରଭାରତ ଜୟ ନିମିତ୍ତ ରଣସଜ୍ଜା କରୁଅଛନ୍ତି । ଖାରବେଳ ପ୍ରବଳ ପରାକ୍ରମୀ । ଅତଏବ ମହାରାଜ, ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମଗଧ ସେନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହ ଦେବାପାଇଁ ମୁଁ ନିବେଦନ କରୁଛି, ଦେବପାଦ ମହାରାଜ କାଲି ପ୍ରାତଃକାଳରେ ସୈନ୍ୟ ସମାବେଶ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବା ନିମିତ୍ତ ବିଜେ କରିବା ହେବେ ।"

ବୃହଦ୍ରଥ ଚିନ୍ତ ଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ସେନାପତିଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ସମ୍ମତି ପ୍ରଦାନ କଲେ । ବୃହଦ୍ରଥ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହିତ ଅତବେଶୀ ପରିଚିତ ନୁହନ୍ତି । ସେନାପତି ପୁଷ୍ୟମିତ୍ର କିନ୍ତୁ ମଗଧସେନାର ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରିୟ ଥିଲେ । ପରଦିନ ସକାଳେ ବୃହଦ୍ରଥ ମହା ସମାରୋହରେ ସୈନ୍ୟ ସମାବେଶ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ଆସିଲେ । ଅନତି ଦୂରରେ ମହାକାଞ୍ଚିକ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନାଗରିକମାନଙ୍କ ସହ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ସୈନ୍ୟ-ସମାବେଶ କୁତୂହଳୀ ଭାବରେ ଦେଖୁଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ନିରୀକ୍ଷଣ କଲେ ଦେଖାଯିବ ତାଙ୍କର ଆଖି ଯୋଡ଼ିକ ଯେପରି ଅନ୍ୟ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ଉଦ୍ଦୀପ୍ତ । ସେ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଆଖି ଯୋଡ଼ିକ ଯେପରି ଅପଲକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ବୃହଦ୍ରଥ ଓ ପୁଷ୍ୟମିତ୍ରଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗତିବିଧି ଲକ୍ଷ କରୁଛି ।

ମହାରାଜ ବୃହଦ୍ରଥ ଯେତେବେଳେ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ସମାପନାନ୍ତେ ସୈନ୍ୟ ଓ ନାଗରିକମାନଙ୍କର 'ଜୟ, ମହାରାଜ ବୃହଦ୍ରଥଙ୍କର ଜୟ' ବହୁଳ ଧ୍ୱନି ଭିତରେ ନିଜର ଶିବିରକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ସେତେବେଳେ ମହାକାଞ୍ଚନ ହସ୍ତୋତ୍ତୋଳନ କଲେ । ମୁହୂର୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟରେ ବୃହଦ୍ରଥଙ୍କର ମସ୍ତକ ପୁଷ୍ୟମିତ୍ରଙ୍କର ଶାଣିତ ଖଡ୍ଗରେ ସ୍କନ୍ଧଚ୍ୟୁତ ହେଲା । ସୈନ୍ୟମାନେ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲେ 'ଜୟ, ମହାରାଜ ପୁଷ୍ୟମିତ୍ରଙ୍କର ଜୟ' । ନାଗରିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ମହାକାଞ୍ଚନ ମଧ୍ୟ ଚିତ୍କାର କରି କହିଲେ 'ଜୟ, ମହାରାଜ ପୁଷ୍ୟମିତ୍ରଙ୍କର ଜୟ' । ନାଗରିକମାନେ ବୃହଦ୍ରଥଙ୍କ ଅକସ୍ମାତ ହତ୍ୟାରେ ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନ ବାରମ୍ବାର ପୁଷ୍ୟମିତ୍ରଙ୍କର ଜୟଧ୍ୱନି କରିବାରୁ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଭୀତତ୍ରସ୍ତ ଭାବରେ କହିଲେ 'ଜୟ, ମହାରାଜ ପୁଷ୍ୟମିତ୍ରଙ୍କର ଜୟ ।'

ଏହା ପରେ ମହାକାଞ୍ଚନ ନାଗରିକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଦୃଢ଼ ଅଥଚ ଧୀର ପଦକ୍ଷେପରେ ଆସି ବୃହଦ୍ରଥଙ୍କର ରକ୍ତ ନେଇ ପୁଷ୍ୟମିତ୍ରଙ୍କ କପାଳରେ ତିଳକ ଲଗାଇ ଆଶୀର୍ବାଦ କଲେ ।

ପୁଷ୍ୟମିତ୍ର ଏହା ପରେ ନିଜକୁ ମଗଧାଧିପତି ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ ଏବଂ ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କୁ ରାଜଗୁରୁ ଓ ପ୍ରଧାନ ମନ୍ତ୍ରୀ ପଦରେ ବରଣ କରି ବନ୍ଦନା କଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନ ଏହା ପରେ ଗୋଟିଏ କ୍ଷୁଦ୍ର ଭାଷଣରେ ବେଦର ମାହାତ୍ମ୍ୟ ବୁଝାଇ ଏ ହତ୍ୟା ଦ୍ୱାରା ଯେ ନୂତନ ଯୁଗ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ତାହା ଘୋଷଣା କଲେ । ଏହା ପରେ ମହାକାଞ୍ଚନ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞର ଆୟୋଜନ କରିବାକୁ ଘୋଷଣା କଲେ । ନାଗରିକମାନେ ଭୀତ ଓ ବିହ୍ୱଳ ଭାବରେ ହସ୍ତମର୍ଦ୍ଦନ କଲେ ।

ପୁଷ୍ୟମିତ୍ର ମଗଧ ସିଂହାସନ ଅଧିରୋହଣ କରି ନିଜକୁ ପୁଷ୍ୟମି
ଶୁଙ୍ଗ ଭୂପ ଘୋଷଣା କରି ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କି
ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ବୌଦ୍ଧ ବିଦ୍ରୋହ ଦମନ ଓ ଯବନରାଜ ଦତ୍ରମି
ମଗଧ ଆକ୍ରମଣ ପ୍ରତିରୋଧରେ ବ୍ୟାପୃତ ରହିବାରୁ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯ
ଆରମ୍ଭ କରିବା ସମ୍ଭବପର ହେଲନାହିଁ । ପୁଷ୍ୟମିତ୍ରଙ୍କର ସିଂହାସନ
ଆରୋହଣର ତ୍ରୟୋଦଶ ବର୍ଷରେ ଦିନେ ଫାଲ୍‌ଗୁନ ମାସର ଶୁକ୍ଳ ପ
ଅଷ୍ଟମୀ ତିଥିରେ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ପୁରୋହିତମାନଙ୍କ ପା
ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପାତ୍ରମାନଙ୍କରେ ବହ୍ଲାଣ୍ଡନ ପାକ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଗୃ
ସହସ୍ର ଗାଭୀ ଓ ପୁଷ୍ୟମିତ୍ର ନାମାଙ୍କିତ ଚାରିଶତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ପୁରୋହିତମାନ
ବିତରିତ ହେଲା । ପୁଷ୍ୟମିତ୍ର ବହୁରତ୍ନଖଚିତ ପରିଚ୍ଛଦ ପରିଧାନ କ
ଚାରି ମହିଷୀଙ୍କ ସହ ଯଜ୍ଞ କାର୍ଯ୍ୟ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ
ପ୍ରତ୍ୟେକ ମହିଷୀଙ୍କର ଶତାଧିକ ପରିଚାରିକା ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ
ଅନୁଗମନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଶୌଣ୍ଡିକ, ଗୌଲ୍ମିକ, ମହାଧର୍ମାଧ୍ୟ

...ମୁଦ୍ରାଧିକୃତ, ଉପରକ, ବୃହତ୍‌ଉପରକ, ମହାମାତ୍ୟ, ରହସ୍ୟାଧିକୃତ
ରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଜ୍ୟେଷ୍ଠ କାୟସ୍ଥ, କରଣ, ଦାବାରପତି ଆଦି କର୍ମଚାରୀ
...ନେ ମଧ୍ୟ ମହାରାଜାଙ୍କ ଅନୁଗମନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସନ୍ଧ୍ୟା ପରେ
...ହୋମ ସମାପନାନ୍ତେ ମହାରାଜ ପୁଷ୍ୟମିତ୍ର ଉତ୍ତର ଦିଗକୁ ମୁହଁ
...ର ଗାର୍ହପତ୍ୟ ଅଗ୍ନି ନିକଟରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ମହିଷୀଙ୍କ ଦୁଇ ଜାନୁ ମଧ୍ୟରେ
...ପବେଶନ କରି ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ପାଳନ କରି ସମସ୍ତ ରାତ୍ରି ଯାପନ କଲେ ।

ପରଦିନ ପ୍ରଭାତରେ ଗୋଟିଏ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଅଶ୍ୱ ଆନୀତ ହେଲା ।
...ର ବଲଗାରେ ପୂର୍ବଦିନ ପୁରୋହିତମାନଙ୍କ ପାଇଁ ପାକ ହୋଇଥିବା
...ହ୍ମୌଦନ ପ୍ରଲେପ କରି ବଲଗାଟି ଅଶ୍ୱକୁ ମିନ୍ଧାଇ ତାହାକୁ ଗୋଟିଏ
...ମିଳ ପୁଷ୍କରିଣୀରେ ସ୍ନାନ କରାଇ ଅଣାହେଲା । ଏହା ପରେ ଜଣେ
...ଦ୍ର ଗୋଟିଏ ଚତୁରକ୍ଷ କୁକୁରକୁ ସିନ୍ଧୁକ କାଷ୍ଠ ଦ୍ୱାରା ହତ୍ୟା କରି
...ାହାକୁ ଅଶ୍ୱର ପେଟ ତଳେ କୁଶାସନରେ ରଖିଲା । ମହାରାଜ
...ନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅଶ୍ୱଟିକୁ ଶୁଦ୍ଧ କରିବା ପାଇଁ
...ଗ୍ନି ନିକଟକୁ ନିଆ ଗଲା ଏବଂ ପୁରୋହିତମାନେ ମନ୍ତ୍ରୋଚ୍ଚାରଣ
...ରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅଶ୍ୱଟି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଶୁଦ୍ଧ ହେବା ପରେ ସବିତୃଦେବଙ୍କ
...ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପୁରୋଡ଼ାଶ ନିକ୍ଷିପ୍ତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ
...ନିକ୍ଷେପ ସହିତ ପୁରୋହିତମାନେ ଶତ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ପ୍ରାପ୍ତ ହେବାକୁ
...ଲାଗିଲେ । ତୃତୀୟ ନିକ୍ଷେପ ପରେ ଅଶ୍ୱଟିକୁ ଉତ୍ତର-ପୂର୍ବ ଦିଗକୁ ମୁକ୍ତ
...କରିଗଲା ଏବଂ ଉକ୍ତ ଅଶ୍ୱ ସହିତ ଶତ ଗୋଟି ଅଶ୍ୱ ମଧ୍ୟ ଛାଡ଼ି ଦିଆଗଲା ।
...ଅଶ୍ୱକୁ ରକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ବହୁ ସୈନ୍ୟ ଅଶ୍ୱର ଅନୁଗମନ କଲେ ।
...ଏମାନଙ୍କ ସହିତ ଯୁବରାଜ ମହାକାଳୀନ ମଧ୍ୟ ଯାତ୍ରା କଲେ ।

ଏହାପରେ ଯଜ୍ଞବେଦୀର ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ସିଂହାସନରେ
...ମହାରାଜ ଉପବେଶନ କଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ହୋତା, ଅଧ୍ୱର୍ଯ୍ୟୁ

ଓ ଉଦ୍‌ଗାତାମାନେ ମଧ୍ୟ ଉପବେଶନ କଲେ । ଭାଟମାନେ ସ୍ତୁତ
ପାରମ୍ଭ ଗାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ନାନା ବାଦ୍ୟ ସହ ନୃତ୍ୟଗୀ
ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ଅଶ୍ୱମେଧର ଅଶ୍ୱ ମହାକୋଶଳ, ଅଙ୍ଗ, ବଙ୍ଗ, ଅଯୋଧ୍ୟା ଆ
ଦେଶ ନିର୍ବିଘ୍ନରେ ଭ୍ରମଣ କରି ଏକ ବର୍ଷ ପରେ କଳିଙ୍ଗର ଭୌ
ଅନ୍ତର୍ଗତ ସୁଚୀପଲ୍ଲୀର ଅରଣ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲା । ଏହି ସମୟରେ
ସୋମଦତ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟମ ପୁତ୍ର ମହାଶାଳ କଳିଙ୍ଗାଧିପତି ଖାରବେଳ
ରାଜପାଦମୂଳିକ ଥିଲେ । ସେ ଏକଶତ ମାତ୍ର ସୈନ୍ୟ ସହ କଳିଙ୍ଗର ଉତ୍ତ
ସୀମାକୁ ଗମନ କରୁଥିବା ସମୟରେ ପୁଷ୍ୟମିତ୍ରଙ୍କ ଅଶ୍ୱମେଧର ଅ
ସହସ୍ରାଧିକ ସେନାନୀ ଓ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଭ୍ରାତା ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ।

ମହାଶାଳ ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ଠାରୁ ଦୁଇ ବର୍ଷ ସାନ । ଜନ୍ମ ଦିନ
ତାଙ୍କର ବିଶାଳ ବାହୁ ଦେଖି ସୋମଦତ୍ତ ତାଙ୍କର ନାମ ମହାଶା
ରଖିଥିଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ପରି ସେ ମଧ୍ୟ ମେଧାବୀ ଥିଲେ । କି
ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ତାଙ୍କର ମନ ଶାସ୍ତ୍ର ଅପେକ୍ଷା ନ ଯାଇ ଶସ୍ତ୍ର ଆଡ଼େ ଗଲା
ତାଙ୍କୁ ଯେତେବେଳେ ମାତ୍ର ଆଠବର୍ଷ ବୟସ ସେ ସମସ୍ତ ଅସ୍ତ୍ର ଚାଳନ
ନିଜେ ନିଜେ ଶିକ୍ଷା କଲେ । ସୋମଦତ୍ତ ତାହାଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷାପାଇଁ
ଯେତେ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ସମସ୍ତ ବିଫଳ ହେଲା ।

ମହାଶାଳ ସର୍ବଦା ମୃଗୟାରେ ମତ୍ତ ରହୁଥିଲେ । ମୃଗୟାରେ ଫଳ
ସେ ଏପରି ନିପୁଣତା ଅର୍ଜନ କଲେ ଯେ, ଯେ କୌଣସି ଅଦୃଶ୍ୟ ପ
ପକ୍ଷୀର ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ସେ ଅବ୍ୟର୍ଥ ଶରସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଲେ
ବିଶାଳ କାର୍ମୁକ ହସ୍ତରେ ମହାଶାଳଙ୍କୁ ଦେଖିବା ମାତ୍ରକେ ବ୍ୟାଘ୍ର ସିଂହ
ଆଦି ମହାବଳ ପଶୁମାନେ ମଧ୍ୟ ଭୟରେ ପଳାୟନ କରୁଥିଲେ ।

ମହାଶାଳଙ୍କ ଶକ୍ତି ଯେପରି ଅସୀମ ତାଙ୍କର ସାହସ ଓ ଅଣା ...ପର ଅସୀମ ଥିଲା । ପିଲା ଦିନରୁ ତାଙ୍କର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ଥିଲା ...କପର ଅଦ୍ୱିତୀୟ ବୀର ହେବେ । ଦିନେ ଏହା ସୁଯୋଗ ଉପସ୍ଥିତ ...ହେଲା । ମହାଶାଳଙ୍କ ଅଷ୍ଟାଦଶ ବର୍ଷ ବୟସରେ ମହାରାଜା ଖାରବେଳ ...ରେ ମୃଗୟାର୍ଥେ ମୁଖୀପଲ୍ଲୀର ଘନ ଅରଣ୍ୟକୁ ବିଜେ କରିଥିଲେ । ...ଶାଳ ସେତେବେଳେ ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଅରଣ୍ୟରେହିଁ ରହୁଥିଲେ । ...ନେ ବନରେ ଖାରବେଳ ମୃଗୟା କରୁ କରୁ ଅକସ୍ମାତ୍ ଗୋଟିଏ ...ହ ମୁଖବ୍ୟାଦାନ କରି ଖାରବେଳଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଧାବିତ ହେଲା । ...ରବେଳ ଧନୁରେ ଶର ଯୋଗ କରିବାର ସମୟ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ...ହ ଖାରବେଳଙ୍କ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଯେତେବେଳେ ଲମ୍ଫ ଦେଲା ...ତେବେଳେ ତାହାର ଶୂନ୍ୟରେ ସ୍ଥିତି ସମୟରେ କାହୁଁ ଯୁଗପତ୍ ...ଟି ଶର ଆସି ଗୋଟିଏ ତାର ମୁଖ ଗହ୍ୱରରେ ପ୍ରବେଶ କଲା ଏବଂ ...ଟି ତାର ହୃଦୟ ଭେଦ କରି ପୃଷ୍ଠ ଦେଇ ବାହାରିଗଲା । ଏପରି ...ତ ଶର ସନ୍ଧାନକାରୀ କିଏ ଜାଣିବାକୁ ଖାରବେଳ ଚାରିଅଡ଼େ ...ଥିଲେ । ଦେଖିଲେ, ଅନତିଦୂରରେ ଜଣେ ଦୀର୍ଘ, ଗୌର, ବିଶାଳକାୟ ...କ ବିଶାଳ କାର୍ମୁକ ହସ୍ତରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ।

ଖାରବେଳ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ପଚାରିଲେ, 'ଯୁବକ, ତୁମ୍ଭର ପରିଚୟ ?'

ମୁଁ ମୁଖୀପଲ୍ଲୀର ସୋମଦତ୍ତଙ୍କ ମଧ୍ୟମ ପୁତ୍ର ।

ଖାରବେଳ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ମହାଶାଳଙ୍କୁ ସ୍ୱୀୟ ଅସି ଦ୍ୱାରା ସ୍ପର୍ଶ କରି ...ର, ଦେହରକ୍ଷୀ ବାଛିନେଲେ ।

ମହାଶାଳ ଥିଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗର୍ବୀ । ସେ ନିଜ ବିଦ୍ୟାରେ ...ଧିକ ବଡ଼ ମତ ପୋଷଣ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଅବାଧ୍ୟ ଥିଲେ । ତେଣୁ

କର୍ଣ୍ଣାଟ ବିଜୟ ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରିକ ଏବଂ ଭୋଜକମାନଙ୍କର ଦମନ ଅଭିଯାନେ
ମହାଶାଳ ମହାପରାକ୍ରମ ଦେଖାଇ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଖାରବେଳ ତାହାଙ୍
ଶତାଧିକ ସୈନ୍ୟର ସେନାପତି କରି ନଥିଲେ ।

ମୁଖୀପଲ୍ଲୀରେ ମଗଧସେନା ଓ ଅଶ୍ୱମେଧର ଅଶ୍ୱ ଦେଖି ମହାଶା
ଚିନ୍ତା କଲେ, ଯୁଦ୍ଧ ଆଗତ । ମଗଧରାଜଙ୍କ ଅଶ୍ୱମେଧ ଯଜ୍ଞ ବା
ଜଣେ ସୈନିକ ଦ୍ୱାରା ଖାରବେଳଙ୍କୁ ପଠାଇ ଉତ୍ତର ସୀମାନ୍ତକୁ ନଯ
ସୈନ୍ୟ ସହ ମୁଖୀପଲ୍ଲୀର ଘନ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ତେ
ଜାଣନ୍ତି ଯେ ମଗଧ ସେନା ଦକ୍ଷିଣକୁ ଯିବାପାଇଁ ନିଶ୍ଚୟ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ
ପ୍ରବେଶ କରିବେ, କାରଣ ଅନ୍ୟ ମାର୍ଗ ନାହିଁ । ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ
ପ୍ରବେଶ କରି ମହାଶାଳ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବିଶ୍ରାମ କରିବା ପାଇଁ ଆଦେ
ଦେଲେ । ସୈନ୍ୟମାନେ ଶୂଲପକ୍ୱ, ବଣ୍ୟ ବରାହ ଆଦି ଭୋଜ
କରି ବିଶ୍ରାମ ନେଲେ । ସନ୍ଧ୍ୟା ଆଗତ ହୁଅନ୍ତେ ମହାଶାଳ ସୈନ୍ୟମାନ
ବୃକ୍ଷ ଆରୋହଣ କରି ରାତ୍ରି ଯାପନ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ଦେଲେ ।

ମଧ୍ୟ ଦ୍ୱିପ୍ରହରର ସମୟରେ ମଗଧ ସେନା ଅଶ୍ୱମେଧର ଅଶ୍ୱ ସ
ଅରଣ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ ଏବଂ ରାତ୍ରି ବାସ ପାଇଁ ସେଠାରେ ଶିବି
ସ୍ଥାପନ କଲେ । ଅଶ୍ୱଗୁଡ଼ିକୁ ବୃକ୍ଷରେ ବାନ୍ଧଦେଇ ଭୋଜନାନ୍ତେ
ସେମାନେ ଶୟନ କଲେ । ପଥଶ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ଅ
ସମୟରେ ନିଦ୍ରାଭିଭୂତ ହେଲେ । କେବଳ ଜଣେ ସୈନିକ ଅଶ୍ୱମେଧ
ଅଶ୍ୱଟିକୁ ଜଗି ରହିଲା । କିଛି ସମୟ ପରେ ମହାଶାଳ ବୃକ୍ଷରୁ ଅବତରଣ
କରି ଅତି ଧୀର ପଦ କ୍ଷେପରେ ଜାଗ୍ରତ ଜାଗରୁକ ସୈନିକର ପଶ୍ଚାତବର୍ତ୍ତୀ
ହୋଇ ତାର ମୁଣ୍ଡ ନିଜର ବିଶାଳ ହସ୍ତରେ ମୁଷ୍ଟି ଧରିଲେ । ସୈନି
ସାମାନ୍ୟ ଚିତ୍କାର କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ସମୟ ପାଇଲା ନାହିଁ । ମହାଶାଳଙ୍କ
ଗଣ୍ଡି ଚିପିବା ତାର ଘଣ୍ଟି ଭେଦ କଲା । ସୈନିକକୁ ଧୀରେ ତଳେ ଶୁଆଇ

ଦେଇ ମହାଶାଳ ସଙ୍କେତ ଦେଲେ । କଳିଙ୍ଗ ସୈନିକମାନେ ଅତି ସନ୍ତର୍ପଣରେ ବୃକ୍ଷରୁ ଅବତରଣ କରି ସୁପ୍ତ ମଗଧସେନାକୁ ଘେରି ଗଲେ । ମହାଶାଳ ପୁଣି ସଙ୍କେତ ଦେବା ପରେ କଳିଙ୍ଗସେନା କ୍ଷିପ୍ର ଗତିରେ ଅତର୍କିତେ ମଗଧ ସେନାକୁ ଆକ୍ରମଣ କଲେ । ମଗଧ ସୈନ୍ୟମାନେ ଅସ୍ତ୍ର ଧରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ସମୟ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ସୈନିକ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାଣ ନେଇ ସେଠାରୁ ପଳାଇ ଯାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ । ଅଶ୍ୱମେଧର ଅଶ୍ୱ ବନ୍ଦୀ ହେଲା । କେବଳ ମହାକାଞ୍ଚନ, ମାତ୍ର ଦୁଇଜଣ ପାର୍ଶ୍ୱରକ୍ଷୀ ସହ ପଳାୟନ କରିପାରିଲେ ।

ପରଦିନ ପ୍ରଭାତରେ ମହାଶାଳ ଅଶ୍ୱସହ କଳିଙ୍ଗ ରାଜଧାନୀକୁ ବିଜୟୋଲ୍ଲାସରେ ଯାତ୍ରା କଲେ । ମହାରାଜ ଖାରବେଳ ଏ ସମ୍ବାଦ ପାଇବା ପୂର୍ବରୁ ମହାଶାଳ ରାଜଧାନୀରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଅବଗତ କରାଇ ନତ ମସ୍ତକରେ କହିଲେ, "ମହାରାଜ, ମୋର ଦୋଷ ମାର୍ଜନା କରିବେ । ମହାରାଜାଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଇବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା କରିବାର ସମୟ ନଥିଲା । ତେଣୁ ଅବସ୍ଥା ଚକ୍ରରେ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ମୁଁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲି ।"

ମହାରାଜ ଖାରବେଳ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଅବଗତ ହୋଇ ଅତୀବ ପ୍ରୀତ ହୋଇ ନିଜର ବିଶାଳ ଖଡ୍ଗ କୋଷମୁକ୍ତ କରି ମହାଶାଳଙ୍କ ମସ୍ତକ ସ୍ପର୍ଶ କରି କହିଲେ, "ମୁଁ ଆଜିଠାରୁ ତୁମକୁ ମୋର ମହାସୈନ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷ କଲି ।"

ମହାଶାଳ ନତମସ୍ତକରେ କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରି ପୁଣି ଜଣାଇଲେ, "ମହାରାଜ, ମଗଧସେନା ପରାଜିତ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ କଳିଙ୍ଗ ଦ୍ରୋହୀ ମଗଧ ରାଜଗୁରୁ ମହାକାଞ୍ଚନ ଅଦ୍ୟାପି ଜୀବିତ । ମୋର ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ, ମୁଁ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ

ମହାକାଞ୍ଚନର ମୃତ ଶରୀର ମହାରାଜଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରି ପାରିଲି ନାହିଁ । ମହାକାଞ୍ଚନ ମୋର ସହୋଦର । ମୁଁ ଜାଣେ ସେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ବୁଦ୍ଧି ସମ୍ପନ୍ନ । ସେ ମଗଧ ଯାଇ ବିପୁଳ ସେନା ସହ କଳିଙ୍ଗ ଆକ୍ରମଣ ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବା ନିଶ୍ଚିତ । ତାହା ପୂର୍ବରୁ ଅତର୍କିତେ ମଗଧ ଆକ୍ରମଣ ପାଇଁ କଳିଙ୍ଗର ବିପୁଳ ସେନା ଚାଳନା କରିବା ପାଇଁ ମହାରାଜ ଆଦେଶ ଦିଅନ୍ତୁ, ଏହାହିଁ ମୋର ଅନୁରୋଧ । ମହାରାଜ ମଧ୍ୟ ଦାକ୍ଷିଣାତ୍ୟ ଜୟପରେ ଉତ୍ତରଖଣ୍ଡ ଜୟ କରିବାକୁ ମନସ୍ଥ କରିଥିବାର ମୁଁ ଜାଣେ । କଳିଙ୍ଗର ସୀମା କାବେରୀରୁ ଗଙ୍ଗା ଯାଏ ବ୍ୟାପିବ । ଅଶୋକଙ୍କର ଅଭିଯାନର ପ୍ରତିଶୋଧ ପାଇଁ ଏ ଉପଯୁକ୍ତ ସମୟ । ମଗଧର ଗର୍ବ ଖର୍ବ ହେବ ଚିରଦିନ ପାଇଁ । ଏ ଜାତିର ଓ ଦେଶର ଗୌରବ ବୃଦ୍ଧି ହେବ ଏବଂ ବୀର ମହାରାଜ ମହା ମେଘବାହନ କଳିଙ୍ଗାଧିପତି ଖାରବେଳ ଐରଙ୍କ ନାମ ଇତିହାସରେ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣାକ୍ଷରରେ ଲିଖିତ ରହିବ ।"

ମହାରାଜ ଖାରବେଳ ଏକରାଟ ହେବା ପାଇଁ ଆଶା ପୋଷଣ କରିଥିଲେ । ମହାଶାଳଙ୍କ ଉତ୍ସାହବାଣୀ ତାଙ୍କର ଉତ୍ସାହକୁ ଦ୍ୱିଗୁଣିତ କଲା । ଖାରବେଳ ଦ୍ୱିଧା ନକରି ମହାଶାଳଙ୍କୁ କଳିଙ୍ଗ ସେନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ପାଇଁ ଆଦେଶ ଦେଲେ ।

ମହାଶାଳଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ଅସ୍ତ୍ର ଆବିଷ୍କାର କରିବା ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଗୁପ୍ତ ଗବେଷଣାଗାର ଥିଲା । ଅବସର ସମୟରେ ନାନା ଅଦ୍ଭୁତ ଅସ୍ତ୍ର ଆବିଷ୍କାର କରିବା ତାହାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଚିତ୍ତବିନୋଦନର ପନ୍ଥା ଥିଲା । ମହାଶାଳ ମହା ଶୈଳକଣ୍ଟକ ନାମକ ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ଅସ୍ତ୍ର ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ । ଅଳ୍ପ କାଳ ବିଳମ୍ବ ନକରି ମହାଶାଳ ଯୁଦ୍ଧର ଆୟୋଜନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏକ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ତୋମର, ପାଶ, ବଜ୍ରଗ୍ରହ-

ବିକ୍ଷେପ, କରଗ୍ରହ ବିକ୍ଷେପ, ରଥ, ମୂଷଳ, ଢାଲ, ଖଡ୍ଗ ଆଦି ନାନା ଅସ୍ତ୍ର ସ୍ତୂପୀକୃତ ହେଲା । ମହାଶାଳ ତାଙ୍କର ନିଜ ଅବଷ୍ଟୃତ ମହାଶୈଳ-କଣ୍ଟକ ସହ ଏକ ଅକ୍ଷୌହିଣୀ କଳିଙ୍ଗ ସେନାର ସେନାପତି ହୋଇ ମଗଧାଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରା କଲେ । ମହାରାଜ ଖାରବେଳ ସ୍ୱୟଂ ସେନାର ମଧ୍ୟ ଭାଗରେ ହସ୍ତୀ ପୃଷ୍ଠରେ ରତ୍ନଖଚିତ ସିଂହାସନରେ ଉପବେଶନ କରି ପାର୍ଶ୍ୱରକ୍ଷୀ ପରିବେଷ୍ଟିତ ହୋଇ ଯାତ୍ରା କଲେ ।

କଳିଙ୍ଗ ସେନା ଏତେ କ୍ଷିପ୍ର ଗତିରେ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ ଯେ ମଗଧ ପହଞ୍ଚିବାକୁ ସେମାନଙ୍କୁ ମାସେ ଏକ ମାସ ଲାଗିଲା । ମଗଧ ସେନା ସେତେବେଳକୁ ଆଦୌ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । କଳିଙ୍ଗ ସେନା ଏତେ ଶୀଘ୍ର ଆକ୍ରମଣ କରିବେ, ଏହା କାହାର ଧାରଣା ନଥିଲା । କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ମଗଧ ସେନାକୁ ସଜ୍ଜିତ କରାଇ ପୁଷ୍ୟମିତ୍ର ଗୋରଥ ଗିରିଠାରେ କଳିଙ୍ଗ ସେନାକୁ ବାଧା ଦେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହିଲେ । ଏହିଠାରେ ଦୁଇ ସେନାଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବଳ ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । କଳିଙ୍ଗର ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ସେନା ମଗଧ ସେନାକୁ ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ କରି ପକାଇଲେ । ଏହି ସମୟରେ ମହାଶୈଳକଣ୍ଟକରୁ ଅଗ୍ନ୍ୟୁଦ୍‌ଗାରୀ ବିପୁଳ ଲୌହ ଗୋଲକମାନ ମଗଧସେନା ଉପରେ ପତିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ମଗଧ ସେନା ଧ୍ୱସ୍ତ ବିଧ୍ୱସ୍ତ ହୋଇ ପଳାୟନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପରାଜୟ ନିଶ୍ଚିତ ଜାଣି ମହାଭାଷ୍ୟକାର ଚିନ୍ତିତ ହୋଇ ପୁଷ୍ୟମିତ୍ରଙ୍କୁ ସନ୍ଧି ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଇ କହିଲେ, "ବତ୍ସ, ଯୁଦ୍ଧରେ ଖାରବେଳଙ୍କୁ ପରାଜିତ କରିବା ଅସମ୍ଭବ । ମୁଁ କୌଣସି ରାଜା ବା ରାଜ୍ୟର ପରାଜୟ ନିମିତ୍ତ ଚିନ୍ତିତ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ମଗଧର ପରାଜୟ ହେଲେ ଧର୍ମର ପରାଜୟ ଘଟିବ, ଭାରତରେ ନାସ୍ତିକବାଦ ପ୍ରସାର ପାଇବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଇଁ ତେଣୁ କଳିଙ୍ଗ ସହିତ ସନ୍ଧି ସ୍ଥାପନ କରିବାହିଁ ଶ୍ରେୟ ।"

ପୁଷ୍ୟମିତ୍ର ଏଥିରେ ସମ୍ମତ ହେଲେ । ଗୋଟିଏ ଧବଳ ପାରାବତ କଳିଙ୍ଗ ଶିବିରକୁ ଉଡ଼ାଇ ଦିଆଗଲା । ମଗଧ ପକ୍ଷରୁ ମହାକାଞ୍ଚନ ସନ୍ଧିସ୍ଥାପନ ପାଇଁ ଖାରବେଳଙ୍କ ଶିବିରକୁ ଆସିଲେ । ସନ୍ଧିର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସର୍ତ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ସର୍ତ୍ତାନୁସାରେ କଳିଙ୍ଗ ଜିନ ମୂର୍ତ୍ତି ଋଷଭ ଦେବଙ୍କୁ ପୁଷ୍ୟମିତ୍ର ଖାରବେଳଙ୍କୁ ଫେରାଇ ଦେବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲେ । ପୂର୍ବେ ନନ୍ଦରାଜା କଳିଙ୍ଗ ଜୟ କରି ଏ ମୂର୍ତ୍ତି ମଗଧ ନେଇ ଯାଇଥିଲେ । ଖାରବେଳ ମଧ୍ୟ ଅଶ୍ୱମେଧର ଅଶ୍ୱଟି ପୁଷ୍ୟମିତ୍ରଙ୍କୁ ଫେରାଇ ଦେଲେ ଏବଂ ଦୁଇ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଚିର ବନ୍ଧୁତାର ନିଦର୍ଶନ ସ୍ୱରୂପ ମଗଧ ଆକ୍ରମଣକାରୀ ଯବନରାଜ ଦତ୍ତମିତ୍ରଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯୁଦ୍ଧ କରିବା ନିମିତ୍ତ କଳିଙ୍ଗ ସେନାର କିୟଦଂଶ ମଗଧରେ ରଖିବାକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହେଲେ । ଖାରବେଳ ଏହାପରେ କଳିଙ୍ଗ ଜିନ ମୂର୍ତ୍ତି ସହ ମହାସମାରୋହରେ କଳିଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ ।

ଏହାପରେ ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ଆଦେଶରେ ପୁଷ୍ୟମିତ୍ରଙ୍କର ଅଶ୍ୱମେଧ କ୍ରିୟା ସମାପନ ହେଲା । ପ୍ରଥମ ତିନି ମହିଷୀ ଭୂଃ, ଭୁବଃ, ସ୍ୱଃ ଉଚ୍ଚାରଣ କରୁ କରୁ ଅଶ୍ୱଟିକୁ ମନ୍ତ୍ରପୂତ ବାରି ଦ୍ୱାରା ସ୍ନାନ କରାଇଲେ । ସମ୍ମାନାନୁକ୍ରମେ ପଟ୍ଟମହିଷୀ ଅଶ୍ୱର ଅଗ୍ରଭାଗ, ଦ୍ୱିତୀୟ ମହିଷୀ ମଧ୍ୟଭାଗ ଏବଂ ତୃତୀୟା ପଶ୍ଚାତଭାଗ ସ୍ନାନ କରାଇ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଏକ ଶତ ଅଳଙ୍କାର ଦ୍ୱାରା ଅଶ୍ୱର ମସ୍ତକ ଓ ପୁଚ୍ଛ ମଣ୍ଡନ କଲେ । ଏହାପରେ ଅଶ୍ୱଟିକୁ ଅନ୍ୟ ଷୋଳ ଗୋଟି ପଶୁ ସହ ଅଗ୍ନି ନିକଟରେ ବାନ୍ଧି ଦିଆଗଲା । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୂପରେ ପନ୍ଦର ଗୋଟି ଲେଖାଏ ପଶୁ ବନ୍ଧା ହେଲେ । ଯୂପମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ତେର ଗୋଟି ଲେଖାଏ ବନ୍ୟ ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ବନ୍ଧା ହେଲେ ଏବଂ ପର୍ଯ୍ୟଗ୍ନିକରଣ ପରେ ସେମାନଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରି ଦିଆଗଲା । ଏହାପରେ ଅଶ୍ୱଟିକୁ ବହୁମୂଲ୍ୟ

ବସ୍ତ୍ର ଦ୍ୱାରା ଆବୃତ କରାଗଲା ଏବଂ ପଟ୍ଟମହିଷୀ ଉକ୍ତ ବସ୍ତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଅଶ୍ୱ ସହ ରାତ୍ରି ଯାପନ କରିବା ପରେ ପ୍ରାତଃକାଳରେ ଅଶ୍ୱଟିକୁ ବଧ କରି, ତାର ରକ୍ତରେ ତାର ମାଂସ ସିଦ୍ଧ କରି ଅଗ୍ନିକୁ ସମର୍ପଣ କରିବା ପରେ ଯଜ୍ଞ ସମାପ୍ତ ହେଲା ।

ଏହାପରେ କଳିଙ୍ଗାଧିପତି ଖାରବେଳଙ୍କ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କ୍ରମେ ପୁଷ୍ୟମିତ୍ର ରାଜଗୁରୁ ମହାକାଶ୍ୟପଙ୍କୁ ମହାରାଜ ଖାରବେଳଙ୍କର ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞକୁ ପ୍ରେରଣ କଲେ । ରାଜସୂୟ ଯଜ୍ଞ ସମାପନାନ୍ତେ ମହାକାଶ୍ୟପ କଳିଙ୍ଗ ରାଜଧାନୀରୁ ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କରି ପାଟଳିପୁତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ପଥରେ ପିତାମାତାଙ୍କୁ ଦର୍ଶନ କରିବା ପାଇଁ ନିଜର ଗ୍ରାମ ଶ୍ରୀପଲ୍ଲୀକୁ ଆସିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ସହ ମହାଶାଳ ମଧ୍ୟ ଆସିଲେ । ବହୁ-ବର୍ଷ ପରେ ଦୁଇ ଭାଇ ବହୁ ଯଶଃ ଅର୍ଜନ କରି ନିଜର ଗ୍ରାମକୁ ପ୍ରତ୍ୟା-ବର୍ତ୍ତନ କରୁ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱାଗତ ଜଣାଇ ଉତ୍ସବର ଆୟୋଜନ କରି ଅଛନ୍ତି । କାହାର ଜୟ ହେଲେ, କାହାର ପରାଜୟ ହେଲେ ସେଥିରେ ପଲ୍ଲୀବାସୀଙ୍କର କିଛି ଯାଏ ଆସେ ନାହିଁ । ନିଜ ନିଜର ଦୁଃଖ କଷ୍ଟମୟ ବୈଚିତ୍ର୍ୟହୀନ ଜୀବନରେ ଟିକିଏ ଆନନ୍ଦ କରିବାକୁ ସେମାନେ ଉତ୍କଣ୍ଠାରେ ଚାହିଁ ରହି ଥାଆନ୍ତି ।

—୭—

ସୋମଦତ୍ତଙ୍କର ତୃତୀୟ ପୁତ୍ର ମହାସାର ବିଷୟରେ ବିଶେଷ କିଛି
କହିବାର ନାହିଁ । ମହାସାରର ବାଲ୍ୟକାଳୁ ପିତାମାତା ତାକୁ କୁଳାଙ୍ଗାର
ବୋଲି ଧରି ନେଇଥିଲେ । ମହାସାର ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ଭଳି ବୁଦ୍ଧିମାନ
ନୁହନ୍ତି କିମ୍ବା ମହାଶାଳ ପରି ଶକ୍ତିମାନ ମଧ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଭଳି
ତାଙ୍କର କୌଣସି ଉଚ୍ଚାଭିଳାଷ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ସୋମଦତ୍ତ ଶତଚେଷ୍ଟା
କରି ମଧ୍ୟ କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ରକୁ ଅକ୍ଷର ଶିକ୍ଷା କରାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ
ସୋମଦତ୍ତ ଯେତେବେଳେ ଅମରକୋଷରୁ 'ଅମରାନିର୍ଜରା ଦେବାଃ'
ପଢ଼ାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି କିମ୍ବା ଫଳକ ଧରାଇ ଅକ୍ଷର ଲେଖାଇବାକୁ
ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି ସେତେବେଳେ ମହାସାର ଭାବନ୍ତି ଗୃହର ପଛଆଡେ
ଯେଉଁ କୁଷ୍ମାଣ୍ଡ ବୃକ୍ଷ ରୋପଣ କରି ଅଛନ୍ତି ସେଥିରେ ଜଳ ସିଞ୍ଚନ
କରିବା କଥା କିମ୍ବା ଭଗ୍ନପଦ କୌଣସି କୁକୁରର ପରିଚର୍ଯ୍ୟା କଥା
ଏହି କଥା ଭାବୁ ଭାବୁ ସେ ପିତାଙ୍କର କୌଣସି କଥା ଶୁଣି ନ ପାର
ଶୂନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ କେବଳ ପିତାଙ୍କ ଆଡକୁ ଅନାଇ ରହନ୍ତି । ସୋମଦତ

ପ୍ରଚଣ୍ଡ କ୍ରୋଧରେ ହସ୍ତସ୍ଥିତ ଲଗୁଡ଼ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରହାର କରି ତାଙ୍କୁ ରକ୍ତାକ୍ତ କରି ପକାଇଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ନୀରବରେ ଅଶ୍ରୁପାତ କରିବା ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସୋମଦତ୍ତ ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହୋଇ ମହାସାରଙ୍କୁ ଷୋଡ଼ଶ ବର୍ଷ ହୁଅନ୍ତେ ତାଙ୍କୁ ଅସ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା କରିବା ପାଇଁ ମହାଶାଳଙ୍କ ସହିତ ବଣକୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ । କିନ୍ତୁ ମହାସାର ଅସ୍ତ୍ରଶିକ୍ଷା ପରିବର୍ତ୍ତେ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପଲ୍ଲୀର କଲ୍ଲବୁ ନାମକ ଜଣେ ତୁନ୍ନବାୟ ନିକଟରୁ ସୂଚୀକର୍ମ ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏଥିରେ ମହାଶାଳ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହେଲେ ସେ କୁହନ୍ତି, ଜୀବନ ଧାରଣ ପାଇଁ ଅସ୍ତ୍ର ଧାରଣର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ଜୀବନ ଧାରଣ ପାଇଁ ସୂଚୀ ଅସ୍ତ୍ର ଠାରୁ ଅଧିକ ଉପଯୋଗୀ । ପ୍ରତିପତ୍ତି ପ୍ରସାର ପାଇଁ ଅସ୍ତ୍ରର ପ୍ରୟୋଜନ ହୋଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତିପତ୍ତି ପାଇଁ ମୋର ତିଳେ ମାତ୍ର ଅଭିଳାଷ ନାହିଁ । ଅସ୍ତ୍ରକୁ ମୁଁ ଘୃଣା କରେ ।

ସୋମଦତ୍ତ ଏକଥା ଶୁଣି ହତାଶ ହେଲେ ଏବଂ ମହାଶାଳଙ୍କ ନିକଟରୁ ମହାସାରଙ୍କୁ ଫେରାଇ ଆଣି ଗୃହରେ ରଖିଲେ । ମହାସାର ଏଥର ଗୃହରେ ରହି ସାମାନ୍ୟ ପୈତୃକ ସଂପତ୍ତିର ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ପିତା ମାତାଙ୍କର ସେବାରେ ମନ ନିୟୋଗ କଲେ । ବୃଦ୍ଧ ପିତା ମାତାଙ୍କ ପାଇଁ ଦନ୍ତକାଷ୍ଠ ସଂଗ୍ରହ, ସ୍ନାନୋଦକ ଆନୟନ, ପାଦପ୍ରକ୍ଷାଳନାଦି ସେବାକାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଗୃହମାର୍ଜନା, ଗୋସେବା, ଇନ୍ଧନ ସଂଗ୍ରହ, ଭୂମି କର୍ଷଣ ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପରେ ଯାହା ଅଳ୍ପ ସମୟ ପାଉଥିଲେ ତାହା ସେ କଲ୍ଲବୁ ଗୃହରେ ସୂଚୀକର୍ମ ଶିକ୍ଷାରେ ବ୍ୟୟ କରୁଥିଲେ ।

ବୟଃପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତେ ଯେତେବେଳେ କଲ୍ଲବୁର ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟା ଇରଙ୍କୁ ମହାସାର ବିବାହ କଲେ ସେତେବେଳେ ସୋମଦତ୍ତ ଓ

କାତ୍ୟାୟନୀ ଦେବୀ ଲଜ୍ଜାରେ ଅଧୋବଦନ ହୋଇ ରହିଲେ । ମହାସାର ନୀଚ କୁଳରୁ କନ୍ୟା ବିବାହ କରିବା ନିମିତ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣସମାଜଚ୍ୟୁତ ହେବାରୁ ପିତା ମାତାଙ୍କୁ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ । ସେ ସେହି ଦିନୁ ଶ୍ୱଶୁର ଗୃହରେ ରହିଲେ ।

ଏହାର କିଛିଦିନ ପରେ କଲେରାରୁ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବାରୁ ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କ ବ୍ୟବସାୟ ମହାସାର ପୂର୍ଣ୍ଣପ୍ରାଣରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏଥି ମଧ୍ୟରେ ସେ ସୂଚୀ କର୍ମରେ ନିପୁଣତା ଲାଭ କରି ପାରିଥିଲେ । ନିଜର ଅଧ୍ୟବସାୟ ଏବଂ ଭାର୍ଯ୍ୟା ଇବିର ସାହାଯ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ସେ ନିପୁଣ ତନ୍ତୁବାୟ ହୋଇ ଉତ୍ତମ ଉପାର୍ଜନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହି ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସେ ତିନୋଟି ସନ୍ତାନର ପିତା ହୋଇଥିଲେ ।

ନିଜର ନାନା କାର୍ଯ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱେ ମହାସାର ପ୍ରତ୍ୟହ ସୁଙ୍ଗୀପଲ୍ଲୀକୁ ଆସନ୍ତି ପିତା ମାତାଙ୍କ ସେବା କରିବା ପାଇଁ । ଅକ୍ଷମ ପିତାମାତାଙ୍କର ସେବା ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରୟୋଜନୀୟ ସମସ୍ତ ପଦାର୍ଥାଦି ଆୟୋଜନ ପ୍ରତ୍ୟହ ସକାଳେ କରି ସାରିବା ପରେ ମହାସାର ନିଜ ପରିବାରର କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ସୁଙ୍ଗୀପଲ୍ଲୀର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ 'ତୁଳବାୟ' କହି ମହାସାରଙ୍କୁ ବିଦ୍ରୂପ କଲେ ସେ ଅଳ୍ପ ହସି ନମସ୍କାର କରି ଚାଲିଯାଆନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଏହିପରି ନିର୍ବିକାର ଭାବ ଯୋଗୁଁ ବିଦ୍ରୂପକାରୀମାନେ ବିଦ୍ରୂପ କରି ଆମୋଦ ନ ପାଇବାରୁ କ୍ରମେ କ୍ଷାନ୍ତ ହେଲେ । ଉପରନ୍ତୁ ମହାସାରର ସରଳ ସ୍ୱଭାବ ପାଇଁ ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ତାହାଙ୍କୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ମହାସାର ଦରିଦ୍ର ହେଲେ ମଧ୍ୟ କେବେହେଁ କୌଣସି ଭିକ୍ଷୁକ ତାଙ୍କର ଦ୍ୱାରରୁ ଶୂନ୍ୟ ପାତ୍ରରେ ଫେରି ଯାଏ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ

ବିପଦ ଓ ଦୁଃଖରେ ମହାସାର ଆଗଭର ହୋଇ ସାହାଯ୍ୟ କରେ । କାଳକ୍ରମେ ମହାସାରର ଗୃହଟି ପଲ୍ଲୀରେ ଆମୋଦ ଗୃହରେ ପରିଣତ ହେଲା ।

ସୋମଦତ୍ତ ଓ କାତ୍ୟାୟନୀ ଦେବୀ ବର୍ତ୍ତମାନ ଅବସ୍ଥାରେ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ମହାସାରର ସେବା ଓ ସାହାଯ୍ୟ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରନ୍ତି । ତଥାପି ସେମାନଙ୍କର ମନରେ ସର୍ବଦା ଦୁଃଖ ଯେ ସେମାନଙ୍କର କନିଷ୍ଠ ପୁତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳର କଳଙ୍କ । ବୃଦ୍ଧ ବୟସରେ ତେଣୁ ସେମାନେ ମହାସାରର ସେବା ଉପରେ ନିର୍ଭର କଲେହେଁ ତାକୁ ସର୍ବଦା ଅବଜ୍ଞାର ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ସ୍ନେହ ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅନ୍ୟ ଦୁଇ ପୁତ୍ର ପ୍ରତି ସଅିତ ଥିଲା ।

ବହୁ ବର୍ଷ ପରେ ଦୁଇ ଯଶସ୍ୱୀ ପୁତ୍ର ପିତା ମାତାଙ୍କର ଦର୍ଶନାଭିଲାଷରେ ଆସି ଅଛନ୍ତି । ଏ ସଂବାଦ ପାଇଲାକ୍ଷଣି ପିତା ମାତା ଆନନ୍ଦରେ ଆଜି ଅଧୀର । ଆନନ୍ଦାଶ୍ରୁରେ ସେମାନଙ୍କର ଗଣ୍ଡଦେଶ ଆଜି ପ୍ଲାବିତ ।

ମହାକାଞ୍ଚନ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ପିତା ମାତାଙ୍କୁ ସଂବାଦ ଦେଉଥିଲେ । ମହାଶାଲ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପିତା ମାତାଙ୍କର କୌଣସି ସଂବାଦ ରଖି ନାହାନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଦୁହେଁ ହିଁ ପିତାମାତାଙ୍କର ଏ ବୟସରେ ତାଙ୍କର କୌଣସି ସେବାରେ ଲାଗି ନାହାନ୍ତି । ସୋମଦତ୍ତ ଓ କ୍ୟାତାୟନୀଙ୍କର ସେଥିପାଇଁ ତିଳେ ମାତ୍ର ଦୁଃଖ ନାହିଁ । ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ପୁତ୍ରମାନେ ବିରାଟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟାପୃତ । ପୁତ୍ରମାନଙ୍କର ଯଶଃ ଓ ଗୌରବରେ ସେମାନେ ଆଜି ଯଶସ୍ୱୀ ଓ ଗୌରବାନ୍ୱିତ । ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନଙ୍କର ସ୍ୱତଃ ଆନନ୍ଦ ସେମାନଙ୍କର ଗୌରବ ଆଜି ଆହୁରି

ବଢ଼ାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେମାନେ ପୁନ୍ତ୍ର ଦମ୍ପତ୍ତିଙ୍କର ଆଗମନକୁ ଉଦ୍‌ଗ୍ରୀବ ହୋଇ ଚାହିଁ ରହିଛନ୍ତି ।

ଉତ୍ସବ ଦିନ ଆଗତ ହୁଅନ୍ତେ ସୋମଦତ୍ତ ଓ କାତ୍ୟାୟନୀ ନିତ୍ୟକର୍ମ ଶେଷ କରି ପଲ୍ଲୀ ପ୍ରାନ୍ତରକୁ ଯାତ୍ରା କଲେ । ମହାସାର, ଇରା ଓ ସେମାନଙ୍କର ସନ୍ତାନମାନେ ମଧ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ପରିଚ୍ଛଦ ପିନ୍ଧି ଉତ୍ସବକୁ ଗଲେ । ଦୂରରେ ମହାକାଞ୍ଚନ ଓ ମହାଶାଲଙ୍କର ରଥ ଦୃଷ୍ଟି ହୁଅନ୍ତେ ପଲ୍ଲୀବାସୀଗଣ ବିପୁଳ ଜୟଧ୍ୱନି କରି ବାଦ୍ୟ ଗୀତ କରୁ କରୁ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ମହାସାର ଇରାର ହସ୍ତ ଧାରଣ କରି ଏବଂ ଦୁଇ ସନ୍ତାନଙ୍କୁ ଦୁଇ କାନ୍ଧରେ ଏବଂ କନିଷ୍ଠଟିକୁ କୋଳରେ ଧରି ଆନନ୍ଦରେ 'ମହାକାଞ୍ଚନ ଓ ମହାଶାଲଙ୍କର ଜୟ' ଧ୍ୱନି କରୁ କରୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ।

ମହାକାଞ୍ଚନ ପୂର୍ବପରି ସେହିପରି ଦୀର୍ଘ, ସୁଠାମ ଓ ତେଜୋଦୀପ୍ତ । କେବଳ ପୂର୍ବର ସେ ଗୌର ବର୍ଣ୍ଣ ନାହିଁ । ଅବିରତ ନାନା ଯଜ୍ଞକାର୍ଯ୍ୟାର୍ଥେ ଅଗ୍ନି ସାନ୍ନିଧରେ ରହିବାରୁ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ତାମ୍ର ବର୍ଣ୍ଣ ଧାରଣ କରିଛି । ତାଙ୍କର ମସ୍ତକ ମୁଣ୍ଡିତ, କପାଳରେ ରକ୍ତ ଚନ୍ଦନର ପ୍ରଲେପ ଲେଲିହାନ ଅଗ୍ନିଶିଖା ପରି ଦେଦୀପ୍ୟମାନ । ପରିଧାନରେ ଗୈରିକ ବସନ ଓ ଗୈରିକ ଉତ୍ତରୀୟ । ଚକ୍ଷୁ ଯୁଗଳ ସେହିପରି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଓ ତୀକ୍ଷ୍ଣ । ସମସ୍ତ ଶରୀରଟି ଯେପରି ଗୋଟିଏ ଚଳମାନ ଅଗ୍ନିଶିଖା । ମହାଶାଲ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବ ପରି ବିଶାଳ ଓ ଉନ୍ନତ । କେବଳ ତାଙ୍କର ବିଶାଳ ଶରୀରରେ କିଞ୍ଚିତ ମେଦ ବୃଦ୍ଧି ଏବଂ ଭାବରେ ଔଦ୍ଧତ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଅଛି । ତାଙ୍କର ରତ୍ନଖଚିତ ଲୌହ ବର୍ମରୁ ବିଶାଳ ଖଡ୍‌ଗ ଲମ୍ବମାନ । ସ୍କନ୍ଧ ଦେଶରେ ବିଶାଳ କାର୍ମୁକ, ପୃଷ୍ଠ ଦେଶରେ ତୂଣୀ ଓ ସୁତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୀର୍ଘ ବର୍ଚ୍ଛା ଓ ହସ୍ତରେ ବିଶାଳ ଗଦା । ମସ୍ତକରେ ବହୁମୂଲ୍ୟ ଉଷ୍ଣୀଷ ।

ମହାକାଞ୍ଚନ ରଥରୁ ଅବତରଣ କରିବା ମାତ୍ରକେ ତାଙ୍କର ଅଗ୍ନିଶିଖା ରୂପ ତେଜ ଦେଖି ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନଙ୍କର ମସ୍ତକ ସ୍ୱତଃ ଅବନତ ହେଲା । ମହାକାଞ୍ଚନ ସ୍ମିତ ବଦନରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ପଛକୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲେ ମହାଶାଳ ରଥରୁ ଅବତରଣ କରି ନାହାନ୍ତି । ସେ ବୁଝି ପାରିଲେ ଯେ ମହାମାନ୍ୟ ଅତିଥି ରଥରୁ ଅବତରଣ କରିବା ସମୟରେ ସମ୍ମାନେ ହସ୍ତ ପ୍ରସାରଣ କରି ତାଙ୍କୁ ଯେପରି ପାଛୋଟି ଆଣନ୍ତି ସେପରି କେହି କରି ନଥିବା ଯୋଗୁଁ ସେ ରଥରୁ ଅବତରଣ କରି ନାହାନ୍ତି । ସେ ଅଳ୍ପ ହସି ହସ୍ତ ପ୍ରସାରଣ କରି ମହାଶାଳଙ୍କୁ ରଥରୁ ଅବତରଣ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କଲେ ।

ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନେ ମହାକାଞ୍ଚନ ଓ ମହାଶାଳଙ୍କୁ ଘେରି ଯାଇ ବିପୁଳ ଜୟଧ୍ୱନି କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନ ସମସ୍ତଙ୍କ ମସ୍ତକ ସ୍ପର୍ଶ କରି ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁ କରୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ପଶ୍ଚାତରେ ମହାଶାଳ ସ୍ୱୀୟ ଖଡ୍ଗ ଦ୍ୱାରା ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନଙ୍କୁ ନିଜ ଠାରୁ ଦୂରରେ ରଖି ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପିତାମାତାଙ୍କ ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ହୁଅନ୍ତେ ମହାକାଞ୍ଚନ ଓ ମହାଶାଳ ପିତାମାତାଙ୍କୁ ଭୂମିଷ୍ଠ ପ୍ରଣାମ କଲେ । କାତ୍ୟାୟନୀ ଦେବୀ ଆନନ୍ଦାଶ୍ରୁ ସମ୍ବରଣ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସୋମଦତ୍ତଙ୍କ ଚକ୍ଷୁ ମଧ୍ୟ ଅଶ୍ରୁରେ ଛଳ ଛଳ ହୋଇଗଲା । ପିତାମାତାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରିବା ପରେ ମହାକାଞ୍ଚନ ପଚାରିଲେ, "ତାତ, ମହାସାର କାହିଁ ?" ଜନତା ମଧ୍ୟରୁ କେହି ବିଦ୍ରୂପ କରି କହିଲା, "ମହାମୂର୍ଖ ଏହିଠାରେ—" ସମସ୍ତ ଜନତା ହସି ଉଠିଲେ ।

ମହାସାର ଜନତାର ସବା ପଛରେ ଛିଡା ହୋଇଥିଲେ । ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ତାହାଙ୍କ ଦର୍ଶନାଭିଳାଷୀ ଶୁଣି ସେ ଆନନ୍ଦରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ

ବାଟ ଛାଡ଼ିବା ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କରୁ କରୁ ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲେ । ନିଜେ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତାଙ୍କୁ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣିପାତ କରି ସେ ସନ୍ତାନମାନଙ୍କୁ ଓ ଇରାକୁ ତଦ୍ରୂପ ପ୍ରଣାମ କରିବାକୁ କହିଲେ । ମହା-କାଞ୍ଚନ ସେମାନଙ୍କ ମସ୍ତକ ଆଘ୍ରାଣ କରି ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ଆନନ୍ଦରେ କହିଲେ, "ବାଃ, ମହାସାରର ସନ୍ତାନ ଗୁଡିକ ସବଳ ସୁସ୍ଥ ହୋଇଛନ୍ତି ।" ମହାସାର ଓ ତାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ସନ୍ତାନମାନେ ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କୁ ପ୍ରଣିପାତାନ୍ତେ ମହାଶାଲଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କଲେ । ମହାଶାଲ ମୁଣ୍ଡ ସାମାନ୍ୟ ନୁଆଇଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ଜ୍ଞାପନ କଲେ ।

ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନେ ଶୋଭାଯାତ୍ରାରେ ସୋମଦତ୍ତ, କାତ୍ୟାୟିନୀ ଦେବୀ, ମହାକାଞ୍ଚନ ଓ ମହାଶାଲଙ୍କୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷ ତଳେ କାଷ୍ଠାସନରେ ବସାଇଲେ । ଏହା ପରେ ଉତ୍ସବ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ପଲ୍ଲୀବାସୀ ଯୁବକମାନେ ନାନା କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକ ଦେଖାଇଲେ । ମଧୁକର ମଧ୍ୟ ନିଜ ନାଟକରୁ ଆବୃତ୍ତି କରି ପାଠ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ଯାଦୁବିଦ୍ୟା ଦେଖାଇଲେ । ତାହାପରେ ଯୁବତୀମାନେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

ମହାକାଞ୍ଚନ ଓ ମହାଶାଲ ଉତ୍ସବ କ୍ଷେତ୍ରରେ କିଛି କ୍ଷଣ ରହି ପିତା ମାତା ସହ ସ୍ୱଗୃହକୁ ଯାତ୍ରା କଲେ । ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନେ ଦିନଟି ସାରା ନାନା କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକ କରି ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ପ୍ରୀତିଭୋଜନ ପରେ ସ୍ୱଗୃହକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ ।

ମହାଶାଲ ଏଥି ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପଲ୍ଲୀବାସୀ ଠାରୁ ମହାସାରର ମସ୍ତ କଲଙ୍କ କାହାଣୀ ଶୁଣି ସାରିଥିଲେ ।

ନିଜ ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ମାତ୍ରକେ ମହାଶାଲ ତୃପ୍ତ କଣ୍ଠରେ କହିଲେ, "ମହାକାଞ୍ଚନ, ମହାସାର ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଓ ଗୌରବରେ କୁଠାରାଘାତ କରିଛି ।"

ମହାକାଞ୍ଚନ ଏ ସମ୍ବାଦରେ କିଛି ମାତ୍ର ବିଚଳିତ ନ ହୋଇ କହିଲେ, "ମୁଁ ଜାଣେ ତୁମେ ଯାହା କହିବାକୁ ଯାଉଛ ।"

ମହାଶାଲ ବିସ୍ମିତ ହୋଇ ପଚାରିଲେ, "ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ! ତୁମ୍ଭେ ଜାଣି ଶୁଣି ସୁଦ୍ଧା........."

ମହାକାଞ୍ଚନ ସେହିପରି ଶାନ୍ତ ଭାବରେ କହିଲେ, "ମୋତେ ଅନେକ ଦିନରୁ ଏହା ଜ୍ଞାତ । ନାନା କାର୍ଯ୍ୟବଶତଃ ଭଗବାନ ମୋତେ ପିତାମାତାଙ୍କର ସେବା ସୁଖରୁ ବଞ୍ଚିତ କଲେ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କର ସମ୍ବାଦ ସଂଗ୍ରହ କରେ ।"

ମହାଶାଲ ବିରକ୍ତ ଭାବରେ କହିଲେ, "କଳିଙ୍ଗର ବିରାଟ ସେନାର ସେନାପତି ହେବା ଯେ କି ଦୁରୂହ କାର୍ଯ୍ୟ ତାହା ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ଆସିଛ । ମୋର ଏ ସାମାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ ସମୟ ନଥାଏ କିନ୍ତୁ ମହାସାରର ସବୁ କଥା ଯଦି ତୁମ୍ଭେ ଆଗରୁ ଜ୍ଞାତ ଥିଲ ତେବେ ଏହାର ପ୍ରତିକାର ନକରି ସ୍ଥିର ଥିଲ କିପରି ? ପିତା ଯଦି ମୋତେ ପୂର୍ବେ ସମ୍ବାଦ ଦେଇ ଥାଆନ୍ତେ ତେବେ ମୁଁ ଏହାର କଠୋର ପ୍ରତିକାର କରି ଥାଆନ୍ତି ।"

ମହାକାଞ୍ଚନ କହିଲେ, "ଆମ୍ଭ ଦୁହିଙ୍କର ଅନବସ୍ଥିତିରେ ମହାସା[ର] ପିତା ମାତାଙ୍କର ବୃଦ୍ଧ ବୟସରେ ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷା କରିଅଛି । ତେ[ଣୁ] ତାର ପଦସ୍ଖଳନ ମୁଁ କ୍ଷମଣୀୟ ବୋଲି ଭାବେ ।"

ମହାଶାଲ ଘୃଣାର ସହିତ କହିଲେ, "ମହାକାଞ୍ଚନ, ମୁଁ ସୈନିକ । ମୁଁ ବଂଶ ମର୍ଯ୍ୟାଦାକୁ ସବୁଠାରୁ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଦିଏ । ବଂଶ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ହାନି କଲେ ଯେଉଁ ଗୁରୁ ପାପ ହୁଏ ତା ତୁଳନାରେ ପିତାମାତାଙ୍କର ସେବା ଜନିତ ପୁଣ୍ୟ ଅତି ସାମାନ୍ୟ ।"

ମହାକାଞ୍ଚନ ଅବଜ୍ଞା ସହ କହିଲେ, "ମହାଶାଲ, ପାପ ପୁଣ୍ୟ ବିଷୟରେ ମୋତେ ଅଧିକ ଜଣା । ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ । ତୁମ୍ଭେ ତ ନାସ୍ତିକର କର୍ମଗୁରୁ ମାତ୍ର । ପିତାମାତାଙ୍କର ସେବା ଯେ କେଡ଼େ ପୁଣ୍ୟ ତାହା ଉପଲବ୍ଧି କରିବାର ଶକ୍ତି ତୁମ୍ଭର ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ ପିତାମାତାଙ୍କର ଦର୍ଶନ ଜନିତ ପୁଣ୍ୟ ଅର୍ଜନ ପାଇଁ ଆସି ନାହଁ । ତୁମ୍ଭେ ଯେ ଅଭିପ୍ରାୟରେ ଆସିଅଛ ମୁଁ ତାହା ମଧ୍ୟ ଅଜ୍ଞାତ ନୁହଁ ।"

—ତୁମ୍ଭେ କିଛି ଜାଣନା ।

—ମୁଁ ଯାହା ଜାଣେ ତାହା ପ୍ରକାଶ କରିବାର ସମୟ ବର୍ତ୍ତମାନ ନୁହଁ । ଏତିକି ମାତ୍ର କହି ରଖେ ଯେ ବନୀତା ବର୍ତ୍ତମାନ ଅନ୍ୟ ମାର୍ଗରେ । ସେ ଯାହାହେଉ, ତୁମ୍ଭେ ଯେଉଁ ଖ୍ୟାତି ଅର୍ଜନ କରିଅଛ ତାହା ମହାସାରର କଳଙ୍କ ତଳେ ମାତ୍ର ହ୍ରାସ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ ହେବ ନାହିଁ । ମହାସାରର କଳଙ୍କ ପାଇଁ ତୁମ୍ଭର ଭୀତ ହେବାର କିଛି ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ ନିଜ ଖ୍ୟାତି ଓ ଯଶ ବଳରେ ବୌଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରାଦେଶିକଙ୍କୁ ତାଙ୍କର କନ୍ୟା ବନୀତାଙ୍କର ପାଣି ଗ୍ରହଣ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଇପାର ।

—ମହାକାଞ୍ଚନ, ବନୀତାଙ୍କ ସହିତ ତୁମ୍ଭର ପ୍ରେମ କଥା ମୋତେ ଅଜ୍ଞାତ ବୋଲି ଭାବନା ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭେ ଯେ ସେହିପରି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନଆସିଛ ତାର ପ୍ରମାଣ ବା କାହିଁ ? ଯେଉଁମାନଙ୍କର ମୌଖିକ ଆଦର୍ଶ ଓ ଅନ୍ତରର କାମନାରେ ଆକାଶ ପାତାଳ ପ୍ରଭେଦ ସେମାନଙ୍କୁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ

କିଏଣି କହନ୍ତି ତାହା ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଅଧିକ ଜଣା, ସ୍ୱୀକାର କରୁଛୁ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଜାଣେ, ସେମାନଙ୍କର ପରାଜୟ ସୁନିଶ୍ଚିତ । ତାହା ମଧ୍ୟ ତୁମ୍ଭେ ଉତ୍ତମ ରୂପେ ଅନୁଭବ କରି ସାରିଛ ।

ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ଆଖି ଜଳି ଉଠିଲା । ମହାହାର ଏତେବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅଧୋବଦନରେ ବସିଥିଲେ । ଅଳ୍ପକାର ଆନନ୍ଦରେ ଦୁଇ ଜ୍ୟେଷ୍ଠଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅପ୍ରୀତିକର କିଛି ଘଟିବାର ଆଶଙ୍କାରେ ସେ ଉଠି କହିଲେ, "ଆପଣମାନେ ଶାନ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ । ସବୁ ବଂଶରେ ଗୋଟାଏ କୁଳ-କଳଙ୍କ ଜନ୍ମ ହୋଇଥାଏ । ମୋତେ ତାହାହିଁ ଭାବି କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ । ଆପଣମାନଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତି ହିମାଳୟ ପରି ଉନ୍ନତ, ସମସ୍ତେ କାଳ କାଳକୁ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ ରଖିବେ । ମୋତେ ସମସ୍ତେ ପାଶୋରି ପକାଇବେ । ଭବିଷ୍ୟତର ଇତିହାସରେ ମୁଁ ବା ମୋଭଳି ଲୋକମାନଙ୍କର ଗାଥା ଲିଖିତ ରହିବ ନାହିଁ, ରହିବ ଆପଣମାନଙ୍କର କୀର୍ତ୍ତି ।"

ମହାଶାଳ ଗର୍ଜି ଉଠି କହିଲେ, "ତୁମକୁ ଧିକ୍, ଶତଧିକ୍ । ମୋର କୀର୍ତ୍ତି ତୁମେ ମ୍ଳାନ କରି ଦେଇଅଛ ।"

ମହାଧାର ବିନୀତ ଭାବରେ କହିଲେ, "ଭାଇ, ସମସ୍ତ ବିଷୟଟି ଟିକିଏ ସହଜ ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରନ୍ତୁ । କୌଣସି ବିଷୟ ବା ସମସ୍ୟାକୁ ଯଦି ନିଜର ବା ବଂଶର ବା ଧର୍ମର ବା ଜାତିର ମର୍ଯ୍ୟାଦା-ଭିମାନ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଦେଖାଯାଏ ତେବେ ବିଷୟଟି ଅଯଥା ବୃହତ୍ ଓ ଜଟିଳ ମନେ ହୁଏ । ଆପଣ ଦୁହେଁ ଧର୍ମ ଓ ଦେଶର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ବୃଦ୍ଧି ନାମରେ ଯେଉଁ ହତ୍ୟାକାଣ୍ଡ କଲେ ତାହା ଦ୍ୱାରା ମୂଳ ସମସ୍ୟାଟିର କୌଣସି ସମାଧାନ ହୋଇ ପାରିଛି କି ? ଉପରନ୍ତୁ, ସମସ୍ୟା ଅଧିକତର ଜଟିଳ ହୋଇ ଯାଇ ନାହିଁ କି ? ମୂଳ ସମସ୍ୟାଟି ହେଉଛି ପ୍ରତ୍ୟେକର

ବିକାଶ ଯେଉଁଥି ପାଇଁକି ଶାନ୍ତିର ପ୍ରୟୋଜନ । ଆପଣମାନେ ହୁଏତ କହିବେ ମୁଁ ତୁଳବାୟୁ ନ ହୋଇ ପୌରୋହିତ୍ୟ କରି ଜୀବନ ଧାରଣ କରି ପାରି ଥାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ପୁରୋହିତ, ମନୁଷ୍ୟ ଓ ଭଗବାନ ମଝିରେ ଏକ ଅଯଥା ମଧ୍ୟସ୍ଥତାଧିକାରୀ ପରାଙ୍ଗପୁଷ୍ଟ ଜୀବ । ମୁଁ ତାହାକୁ ସମ୍ମାନ-ଜନକ ବୋଲି ମନେ କରେ ନାହିଁ ।"

ମହାଶାଳ ଗର୍ଜି ଉଠି ତରବାରି କୋଷମୁକ୍ତ କରି ମହାସାରଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ । ମହାସାର ନୀରବ ରହି ଅଧୋବଦନରେ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନ ମହାଶାଳଙ୍କୁ ବାଧା ଦେବାକୁ ଯାଇ ମହାସାର ସାମନାରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହେଲେ ।

ଏହା ପରେ ମହାସାର ନୀରବରେ ଗୃହ ତ୍ୟାଗ କରି ସନ୍ତାନ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ସହ ପ୍ରସ୍ଥାନ କଲେ ।

—୯—

ରାତ୍ର ଭୋଜନାନ୍ତେ ମଧୁକର ଶୟନ କରିବାକୁ ଗଲେ । ଉତ୍ସବରୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ପରେ ଆଜି ତାଙ୍କର ମନର ଉତ୍ସ ଉଚ୍ଛୁଳି ପଡ଼ୁଛି । ସେ ନ ଶୋଇ ଦୀପଟି ତେଜି ଦେଇ ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱରରେ ନିଜ ନାଟକଟି ଆବୃତ୍ତି କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଆଜି ମାଧ୍ୱୀ ସୁରା ଟିକିଏ ଅତି ମାତ୍ରାରେ ସେ ପାନ କରି ଅଛନ୍ତି । ମନର ଆବେଗ ଆଜି ତାଙ୍କର ଆଉ ସ୍ଥାନ କାଳ ପାତ୍ରର ବାଧା ମାନୁନାହିଁ ।

ଚମ୍ପାର ମା ସମସ୍ତ ଗୃହକାର୍ଯ୍ୟ ସମାପନ କରି ଧୀରେ ପ୍ରବେଶ କରି କହିଲେ, "ମଧୁକର, କିଛି ବିଶେଷ କଥା ଅଛି । ତୁମ୍ଭେ ପ୍ରଳାପ ବନ୍ଦ କର—"

ମଧୁକର ନିଜର ଓଷ୍ଠରେ ଅଙ୍ଗୁଳି ରଖି କହିଲେ, "ନାସ୍ତି, ତୁଷ୍ଣୀ ଭବ । ଏ ଯୁଗର ଜଣେ ମହାକବିର ନାଟକ ଶୁଣ......"

ଚମ୍ପାର ମା ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲେ, "ସେ ଅଧମ ମହାକବି କିଏ ମୁଁ ଜାଣେ । ସେ ସବୁ ଦିନେ ମୋ ଚୁଲିରେ ଯିବ । ସେ ସବୁ ରଖି ମୋ କଥା ଶୁଣ ।"

ମଧୁକର ହତାଶ ଭାବରେ କହିଲେ, "ହାୟ ନାରୀ, ତୁମ୍ଭେ ଚିର ଦିନ ନାରୀ ! ଯଥାର୍ଥରେ ଚାଣକ୍ୟ କହିଛନ୍ତି — ନଖୀ, ଦନ୍ତୀ, ଶୃଙ୍ଗୀ ସ୍ତ୍ରୀଣାଂ..."

—ଦଶହାତ ଦୂରରେ ରଖିବାକୁ, ନା ? କିନ୍ତୁ ଭଗବାନ ଏମିତି କରିଛନ୍ତି ଯେ ଦୁହେଁ ଦୁହିଙ୍କ ସହିତ ମିଶିଯିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । ଅଯଥା ଗୁଡ଼ାଏ ଲେଖି ଲାଭ କଅଣ ହୁଏ ଶୁଣେ ! ମୋ କଥା ଶୁଣ ।

—କୁହ ଆର୍ଯ୍ୟେ, ଶୀଘ୍ର କୁହ ।

ଚମ୍ପାର ମା ଚମ୍ପାର ଭଗବତ ଦର୍ଶନ ବିଷୟଟି ଆମୂଳଚୂଳ କହିଲେ । ମଧୁକର ସମସ୍ତ ବିଷୟଟି ଶୁଣି ହସି କହିଲେ, "ଅଳୀକ ସ୍ୱପ୍ନ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ ।"

—ମୁଁ ତ ତାହାହିଁ କହିଲି ଚମ୍ପାକୁ । କିନ୍ତୁ ସେ ଯେପରି ଭାବରେ ସବୁ କହୁଛି ସେଥିରେ ତ ସ୍ୱପ୍ନ ମନେ ହେଉ ନାହିଁ ।

ମଧୁକର କିଛିକ୍ଷଣ ଚିନ୍ତା କରି କହିଲେ, "ମୁଁ ଚମ୍ପା ମୁଖରୁ ନିଜେ ସବୁ ଶୁଣିବାକୁ ଚାହେଁ ।"

ଚମ୍ପାର ମା ଚମ୍ପାକୁ ଡାକନ୍ତେ ଚମ୍ପା ବିଶଦ ଭାବରେ ସମସ୍ତ ଘଟଣାଟି ପୁଣି ଥରେ କହିଗଲା ।

ମଧୁକର ସସ୍ନେହରେ ଚମ୍ପାର ମସ୍ତକରେ ହାତ ରଖି କହିଲେ, "ମା, ଭଗବାନ ଅଛନ୍ତି ଏ କଥାର ପ୍ରମାଣ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇ ନାହିଁ । ସେ ଯଦି ଥାଆନ୍ତି ତେବେବି ତାଙ୍କର କି ରୂପ ତାହା ମଧ୍ୟ କେହି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଯଦି କୌଣସି ରୂପ ଥାଏ ତେବେ ସେ

ରୂପ ଦେଖିବାକୁ ଯୋଗ, ସାଧନା ଦରକାର ବୋଲି ଅନେକେ କୁହନ୍ତି ତୋର କି ସାଧନା ଅଛି ?"

—ମଧୁକକା, ମୋର ଦୁଃଖହିଁ ମୋର ସାଧନା । ଚମ୍ପା ଆଉ କହି ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ମଧୁକର ତାର ଲୁହ ପୋଛି କହିଲେ, "ମା, ତୁ ବୁଝି ପାରୁନୁ ଏ କଥା ପ୍ରକାଶ ପାଇଲେ ବିଭ୍ରାଟ ସୃଷ୍ଟି ହେବ । ବୌଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟର ପ୍ରାଦେଶିକ ସୁଭଦ୍ର ଦେବ ବୌଦ୍ଧମତହିଁ ପୋଷଣ କରନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଏକମାତ୍ର କନ୍ୟା ବନୀତା ଭିକ୍ଷୁଣୀ ବ୍ରତ ଗ୍ରହଣ କରି ଅଛନ୍ତି । ଏହେ କଳିଙ୍ଗ ସମ୍ରାଟ ଖାରବେଳ ଜୈନ ଏବଂ ତାଙ୍କର ମହାସେନାଧ୍ୟ ମହାଶାଳ ସ୍ୱୟଂ ସୁଖୀପଲ୍ଲୀରେ ବର୍ତ୍ତମାନ । ପୁଣି ଯିଏ ଆଦେଶ ଦେଲେ ତୁ ତୋର ପାଦ ଫେରି ପାଇବୁ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଛୁ ସେ ମହାକାଞ୍ଚନ ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଯିଏ ବୌଦ୍ଧ ଓ ଜୈନ ଧର୍ମକୁ ଘୃଣା କରେ ଏ କଥାଟି ପ୍ରକାଶ ପାଇଲେ ତୋତେ କାହାର ଭଗବାନ ଦର୍ଶନ ଦେଇଛନ୍ତି ତା ପାଇଁ ତୁମୁଳ ବାଦାନୁବାଦ ଉପସ୍ଥିତ ହେବ ଏବଂ ସେ ବିବାଦର ପରିସମାପ୍ତି କେଉଁଠାରେ ହେବ ତାହା କିଏ କହିପାରେ ? ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବାର ସମୟ ନୁହଁ । ପରେ ଚିନ୍ତା କରି ମୁଁ ପନ୍ଥା ନିରୂପଣ କରିବି ।"

ଚମ୍ପା ଅଧୀର ଭାବରେ କହିଲା, "ସେ ଭଗବାନ ଯାହାର ହୁଅନ୍ତୁ, ମହାକାଞ୍ଚନ ଯେ ସୋମଦତ୍ତର ସବୁ ପୁତ୍ରମାନଙ୍କଠାରୁ ଧାର୍ମିକ ଏଥିରେ ତ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଆଉ ମୁଁ ଶୁଣିଛି ଯୋଗୀମାନଙ୍କର ଅଦ୍ଭୁତ କ୍ଷମତା ଅଛି । ମହାକାଞ୍ଚନ ଆଦେଶ ଦେଲେ ମୁଁ ମୋର ଗୋଡ ଫେରି ପାଇବି, ଏଥିରେ ମୋର ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଏଥିରେ ଆଉ ସନ୍ଦେହ କରିବାର କିଛି ନାହିଁ ମଧୁକକା । ତୁମ୍ଭେ ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କୁ ଏ କଥା ଜଣାଅ ।"

ମଧୁକର କହିଲେ, "ଆଚ୍ଛା, ତୁ ଶୋଇବୁ ଯା । କାଲି ଯାହା କରିବାର କରାଯିବ । ବର୍ତ୍ତମାନ ରାତ୍ର ଅନେକ ହେଲଣି, ତୁ ଶୋଇବୁ ଯା ।"

ଚମ୍ପା ଶୋଇବାକୁ ଯିବା ପରେ ମଧୁକର ଚମ୍ପାର ମା କୁ କହିଲେ, "ଉତ୍ସବକୁ ନ ଯାଇ ସେ ଦୁଃଖରେ ଅଧୀରା ହୋଇ ଥିବାରୁ ଏପରି ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଛି । ଆଜି ରାତିରେ ଶୟନ କରିବା ପରେ କାଲି ସକାଳେ ସେ ନିଜେ ବୁଝି ପାରିବ ଯେ ସେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଥିଲା । ଯାଅ, ଶୋଇବ ଯାଅ ।"

ପର ଦିନ ସକାଳ ନ ହେଉଣୁ ଚମ୍ପା ମଧୁକର ନିକଟକୁ ଯାଇ ତାହାକୁ ଶେଯରୁ ଠେଲି ଉଠାଇ କହିଲା, "ମଧୁକକା, ସକାଳ ହେଲଣି । ଉଠ, ଯିବ ପରା ମହାକାଞ୍ଚନ ନିକଟକୁ ?"

ମଧୁକର ଚମ୍ପାକୁ କିଛି କ୍ଷଣ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଭାବରେ ଚାହିଁ ମନେ ମନେ ଚିନ୍ତା କଲେ-"ତେବେ କଅଣ ଚମ୍ପାର କଥା ସତ୍ୟ ?"

ସେହି ଦିନ ପକ୍ଷର ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଦିବସ ଥିବାରୁ ପ୍ରତିମୋକ୍ଷ ପାଇଁ ଚମ୍ପାର ମା ସକାଳୁ ସ୍ନାନ କରି ସୁର୍ଖୀପଲ୍ଲୀର ବୌଦ୍ଧ ସଂଘକୁ ଗଲେ । ଧର୍ମପାଳ ଉକ୍ତ ବୌଦ୍ଧ ସଂଘର ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟ । ସେ ଥିଲେ ବଜ୍ରଯାନ ପନ୍ଥୀ । ସୁର୍ଖୀପଲ୍ଲୀର ଆର୍ଯ୍ୟ ଆର୍ଯ୍ୟାଣୀମାନେ (ଗୃହସ୍ଥ ବୌଦ୍ଧ ଭିକ୍ଷୁ ଓ ଭିକ୍ଷୁଣୀ) ମାସର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପକ୍ଷର ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଓ ପଞ୍ଚଦଶ ଦିବସରେ ସଂଘକୁ ପତିମୋକ୍ଷ ପାଇଁ ଯାଆନ୍ତି । ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟ ବହୁମୂଲ୍ୟ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ କରି ମହାର୍ଘ ଆସନରେ ଉପବେଶନ କରି ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ପାପର ନାମ କହି ଯାଆନ୍ତି । ସେ ଗୁଡିକ ମଧ୍ୟରୁ ଯିଏ ଯେଉଁ ପାପ

କରିଥାଏ ସ୍ୱୀକାର କରେ ଏବଂ ପାପର ମାତ୍ରାନୁସାରେ ଧର୍ମପାଳ ଅର୍ଥ ଦଣ୍ଡ ଦିଅନ୍ତି ।

ପ୍ରତି ମୋକ୍ଷ ପରେ ଧର୍ମପାଳଙ୍କୁ ଏକା ପାଇ ଚମ୍ପାର ମା କନ୍ୟାର ଭଗବତ ଦର୍ଶନ ବିଷୟକ ସମସ୍ତ ଘଟଣା କହିଲେ । ଧର୍ମପାଳ ସମସ୍ତ କଥା ଶୁଣି କହିଲେ, "ମୁଁ ଜାଣେ ମଧୁକର ଅତିଶୟ ପାପୀ । କିନ୍ତୁ ଏ କଥା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ବାରଣ କରି ସେ ବୁଦ୍ଧିମାନର କାର୍ଯ୍ୟ କରିଅଛି । ମୁଁ ଏ କଥା ବଜ୍ର ଗୁରୁଙ୍କୁ ଜଣାଇବି । କିନ୍ତୋ ମନ୍ତ୍ରେ କିନ୍ତୋ ତନ୍ତ୍ରେ, କିନ୍ତୋରେ ଝଣେ ବଖାଣେ ; ଅପଇଠାନ ମହାସୁଖୀଲ୍ଲେ ଦୁଲଖ ପରମ ନିବାଣେ । ମନ୍ତ୍ର, ତନ୍ତ୍ର, ଧ୍ୟାନ ବା ବ୍ୟାଖ୍ୟାନରେ କିଛି ଲାଭ ନାହିଁ । ବଜ୍ରଗୁରୁଙ୍କ ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କଲେ ସବୁ ସୁଖ ମିଳିବ । ଚମ୍ପା ଯେ ବାଳକରୂପୀ ବଜ୍ରସତ୍ତ୍ୱଙ୍କର ଦର୍ଶନ ପାଇଅଛି, ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ମୁଁ କାଲି ବଜ୍ରଗୁରୁଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ ଯାତ୍ରା କରିବି । ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ନ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମ୍ଭେ କାହାରିକୁ, ବିଶେଷତଃ ପ୍ରାଦେଶିକଙ୍କ କନ୍ୟା ବିନୀତାଙ୍କୁ କହିବ ନାହିଁ ।"

ଚମ୍ପାର ମା ବିଦାୟ ନେଲା । ଧର୍ମପାଳ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟସ୍ତ ଭାବରେ ବଜ୍ରଗୁରୁଙ୍କ ମିଳନକୁ ଯିବା ପାଇଁ ଆୟୋଜନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବଜ୍ରଗୁରୁଙ୍କ ଆଦେଶ ମତେ ଯଦି ଚମ୍ପା ତାଙ୍କର ଆଦେଶରେ ଗୋଡ଼ ଫେରି ପାଏ ତେବେ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିପତ୍ତି ଅଧିକ ବୃଦ୍ଧି ପାଇବ ; ଏହି ଆଶାରେ ସେ ଅଧୀର ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ।

କିନ୍ତୁ ଧର୍ମପାଳ ଯାହା ଭୟ କରୁଥିଲେ ତାହାହିଁ ଘଟିଲା । ଚମ୍ପାର ମା ବିନୀତାଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟହ ଫୁଲ ଦେବାକୁ ଯାଏ । ଏହାର ଦୁଇ ତିନି ଦିନ

ପରେ ଚମ୍ପାର ମା ବିନୀତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଆଦ୍ୟାନ୍ତ ସମସ୍ତ ଘଟଣା ସବିସ୍ତାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ । ଅବଶ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନା ଶେଷରେ ଚମ୍ପାର ମା ବିନୀତାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ ଯେ, ଏ କଥା ଯେପରି ଆଉ କେହି ନ ଜାଣନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେ ନିଜେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସମସ୍ତ ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନଙ୍କୁ ସମସ୍ତ କହି ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ ଯେ ଏ କଥା ସେ ଯେପରି ଅନ୍ୟସ ପ୍ରକାଶ ନ କରନ୍ତି ।

ବୌଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟର ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରାଦେଶିକ ସୁଭଦ୍ର ଦେବ । ସୁଭଦ୍ରଙ୍କ ବିରାଟ ପ୍ରାସାଦ, ସୁନୀପଲ୍ଲୀ ଠାରୁ ଅନତିଦୂରରେ ମହାନଦୀ କୂଳରେ ଅବସ୍ଥିତ । ସୁଭଦ୍ରଙ୍କର ଆଶା ସେ ପ୍ରାଦେଶିକରୁ ରାଜୁକ ପଦକୁ କଳିଙ୍ଗାଧିପତି ଖାରବେଳଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉନ୍ନୀତ ହେବେ । ଖାରବେଳଙ୍କ ଉତ୍ତର, ଦକ୍ଷିଣ, ପୂର୍ବ ଓ ପଶ୍ଚିମ ଅଭିଯାନମାନଙ୍କରେ ସେ ପ୍ରଭୂତ ଅର୍ଥ ଓ ସୈନ୍ୟ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇ ଖାରବେଳଙ୍କ ପ୍ରିୟ ହୋଇ ପାରିଛନ୍ତି । ଦିନେ ସୁଯୋଗ ଦେଖି ସୁଭଦ୍ର ତାଙ୍କର ଏକ ମାତ୍ର ସନ୍ତାନ, କନ୍ୟା ବନୀତାଙ୍କୁ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ପୁତ୍ର କୁଡେପଙ୍କ ସହିତ ବିବାହ ଦେବାକୁ ଖାରବେଳଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିଥିଲେ । ଖାରବେଳ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ନଥିଲେ ହେଁ କୁଡ଼େପ ସେତେବେଳେ ମାତ୍ର ଦ୍ୱାଦଶ ବର୍ଷ ବୟସ୍କ ଥିବାରୁ ତିନି ବର୍ଷ ପରେ କୁଡ଼େପ ଯୌବରାଜ୍ୟରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହେବା ପରେ ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ପୁନରାୟ ଆଗତ କରିବାକୁ ସୁଭଦ୍ରଙ୍କୁ କହିଥିଲେ ।

ସୁଭଦ୍ର ତେଣୁ ବିନୀତାଙ୍କ ସହିତ କଳିଙ୍ଗ ଯୁବରାଜଙ୍କର ବିବାହ ସୁନିଶ୍ଚିତ ବୋଲି ଧରି ନେଇଥିଲେ ।

ବିନୀତା ସୁଭଦ୍ରଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ସନ୍ତାନ ଥିବା ହେତୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଦରରେ ପାଳିତା । ପିଲା ଦିନରୁ ବିନୀତା ତେଣୁ ଦୁର୍ବିନୀତା । ଥରେ କନ୍ୟାର ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ସୁଭଦ୍ର ଜଣେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ନିଯୁକ୍ତ କରିଥିଲେ । ବିନୀତାର ଅମନଯୋଗିତା ପାଇଁ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଦିନେ ଭର୍ତ୍ସନା କରନ୍ତେ ବିନୀତା ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ପୋଥିରେ ପ୍ରହାର କରିଥିଲେ । ସୁଭଦ୍ର ଏ କଥା ଶୁଣି ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ କହିଥିଲେ, "ମହାଶୟ, ମୋର କନ୍ୟା କଳିଙ୍ଗର ସାମ୍ରାଜ୍ଞୀ ହେବ । ଆପଣ ତାକୁ ସେହିପରି ଜ୍ଞାନ କରି ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ଦେବେ ।" ଏହା ପରେ ବିନୀତାଙ୍କ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା ସ୍ଥଗିତ ରହିଲା ।

ବିନୀତା ବୟସରେ ମାତ୍ର ଦ୍ୱାଦଶ ବର୍ଷ ବୟସ୍କା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମନରେ ଓ ଶରୀରରେ ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନାରୀ । ଦିନେ ବିନୀତା ପରିଚାରିକା ସହ ମହାନଦୀ କୂଳରେ ସାନ୍ଧ୍ୟ ଭ୍ରମଣ କରୁ କରୁ ଜଣେ ଯୁବକକୁ ମହାନଦୀରେ ସ୍ନାନ କରୁଥିବାର ଦେଖିଲେ । ଯୁବକର ସୁଠାମ ସୁନ୍ଦର ରୂପଶ୍ରୀ ଦେଖି ବିନୀତା ତାଙ୍କୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ । ଯୁବକ ସ୍ନାନ ସମାପନ କରି ଚାଲିଯିବା ପରେ ବିନୀତା ପରିଚାରିକାକୁ ପଚାରିଲେ, "ଏ ଯୁବକ କିଏ ?"

ପରିଚାରିକା ତାଚ୍ଛଲ୍ୟ ସ୍ୱରରେ ଉତ୍ତର ଦେଲା, "ସେ ସୁଖୀପଲ୍ଲୀର ଜଣେ ଦରିଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣର ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ପୁତ୍ର; ନାମ ମହାକାଞ୍ଚନ ।" ମହାକାଞ୍ଚନ ସେ ସମୟରେ ପିତାଙ୍କ ନିକଟରେ ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କରୁଥିଲେ ।

ବିନୀତା ନୀରବରେ ସେ ଦିନ ପ୍ରାସାଦକୁ ଫେରିଲେ । ସେ ରାତିରେ ତାଙ୍କର ଆଉ ନିଦ୍ରା ହେଲା ନାହିଁ । ସେହି ଯୁବକର ସୁନ୍ଦର

ସୁଠାମ ମୂର୍ତ୍ତି ବାରମ୍ବାର ତାଙ୍କ ଆଖି ସାମନାରେ ଭାସିବାକୁ ଲଗିଲା ଏବଂ ସମସ୍ତ ଶରୀର ରୋମାଞ୍ଚିତ ହେବାକୁ ଲଗିଲା ।

ବିନୀତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଯେ ତାଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟର ଆକର୍ଷଣୀ ଶକ୍ତି ନିକଟରେ କେହି ସ୍ଥିର ରହି ପାରିବେ ନାହିଁ । ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ଉପରେ ସେହି ଶକ୍ତି ପ୍ରୟୋଗ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ପ୍ରତ୍ୟହ ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ସନ୍ଧ୍ୟାସ୍ନାନ ସମୟରେ ସାନ୍ଧ୍ୟଭ୍ରମଣାର୍ଥେ ସେହି ସ୍ଥାନକୁ ଯିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନ ଯେତେବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ନାନ କରୁଥାଆନ୍ତି, ବିନୀତା ସେତେବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନତିଦୂରରେ ଲାସ୍ୟମୟୀ ଭଙ୍ଗୀରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ପ୍ରତି ନୟନବାଣ ନିକ୍ଷେପ କରୁଥାଆନ୍ତି । ଏହି-ପରି କିଛି ଦିନ ଗଲା, କିନ୍ତୁ ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କର ଆକୃଷ୍ଟ ହେବାର କୌଣସି ଲକ୍ଷଣ ସେ ଦେଖିଲେ ନାହିଁ । ମହାକାଞ୍ଚନ ସ୍ନାନ ଶେଷ କରି କୌଣସି ଆଡେ ନଚାହିଁ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତି । ବିନୀତା କ୍ରମେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ହରାଇଲେ । ତାଙ୍କର ବିଫଳତାରେ କ୍ରୋଧ ଯେତେ ବଢିବାକୁ ଲାଗିଲା କାମନା ମଧ୍ୟ ସେତେ ତୀବ୍ର ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ବିନୀତା ଆହାର ନିଦ୍ରା ତ୍ୟାଗ କରି ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କୁ ପଦାନତ କରିବା ଧ୍ୟାନରେ ହିଁ ରହିଲେ ।

ଦିନେ ମହାକାଞ୍ଚନ ସନ୍ଧ୍ୟା ସ୍ନାନ ସମାପନାନ୍ତେ ଗୃହକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରିବା ସମୟରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତିକ ପାଇଁ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ବିନୀତାଙ୍କ ଆଡ଼େ ଚାହିଁଲେ । ତାଙ୍କର ଆଖିରେ ଭାବାନ୍ତର ଦେଖି ବିନୀତା ଆନନ୍ଦିତା ହେଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନ ସେ ଦିନ ଅଳ୍ପ ହସି ଚାଲିଗଲେ ।

ବିନୀତା ଜାଣିଲେ ତାଙ୍କର ଜୟ ହୋଇଅଛି । ସେ ଆନନ୍ଦରେ ପ୍ରାସାଦକୁ ଫେରି ନିଜ ପଲଙ୍କ ଉପରେ ଶୋଇ ହସିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଆନନ୍ଦର ଆତିଶଯ୍ୟରେ ଆଖି ତାଙ୍କର ଛଳ ଛଳ ହୋଇଗଲା, ଶରୀରରେ ରୋମାଞ୍ଚ ଜାତ ହେଲା । ସେ ବୁଝି ପାରିଲେ ଏହା କେବଳ ନାରୀ-ସୁଲଭ କୌତୁକ ନୁହଁ । ମହାକାଳିନଙ୍କୁ ଭାବିବା ମାତ୍ରକେ ଯେଉଁ ଉନ୍ମାଦନା, ଯେଉଁ ପୁଲକ ସେ ପ୍ରତି ଲୋମକୂପରେ ପାଉଛନ୍ତି ତାହା ପ୍ରେମ । ବନୀତା ସେ ଦିନ ମନେ ମନେ ମହାକାଳିନଙ୍କୁ ପତି ରୂପେ ବରଣ କଲେ ଏବଂ ସୁଯୋଗ ଦେଖି ପିତାଙ୍କୁ ନିଜ ମନ କଥା କହିବାର ମନସ୍ଥ କଲେ ।

ପର ଦିନ ସକାଳ ନ ହେଉଣୁ ବନୀତା ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟ ପାଇଁ ବ୍ୟାକୁଳ ଭାବରେ ପ୍ରତୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ନିଜର ଶୟନ ଗୃହ ଗବାକ୍ଷରୁ ସେ ମୁହୁର୍ମୁହୁ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଗତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟଦେବ ଆଜି ଜାଣି ଶୁଣି ତାଙ୍କର ଗତି ଶିଥିଳ କରିବା ପରି ବୋଧ ହେଲା । ଉତ୍କଣ୍ଠାର ଆତିଶଯ୍ୟରେ ତାଙ୍କୁ ଆଜି ଆହାରରେ ମଧ୍ୟ ରୁଚି ହେଲା ନାହିଁ । ଅତ୍ୟଧିକ ଉତ୍କଣ୍ଠାରୁ ମାନସିକ କ୍ଳାନ୍ତିବଶତଃ ସେ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ସେହି ଗବାକ୍ଷ ଉପରେ ହିଁ ଶୋଇ ପଡିଲେ । ହଠାତ୍ ନିଦ୍ରା ଭଙ୍ଗ ହୁଅନ୍ତେ ସେ ଦେଖିଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଆଉ ପୂର୍ବ ଗବାକ୍ଷରେ ଦିଶୁ ନାହାନ୍ତି । ପଶ୍ଚିମ ଗବାକ୍ଷକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ନିମଜ୍ଜମାନ ।

ବନୀତା ଅସ୍ଥିର ହୋଇ ପରିଚାରିକାକୁ ଡାକ ପକାଇଲେ । ପରିଚାରିକା ଆସିବାରୁ ସେ ତାକୁ ଶୀଘ୍ର ପ୍ରସାଧନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାକୁ କହି ଦର୍ପଣ ସମ୍ମୁଖରେ ଛିଡା ହୋଇ ନିଜକୁ ପ୍ରସାଧନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପେଟିକାରୁ ଉତ୍କୃଷ୍ଟତମ ଚୀନବାସ ପିନ୍ଧି ସେ ପାଦ ଯୁଗଳ ପରିଚାରିକା ଆଡକୁ ବଢାଇ ଦେଲେ । ପରିଚାରିକା ପାଦ ଯୁଗଳ ଲାକ୍ଷାରସରେ ରଞ୍ଜିତ କରୁ କରୁ ସେ ନିଜେ ନୟନରେ ଅଞ୍ଜନ

ଲଗାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଆଜି ସେ ଯିବାକୁ ଯେତେ ତର ତର ହେଲେ ପ୍ରସାଧନ ସେତେ ଭୁଲ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ନୟନର ଅଞ୍ଜନ ଗଣ୍ଡ ଦେଶରେ ଲାଗିଲା । ତାକୁ ପୋଛୁ ପୋଛୁ ଘନ ପୟୋଧର ଯୁଗଳ ଅଯତ୍ନ ପରିହିତ କଞ୍ଚୁଳିକା ଠେଲି ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ବନୀତା ଏହିପରି ବ୍ୟତିବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ କୌଣସି ପ୍ରକାରରେ ପ୍ରସାଧନ ଶେଷ କରି ମହାନଦୀ ପୁଳିନକୁ ଏକାକିନୀ ଅଭିସାର ଯାତ୍ରା କଲେ ।

ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କର ସେତେବେଳକୁ ସନ୍ଧ୍ୟା ସ୍ନାନ ଶେଷ ହୋଇଅଛି । ସେ କୂଳରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ନିମୀଳିତ ନେତ୍ରରେ ସୂର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାମ କରୁ ଅଛନ୍ତି । ବନୀତା ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନପାଇ ଜଳ ନିକଟକୁ ଯାଇ ପାଦସ୍ଖଳନ ହେବାର ଅଭିନୟ କଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନ ଗୋଟାଏ ଶବ୍ଦ ଶୁଣି ପଛକୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲେ ବନୀତା ନଦୀ ମଧ୍ୟରେ । ସେ ଶୀଘ୍ର ଯାଇ ବନୀତାର ହାତ ଧରି ଉଠାଇ ନେଲେ । ବନୀତାଙ୍କର ପ୍ରତି ଅଙ୍ଗରେ ଅପୂର୍ବ ଶିହରଣ ଜାତ ହେଲା । ଗୋଟାଏ ବିଦ୍ୟୁତ ପ୍ରବାହ ଯେପରି ନଖାଗ୍ରରୁ କେଶାଗ୍ର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଖେଳିଗଲା । ସେ ନିଜକୁ ସମ୍ଭରଣ କରି ନ ପାରି ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ବକ୍ଷରେ ଢଳି ପଡ଼ିଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନ କିଛି କ୍ଷଣ ବିହ୍ୱଳ ଭାବରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ ସେଠାରୁ ଚାଲିଗଲେ ।

ପରଦିନ ମଧ୍ୟ ବନୀତା ନଦୀ କୂଳକୁ ଗଲେ । କିନ୍ତୁ ଅନେକ କ୍ଷଣ ଅପେକ୍ଷା କଲେ ସୁଦ୍ଧା ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କର ଦର୍ଶନ ପାଇଲେ ନାହିଁ । ବିମର୍ଷ ଭାବରେ ପ୍ରାସାଦକୁ ଫେରି ସେ ପରିଚାରିକାକୁ ସୋମଦତ୍ତଙ୍କ ଗୃହକୁ ପଠାଇଲେ ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କର ଶରୀର ସୁସ୍ଥ ଅଛି କି ନା ଜାଣି ଆସିବାକୁ । ପରିଚାରିକା ଜଣାଇଲା ମହାକାଞ୍ଚନ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁସ୍ଥ । ବନୀତା ଚିନ୍ତିତା ହେଲେ । ନାନା ସନ୍ଦେହ, ଆଶା ଓ ଆଶଙ୍କା ମଧ୍ୟରେ ସେ

ରାତିରେ ତାଙ୍କର ନିଦ୍ରା ହେଲା ନାହିଁ । ତା ପର ଦିନ ମଧ୍ୟ ବନୀତା ଉକ୍ତ ସ୍ଥାନକୁ ଗଲେ, କିନ୍ତୁ ସେ ଦିନ ମଧ୍ୟ ମହାକାଞ୍ଚନ ଆସିଲେ ନାହିଁ । ଏହାପରେ ତିନି ସନ୍ଧ୍ୟା ଯିବା ପରେ ବନୀତା ପରିଚାରିକା ଠାରୁ ସମ୍ବାଦ ପାଇଲେ ମହାକାଞ୍ଚନ ଅନ୍ୟତ୍ର ସନ୍ଧ୍ୟା ସ୍ନାନ କରୁଅଛନ୍ତି ।

ବନୀତା ଏ ସଂବାଦ ପାଇ ମର୍ମାହତ ହେଲେ । ଅଭିମାନରେ ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ଭରିଗଲା । ପରାଜୟର ଗ୍ଲାନିରେ ତାଙ୍କର ଚିତ୍ତ ଉଦ୍‌ବେଳିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ମନସ୍ଥ କଲେ ଆଜି ଶେଷ ଯୁଦ୍ଧ କରିବେ । ଅପୂର୍ବ ମୋହିନୀ ବେଶ ଧାରଣ କରି ସେ ଆଜି ମହାନଦୀ କୂଳକୁ ଯାତ୍ରା କଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନ ସ୍ନାନ ଶେଷ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା କରି ସେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ରହିଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନ ସ୍ନାନ ଶେଷ କରି ବନୀତାଙ୍କୁ ଦେଖି ନ ଦେଖିଲା ପରି ଚାଲି ଯାଉଥିଲେ । ବନୀତା ତାଙ୍କର ପଥରୋଧ କରି ନିଜ ଗଳାରୁ ପୁଷ୍ପମାଳା ବାହାର କରି କହିଲେ, "ଏ ମାଳା ଆଜି ମୁଁ ତୁମକୁ ପିନ୍ଧାଇବି ।"

ମହାକାଞ୍ଚନ ପୂର୍ବ ପରି ଶୂନ୍ୟରେ ଦୃଷ୍ଟି ରଖି କହିଲେ, "ଦେବୀ, ମୁଁ ଯୋଗୀ, ସେ ମାଳାରେ ମୋର ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ । ମୁଁ କାଲି ସକାଳେ ମୁଖୀପଲ୍ଲୀ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ମହର୍ଷି ପାତଞ୍ଜଳିଙ୍କ ଠାରୁ ଯୋଗ ଶିକ୍ଷା କରିବାକୁ ଯାଉଅଛି । ଏ ମାଳା ତୁମେ ରଖି ଦିଅ ଅନ୍ୟ କାହାରି ପାଇଁ । ମୁଁ ଏହାର ଯୋଗ୍ୟ ନୁହେଁ ।"

ବନୀତାଙ୍କ ହାତରୁ ମାଳା ଖସି ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା । କାଷ୍ଠ ପ୍ରତିମା ପରି ସେ ସେଠି ଛିଡ଼ା ହୋଇ ରହିଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନ ଆଉ କିଛି ନକହି ଚାଲିଗଲେ । ବନୀତା ସେହିପରି କିଛିକ୍ଷଣ ନିର୍ବାକ୍ ଭାବରେ

ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ଫୁଲ ହାରଟି ତଳୁ ଗୋଠାଇ ନେଇ ଦେଖିଲେ ମହାକାଶ୍ୟପଙ୍କ କାଷ୍ଠ ପାଦୁକାରେ ତାହା ଦଳିତ । ଫୁଲ ହାରଟି ସେ ନିଜ ବକ୍ଷରେ ଚାପି ଧରି ଅନେକକ୍ଷଣ ନୀରବରେ ଅଶ୍ରୁପାତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ଧୀରେ ଧୀରେ ପ୍ରାସାଦକୁ ଫେରିଲେ ।

ସେହି ଦିନ ରାତ୍ରରେ ବିନୀତା ଜ୍ୱରାକ୍ରାନ୍ତା ହେଲେ । ସୁଭଦ୍ର ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ରାଜବୈଦ୍ୟ ଡକାଇଲେ । ବୈଦ୍ୟରାଜ ବହୁ କ୍ଷଣ ପରୀକ୍ଷା କରି କହିଲେ, "ଏହା ଶାଲ୍ୟକ୍ୟ; ହଠାତ୍ କୌଣସି ମାନସିକ ସଂଘାତରେ ମସ୍ତିଷ୍କର ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ହେବାରୁ ଜ୍ୱର ବିକାର ଧାରଣ କରିଅଛି । ପ୍ରତିକାର ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରଲେପାର୍ଥେ ତୈଳ ଏବଂ ବାହୁରେ ଧାରଣ କରିବାକୁ ଗଲ୍‌ଗୁଲୁ ନାମକ କବଚ ଦେଇ ବୈଦ୍ୟରାଜ ଗଲେ । କିନ୍ତୁ ସବୁ ବିଫଳ ହେଲା । ବିନୀତାଙ୍କ ଅବସ୍ଥା ଦିନକୁ ଦିନ ଶୋଚନୀୟ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ବୌଦ୍ଧ ସଂଘରେ ପ୍ରାର୍ଥନା, ସୋମଦତ୍ତଙ୍କ ଶାନ୍ତି, ସ୍ୱସ୍ତ୍ୟୟନ ଓ ଦେବପୂଜା, ବୈଦ୍ୟରାଜଙ୍କ ଚିକିତ୍ସା ସବୁ ବିଫଳ ହେଲା । ବିନୀତା ଦିନକୁ ଦିନ କ୍ଷୀଣା ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଏହିପରି ତିନି ମାସ ଯିବା ପରେ ବିନୀତାଙ୍କ ଦୁଃଖ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଉପଶମ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ଏବଂ ଶରୀର ମଧ୍ୟ ସୁସ୍ଥ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆରୋଗ୍ୟ ଲାଭ କରିବା ପରେ ଦିନେ ବିନୀତା ପିତାଙ୍କୁ ଜଣାଇଲେ ସେ ବିବାହ ନ କରି ଆଜୀବନ ଭିକ୍ଷୁଣୀ ବ୍ରତ ନେବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ।

ସୁଭଦ୍ର ଏହା ଶୁଣି ବଜ୍ରାହତ ପରି ସ୍ତବ୍ଧ ହୋଇ ରହିଲେ । ସେ ଜାଣନ୍ତି ତାଙ୍କର କନ୍ୟା ଯାହା କହିବେ ତାର ଅନ୍ୟଥା ହେବା ଅସମ୍ଭବ ।

ଏହାର କିଛିଦିନ ପରେ ବନୀତା ଦିନେ ଧର୍ମପାଳଙ୍କୁ ଡ଼କାଇ ନିଜର ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ଧର୍ମପାଳ ପ୍ରାଦେଶିକଙ୍କ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ଭିକ୍ଷୁଣୀ ବ୍ରତରେ ଦୀକ୍ଷିତା କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇ ସାତିଶୟ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ । ତାଙ୍କର ସଂଘର ଭୂସମ୍ପତ୍ତି ବଢାଇବାର ବହୁ ଦିନର ଇଚ୍ଛା ପୂରଣ କରିବାର ସୁଯୋଗ ସେ ଏତେ ଦିନେ ପାଇଲେ । ସୁଭଦ୍ର ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଧର୍ମପାଳଙ୍କୁ ଯଥାଶ୍ରିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାର ଅନୁମତି ଦେଇ ଅଶ୍ରୁ ପୋଛୁ ପୋଛୁ ସେଠାରୁ ଚାଲିଗଲେ ।

ପରଦିନ ବନୀତା ଧର୍ମ ପାଳଙ୍କ ସଂଘକୁ ଭିକ୍ଷୁଣୀ ବ୍ରତ ନେବା ପାଇଁ ଗଲେ । ସଂଘର ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ବହୁମୂଲ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ରାତପ ପଡିଲା । ସଂଘର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭିକ୍ଷୁମାନେ ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ସମବେତ ହେଲେ । ବନୀତା ଅତି ସାଧାରଣ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ କରି ଭିକ୍ଷୁଣୀର ପୀତବସନ ହାତରେ ଧରି ପ୍ରବେଶ କଲେ । ନିୟମାନୁସାରେ ଜଣେ ଭିକ୍ଷୁ ବନୀତାଙ୍କ ସହିତ ସିଦ୍ଧାଚାର୍ଯ୍ୟ ଧର୍ମପାଳ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କ ପରିଚୟ କରାଇ ଦେଲେ । ଏହାପରେ ବନୀତା ତିନିଥର କହିଲେ, "ମୋତେ ଦୟା କରି ଭିକ୍ଷୁଣୀ ବ୍ରତ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ, ମୁଁ ନିର୍ବାଣ ଚାହେଁ ।" ଧର୍ମପାଳ ବନୀତାଙ୍କ ହସ୍ତରୁ ପୀତବସନ ନେଇ ବନୀତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗ ଆବୃତ କଲେ । ବନୀତା ଆଣ୍ଠୁ ମାଡି ବସି କହିଲେ, "ଧର୍ମଂ ଶରଣଂ ଗଚ୍ଛାମି, ବୁଦ୍ଧଂ ଶରଣଂ ଗଚ୍ଛାମି, ସଂଘଂ ଶରଣମ୍ ଗଚ୍ଛାମି ।"

ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ଘଣ୍ଟା ଗମ୍ଭୀର ନିନାଦରେ ବାଜିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଧର୍ମପାଳ କହିଲେ, "ଧର୍ମ ହେଉଛି ପ୍ରଜ୍ଞା, ବୁଦ୍ଧ ପାରମିତା ଏବଂ ସଂଘ ମହାସୁଖ । ପ୍ରଜ୍ଞା ସ୍ତ୍ରୀ, ପାରମିତା ପୁରୁଷ ଏବଂ ଦୁହିଁଙ୍କର ମିଳନରେ ମହାସୁଖ ।"

ସେହି ଦିନୁ ବନୀତା ଧର୍ମପାଳଙ୍କ ସଂଘରେ ରହି ବ୍ରତ ପାଳନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । କିନ୍ତୁ ବନୀତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଯେଉଁ ଅଗ୍ନି ଅନୁକ୍ଷଣ ଜଳୁଥିଲା ତାହା ବାହାରର କ୍ରିୟାନୁଷ୍ଠାନ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ବାପିତ ହେଲା ନାହିଁ, ଉପରନ୍ତୁ ତୀବ୍ରତର ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ବନୀତା ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କୁ ଭୁଲି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସଂଘର ବଜ୍ରଗୁରୁଙ୍କ ପରିବର୍ତ୍ତେ ମହାକାଞ୍ଚନହିଁ ତାଙ୍କର ଧ୍ୟାନ ଧାରଣା ହେଲେ । ତାଙ୍କର ବର୍ତ୍ତମାନ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଯୌବନ । ଯୌବନର ଉଦ୍ଦାମ ସ୍ରୋତ ବାଧା ପାଇ ଦିନକୁ ଦିନ ସ୍ଫୀତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ବିହାର ବନୀତାଙ୍କର ଆଉ ସହ୍ୟ ହେଲା ନାହିଁ । ସେ କେବେହେଁ କୌଣସି ଦିନ ନିୟମର ଦାସ ହୋଇ ନାହାନ୍ତି । ବିହାରର ପ୍ରତ୍ୟେକ ନିୟମ ସେ ପଦେ ପଦେ ଲଙ୍ଘନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଉପରନ୍ତୁ ବଜ୍ରଯାନର ଦୀକ୍ଷା ତାଙ୍କର କାମାଗ୍ନି ଅଧିକ ପ୍ରଜ୍ଜ୍ୱଳିତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ପଞ୍ଚକାଶାନ୍ ପରିତ୍ୟଜ୍ୟ ତପୋଭିର୍ନୈବ ପୀଡୟେତ୍, ସୁଖେନ ସାଧୟେତ୍ ବୋଧିଃ ଯୋଗତନ୍ତ୍ରାନୁସାରତଃ ! ପଞ୍ଚଭୋଗ ତ୍ୟାଗ କରି ନିଜକୁ ପୀଡ଼ା ଦିଅନା, ପଞ୍ଚ 'ମ' କାରର ସୁଖ ଭୋଗ କରୁ କରୁ ସାଧନା କର । ଏସବୁ ବଜ୍ରତନ୍ତ୍ରର ଗୂଢ଼ ଅର୍ଥ ଧର୍ମପାଳ ଯେପରି ବିଶଦ ଭାବରେ ବୁଝାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ ତଦ୍ୱାରା ବନୀତା ଅଧିକ କାମପୀଡ଼ିତା ହେଲେ । ବଜ୍ରଗୁରୁଙ୍କୁ ପୂଜା ନ କରି ସେ ନିଜ ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ଅବରୁଦ୍ଧ ରହି ଅନ୍ୟ ଏକ ମୂର୍ତ୍ତିର ପୂଜା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ବନୀତା ଅନ୍ୟ କାହାର ମୂର୍ତ୍ତି ନିଜ ପ୍ରକୋଷ୍ଠରେ ଲୁକ୍କାୟିତ ଭାବରେ ପୂଜା କରୁଥିବାର ଜାଣିପାରି ଦିନେ ଧର୍ମପାଳ ତାଙ୍କୁ ଭର୍ତ୍ସନା କଲେ । ବନୀତା ସେଇ ଦିନ ବିହାର ତ୍ୟାଗ କରି ପ୍ରାସାଦକୁ

ଫେରି ଆସିଲେ ଏବଂ ପିତାଙ୍କୁ କହି ପ୍ରାସାଦର ପ୍ରଶସ୍ତ ଉଦ୍ୟାନରେ ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିର ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଗୋଟିଏ ଗୁହ୍ୟସମାଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଇଲେ । ଉକ୍ତ ମନ୍ଦିରରେ ସେ ନିଜର ଦେବ ମୂର୍ତ୍ତି ଲୁକ୍କାୟିତ ଭାବରେ ରଖି ପୂଜା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବିନୀତାଙ୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଗୁହ୍ୟ-ସମାଜରେ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଅନେକ ବୌଦ୍ଧ ଭିକ୍ଷୁ ଓ ଭିକ୍ଷୁଣୀ ଯୋଗ ଦେଲେ । ପ୍ରତ୍ୟେକେ ନିଜ ନିଜର ଆରାଧ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି, ଯାହାର ନାମ ଶମ୍ବର, ଲୁକ୍କାୟିତ ଭାବରେ ରଖି ପୂଜା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏ ଲୁକ୍କାୟିତ ମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଧିକାଂଶ ମୂର୍ତ୍ତି ଅଶ୍ଳୀଳ ।

ବିନୀତା ଚମ୍ପାର ଅଦ୍ଭୁତ କାହାଣୀ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲେ । ଚମ୍ପାର ଇତିହାସ ଶୁଣି ବିନୀତା ଚିନ୍ତିତା ହେଲେ । ଗୋଟିଏ କ୍ଷୀଣ ହାସ୍ୟ ତାଙ୍କ ଅଧରରେ ଖେଳିଗଲା । ସେ ଭାବିଲେ, ଚମ୍ପା ଯେଉଁ ବାଳକ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖିଅଛି ତାହା ଗୁହ୍ୟସମାଜର ଭଗବାନ ତଥାଗତ ଗୁହ୍ୟକ ବୋଲି ଯଦି ମୁଁ ପ୍ରମାଣ କରାଇ ପାରେ ତେବେ ମୋର ନବ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସମାଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ କରିବ । ବିନୀତା ଉଠି ଗୋଟିଏ ପତ୍ର ଲେଖି ମହାକାଳିନଙ୍କୁ ପ୍ରେରଣ କଲେ ।

—୧୧—

ବିନୀତାଙ୍କ ପତ୍ର ପାଇ ମହାକାଞ୍ଚନ କିଛି ବୁଝି ନ ପାରି ଚିନ୍ତିତ ହେଲେ । ନାନା ବିରୋଧ ଭାବରେ ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ଉଦ୍‌ବେଳିତ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । କିନ୍ତୁ ବିନୀତାଙ୍କ ଆମନ୍ତ୍ରଣ ସେ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ପରଦିନ ମହାକାଞ୍ଚନ ନିତ୍ୟକର୍ମ ସମାପନ କରି ବିନୀତାଙ୍କ ସମାଜ ମନ୍ଦିରକୁ ଯାତ୍ରା କଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ଆଗମନ ବାର୍ତ୍ତା ଶୁଣି ବିନୀତାଙ୍କ ମନ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ଉଠିଲା । ପରିଗୃରିକାମାନେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ମହାନ୍ ଯୋଗୀଙ୍କ ଆଗମନ ବାର୍ତ୍ତା ପାଇ ବିବ୍ରତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନ ଆସି ସମାଜର ଅପେକ୍ଷା ଗୃହରେ ଉପବେଶନ କରିବାରୁ ଜଣେ ଭିକ୍ଷୁଣୀ ଆସି କହିଲେ, "ଦେବୀ ଆପଣଙ୍କ ସହିତ ନିଭୃତରେ ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । ଆପଣ ଦୟା କରି ମୋ ସହିତ ଆସନ୍ତୁ ।"

ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ଭ୍ରୂଯୁଗଳ ମୂହୂର୍ତ୍ତକ ପାଇଁ କୁଞ୍ଚିତ ହେଲା । କିନ୍ତୁ କିଛି ନକହି ସେ ଭୃତ୍ୟୁଣୀର ଅନୁଗମନ କଲେ । ଭୃତ୍ୟୁଣୀ ବନୀତାଙ୍କ ଗୃହ ଦେଖାଇ ଚାଲିଗଲା । ମହାକାଞ୍ଚନ ନତ ମସ୍ତକରେ ପ୍ରବେଶ କରି କାଷ୍ଠାସନରେ ଉପବେଶନ କଲେ ।

ବନୀତା ସ୍ମିତ ହାସ୍ୟ କରି କହିଲେ, "ମୁଁ ଆଶା କରିଥିଲି ଆପଣ ଦିନେ ମୋର ସମାଜକୁ ଆସିବେ, କାରଣ ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରେମ ପ୍ରାର୍ଥିନୀ ନୁହେଁ । ଆପଣ ଏ କଥା ଜାଣନ୍ତି । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଭୃତ୍ୟୁଣୀ । ଆପଣ ନ ଆସିବାରୁ ଆପଣଙ୍କୁ ଆମନ୍ତ୍ରଣ କଲି, ଆଶା କରେ ଅପରାଧ କ୍ଷମା କରିବେ ।"

ମହାକାଞ୍ଚନ ପୂର୍ବ ପରି ତଳକୁ ଚାହିଁ କହିଲେ, "ଅଯଥା କଥା କହିବାରେ ବା ଶୁଣିବାରେ ମୁଁ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ନୁହେଁ । ଦୟା କରି ଆପଣଙ୍କର ବକ୍ତବ୍ୟ ଶୀଘ୍ର ପ୍ରକାଶ କରନ୍ତୁ । ଅଧିକ କ୍ଷଣ ନାରୀସାନ୍ନିଧ୍ୟ ଶରୀର ଓ ମନ ଉଭୟ ପକ୍ଷରେ ଅମଙ୍ଗଳକର ବୋଲି ମୁଁ ମଣେ ।"

ବନୀତା ଏହାର ଉତ୍ତରରେ କିଛି କହିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ କିନ୍ତୁ ମନକୁ ସେ କଥା ଆସିବା ମାତ୍ରେ ଉଦ୍‌ଗତ ଆବେଗ ତାହା ରୋଧ କରିଦେଲା । ଅଶ୍ରୁପ୍ଲୁତ ନୟନରେ ବନୀତା ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ଆପାଦମସ୍ତକ ନିରୀକ୍ଷଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନ ସେହିପରି ତଳକୁ ଚାହିଁ ବସି ରହିଲେ ।

କେତୋଟି ନୀରବ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଏହିପରି ବିତି ଯିବାରୁ ମହାକାଞ୍ଚନ ଅଧୀର ଭାବରେ କହିଲେ, "ଆପଣଙ୍କ ପତ୍ରରୁ ଅବଗତ ହେଲି ଆପଣ କୌଣସି ଗୁରୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମୋର ସାହାଯ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥିନୀ । ଦୟାକରି ସେ ବିଷୟଟି କଅଣ ଶୀଘ୍ର କହିଲେ କୃତାର୍ଥ ହେବ ।"

ବନୀତା କହିଲେ, "ତା ପୂର୍ବରୁ ଆପଣଙ୍କୁ ମୋର ଅଭିନନ୍ଦନ ଜଣାଉଛି । ମଗଧରାଜ କଳିଙ୍ଗାଧିପତିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପରାଜିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆପଣଙ୍କ ମହିମା ତିଳେ ମାତ୍ର କ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ହୋଇନାହିଁ । ଆପଣ ଯେ ଜଣେ ମହାଯୋଗୀ..."

ମହାକାଶ୍ୟପ ହସ୍ତୋତ୍ତୋଳନ କରି ବାଧା ଦେଇ କହିଲେ, "କ୍ଷମା କରିବେ ଦେବୀ, ମୁଁ ନିଜର ପ୍ରଶଂସା ଶୁଣିବାକୁ ଆସି ନାହିଁ । ଆପଣଙ୍କର ବକ୍ତବ୍ୟନି କହିଲେ ମୁଁ ଅଧିକ ଆନନ୍ଦିତ ହେବ ।"

—ମୋ ପ୍ରଶଂସାରେ ଯଦି ଆପଣଙ୍କ ବିନୟ ବିଚଳିତ ହୋଇ ଥାଏ ତେବେ ମୋତେ କ୍ଷମା କରିବେ । କିନ୍ତୁ ଆପଣଙ୍କ ଯୋଗ ବଳ ବିଷୟରେ ହିଁ କିଛି କହିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଏଠାକୁ ଆସିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରିଛି । ସୁଖୀପଲ୍ଲୀର ଚମ୍ପାର କାହାଣୀ ବୋଧ ହୁଏ ଆପଣଙ୍କୁ ଅବିଦିତ ନୁହେଁ ?

—ସେ ସ୍ୱପ୍ନ କଥା ମୁଁ ଶୁଣିଛି । ଚମ୍ପା ନିର୍ବୋଧ ବାଳିକା । ତାର କଥାରେ କିଛି ମାତ୍ର ମୂଲ୍ୟ ଦେବା ଉଚିତ ନୁହିଁ ।

—ଚମ୍ପା ନିର୍ବୋଧ ନୁହେଁ, ସରଳା । କୌଣସି ବାଳିକା ପକ୍ଷରେ ଏତେ ମିଥ୍ୟା କହିବା ସମ୍ଭବ ନୁହିଁ ।

ମହାକାଶ୍ୟପ ବ୍ୟଥିତ ଭାବରେ କହିଲେ, "ଦେବୀ, ମୋର କୌଣସି ଅଲୌକିକ କ୍ଷମତା ନାହିଁ । ମୁଁ ପାପୀ । ତା ନହେଲେ ଆଜି ମଗଧର ପରାଜୟ ଘଟି ନଥାନ୍ତା, ଧର୍ମର ପରାଜୟ ଘଟି ନଥାନ୍ତା ।"

—କିନ୍ତୁ ସୁଖୀପଲ୍ଲୀରେ ଆପଣଙ୍କ ବିଷୟରେ ଧାରଣା ଅନ୍ୟରୂପ । ସେମାନେ ଆପଣଙ୍କର ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତି ଦେଖିବାକୁ ରୁହିଁ ବସି ଅଛନ୍ତି

ମଗଧର ସୈନ୍ୟବଳର ପରାଜୟର ପ୍ରତିଶୋଧ ଆପଣ ନିଜର ଧର୍ମବଳ ସାହାଯ୍ୟରେ ନେବାର ସୁଯୋଗ ଉପସ୍ଥିତ ।

ମହାକାଶ୍ୟପ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ କହିଲେ, "ଆଜ ଏଠାକୁ ଆସିବା ସମୟରେ କେତେକ ପଲ୍ଲୀବାସୀ ମୋତେ ଦୂରରୁ ସାଷ୍ଟାଙ୍ଗ ପ୍ରଣିପାତ କରୁ ଥିବାର ଦେଖି ମୁଁ ବୁଝି ପାରୁଛି ଏକଥା କେତେ ଦୂର ଅଗ୍ରସର ହୋଇଛି । ଲୋକେ ଧର୍ମ ପାଳନ ପାଇଁ ଉତ୍ସାହୀ ନୁହନ୍ତି । ଅନ୍ୟର ଅଲୌକିକ ଶକ୍ତି ସାହାଯ୍ୟରେ ନିଜର ବୈଷୟିକ ଉନ୍ନତି ସାଧନ କରିବା ହିଁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ମୁଁ ମନସ୍ଥ କରୁଛି ଆଜ ପଲ୍ଲୀବାସୀ ମାନଙ୍କୁ ସବୁ ବୁଝାଇ କହିବ । ଲୋକେ ମୋ କଥା ଅବଶ୍ୟ ବୁଝିବେ ।"

ବନିତା ସ୍ମିତହାସ୍ୟ କରି କହିଲେ, "ମୋର ଧୃଷ୍ଟତା ମାର୍ଜନା କରିବେ । ସାଧାରଣ ଲୋକର ମନ ବିଷୟରେ ଆପଣଙ୍କର କୌଣସି ଧାରଣା ନାହିଁ । ଆପଣ ଯେତେ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ କଥା ବୁଝାଇଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ଅଲୌକିକ ପ୍ରଭାବ ଦେଖିବାର କୌତୁହଳ ଚରିତାର୍ଥ ନହେଲେ ସେମାନେ ଆପଣଙ୍କୁ ଘୃଣା ହିଁ କରିବେ ।"

ମହାକାଶ୍ୟପ ନୀରବ ହେଲେ । ବନିତା ପୁଣି କହିଲେ, "ଯଦି ଅନ୍ୟଥା ନ ଭାବନ୍ତି ତେବେ ଆପଣଙ୍କୁ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ପରାମର୍ଶ ଦେବି ।"

—ମୁଁ ବାଧିତ ହେବି । ଏ ବିଷୟରେ ମୁଁ ନିଜକୁ ଅସହାୟ ମନେ କରୁଛି ।

—ଏ ଘଟଣା ପରେ ମୁଁ ଚମ୍ପାକୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖି ନାହିଁ । ଆପଣ କଣ ଚମ୍ପାକୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖି ନାହାନ୍ତି ?

—ନା

—ତେବେ କୌଣସି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଚମ୍ପା ମୁହଁରୁ ସମସ୍ତ ଘଟଣାଟି ଶୁଣିବା ପ୍ରଥମେ ହିଁ ଅବଶ୍ୟକ ନୁହଁ କି ?

—ହଁ, ତାହାହିଁ ବିଧେୟ । ମୁଁ ଯାଇ ତାହା ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରିବି ।

ବନୀତା ତଳକୁ ମୁହଁ ପୋତି କିଛି କ୍ଷଣ ନୀରବ ରହିଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନ କହିଲେ, "ଦେବୀ, ଏଥର ମୋତେ ବିଦାୟ ଦିଅନ୍ତୁ ।"

ବନୀତାଙ୍କ ଆଖି ଛଳ ଛଳ ହୋଇଗଲା । ସେ ସେହିପରି ତଳକୁ ମୁହଁ ପୋତି କହିଲେ, "ମୋର କୌଣସି ଅନୁରୋଧ ଆପଣ ରଖି ନାହାନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ମୋ ଜୀବନରେ ଯେଉଁ ନିଆଁ ଜଳୁଛି ସେଥିଲାଗି ଆପଣଙ୍କୁ ମୁଁ ଦାୟୀ କରୁନାହିଁ । ମୋର ଆଶା ଆଜି ଆପଣ ମୋର ସାମାନ୍ୟ ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରିବେ ।"

—କୁହନ୍ତୁ ।

—ଚମ୍ପାକୁ ମୁଁ କାଲି ଏଠାକୁ ଡକାଇବି । ଆପଣ ଦୟାକରି ଏଠାରେ ତା ସହିତ ସାକ୍ଷାତ କରିବେ ।

—କାହିଁକି ଦେବୀ ?

—ଏଥିରେ ମୋର ଟିକିଏ ସ୍ୱାର୍ଥ ଅଛି । ତୁମେତ ଜାଣ···ତୁମେ ତ ଜାଣ···ବନୀତାଙ୍କ କଣ୍ଠସ୍ୱର ବାଷ୍ପାକୁଳ ହୋଇଗଲା । ଉଦ୍‌ଗତ ଅଶ୍ରୁ ସେ ସମ୍ବରଣ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ନୀରବରେ ତଳକୁ ମଥା ପୋତି ଛିଡା ହେଲେ । ଦୁଇ ବିନ୍ଦୁ ଅଶ୍ରୁ ବାଧା ନମାନି ବୋହି ଆସି ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ପାଦ ତଳେ ପଡ଼ିଲା । ମହାକାଞ୍ଚନ ଚମକି ବନୀତାଙ୍କ ମୁହଁ ଆଡ଼େ ଚାହିଁ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇଗଲେ । ଅଜଣା ବ୍ୟଥାରେ ତାଙ୍କର ହୃଦୟ ମଥିତ ହୋଇ ଉଠିଲା ।

ବହୁ କଷ୍ଟରେ ନିଜକୁ ସମ୍ଭାଳି ସେ ପୁଣି କହିଲେ, "ତୁମେ ତ ଜାଣ ମୁଁ ବିବାହିତା।"

—ବିବାହିତା ! !

—ହଁ, ଏ ସମାଜ ମୋର ପତି ଗୃହ ଏବଂ ଏଇ ମୂର୍ତ୍ତି ମୋର ଦେବତା।

ବିନୀତା ଘରର ଦୁଆର ଖୋଲି ଦେଲେ। ମହାକାଞ୍ଚନ ସେ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖି ଚମକି ପଡ଼ିଲେ। ସେ ମୂର୍ତ୍ତି ତାଙ୍କର ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତି ଏବଂ ତାର ଗଳାରେ ସେଇ ପୁଷ୍ପହାର ଯାହା ଦିନେ ବିନୀତା ତାଙ୍କ ଗଳାରେ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ।

ମହାକାଞ୍ଚନ ଏକ ଅପୂର୍ବ ବେଦନା ଅନୁଭବ କଲେ।

ସେ ବ୍ୟଥିତ ଭାବରେ କହିଲେ, "ଦେବୀ, ଦେବୀ, ଏ ପୂଜା ତ୍ୟାଗ କରନ୍ତୁ। ଏ ମହା ପାପ। ଏଥିରେ ଚିତ୍ତର ସବୁ ଅଶ୍ଳୀଳତାହିଁ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ପାଇବ। ଜଣେ ସାମାନ୍ୟ ନଶ୍ୱର ମନୁଷ୍ୟ ପ୍ରତି ଏ ମୋହ—"

ବିନୀତା ବାଧା ଦେଇ କହିଲେ, "ଦେବ, ବହୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି, ପାରି ନାହିଁ। କିନ୍ତୁ ଯା ହବାର ନୁହିଁ, ସେ କଥା ଥାଉ। ଏଇଟି ଯଦି ଆପଣଙ୍କ ଯୋଗ ଓ ଧର୍ମ ବଳରେ ଚମ୍ପା ତାର ପାଦ ଫେରି ପାଏ ତେବେ ମୋର ଦେବତା ଚିରକାଳ ପୂଜା ପାଇବେ, ମୋର ସମାଜ କାଳ କାଳକୁ ବଞ୍ଚି ରହିବ।"

ବିନୀତା ଅଧୀର ହୋଇ ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ହାତ ଧରି ପକାଇଲେ। ମହାକାଞ୍ଚନ ନିଜର ହସ୍ତ ମୁକ୍ତ କରି ନତ ମସ୍ତକରେ ଛିଡା ହୋଇ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ।

—ତାହାହିଁ ହେଉ ଦେବୀ । ମୁଁ ଜାଣେନା ଭଗବାନଙ୍କର କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏଥିରେ ନିହିତ ଅଛି । ଆମେ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କର କ୍ରୀଡ଼ନକ ମାତ୍ର । ଆପଣ କାଲି ଚମ୍ପାକୁ ଏଠାକୁ ଆଣନ୍ତୁ । ମୁଁ ସର୍ବାଦୌ ତା ମୁହଁରୁ ଆଦ୍ୟାନ୍ତ ସବୁ ଶୁଣିବା ପରେ ଯାହା ବିଧେୟ, ତାହା କରିବି ।

ମହାକାଞ୍ଚନ ଆଉ କିଛି ନ କହି ଚାଲିଗଲେ । ବିନୀତା ଅନେକ ବର୍ଷ ପରେ ଆଜି ମନରେ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କଲେ ।

—୧୨—

ପରଦିନ ମହାକାଞ୍ଚନ ପୁଣି ପ୍ରାସାଦ ଉଦ୍ୟାନକୁ ଗଲେ । ବିନୀତା ଏଥି ପୂର୍ବରୁ ଚମ୍ପାକୁ ଅଣାଇ ସାରି ଥିଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କୁ ଦେଖି ଚମ୍ପା ଅଶା ବାଡ଼ି ଧରି ଛିଡ଼ା ହେଲା ଏବଂ ଭୟ ଓ ଉତ୍ତେଜନାରେ କଦଳୀ ପତ୍ର ପରି ଥରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବିନୀତା ଚମ୍ପାକୁ ଧରି ଛିଡ଼ା ହେଲେ ।

ମହାକାଞ୍ଚନ ଚମ୍ପାର ମସ୍ତକ ସ୍ପର୍ଶ କରି କହିଲେ, "ମା, ଭୟ କରନା । ସବୁ କଥା କୁହତ ମା ।"

ଚମ୍ପା ଆଦ୍ୟାନ୍ତ ସବୁ କହିଗଲା । ମହାକାଞ୍ଚନ ତାର ସରଳ ସୁନ୍ଦର ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ଭାବିଲେ ତାର ଭ୍ରମ ହୋଇ ପାରିଥାଏ କିନ୍ତୁ ତା ଠାରେ ଛଳନା ଆଦୌ ନାହିଁ । ସେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଯଦି ଏ ଆହ୍ୱାନ ସେ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରନ୍ତି ତେବେ ଲୋକେ ଭାବିବେ ସେ ଭୀରୁ, ଭଣ୍ଡ ତପସ୍ୱୀ । ଚମ୍ପାର କଥା ଯଦି ସତ୍ୟ ହୁଏ ତେବେ ଏହା ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ

ମଧ୍ୟ ସାଧିତ ହେବ, ଲୋକେ ତାଙ୍କ ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଧର୍ମ ଉପରେ ବେଶି ଆସ୍ଥା ସ୍ଥାପନ କରିବେ । ମଗଧରାଜ ପରାଜିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଧର୍ମର ହିଁ ଜୟ ହେବ । ତାଙ୍କର ଦୃଢ଼ ଧାରଣା ଜନ୍ମିଲା ଯେ ଭଗବାନ ଏହା ଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କୁ ଗୁପ୍ତ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ···କିନ୍ତୁ······ଯଦି ଏ ଅସମ୍ଭବ ସମ୍ଭବ ନ ହୁଏ ??

ମହାକାଞ୍ଚନ ମହାବ୍ଧି ଧାରେ ପଞ୍ଚ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବନୀତା ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କୁ ଭାବିବା ପାଇଁ ସମୟ ଦେଇ ଅନ୍ୟ ଗୃହକୁ ଚାଲିଗଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନ ଅଧୀର ଭାବରେ ପଦ ଚାରଣା କରୁ କରୁ ଉପରକୁ ଚାହିଁ କହିଲେ, "ହେ କରୁଣାମୟ, ମୋତେ ସ୍ପଷ୍ଟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଅ, ମୁଁ ଅକ୍ଷମ ।" ଅବିରାମ ଅଶ୍ରୁ ତାଙ୍କର ଗଣ୍ଡଦେଶ ପ୍ଲାବିତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ତଥାପି ତାଙ୍କ ମନରୁ ସନ୍ଦେହ ଗଲା ନାହିଁ । କୌଣସି ଆଲୋକ ସେ ପାଇଲେ ନାହିଁ ।

ମହାକାଞ୍ଚନ ସେହିଠାରେ ଉପବେଶନ କରି ଯୋଗାସନରେ ବସିଲେ । ଏହା ପରେ ଯାହା ଘଟିଲା ତାହା ଦେଖି ଚମ୍ପା ପ୍ରସ୍ତର ମୂର୍ତ୍ତି ପାଲଟି ଗଲା । ଚମ୍ପା ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖିଲା ମହାକାଞ୍ଚନ ଉପବିଷ୍ଟ ଅବସ୍ଥାରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ଶୂନ୍ୟକୁ ଉଠିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ଶୂନ୍ୟରେ କିଛିକ୍ଷଣ ଅବସ୍ଥାନ କରି ପୁଣି ଧୀରେ ଧୀରେ ଅବତରଣ କରି ଭୂମି ସ୍ପର୍ଶ କଲେ । ଚମ୍ପା ଏ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ମୂର୍ଚ୍ଛିତା ହୋଇଗଲା ।

ମହାକାଞ୍ଚନ ଅବରୁଦ୍ଧ ଶ୍ୱାସ ଧୀରେ ଧୀରେ ତ୍ୟାଗ କରି ଆସନ ତ୍ୟାଗ କରି ଉଠି ମୂର୍ଚ୍ଛିତା ଚମ୍ପାକୁ ଉଠାଇ କହିଲେ, "ମା, ଯାହା ଦେଖିଲ ତାହା କାହାରିକୁ କହିବ ନାହିଁ, ସାବଧାନ ।"

କିୟତ୍‌କ୍ଷଣ ପରେ ବନୀତା ପ୍ରବେଶ କଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ କହିଲେ, "କାଲି ମୁଁ ଚମ୍ପାକୁ ଆଦେଶ ଦେବ ଆପଣଙ୍କ ମନ୍ଦିର ଉଦ୍ୟାନରେ—"

ଚମ୍ପା ଶୁଣି ଆନନ୍ଦରେ ବିଦାୟ ନେଲା ଏବଂ ଘରେ ପହଞ୍ଚିବା ମାତ୍ରକେ ମା'କୁ ସମସ୍ତ କଥା ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ କହିଲା । ଚମ୍ପାର ମା ଆନନ୍ଦରେ, କାଳ ବିଳମ୍ବ ନକରି, ଏ ସମ୍ବାଦ ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଗ୍ରାମ ଅଡେ ପ୍ରଗ୍ରର କରି ଅସିଲେ ଏବଂ ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ଅଲୌକିକ କ୍ଷମତା, ଯାହା ଚମ୍ପା ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିଛି, ଅତିରଂଜନ ସହ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ମଧୁକର ଏ ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଚିନ୍ତିତ ହେଲେ । ସେ ନିଜେ ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ଯାଦୁକର । ଯୋଗ ସାଧନାକୁ ସେ ଏକ ଯାଦୁ ସାଧନା ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଛି ମଣନ୍ତି ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ମତରେ ସତ୍ୟ ବା ଭଗବାନଙ୍କ ସହିତ ଏ ଶକ୍ତିର କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ଏହା ଦ୍ୱାରା ଯେ ଜଗତର କି ଉପକାର ହୋଇପାରେ ସେ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ଘୋର ସନ୍ଦେହ ଅଛି । ମଧୁକର କାହାରିକୁ କିଛି ନ କହି ବରଂ ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ସଫଳତା ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ମହାକାଞ୍ଚନ ନିଜ ଗୃହକୁ ଫେରି ଧ୍ୟାନରେ ବସିଲେ । କିନ୍ତୁ ଶତ ଚେଷ୍ଟା କରି ମଧ୍ୟ ଆଜି ସେ ମନକୁ ନିଶ୍ଚଳ ରଖି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ମନ ତାଙ୍କର ଆଶା ଓ ଆଶଙ୍କାରେ ଚଞ୍ଚଳ ହୋଇ ଉଠିଲା ।

— ୧୩

ପରଦିନ ପ୍ରଭାତ ନ ହେଉଣୁ ସମସ୍ତ ପଲ୍ଲୀବାସୀ ପ୍ରାସାଦ ଉଦ୍ୟାନରେ ଏକତ୍ରିତ ହେଲେ । ଉଦ୍ୟାନର ଗୋଟିଏ ଶମୀ ବୃକ୍ଷ ତଳେ ମହାକାଆଁନଙ୍କ ନିମିତ୍ତ ଗୋଟିଏ ବେଦୀ ବନୀତା ନିର୍ମାଣ କରାଇ ଥିଲେ । ଚମ୍ପା ଆଶାବାଡ଼ି ଧରି ବେଦୀ ମୂଳରେ ଛିଡ଼ା ହେଲା । ବନୀତା ତାର ହାତ ଧରି ଛିଡ଼ା ହୋଇ ରହିଲେ । ଆଜି ବନୀତା ଅତି ସୁନ୍ଦର ଦେଖା ଯାଉଥିଲେ । ତାଙ୍କର ମୁଖମଣ୍ଡଳ ଆନନ୍ଦର ଆଭାରେ କମନୀୟ ଦିଶୁଥିଲା । ଚମ୍ପାର ଚିନ୍ତା ଭାଷାରେ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଦୁଃସାଧ୍ୟ । ଆଶା, ଆଶଙ୍କା, ଭୟ, ଉତ୍ତେଜନା ଆଦି ସମସ୍ତ ଭାବ ତା ମୁହଁରେ ଫୁଟି ଉଠୁଥିଲା । ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନେ ଗୋଟିଏ ଅଲୌକିକ କ୍ରୀଡ଼ା ଦେଖିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆଗ୍ରହରେ, ନିଶ୍ଚଳ ଭାବରେ ମହାକାଆଁନଙ୍କ ଆଗମନ ଅପେକ୍ଷାରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ରହିଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ମହାକାଆଁନଙ୍କ ତେଜୋଦୀପ୍ତ ଦୀର୍ଘକାୟ ଶରୀର ଉଦ୍ୟାନ ପ୍ରବେଶ ଦ୍ୱାରରେ ଦୃଷ୍ଟ ହେବାରୁ ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନେ ଜୟଧ୍ୱନି

କରି ଉଠିଲେ । ମହାକାଅଁନ କୌଣସି ଆଡ଼େ ଦୃଷ୍ଟିପାତ ନକରି ବେଦୀ ଉପରକୁ ଉଠିଲେ । କିଛିକ୍ଷଣ ନୀରବ ରହି ସେ ଉପରକୁ ଚାହିଁ ନମସ୍କାର କଲେ । ତା ପରେ ଧୀର, ଗମ୍ଭୀର, ଉଦାତ୍ତ କଣ୍ଠରେ ସେ ଚମ୍ପାକୁ ଚାହିଁ କହିଲେ, "ମୂକଂ କରୋତି ବାଚାଳଂ ପଙ୍ଗୁ ଲଙ୍ଘୟତେ ଗିରିମ୍, ଯତ୍କୃପା ତମହଂ ବନ୍ଦେ ପରମାନନ୍ଦ ମାଧବମ୍ । ଯାହାଙ୍କର କୃପାରେ ମୂକ ବାଚାଳ ହୁଏ, ପଙ୍ଗୁ ଗିରି ଲଙ୍ଘନ କରେ, ସେ ପରମାନନ୍ଦ ମାଧବଙ୍କର କୃପା ଅପାର । ତାଙ୍କର ଚାରି ମୁଖରୁ ଚାରି ବେଦ ନିର୍ଗତ ହୋଇ ଜଗତକୁ ଜ୍ଞାନାଲୋକ ଦେଉଛି । ଯେଉଁ ବେଦ ଶୁଣିବା ମାତ୍ରକେହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ପାପ ପଳାୟନ କରେ, ତାଙ୍କୁହିଁ କୋଟି ନମସ୍କାର କରି ମୁଁ ତୁମକୁ ଆଦେଶ ଦେଉଛି ତୁମେ ଅଖାବାଡ଼ି ପରିତ୍ୟାଗ କରି ସ୍ୱପାଦରେ ଗମନ କର ।"

ସମସ୍ତ ଜନତା ରୁଦ୍ଧ ଶ୍ୱାସରେ, ଅପଲକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ରହିଲେ । ଚମ୍ପା ଉତ୍ତେଜନାରେ ଥରି ଉଠିଲା । ଆଖି ଯୋଡ଼ିକ ତାର ଆଶାରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେ ଅଖାବାଡ଼ି ଫିଙ୍ଗି ଦେଇ ଚାଲିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲା । କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ପାଦ ଆଗକୁ ବଢ଼ାଇବା ମାତ୍ରକେ ବେଦନାରେ ଚିତ୍କାର କରି ସେ ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା ।

ଚମ୍ପାକୁ ପଡ଼ି ଯିବାର ଦେଖି ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନେ ପ୍ରଥମେ କିଛି ବୁଝିପାରି ନଥିଲେ । କିନ୍ତୁ କିଛି ସମୟ ପରେ ଚମ୍ପା ପାଦ ଫେରି ପାଇନାହିଁ ତଦେଖି ସେମାନେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଭାବରେ ମହାକାଅଁନଙ୍କୁ ଚାହିଁଲେ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସେମାନେ ଅନୁଚ୍ଚ ସ୍ୱରରେ ନାନା ମନ୍ତବ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ସେମାନଙ୍କର ମନ୍ତବ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଓ କଟୁ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ବନୀତା ମଧ୍ୟ ପ୍ରଥମେ ବିଶ୍ୱାସ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ ଯେ ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ଆଦେଶ ବିଫଳ ହୋଇଛି, ଭଗବାନଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଗୋଟାଏ କ୍ରୂର ପରିହାସରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ଚମ୍ପା ବଲମୂର୍ଚ୍ଛିକ ଆଉ ଥରେ ଉଠି ଚାଲିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲା । କିନ୍ତୁ ଏଥର ମଧ୍ୟ ସେ ବେଦନାରେ ଚିତ୍କାର କରି ତଳେ ପଡ଼ିଗଲା । ବନୀତା ଘୃଣାରେ ଚମ୍ପା ଆଡେ ଚାହିଁଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ଆଡ଼େ ଚାହିଁ ଦେଖିଲେ ତାଙ୍କ ମୁହଁରେ ବ୍ୟର୍ଥତାର କାଳିମା । ମହାକାଞ୍ଚନ ବନୀତାଙ୍କୁ ଅସହାୟ ଓ ବ୍ୟଥିତ ଭାବରେ ଚାହିଁ ସେ ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ସୋମଦତ୍ତ ଓ କାତ୍ୟାୟନୀ ମଧ୍ୟ ସେ ସ୍ଥାନ ପରିତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ସମସ୍ତ ପଲ୍ଲୀବାସୀ ନାନା ମନ୍ତବ୍ୟ କରୁ କରୁ ନିଜ ନିଜ ଘରକୁ ଫେରିଲେ । ହଠାତ୍ ନାଟକ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ବନ୍ଦ ହେଲେ ଦର୍ଶକମାନଙ୍କ ମନ ଯେପରି ତିକ୍ତ ହୋଇଯାଏ ସେମାନେ ସେହିପରି ତିକ୍ତ ମନରେ ଫେରିଗଲେ ।

ବନୀତା ନିଜ ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଇ ଅଶ୍ରୁ ବିସର୍ଜନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଉଦ୍ୟାନ ଜନଶୂନ୍ୟ ହେବା ପରେ ପରେ ଚମ୍ପା ଧୀରେ ଉଠି ଅଶାବାଡ଼ି ଧରି ଛିଡା ହେଲା । ମା ଓ ମଧୁ କକାକୁ ଦେଖି ସେ ଅଧୀର ଭାବରେ କ୍ରନ୍ଦନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ମଧୁକର ତାକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଉ ଦେଉ ଘରକୁ ଫେରାଇଲେ ।

— ୧୪ —

ମହାକାଶ୍ୟପ ଉଦ୍ୟାନରୁ ଫେରି ପିତାମାତାଙ୍କୁ ଦେଖି ବ୍ୟଥିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ସୋମଦତ୍ତ ପୁତ୍ରକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ କହିଲେ, "ବତ୍ସ, ମୋର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ତମେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଚାଲି ପାରୁଛ । ଭଗବାନଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କଥା ତମର ହୁଏତ ଭ୍ରମ ହୋଇ ପାରେ, କିନ୍ତୁ ଯୋଗ ଫଳ ମିଥ୍ୟା ହୋଇପାରେ ନା । ଯୋଗ ବଳରେ ଯିଏ ଶୂନ୍ୟରେ. ."

ମହାକାଶ୍ୟପ ବାଧା ଦେଇ କହିଲେ, "ପିତା, ସେ କଥା କୁହନ୍ତୁ ନାହିଁ ! ଶତ ଚେଷ୍ଟା କରି ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଭଗବାନଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନ୍ତରରେ ଉପଲବ୍ଧି କରି ପାରିଲି ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କଲି ତମର ବିଶ୍ୱାସ ଦୃଢ଼ୀଭୂତ କରି ପାରିଲେ ତାହାର ବିଶ୍ୱାସ ବଳରେ ଫଳ ଫଳି ପାରେ । କେବଳ ତାହାର ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମାଇବା ପାଇଁ ମୁଁ ସେପରି କରିଥିଲି । ଏ ବ୍ୟର୍ଥତା ମୋର ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ ପିତା । ମୋର ସେଇ ଅଦ୍ଭୁତ ପରିବ୍ରାଜକ କଥା ମନେ ପଡ଼ୁଛି । ସେ

କହୁଥିଲେ, ଐନ୍ଦ୍ରଜାଲିକ, କ୍ରୀଡ଼ା ଦେଖାଇବା ବେଳେ ଅନେକ ଅଦ୍ଭୁତ କର୍ମ କରେ, କିନ୍ତୁ ତାହା ଦ୍ୱାରା ସତ୍ୟର ସନ୍ଧାନ ମିଳେ ନାହିଁ ।”

ମହାକାଶ୍ୟପ ହଠାତ୍ ଶିଶୁ ତୁଲ୍ୟ କ୍ରନ୍ଦନ କରି ବ୍ୟାକୁଳ ଭାବରେ ଉପରକୁ ହାତ ଟେକି କହିଲେ, “ହେ ଯୁବକ, ହେ ଯୁଗଯୁଗ ଧାବିତ ଯାତ୍ରୀ, ତୁମେ ଆସ, ତୁମେ ଫେରି ଆସ । ନୂତନ ଆଲୋକ ଦିଅ । ମୋତେ କ୍ଷମା କର ।”

ସୋମଦତ୍ତ ଅଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଚାରିଲେ, “ଯୁବକ ! କିଏ ସେ ଯୁବକ ?”

—ପିତା, ସେ ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ଭୁତ ଯୁବକ । ମଗଧ ରାଜଗୁରୁ ହେବା ପରେ ପାଟଳିପୁତ୍ରରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ପରିଚୟ ଘଟେ । ଗୋରଥଗିରି ଯୁଦ୍ଧର କିଛିଦିନ ପୂର୍ବର ଘଟଣା । ମୁଁ ଯୁଦ୍ଧର ଆୟୋଜନରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିଲି । ଦିନେ ଗୁପ୍ତଚର ଠାରୁ ସଂବାଦ ପାଇଲି, ପାଟଳିପୁତ୍ରକୁ ଜଣେ ଯୁବକ ଆସିଛନ୍ତି ଓ ପାଟଳିପୁତ୍ରର ଯୁବକମାନେ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ମଗଧର ନିୟମାନୁସାରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ଦାୟିତ୍ୱ ଏକମାତ୍ର ରାଜାଙ୍କର, ରାଜାଙ୍କ ମନୋନୀତ ଶିକ୍ଷକମାନେହିଁ ଶିକ୍ଷା ଦିଅନ୍ତି । ଗୁପ୍ତଚର ମୁଖରୁ ଏ ସଂବାଦ ମଧ୍ୟ ପାଇଲି ଯେ ସେ ଯୁବକ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଅଛନ୍ତି ତାହା ବେଦ ବିରୋଧୀ । ବୈଦିକ ଧର୍ମ ରକ୍ଷାର୍ଥେ ମଗଧରେ ମୁଁ ଯେଉଁ ନିୟମ ପ୍ରଚଳନ କରିଛି, ବେଦକୁ ଅପମାନ କରୁଥିବା ଲୋକ ତଦ୍ୱାରା କଠୋର ଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ ହୁଏ । ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ଜାଣିବା ପାଇଁ ମୁଁ ସେ ଯୁବକକୁ ଡ଼କାଇଲି ।

ଯୁବକର ରୂପ ଦେଖି ମୁଁ ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲି । ଘନ ଶ୍ୟାମ ବର୍ଣ୍ଣ, ନାତି ଦୀର୍ଘ କ୍ଷୀଣ ଦେହ, ଅଯତ୍ନବର୍ଦ୍ଧିତ ଦୀର୍ଘ କେଶ, ଅଯତ୍ନ ପରିହିତ

ପରିଧାନ । କିନ୍ତୁ ଚକ୍ଷୁ ଦ୍ୱୟ ତାଙ୍କର ଅଦ୍ଭୁତ । ସେ ଚକ୍ଷୁରେ ତୀକ୍ଷ୍ଣତା ନାହିଁ, ଅଛି ଅନନ୍ତ ସନ୍ଧାନ । ସର୍ବଦା ଅନନ୍ତରେ ସେ ଚକ୍ଷୁ ଯୁଗଳ ଯେପରି ବିସ୍ତାରି ରହି କଅଣ ଅନ୍ୱେଷଣ କରୁଛି । ଅଧରରେ ସଦା ସ୍ମିତ ହାସ୍ୟ । ଯୁବକ ମୋର ଗୃହରେ ପ୍ରବେଶ କରି ସ୍ମିତ ହାସ୍ୟ ସହ ଅଭିବାଦନ କରି ଉପବେଶନ କଲେ ।

ମୁଁ ପଚାରିଲି, "ଯୁବକ, ତୁମ୍ଭର ନାମ କଅଣ ? ତୁମ୍ଭର ଜନ୍ମ କେଉଁ ଦେଶରେ ? ତୁମ୍ଭେ କାହାର ପୁତ୍ର ? ତୁମ୍ଭର ଉଦର ପୋଷଣ କର କିପରି ?"

ଯୁବକ ସ୍ମିତହାସ୍ୟ କରି କହିଲେ, "ମୁଁ ଅମୃତର ସନ୍ତାନ, ମୋର ଜନ୍ମ ଏଇ ବିଶାଳ ସୃଷ୍ଟିରେ ପୃଥିବୀ ନାମକ ମୃତ୍ତିକଣିକାରେ । ମୁଁ ଚାର୍ବାକ ନାମରେ ପରିଚିତ । ମୋର ଉଦର ପୋଷଣ ହୁଏ ଋଣଂ କୃତ୍ୱା ।"

ମୁଁ କହିଲି, "ତୁମ୍ଭର ନାମର ଅର୍ଥ ଚାରୁବାକ୍ । କିନ୍ତୁ ବେଦ ବିରୋଧୀ ଧର୍ମ ପ୍ରଚଳନ କରୁଥିବାରୁ ତୁମ୍ଭେ ଦୁଷ୍ଟବାକ୍ ଏବଂ ଦଣ୍ଡନୀୟ । ଉପରନ୍ତୁ ଉଦରପୋଷଣ ପାଇଁ ତୁମ୍ଭେ ସାଧୁ ପନ୍ଥା ଅବଲମ୍ବନ କରୁ ନଥିବାରୁ ଦଣ୍ଡନୀୟ ମଧ୍ୟ ।"

—ରାଜଗୁରୁ ମହାଶୟ, ମୋର କଥାର ଉଚିତ ଅର୍ଥ କଲେ ନାହିଁ ଆପଣ । ମୁଁ କହୁଥିଲି, ଏ ପିଣ୍ଡ ଅନ୍ନରେ ବର୍ଦ୍ଧିତ ଓ ପରିପୁଷ୍ଟ ହୁଏ । ସେ ଅନ୍ନ ପାଇଁ ସମାଜର ସମସ୍ତେ ସମସ୍ତଙ୍କ ନିକଟରେ ଋଣୀ । ଉପାର୍ଜ୍ଜିତ ବିନିମୟରେ ସେ ଅନ୍ନ କ୍ରୟ କଲେ ମଧ୍ୟ ଆପଣ ବିକ୍ରେତା ଠାରେ ଋଣୀ । ବିକ୍ରେତା ମଧ୍ୟ ଆପଣଙ୍କ ଠାରେ ଋଣୀ । କେହି ଯଦି ଭାବେ ଯେ ସେ ନିଜର ଅନ୍ନ ପାଇଁ କାହାରି ଠାରେ ଋଣୀ ନୁହେଁ

ତେବେ ସେ ପ୍ରବଞ୍ଚକ । ସମାଜରେ ତାହାର ସ୍ଥିତି ସମାଜର ଅମଙ୍ଗଳ ସାଧନ କରିବ । ସମସ୍ତେ ଯଦି ଏହିପରି ନିଜକୁ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ଠାରେ ଋଣୀ ମନେ କରନ୍ତିଥା ତେବେ ସମସ୍ତେ ଧୃତି ପାନ କରି ପାରିବେ । ମୋର ନାମ ବିଷୟରେ ମୁଁ କହିବି, ନାମ ସହିତ ମୋର ସଂପର୍କ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ନାମରେ ମୋତେ ଡ଼ାକନ୍ତୁ ସେଥିରେ ମୋର ଆପତ୍ତି ବା ଦୁଃଖ ନାହିଁ । ମୋର ବେଦ ବିରୋଧୀ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ବିଷୟରେ ଆପଣ ଯାହା କହିଲେ ସେ ବିଷୟରେ କହିଣି ଯେ ଅନେକ ସମୟରେ ପ୍ରଚଳିତ ନିୟମର ଯୁଗୋପଯୋଗୀ ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ଆଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ତାହାକୁ ଅନେକ ନ୍ୟସ୍ତ ସ୍ୱାର୍ଥ ଲୋକେ ଭୟ କରନ୍ତି ଏବଂ ବିଦ୍ରୋହ, ବିପ୍ଳବ, ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ଆଦି ଆଖ୍ୟା ଦେଇ ନୂତନ ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ ବାଧା ଦେବାର ବୃଥା ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ମୁଁ ଭାବେ ପାରମ୍ପାରିକ ପନ୍ଥାରେ ଧର୍ମାନୁଷ୍ଠାନ ସ୍ଥଳେ ମୌଳିକ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିବାର ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ······

ମୁଁ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲି, "ଶାସନ ନୀତି ବିଷୟରେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭ ପରି ଅର୍ବାଚୀନ ଠାରୁ ଉପଦେଶ ନେବାକୁ ଚାହେଁ ନା; ତୁମ୍ଭେ ଜଣେ ସାଧାରଣ ଲୋକ । ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଯଦି ରାଜନୀତି ଆଲୋଚନା କରନ୍ତି ତେବେ ଶାସନ ପକ୍ଷରେ ତାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅମଙ୍ଗଳ-ଜନକ ହୁଏ । ସମସ୍ତେ ଯଦି ରାଜ୍ୟ ଶାସନ ଆଲୋଚନା କରିବେ ତେବେ ଶାସନ ଦୁର୍ବଳ ଓ ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼େ । ସାଧାରଣ ଲୋକେ କେବଳ ରାଜାନୁଶାସନ ପାଳନ କରିଯିବା ଉଚିତ ।"

ଚାର୍ବାକ କହିଲେ, "ମହାଶୟ, ଯେଉଁ ଶାସନରେ ସମାଲୋଚନାର ସୁଯୋଗ ନାହିଁ, ସେ ଶାସନରେ କାହାର ଆସ୍ଥା ଥାଏ ନାହିଁ । ଆସ୍ଥା ନଥିଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ବିଦ୍ରୋହ ଭାବ ଜାତ ହୁଏ । ସମାଲୋଚନାର ଯଥେଷ୍ଟ ସୁଯୋଗ ଦେବାଦ୍ୱାରାହିଁ ବିପ୍ଳବୀର ମୁଖ ରୋଧ କରି ପାରିବେ ।"

ଗୁର୍ବାକର ଅକାଟ୍ୟ ଯୁକ୍ତି ମୋର କ୍ରୋଧ କ୍ରମେ ବର୍ଦ୍ଧିତ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ମୁଁ ତିକ୍ତ ସ୍ୱରରେ କହିଲି, "ଅର୍ବାଚୀନ ସହିତ ତର୍କ କରିବାର ସମୟ ମୋର ନାହିଁ । ମୁଁ ଜାଣିବାକୁ ଚାହେଁ ତୁମେ ବେଦ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଅଛ କି ନା ? ତୁମର ଧର୍ମ ନୀତି କଅଣ ?"

ଗୁର୍ବାକ କହିଲେ, "ମୁଁ କାହାରିକୁ ଶିକ୍ଷା ଦିଏ ନାହିଁ, ମୁଁ ଆଲୋଚନା କରେ କେବଳ । ମନୁଷ୍ୟ ନିଜେ ନିଜକୁ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ଉଚିତ । ଏହା ଅବଶ୍ୟ ବହୁ ସମୟ ସାପେକ୍ଷ, କିନ୍ତୁ ସ୍ଥାୟୀ । ଅନ୍ୟ କେହି ଶିକ୍ଷା ଦେବାକୁ ଗଲେ ମନୁଷ୍ୟର ମନରେ ସ୍ୱତଃ ବିରୋଧ ଭାବ ଜାଗେ । ତା ଛଡ଼ା ବେଦ କାହିଁକି, କୌଣସି ଧର୍ମ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମୁଁ କାହାରିକି କିଛି କୁହେ ନାହିଁ ।"

ପଚାରିଲି, "ତା ହେଲେ ତୁମେ ବେଦ ସ୍ୱୀକାର କର ?"

—କରେ, ଯେପରି ସବୁ ମନୁଷ୍ୟର ଚିନ୍ତାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରେ । ଯେପରି କରେ ଆପଣଙ୍କର ଓ ମୋର ଅସ୍ତିତ୍ୱକୁ । କିନ୍ତୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସାହାଯ୍ୟରେ କୌଣସି ବିଷୟ ବା ବସ୍ତୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ଗୋଟିଏ କଥା ଏବଂ ଚରମ ସତ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ କଥା ।

—ତାହାହେଲେ ତୁମେ କହିବାକୁ ଚାହଁ, ବେଦରେ ଯାହା ଲିଖିତ ଅଛି ସତ୍ୟ ନୁହେଁ ?

—ତାହା ମୁଁ କିପରି କହିବି ? ରୋମକରେ ଦେଖିଲି ଥୋକେ ଲୋକଙ୍କ ସତ୍ୟର ଅତ୍ୟାଚାରରେ ଅନ୍ୟ ଥୋକେ ଭୀତ, ତ୍ରସ୍ତ, ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ । ହେଲେନ୍ ଦେଶରେ ଦେଖିଲି ଥୋକେ ଲୋକ ସେମାନଙ୍କର ସତ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ସେ ସତ୍ୟର ଯଥାର୍ଥତା ଯେଉଁମାନେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ଯାଉ ଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରୁ ଅଛନ୍ତି ।

ମୋରି ସମ୍ମୁଖରେ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଭଳି ସତ୍ୟାନ୍ୱେଷୀଙ୍କୁ ସେମାନେ ବିଷପାନ କରାଇ ହତ୍ୟା କଲେ ।

ପାଲସ୍ତନରେ ଦେଖିଲି ଲୋକେ ଭାବନ୍ତି ସେହିମାନେହିଁ କେବଳ ଏକ ମାତ୍ର ଭଗବାନଙ୍କର ପ୍ରିୟ ପୁତ୍ର । ସେଠାରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଅଦ୍ଭୁତ ବାଳକ ଏକ ସତ୍ୟ ପ୍ରଚାର କରୁଥିବାର ଦେଖିଲି; ନାମ ତାର ଯଶୋକ୍ରୁଷ୍ଟ । ଲୋକେ କହୁଛନ୍ତି ସେ ଭଗବାନଙ୍କ ପୁତ୍ର । ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ମରୁ ଅନ୍ତର୍ଗତ ମକ୍କା ଦେଶରେ ଦେଖିଲି ଏକ ଯୁବକ ଖଡ୍ଗ ହସ୍ତରେ ଏକ ସତ୍ୟ ପ୍ରଚାର କରୁଛି । ଭାରତରେ ଆପଣ କହୁଛନ୍ତି ବେଦହିଁ ଏକମାତ୍ର ସତ୍ୟ । ବୁଦ୍ଧ ପ୍ରଚାର କରିଗଲେ ଆଉ ଏକ ସତ୍ୟ । କୁହନ୍ତୁ-କସ୍ମୈ ଦେବାୟ ହବିଷା ବିଧେମ ।

ସମସ୍ତ ଦେଖି ମୋର ଧାରଣା ଜନ୍ମୁଛି ଯେ ସତ୍ୟ ପ୍ରଚାରକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଯେତେ ଭେଦ ଭାବ ଜନ୍ମୁଛି ତାହା ଅନ୍ୟ କାହାରି ଦ୍ୱାରା ହୋଇ ନାହିଁ । ପୁଣି ମୂଳ ପ୍ରଚାରକ ଠାରୁ ତାର ଶିଷ୍ୟ ପ୍ରଶିଷ୍ୟମାନେ ଅଧିକ ଉତ୍କଟ ହୋଇ ଉଠନ୍ତି । ସେମାନେ ଗୁରୁ ବାକ୍ୟକୁ ଏକ ମାତ୍ର ସତ୍ୟ ବୋଲି ନିର୍ମମ ଭାବରେ ପ୍ରଚାର କରିବାରେ ଲାଗି ପଡନ୍ତି କେବଳ ନିଜର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ବିସ୍ତାର କରିବା ପାଇଁ ।

—ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ୱଭାବତଃ ଦୁଷ୍ଟ ବୁଦ୍ଧି ହିଁ ପ୍ରବଳ । ସେମାନଙ୍କର ଏହି ଦୁଷ୍ଟ ବୁଦ୍ଧି ଯଦି ଦମନ କରା ନଯାଏ ତେବେ ପୃଥିବୀରେ ମହା ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଜାତ ହେବ । ଏଥି ପାଇଁ ତେଣୁ ଏକଚ୍ଛତ୍ର ଶାସନ ଆବଶ୍ୟକ

—ଏହି ଠାରେ ମୋ ସହିତ ଆପଣଙ୍କର ମୌଳିକ ପାର୍ଥକ୍ୟ ଘଟୁଛି । ମୋର ମତେ ହୁଏ ମନୁଷ୍ୟ ଚିରଦିନ ସତ୍ୟ, ଶିବ, ସୁନ୍ଦରର

ଉପାସକ । ମନୁଷ୍ୟ ବିଷୟରେ ଆପଣଙ୍କ ଧାରଣା ଯଦି ସତ୍ୟ ହୁଏ, ତେବେ ଅବଶ୍ୟ ଏକଛତ୍ରୀ ଶାସନ ଆବଶ୍ୟକ । କିନ୍ତୁ ତାହାହେଲେ ଆପଣଙ୍କର କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କାହାର ଶାସନକୁ ଲୋକେ ସ୍ୱୀକାର କରନେବେ କାହିଁକି ? କାରଣ ଆପଣତ ମନୁଷ୍ୟ ମାତ୍ର । ଯେବେ ମନୁଷ୍ୟ ବିଷୟରେ ମୋର ଧାରଣା ସତ୍ୟ ହୁଏ ତେବେ ସମାଲୋଚନାମୂଳକ ଶାସନ ହିଁ ଶ୍ରେୟ । ତେଣୁ କୌଣସି ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଉପନୀତ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଏ ବିଷୟରେ ଗବେଷଣା ପ୍ରଥମେ ହିଁ ଆବଶ୍ୟକ । ମୋର ଧାରଣା ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟ ବିନା ପରିଶ୍ରମରେ ବୈଷୟିକ ସୁଖ ଭୋଗ କରିବାକୁ ଚାହେଁ । କାରଣ ସେ ଜଞ୍ଜାଳରେ ଲିପ୍ତ ନରହି ସତ୍ୟ ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଚାହେଁ । କିନ୍ତୁ ସେ ସୁଯୋଗ ଅଳ୍ପ କେତେ କାହିଁକି ପାଇବେ ? ସମସ୍ତେ କାହିଁକି ନ ପାଇବେ ? ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସେ ସୁଯୋଗ ଦେବାକୁ ଗଲେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କିଛି ନା କିଛି ଶାରୀରିକ ଶ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଅଳ୍ପ କେତେକଙ୍କୁ ସେ ସୁଯୋଗ ଦେଲେ କେବଳ ଗ୍ଲାନି ଓ ଲୋଭ ବଢ଼ିବ । କ୍ଷମତା ଯେତେ ଅଳ୍ପ ଲୋକଙ୍କ ହାତରେ ରହିବ ତାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟସାଧନର ଉପାୟ ମଧ୍ୟ ସେତେ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଯିବ । ଶାସନ ଏପରି ଭାବରେ ଚାଳିତ ହେବା ଉଚିତ ଯେପରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ ନିଜକୁ ଶାସକ ଓ ଶାସିତ ମନେ କରନ୍ତି ।

ତାଙ୍କର ଏ ଯୁକ୍ତି ମୋତେ ଅବାନ୍ତର ଲାଗିଲା । କହିଲି, 'ଆପଣ ଯଦି ଆୟୁର୍ବେଦ ପଢ଼ି ଥାଆନ୍ତି ତେବେ ନିଶ୍ଚୟ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ମନୁଷ୍ୟର ଶରୀରରେ ଦୁଇଟି ଉପାଦାନ ଅଛି, ଗୋଟିଏ ମଳ ଅନ୍ୟଟି ପ୍ରସାଦ । ମଳ ଶରୀରକୁ ଦୂଷିତ କରେ ଏବଂ ପ୍ରସାଦ ଶରୀରକୁ ପୁଷ୍ଟ କରେ । ମଳ ପୁଷ୍ଟିକର ଖାଦ୍ୟରୁହିଁ ନିର୍ଗତ ହୁଏ ଏବଂ ବାତ,

ପିତ୍ତ ଓ ଶ୍ଳେଷ୍ମା ରୂପେ ପ୍ରକାଶ ପାଏ । ଆୟୁର୍ବେଦବିତ୍‌ମାନେ ସବୁ ରୋଗର କାରଣ ଏହି ବାତ ପିତ୍ତ ଶ୍ଳେଷ୍ମା ବୋଲି କହନ୍ତି ଏବଂ ଏହି ତିନିର ସୁନିୟନ୍ତ୍ରଣ ପାଇଁ ବହୁ ପନ୍ଥା ଉଦ୍ଭାବନ କରି ଅଛନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟର ସୁଗୁଣ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ କାମ କ୍ରୋଧ ଲୋଭ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଚାଳନା କରେ ଅତଏବ ଏ ତିନିକୁ ଦମନ କରିବା ପାଇଁ ବୈଦ୍ୟରାଜ ରୂପକ ଏକଛତ୍ର ଶାସନ ଆବଶ୍ୟକ ।"

—"ରାଜଗୁରୁ ମହାଶୟ," ଯୁବକ ସ୍ମିତହାସ୍ୟ କରି କହିଲେ, "ମୁଁ ମୋର ଆୟୁ ବିଷୟରେ ବିଶେଷ ଚିନ୍ତିତ ନହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆୟୁର୍ବେଦ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଅଛି ଏବଂ ଏଥିରୁ ଏହା ମଧ୍ୟ ଜାଣିଅଛି ଯେ ବାତ ପିତ୍ତ ଶ୍ଳେଷ୍ମା ଏ ତିନୋଟି ଯାକ ଶରୀର ଧାରଣ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ଏବଂ ଯେଉଁ ପରିମାଣରେ ଆବଶ୍ୟକ ତହିଁରୁ ଟିକିଏ ଊଣା ବା ଅଧିକ ହେଲେ ମୃତ୍ୟୁର କାରଣ ହୁଏ । ଶରୀର ପୁଷ୍ଟି ନିମିତ୍ତ ମଳର ସୃଷ୍ଟି ରୋଧ କରି ପାରିବେ କି ? ବା ରୋଧ କରିବା ବିଧେୟ ହେବକି ? କିନ୍ତୁ ମୂଳ ତର୍କରୁ ଆମ୍ଭେ ଦୂରକୁ ଚାଲି ଯାଉଅଛୁ । ମୁଁ କହୁଥିଲି ପୃଥିବୀରେ ନାନା ସତ୍ୟ ବିଦ୍ୟମାନ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଅନ୍ଧ, ହସ୍ତୀର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅଙ୍ଗ ସ୍ପର୍ଶ କରି ତାହାକୁ ହିଁ ହସ୍ତୀ ବୋଲି ଦୃଢ ଧାରଣା କରି ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ତର୍କ ଏବଂ ଯୁଦ୍ଧ କରୁଛନ୍ତି ।"

ମୁଁ କହିଲି, "ଆମ୍ଭେମାନେ ଅନ୍ଧ । ଭଗବାନ୍ ସ୍ୱୟଂ ଧରା-ଧାମରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଆର୍ଯ୍ୟ ଋଷିମାନଙ୍କୁ ବେଦ ଦେଇ ଯାଇ ଅଛନ୍ତି । ବେଦକୁ କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରିନାହିଁ । ଆପଣ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଦେଶର ଯେତେ ଧର୍ମ କହିଲେ ସେ ସବୁ ମନୁଷ୍ୟର ଉଦ୍ଭାବନ । କିନ୍ତୁ ବୈଦିକ ଧର୍ମ ସନାତନ ଧର୍ମ । ଏହା ଭଗବାନ ଦତ୍ତ ।"

ଗୃହୀକ କୌତୁକଭରା ଦୃଷ୍ଟିରେ ମୋତେ ଚାହିଁ କହିଲେ, "ଏହିପରି ପ୍ରହେଳିକା ସୃଷ୍ଟି କରି ଆପଣ ହୁଏତ ମୂର୍ଖଲୋକମାନଙ୍କ ଆନୁଗତ୍ୟ ପାଇ ପାରିବେ କିନ୍ତୁ ତଦ୍ୱାରା ସତ୍ୟର ଆଲୋକ ପାଇବେ ନାହିଁ । ଲୋକେ ଚିରଦିନ ମୂର୍ଖ ଥିବେ ନାହିଁ, ଦିନେ ବେଦକୁ ମଧ୍ୟ ଲୋକେ ଠିକ୍‌ ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କରିବେ, ସୀମିତ ଜ୍ଞାନରେ ସନ୍ତୋଷ ପାଇବେ ନାହିଁ, ଅସୀମକୁ ନିଜେ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ । ସେତେବେଳେ ଆପଣଙ୍କର ବେଦର ସ୍ଥାନ କେଉଁଠି ରହିବ ତାହା ଦୂରଦୃଷ୍ଟି ସାହାଯ୍ୟରେ ଥରେ ଭାବି ଦେଖନ୍ତୁ । ସବୁ ଧର୍ମ ହିଁ ମନୁଷ୍ୟର ଯୁଗାନୁଯାୟୀ ଚିନ୍ତା । ସେ ଚିନ୍ତାକୁ ଭଗବାନଙ୍କ ଦତ୍ତ ଇତ୍ୟାଦି କହି ପ୍ରଚାର କଲେ ନିଜର ଗୌରବ ହୁଏତ ବୃଦ୍ଧି ହୋଇପାରେ, କିନ୍ତୁ ସେ ଗୌରବ ଚିରସ୍ଥାୟୀ ରହିବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ସତ୍ୟର ସନ୍ଧାନ ସେଥିରେ ପାଇବେ ନାହିଁ । ଉପରନ୍ତୁ, ଲୋକମାନଙ୍କର ଅଜ୍ଞତାଜନିତ ଭାବ-ପ୍ରବଣତା ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଶାସନ ବା ଧର୍ମ ବା ରାଜନୀତି ଆଗ୍ନେୟଗିରି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନଗର ସଦୃଶ । ଏଇଥି ପାଇଁ ରାଜା ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ବୋଲି ଯେଉଁମାନେ ଯୁଦ୍ଧରେ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ନୈତିକତା ନାହିଁ ।"

ମୁଁ କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ ହୋଇ କହିଲି, "ତୁମ୍ଭେ ନାସ୍ତିକ, ବ୍ୟଭିଚାରୀ, ବେଦର ଅସମ୍ମାନ ତୁମେ କରିଛ । ଏହାର ଉଚିତ ଦଣ୍ଡ ପାଇବ । କାଲି ଆପଣଙ୍କ ବିଚାରହେବ ।"

ଗୃହୀକ ସେହିପରି ସ୍ମିତହାସ୍ୟ କରି କହିଲେ, "ମୁଁ ବିଚାର ବା ଦଣ୍ଡ ପାଇଁ ଦୁଃଖିତ ନୁହେଁ । ଆପଣ ଯେ ଏ ଗୁରୁତର ସମସ୍ୟା

ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ନାହିଁ ତାହାହିଁ ମୋତେ ଦୁଃଖ ଦେଉଛି । ହେଉ, ଆପଣଙ୍କର ଯେ ରୁପ ଅଭିରୁଚି ।"

—ଯୁବକଙ୍କୁ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ବନ୍ଦୀ କରି ମୁଁ ପରଦିନ ବିଚାର ପାଇଁ ବିଚାରକମାନଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ କଲି । ବିଚାରକମାନେ ମୋତେ ଚାହିଁ ମୋର ଇଚ୍ଛା ବୁଝି ପାରିଲେ । ବିଚାର କରିବା ପରେ ଚାର୍ବାକଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ଦେଲେ ପଲ୍ଲି ପୀଠକ ।

—ଗୁରୁଦେବ ବିଚାରକମାନଙ୍କ ଘୋଷଣା ଶୁଣି ମୋ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ସ୍ମିତ ହାସ୍ୟ କଲେ । ବୁଝି ପାରିଲିଯେ ସେ ଜାଣିପାରିଛନ୍ତି ମୋର ଇଙ୍ଗିତରେ ବିଚାରକମାନେ ତାଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ମୋର ଲଜ୍ଜା ହେଲା ବିଚାରକମାନଙ୍କ ପରାଧୀନ ବିଚାର ପାଇଁ । କିନ୍ତୁ ପର ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଭାବିଲି ଯେ ଶାସନ କରିବାକୁ ଗଲେ ଏହା ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ।

—ପ୍ରହରୀମାନେ ଚାର୍ବାକଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀଶାଳାକୁ ନେଇଗଲେ । ତାଙ୍କର ନମ୍ର ଶାନ୍ତ ବ୍ୟବହାର ଏବଂ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ବିପଦରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥୈର୍ଯ୍ୟ ଦେଖି ମୁଁ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲି । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କର ମତ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରାଇବା ପାଇଁ ମୁଁ ପୁଣି ଥରେ ଚେଷ୍ଟା କରିବାକୁ ବନ୍ଦୀଶାଳାକୁ ଗଲି ।

କହିଲି, "ଆପଣତ କହିଲେ ଯେ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ବୈଷୟିକ ଉନ୍ନତି ଚାହାନ୍ତି । ତାହା ହିଁ ଯଦି ହୁଏ ତେବେ ଜଳସେଚନ ଯୋଜନା କୃଷି ବାଣିଜ୍ୟର ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଯୋଜନାମାନ ରାଜକୋଷରୁ କରିବାକୁ ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି । ଆପଣ ତାହାହେଲେ ଏ ବିଦ୍ରୋହ ପ୍ରଚାର ଛାଡ଼ି ରଖିବେ ।"

ଗୁର୍ବାକ କହିଲେ, "ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଅଜ୍ଞ ରଖିଲେ ସହସ୍ର ଯୋଜନା ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଉନ୍ନତି ହେବ ନାହିଁ। ବୈଷୟିକ ଉନ୍ନତି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉନ୍ନତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ। ତା ନହେଲେ ତାହା ଅଳ୍ପ କେତେକଙ୍କ ଶୋଷଣ, ବ୍ୟଭିଚାର, ଧନଲିପ୍ସା, ଚୌର୍ଯ୍ୟ, ପ୍ରବଞ୍ଚନା ଆଦିର ସୁଯୋଗ ଦିଏ। ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉନ୍ନତି ନିର୍ଭର କରେ ସତ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ଉପରେ। ତେଣୁ, କ୍ଷମା କରିବେ ରାଜଗୁରୁ ମହାଶୟ, ମୁଁ ମିଥ୍ୟା ନିକଟରେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ ପାରିବି ନାହିଁ; ମୃତ୍ୟୁ ଭୟରେ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ। ମହାଶୟ, ଆଜି ଇହଧାମରେ ମୋର ଶେଷ ଦିନ। ଦୟାକରି ବୃଥା ସମୟ ନଷ୍ଟ ନକରି ପୂର୍ବର ଆଲୋଚନା ପୁଣି ଆରମ୍ଭ କଲେ ମୁଁ ବାଧିତ ହେବି।"

"ଦେଖନ୍ତୁ, ବେଦକୁ ଅବମାନନା କରି ଥିବାରୁ ଆପଣ ନର୍କରେ ପଡ଼ିବେ"—ମୁଁ କହିଲି।

ଗୁର୍ବାକ କହିଲେ, "ଆପଣ ଯାହାକୁ ଦୋଷ ବୋଲି ସାବ୍ୟସ୍ତ କରି ଅଛନ୍ତି ତା ପାଇଁ ଭଗବାନ ଦଣ୍ଡ ଦେବେ କାହିଁକି ? ଭଗବାନ ତ ଆପଣଙ୍କ ଆଜ୍ଞାବାହୀ ବେତନଭୋଗୀ ବିଚାରକ ନୁହନ୍ତି ? ତାଙ୍କର ବିଚାର ଅନ୍ୟ ରୂପ ହୋଇପାରେ। ଆପଣ ଆପଣଙ୍କ ଭୂମିକାରେ ଅଭିନୟ କରୁଛନ୍ତି। ମୋତେ ମଧ୍ୟ ମୋ ଭୂମିକାରେ ଅଭିନୟ କରିବାକୁ ହେବ। ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ କରିବି। ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ନାନା କର୍ମରେ ଲିପ୍ତ କରାଏ କେଉଁ ଶକ୍ତି ?"

କହିଲି, "ମହାମୁନି କପିଳ କହି ଅଛନ୍ତି, ଏକାଦଶ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ପଞ୍ଚତନ୍ମାତ୍ରା, ଅହଂକାର..."

ଗୁର୍ବାକ ବାଧା ଦେଇ କହିଲେ, " 'ଇତି ଅନୁଶୁଶ୍ରୁମ' । ଅର୍ଥାତ୍ ଆପଣ ଏହିପରି ଶୁଣି ଅଛନ୍ତି। କିନ୍ତୁ ଆପଣ ଏ ବିଷୟରେ କଅଣ ଚିନ୍ତା କରି ଅଛନ୍ତି ତାହାହିଁ ଶୁଣିବାକୁ ଚାହେଁ।"

—ମୁଁ ନୀରବ ରହିଲି ।

ଯୁବକ କହିଲେ, "ମୁଁ ଯାହା ଭାବିଛି ତାହା ହିଁ କହିବି । ମନୁଷ୍ୟକୁ କର୍ମରେ ଲିପ୍ତ କରାଏ କାମନା । ଏ କାମନାକୁ ମିଥ୍ୟା, ମାୟା ବୋଲି କହି ଅସ୍ୱୀକାର କରି ଲାଭ ନାହିଁ । ଦେଖିବାକୁ ହେବ ଏ କାମନା କଅଣ ? ପୃଥିବୀ ଯେତେବେଳେ ପ୍ରଥମେ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ସେତେବେଳେ ଅବିରତ ବର୍ଷାରେ ମହାପ୍ଲାବନ ହୋଇଥିଲା । ସେହି ପ୍ଲାବନ ପରେ ଜାତ ହେଲା ପ୍ରାଣପଙ୍କ ଏବଂ ପ୍ରାଣପଙ୍କରୁ ଜାତ ହେଲା ପ୍ରାଣକଣା । ଏହି ପ୍ରାଣକଣାର କେବଳ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର କାମନା ଥିଲା ବଞ୍ଚିବା । ଏହି କାମନା ଯୋଗୁଁ ସେଇ ପ୍ରାଣକଣାର ଶାରୀରିକ ବିକାଶ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା ଏବଂ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସେଇ ପ୍ରାଣକଣା ପଶୁପକ୍ଷୀ ଆଦି ନାନା ପ୍ରାଣୀରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଏହି ନାନା ଜାତିର ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଗୋଟିଏ ଜାତିର ପ୍ରାଣୀର ଗୋଟିଏ ନୂତନ କାମନା ଜାତ ହେଲା, ତାହା ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇବାର କାମନା । ଏହି ଦୁଇ କାମନା ଯୋଗୁଁ ଉକ୍ତ ପ୍ରାଣୀର ଶାରୀରିକ ବିକାଶ ଘଟି ଘଟି ଶେଷରେ ମନୁଷ୍ୟ ଆକାର ଧାରଣ କଲା ।

ମନୁଷ୍ୟ ହେବା ପରେ ତାହାର ଗୋଟିଏ ନୂତନ କାମନା ଜାତ ହେଲା । ତାହା ଅସୀମକୁ, ମହାସୃଷ୍ଟିର ଚରମ ସତ୍ୟକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରିବାର କାମନା । ପ୍ରଥମ ଦୁଇ କାମନାରୁ ସୃଷ୍ଟି ମନୁଷ୍ୟର କାମାଦି ଇନ୍ଦ୍ରିୟ, ଅହଂକାର ଇତ୍ୟାଦି ଏବଂ ତୃତୀୟ କାମନାରୁ ଜାତ ଜ୍ଞାନ, ବିଜ୍ଞାନ ଇତ୍ୟାଦି । ମନୁଷ୍ୟର ବର୍ତ୍ତମାନ ଶାରୀରିକ ବିକାଶ ଶେଷ ହୋଇଅଛି ଏବଂ ନୂତନ କାମନାର ବୀଜ ବପନ ହୋଇଛି ମାତ୍ର । ସେ ବୀଜ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ପାଇଁ ମୃତ୍ତିକାର ଅନ୍ଧକାର ଭେଦ କରି ଆଲୋକ ପାଇବାକୁ

ବ୍ୟାକୁଳ । ମନୁଷ୍ୟ ଏହିପରି ସନ୍ଧିସ୍ଥଳରେ ଅବସ୍ଥାନ କରୁଛି । ପ୍ରଥମ ଦୁଇ କାମନା ଯୋଗୁଁ ଯେପରି ପ୍ରାଣୀ ଜଗତରେ ଅଭିନବ, ଅଦ୍ଭୁତ ବିଚିତ୍ର ଶରୀର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ କାଳକ୍ରମେ ବିଲୁପ୍ତି ଲାଭ କଲା, ମନୁଷ୍ୟର ଏହି ନୂତନ ତୃତୀୟ କାମନା ଯୋଗୁଁ ମଧ୍ୟ ମାନସିକ ରାଜ୍ୟରେ ଅଭିନବ, ଅଦ୍ଭୁତ ଓ ବିଚିତ୍ର ବିଷୟ ଓ ବସ୍ତୁ ସୃଷ୍ଟି ହେଉଛି ଓ ହେବ ଏବଂ କାଳକ୍ରମେ ଚରମ ସତ୍ୟକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରିବା ପରେ ବିଲୁପ୍ତି ଲାଭ କରିବ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ମନୁଷ୍ୟ ଏକ ଦିଗରେ ବଞ୍ଚିବାର ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇବାର ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଦିଗରେ ସତ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧି କରିବାର ଏହି ଦୁଇଟି କାମନା ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟବଶତଃ ବର୍ତ୍ତମାନ ଏ ଦୁଇଟି ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ । ଯେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟ ଏହି ଚରମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରି ନପାରିଛି ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ ଦୁଇ କାମନା ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ ଥିବେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ୟା ଏ ଦୁଇ କାମନାର ସୁଖକର ସମନ୍ୱୟ କିପରି ଘଟାଇବା ସମ୍ଭବ । କାରଣ, ପ୍ରଥମ କାମନାକୁ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେଲେ ଦ୍ୱିତୀୟଟିର ବିକୃତି ବା ବିନାଶ ଘଟିବ । ଦ୍ୱିତୀୟ କାମନାଟିକୁ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେଲେ ପ୍ରଥମଟିର ବିକୃତି ବା ବିନାଶ । ମୁଁ ଏହାର ସମାଧାନ କରି ପାରିନାହିଁ । ତେବେ ମୋର ଧାରଣା ମନୁଷ୍ୟର ଶିକ୍ଷା ବା ମାନବ ସମାଜର ନିୟମ ଏ ଦୁଇଟି କାମନାର ସୁଖକର ସମନ୍ୱୟକୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରଖି ହେବା ଉଚିତ । ଅର୍ଥନୀତି, ରାଜନୀତି, ଶାସନନୀତି ସବୁ ଯେପରି ସେଇ ଚରମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ଏକ ପନ୍ଥା ହୁଏ, ନିଜେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପରିଣତ ନହୁଏ । ବୈଷୟିକ ଉନ୍ନତି ଯଦି ଚରମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହୁଏ ତେବେ ମାନସିକ ବିକୃତି ଘଟିବ । ମାନସିକ ବିକୃତି ଘଟିଲେ ପ୍ରଜାସୃଷ୍ଟି ସାଧାରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ବିକୃତ ହୋଇ ବୀଭତ୍ସ ଆକାର ଧାରଣ କରିବ । ତାହା

ଫଳରେ ଜ୍ଞାନ ବିଜ୍ଞାନ ରାଜ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ବୀଭତ୍ସତା ସୃଷ୍ଟି ହେବ । ଫଳରେ ପୃଥିବୀରେ ଶାନ୍ତି ଓ ସାମ୍ୟ ଲୋପ ପାଇବ ଏବଂ ପରସ୍ପରକୁ ହତ୍ୟା କରିବାର ଚେଷ୍ଟା ଦେଶପ୍ରେମ ବୋଲି ସମ୍ମାନ ପାଇବ । ପରସ୍ପରକୁ ପ୍ରବଞ୍ଚନା ରାଜନୀତି ବୋଲି ପ୍ରଶଂସା ପାଇବ । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କଲେ ବେଦ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଧର୍ମର ମୂଲ୍ୟ କେତେ ତାହା ନିରୂପଣ କରିବାର ସମୟ ଆସିଛି ।"

—ମୁଁ ହତାଶ ହୋଇ ଫେରିଲି । ପଲ୍ଲଲ ପୀଠର ଦଣ୍ଡାନୁସାରେ ଦଣ୍ଡନୀୟର ମସ୍ତକରେ ଛିଦ୍ର କରି ଅତ୍ୟୁଷ୍ଣ ଘୃତ ଢଳା ହୁଏ । ମୁଁ ଦଣ୍ଡ ସ୍ଥାନରେ ନଥିଲି ।

—ଗୀତା, ମୁଁ ଅନୁସନ୍ଧିତ୍ସାକୁ ହତ୍ୟା କରିଛି ଏବଂ କେବଳ ଦାମ୍ଭିକତାକୁ ହିଁ ଧର୍ମ ନାମରେ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେଇଛି......

କହୁ କହୁ ମହାକାଞ୍ଚନ ମହାଶାଳଙ୍କ ପ୍ରତୋଦ ଦ୍ୱାରା ନିଜକୁ ନିର୍ମମ ଭାବରେ ପ୍ରହାର କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସୋମଦତ୍ତ ଓ କାତ୍ୟାୟନୀ ଅଭିଭୂତ ଭାବରେ ଚାହିଁ ରହିଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ସମସ୍ତ ଶରୀର ଜର୍ଜରିତ ହୋଇଗଲା । ପୃଷ୍ଠ ଓ ବକ୍ଷ ଦେଶରୁ ରକ୍ତର ଧାର ବୋହିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ହତଜ୍ଞାନ ହୋଇ ଭୂମିରେ ପଡ଼ିଲେ ।

—୧୪—

ମହାଶାଳ ସେତେବେଳେ ଗୃହରେ ନଥିଲେ । ସେ ସେତେବେଳେ ଅନ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସୁଭଦ୍ରଙ୍କର ପ୍ରାସାଦରେ ଥିଲେ । ସୋମଦତ୍ତ ଓ କାତ୍ୟାୟନୀ ପୁତ୍ରକୁ ଉଠାଇ ଶଯ୍ୟାରେ ଶୁଆଇ ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ପରଦିନ ମହାକାଞ୍ଚନ ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ଶଯ୍ୟାରୁ ଉଠିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । କିନ୍ତୁ ଯନ୍ତ୍ରଣାବଶତଃ ସେ ଉଠି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ଦିନାନ୍ତେ ମହାଶାଳ ଗୃହକୁ ଫେରିଲେ । ସୋମଦତ୍ତ ଓ କାତ୍ୟାୟନୀ ସେତେବେଳେ ସନ୍ଧ୍ୟାସ୍ନାନ କରିବାକୁ ମହାନଦୀକୁ ଯାଇଥିଲେ ।

ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ଶଯ୍ୟା ପାର୍ଶ୍ୱରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଚାହିଁ ମହାଶାଳ ହସି ହସି କହିଲେ, "ମୁଁ ସବୁ ଶୁଣିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ କିପରି ବୋଧ ହେଉଛି ?"

ମହାକାଞ୍ଚନ କହିଲେ, "ସେ କିଛି ନୁହେଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଅନେକଟା ସୁସ୍ଥ ବୋଧ କରୁଛି । କାଲି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁସ୍ଥତା ଲାଭ କରିବି ।"

ମହାଶାଳ ବିଦ୍ରୂପ ଭାବରେ ହସି କହିଲେ, "ମହାକାଞ୍ଚନ, ତୁମେ ତନି ଭାଇ ମଧ୍ୟରେ ନିଜକୁ ସବୁଠାରୁ ଧାର୍ମିକ ଭାବି ଭୁଲ କରିଛ । ଚମ୍ପାର ବାଳକ ରୂପୀ ଭଗବାନ ଯେ ମୋତେ ହିଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ତାହା ବୋଧହୁଏ ତୁମର ଧାରଣାର ବାହାରେ ।"

ମହାକାଞ୍ଚନ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ କହିଲେ, "ତୁମେ !!!"

ମହାଶାଳ ହସି କହିଲେ "ଏଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାର କିଛି ନାହିଁ, ମହାକାଞ୍ଚନ ! ତୁମେ ଦେଶଦ୍ରୋହୀ । ଦେଶଦ୍ରୋହୀର ନରକରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ଦେଶ ସେବକ । ମୁନିଋଷିମାନେ ବହୁ ଚିନ୍ତା ପରେ ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ଦିଅନ୍ତି । ସେ ଆଦର୍ଶକୁ ଦେଶରେ ପ୍ରଚଳନ କରିବା ପାଇଁ ରଜା ନିୟମ ପ୍ରଣୟନ କରନ୍ତି ଏବଂ ସେ ନିୟମକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ପାଇଁ ସୁଚତୁର ସାହସୀ ସେନାର ଆବଶ୍ୟକ । ଅତଏବ ସବୁ ନିର୍ଭର କରେ ସେନାପତି ଉପରେ । ତୁମ୍ଭର ଆଦର୍ଶ ଆଜି ବିଫଳ ହେବାର କାରଣ ତୁମ୍ଭର ଦେଶ ଦ୍ରୋହୀତା ଏବଂ ମଗଧର ସୁଚତୁର ସାହସୀ ସେନାପତିର ଅଭାବ ଯୋଗୁଁ କଳିଙ୍ଗ ରାଜ୍ୟ ସହିତ ମହାବୀର ଜୈନଙ୍କ ଆଦର୍ଶ ଆଜି ଉତ୍ତରରେ ଗଙ୍ଗାଠାରୁ ଦକ୍ଷିଣରେ କାବେରୀ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏବଂ ପୂର୍ବରେ ବ୍ରହ୍ମପୁତ୍ର ଠାରୁ ପଶ୍ଚିମରେ ନର୍ମଦା ତାପ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ୟାପ୍ତ । ଏ ଜାତି ଓ ଦେଶର ଗୌରବ ବୃଦ୍ଧି କେବଳ ମୋର ପାଇଁ । କଳିଙ୍ଗବାସୀମାନଙ୍କୁ ଶତ୍ରୁର ଆକ୍ରମଣ ଓ ଅତ୍ୟାଚାରରୁ କିଏ ରକ୍ଷା କରୁଛି ? କଳିଙ୍ଗର ମହାସୈନ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷ ମହାଶାଳ । ଦେଶ ସୁଶାସନ କରି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ମଙ୍ଗଳରେ ରଖିବାର ଚିନ୍ତା କିଏ କରୁଛି ?

ମହାଶାଳ । ଅତଏବ ମୁଁ ଯଦି କୁହେ ଭଗବାନ ମୋତେ ହିଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ତେବେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାର କଅଣ ଅଛି ? ମୁଁ କର୍ମୀ, କର୍ମଯୋଗୀ, ଦେଶ ସେବକ । ଦେଶ ସେବା ହିଁ ମୋର ବ୍ରତ "

ମହାକାଞ୍ଚନ ବିମର୍ଷ ଭାବରେ କହିଲେ, "ମହାଶାଳ, ଆମେ ସମସ୍ତେ ନିଜର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ଜାତି ବା ଦେଶ ବା ଧର୍ମର ଦୁହାଇ ଦେଇ କାର୍ଯ୍ୟୋଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ବ୍ୟଗ୍ର । ନିଜର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇଁ ସହସ୍ର ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ ବ୍ୟକ୍ତିର ହତ୍ୟାର କାରଣ । ଆମେ କେବଳ ମୌଖିକ ଦେଶ ବା ଜାତି ବା ଧର୍ମର ସେବକ । ମୁଁ ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି ମୋର ନରକରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମୋର ଅନୁରୋଧ, ତୁମେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କର ନାହିଁ । ଚମ୍ପା ନିଜେ ଏହା ବିଶ୍ୱାସ କରିବ ନାହିଁ ଏବଂ ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନେ ମଧ୍ୟ କେହି ଏହା ଅନୁମୋଦନ କରିବେ ନାହିଁ ।"

ମହାଶାଳ ଅବଜ୍ଞାଭରେ କହିଲେ, "ମୂର୍ଖ ଜନତାର ଅନୁମୋଦନ କିପରି ପାଇବାକୁ ହୁଏ ମୋତେ ଅଧିକ ଜଣା । ତାହା ନିଶ୍ଚୟ ତୁମେ ସ୍ୱୀକାର କରିବ । ଉପରିକ ସୁଭଦ୍ରଙ୍କ ସହିତ ମନ୍ତ୍ରଣା କରି ମୁଁ ସମସ୍ତ ଆୟୋଜନ କରିଛି । ଶତାଧିକ ପଲ୍ଲୀବାସୀଙ୍କୁ ମୁଁ ପ୍ରଭୂତ ଅର୍ଥ ଦେଇ ପ୍ରଚାର କରିବାକୁ ପଠାଇଛି । ସେମାନେ ପ୍ରଚାର କରିବା ବେଳେ କଅଣ କହିବେ ସେ ବିଷୟରେ ସୁଭଦ୍ର ଗୋଟିଏ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ପ୍ରଚାର ପତ୍ର ଲେଖିଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଚମ୍ପା ନିକଟକୁ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ପ୍ରଚାରକ ଯାଇଛି ତାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇ ତାର ସ୍ୱୀକୃତି ଆଣିବା ପାଇଁ । ଆଜ ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ତୁମ୍ଭେ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିବ, ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନେ ମୋତେ ଅନୁରୋଧ କରିବାକୁ ଆସିବେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ।"

"ଆଉ ତୁମେ ଯଦି ବିଫଳ ହୁଅ ?"

"ବିଫଳ ହେବାର କୌଣସି ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ । ଭଗବାନ ଯେ ଚମ୍ପାକୁ ଦେଖାଦେଇ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି, ଏହା ନିଶ୍ଚିତ । କାରଣ ତୁମେ ଯେତେବେଳେ ଏହା ବିଶ୍ୱାସ କରୁଛ, ମୋର ସେଥିରେ ଆଉ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଭଗବାନଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଥିଲା ପିତାଙ୍କର ଯେଉଁ ପୁଅ ସବୁଠାରୁ ଧାର୍ମିକ ତାହାର ଆଦେଶରେ ଚମ୍ପା ତାର ପାଦଶକ୍ତି ଫେରି ପାଇବ । ସେ ଧାର୍ମିକ ପୁଅ ଯେତେବେଳେ ତୁମେ ନୁହଁ, ନିଶ୍ଚୟ ମୁଁ । ମୁଁ ନିଶ୍ଚୟ ସଫଳ ହେବି । ଆଉ ବିଫଳ ଯଦି ହୁଏ ତାର ଉପାୟ ମଧ ଭାବି ସ୍ଥିର କରିଛି ।"

"କଅଣ ?"

"ମୁଁ ବିଫଳ ହେଲେ ମୋର ପ୍ରଚାରକମାନେ ଚିତ୍କାର କରିବେ, 'ଚମ୍ପା ଡ଼ାକିଣୀ, ତାକୁ ହତ୍ୟା କର ।' ସଫଳ ଯଦି ହୁଏ ତେବେ ମୋର କୀର୍ତ୍ତି ଚିରକାଳକୁ ରହିବ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମଧ ସାଧିତ ହେବ । ଆଉ ମଧ ପିତାମାତା ଯେ ତୁମକୁ ଧର୍ମିକ ବୋଲି ସ୍ନେହ କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ଭ୍ରମ ସେମାନେ ବୁଝି ପାରିବେ ।"

"ଏ କଥା ଯଦି ମୁଁ ପ୍ରକାଶ କରିଦିଏ ?"

ମହାଶାଳ ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱରରେ ହସି କହିଲେ, "କଳିଙ୍ଗର ମହାସେନାଧ୍ୟକ୍ଷଙ୍କୁ ଏତେ ମୂର୍ଖ ଭାବିବ ନାହିଁ ଯେ ସେ ଏହି ସାମାନ୍ୟ ବିଷୟ ଚିନ୍ତା କରି ନାହାନ୍ତି । ତୁମେ ବର୍ତ୍ତମାନ କହିଲେ ସେ କଥା କେହି ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ ନାହିଁ, ମୁଁ ତା'ର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ କରିଛି । ସମସ୍ତେ ଭାବିବେ ତୁମେ ନିଜେ ବିଫଳ ହେବାରୁ ହିଂସାରେ ମିଥ୍ୟା ପ୍ରଚାର କରୁଛ ।"

"ତୁମର ପ୍ରଚାରକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଯଦି କେହି ଏକଥା ପ୍ରକାଶ କରିଧାଏ ?"

"ସେମାନଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତରେ ଅଧିକ ଅର୍ଥ ପାଇବାର ଲୋଭ ଅଛି ଏବଂ ପ୍ରାଣର ମାୟା ମଧ୍ୟ ଅଛି ।"

ମହାକାଞ୍ଚନ ନିର୍ଭୀକ ଭାବରେ ଚାହିଁ ରହି ଗୋଟିଏ ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇ କହିଲେ, "ମୋର ଆଉ କହିବାର କିଛି ନାହିଁ ।"

ବାହାରେ ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନେ ରୁଣ୍ଡ ହେବାରୁ ମହାଶାଳ ଈଷତ ହସି ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କୁ ଚାହିଁ ଉଠିଗଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନ ବୁଝିଲେ ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନେ ମହାଶାଳଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରିବାକୁ ଆସି ଅଛନ୍ତି । ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନଙ୍କର 'ମହାଶାଳଙ୍କର ଜୟ' ଧ୍ୱନି ଶୁଣି ମହାକାଞ୍ଚନ ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇଲେ ଏବଂ ସୋମଦତ୍ତ ଓ କାତ୍ୟାୟନୀ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତେ ମଧୁକରକୁ ଡାକିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ ।

— ୧୭ —

ମହାଶାଳ ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନଙ୍କ ସହିତ ଗୃହପିବାର କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ମଧୁକର ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଦୁଇ ବନ୍ଧୁ ଆଜ ବହୁ ବର୍ଷ ପରେ ପରସ୍ପରକୁ ସାକ୍ଷାତ କରୁ ଅଛନ୍ତି । ଦୁହେଁ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଅନେକକ୍ଷଣ ଚାହିଁ ରହିଲେ । ଦୁହେଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୌବନର ଶେଷ ସୀମାରେ । ଦୁହେଁ ହିଁ କ୍ଷୀଣ ; ଜଣେ ଅତ୍ୟଧିକ କୃଚ୍ଛ୍ର ସାଧନା ହେତୁ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଶରୀର ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର ହେତୁ । ମୁହଁରେ ଜଣକର ବ୍ୟଥା ଓ ଅନ୍ୟର ସାରଲ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ଦୁହିଁଙ୍କର ଆଖି ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଓ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ।

ମଧୁକର ଅନେକ କ୍ଷଣ ଚାହିଁ ରହି ହସି କହିଲେ, "ମୋତେ ଡାକିଛ ବନ୍ଧୁ ?"

ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କର ବ୍ୟଥାତୁର ଅଧର ପ୍ରାନ୍ତରେ ଆନନ୍ଦର ହାସ୍ୟ ଦେଖା ଦେଲା । ସେ କହିଲେ "ବନ୍ଧୁ ! ବହୁ ବର୍ଷ ପରେ 'ବନ୍ଧୁ' ସମ୍ବୋଧନ ଏଇ ପ୍ରଥମ ଶୁଣିଲି ।"

ମଧୁକର କହିଲେ, "ବଡ ହେବାର ବ୍ୟର୍ଥତା ତ ସେଇଠି । ତାର ବନ୍ଧୁ କେହି ନାହିଁ ।"

ମହାକାଞ୍ଚନ ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇ କହିଲେ, "ଯଥାର୍ଥ, ବନ୍ଧୁ, ଯଥାର୍ଥ । ବହୁ ବର୍ଷ ପରେ ତୁମ ସହିତ ପ୍ରଥମ ସାକ୍ଷାତ ହେଉଛି ।"

"ଆମେ ଦୁହେଁ ପରସ୍ପର ବିପରୀତ ପଥର ଯାତ୍ରୀ । ମୁଁ ତ ଭାବିଥିଲି ମୋ ଭଳି ଜଣେ ଅଯୋଗ୍ୟ ବନ୍ଧୁ କଥା ତୁମେ ପାଶୋରି ପକାଇଛ ।"

"ତୁମର ଧାରଣା ଭୁଲ । ମୁଁ ତୁମର ସବୁ ସମ୍ବାଦ ସଂଗ୍ରହ କରୁଥିଲି ।"

ମଧୁକର ହସି କହିଲେ, "ସେ ସମ୍ବାଦ ନିଶ୍ଚୟ ତୁମର ଆନନ୍ଦ ବର୍ଦ୍ଧନ କରି ନାହିଁ ?"

"ବନ୍ଧୁ, ମୁଁ ଶୁଣିଛି ତୁମେ ଅନେକ ସୁନ୍ଦର ନାଟକ ପ୍ରଣୟନ କରିଛ । ମୁଁ ତୁମର ମୌଳିକ ଚିନ୍ତାର ଆଭାସ ଅନେକ ଦିନରୁ ପାଇଥିଲି, କିନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ନିଜର ଦାମ୍ଭିକତା ପାଇଁ ତାହା ଅବଜ୍ଞା କରିଥିଲି । ବର୍ତ୍ତମାନ ତାର ମୂଲ୍ୟ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରୁଛି । ବନ୍ଧୁ, ସେ ମୌଳିକ ଚିନ୍ତାର ଶକ୍ତି ମୋର ନାହିଁ । ମୁଁ ମୋ ଜୀବନରେ ଅନୁଷ୍ଠାନ, ବିଧିର ସଂକୀର୍ଣ୍ଣତା ହିଁ ସୃଷ୍ଟି କରି ଜଣକର ସେ ମୌଳିକ ଚିନ୍ତା ଥିଲା । କିନ୍ତୁ······କିନ୍ତୁ······ମୁଁ ତାର କଣ୍ଠରୋଧ କରି ହତ୍ୟା କରିଛି । ବନ୍ଧୁ ତୁମର ଚିନ୍ତାଧାରା ଅନେକାଂଶରେ ତାର ଚିନ୍ତାଧାରା ସହିତ ସମାନ । ତେଣୁ ତୁମେ ତୁମର ନାଟକ ଗୁଡିକ ଲୋକ ସମ୍ମୁଖକୁ ଆଣ ।"

ମଧୁକର ହସି କହିଲେ, "ବନ୍ଧୁ, ଏ ଗୃହହୀନକୁ ସୁବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପଥ ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଛି । ସେ ଆହ୍ୱାନ ମୋତେ ଉନ୍ମାଦ କରିଛି । ଏ ଜୀବନକୁ

ମୁଁ ସର୍ବଦା ସବୁ ଦିଗରୁ ଉପଭୋଗ କରିବାର ସୁଯୋଗ ଅବଶ୍ୟ କେବେ ଛାଡ଼ି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ ସ୍ୱଭାବତଃ ମୁଁ ପଥଧର୍ମୀ । ମୁଁ ବହୁ ଦୁଃଖ ପାଇଛି, ବହୁ ବିପଦର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଛି, ଦେଶ ବିଦେଶରେ ବହୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଦେଖିଛି ମଧ୍ୟ । ମୋହର କୌଣସି ଅନୁଶୋଚନା ନାହିଁ । ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ମୋ ଗୃହରେ ଏକାକୀ ବସି ନାଟକ ପଢ଼େ ବା ଅବୃତ୍ତି କରେ, ସେଇ ମୋର ଚରମ ଆନନ୍ଦ । ସେ ନାଟକ ଅଦ୍ଭୁତ ନହେଲେ ମୋର ଦୁଃଖ ନାହିଁ, ଲୋକ ସମ୍ମୁଖକୁ ଆଣିବାକୁ ମୋର ସ୍ପୃହା ମଧ୍ୟ ନାହିଁ ।"

"ବନ୍ଧୁ, ତୁମର ଏ ବିଶୃଙ୍ଖଳ ଜୀବନର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଆତ୍ମାର ସଦ୍‌ଗତି କାହିଁ ?"

"ଏ କଥା ମୋତେ କିଏ ପଚାରୁଛି ? ମହାଯୋଗୀ ମଗଧ ରାଜଗୁରୁ ମହାକାଞ୍ଚନ ନା ବନ୍ଧୁ ମହାକାଞ୍ଚନ ?"

"ତୁମର ବନ୍ଧୁ ।"

"ବନ୍ଧୁ, ତୁମର ଗୋଟାଏ କଥା ମୁଁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୁଝିପାରି ନାହିଁ । ଏଇ ଯେ 'ଚିତ୍ତବୃତ୍ତି ନିରୋଧ' ଏହାର ଅର୍ଥ କଅଣ ? ତୁମେ କଅଣ କୁହ ଭଗବାନ ପୃଥିବୀରେ ଏତେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି କରି ଏବଂ ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟକୁ ଉପଭୋଗ କରିବା ପାଇଁ ମନୁଷ୍ୟର ଦେହ ଓ ମନରେ ନାନା ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଶକ୍ତି ସୃଷ୍ଟି କରି ପୁଣି ଏ ଦୁହିଁଙ୍କର ଯୋଗାଯୋଗ ନରଖିବାର ଆଦର୍ଶ ମନୁଷ୍ୟ ସମ୍ମୁଖରେ ଥୋଇ ଅଛନ୍ତି ?"

ମହାକାଞ୍ଚନ ନୀରବ ରହିଲେ । ମଧୁକର ଭୂମିରେ ଗୋଟାଏ ଡ଼ମ୍ବୁରୁର ଚିତ୍ର ଅଙ୍କନ କରି କହିଲେ, "ମୋର ଧାରଣା ଏହି ଡମ୍ବୁରୁର

ଡାହାଣ ଦିଗ ଯଦି ପୃଥିବୀର ଯାବତୀୟ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ସୁଖ, ଦୁଃଖର ବସ୍ତୁ ବା ବିଷୟ ହୁଏ ତେବେ ଏହାର ମଧ୍ୟଭାଗ ସେ ସବୁ ଅନୁଭବ କରିବାର ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଏବଂ ବାମ ଦିଗ ଭଗବାନ ବା ଚରମ ସତ୍ୟ, ଯାହା ଗୁହ୍ୟ । ଏହାର ମଧ୍ୟ ଭାଗରେ ଦୁଇଟି ରଜ୍ଜୁରେ ଦୁଇଟି ଗୁଳି ବନ୍ଧା ହୋଇଛି । ସେ ଦୁଇଟି ବୁଦ୍ଧି ଓ ମନ । ଡମ୍ବରୁର ମଧ୍ୟଭାଗ ସଞ୍ଚାଳନ କଲେ ସେ ଦୁଇଟି ଗୁଳି ଡମ୍ବରୁର ଡାହାଣ ଓ ବାମ ଦିଗରେ କ୍ରମାଗତ ଆଘାତ କରି ଯେଉଁ ଶବ୍ଦ ଜାତ କରେ ତାହା ଆନନ୍ଦ । ମୁଁ ସେହି ଡମ୍ବରୁ ବଜାଇ ସେହି ଆନନ୍ଦ ପାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ସେଥିରେ ମୋର ଅନେକ ସମୟରେ ସ୍ଖଳନ ହୋଇଛି, ସ୍ୱୀକାର କରୁଛି । କିନ୍ତୁ ମୋର ବିଶ୍ୱାସ, ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ସହିତ ଯଦି ସାକ୍ଷାତ ଘଟେ ତେବେ ସେ ମୋର ମନୁଷ୍ୟ ସୁଲଭ ଦୋଷ ତ୍ରୁଟି କ୍ଷମା କରିବେ ।"

ମହାକାଞ୍ଚନ ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇ କହିଲେ, "ବନ୍ଧୁ, ଭଗବାନ ନିଶ୍ଚୟ ତୁମକୁ କ୍ଷମା କରିବେ । କିନ୍ତୁ ମୁଁ ପାପୀ, ମୋର ନରକରେ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥାନ ନାହିଁ ।" ଦୁଇ ବିନ୍ଦୁ ଅଶ୍ରୁ ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ନୟନରୁ ଗଡ଼ି ପଡ଼ିଲା ।

ମଧୁକର ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ହାତ ନିଜ ହାତ ମଧ୍ୟରେ ରଖି କହିଲେ, "ବନ୍ଧୁ ! ଆକ୍ଷେପ କାହିଁକି ? ତୁମେ ନିଜର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଉପରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିଛ । ସେ ବିଶ୍ୱାସ ଭ୍ରମାତ୍ମକ ହୋଇପାରେ କିନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ତୁମର କୌଣସି ଛଳନା ନାହିଁ ।"

"ବନ୍ଧୁ, ମୁଁ ସେ କଥା କହିପାରିବି ନାହିଁ । ଦିନେ ସେ ବିଶ୍ୱାସ ମୋର ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ନାହିଁ ।"

"ବନ୍ଧୁ, ଯଦି କିଛି ମନେ ନକର, ତେବେ ଗୋଟିଏ କଥା କହିବି । ଚମ୍ପାକୁ ଆଦେଶ ଦେବାକୁ ଯାଇ ତୁମେ ଭୁଲ କରିଛ । ଏକଥା ମୁଁ ତୁମକୁ ପୂର୍ବରୁ କହି ଥାଆନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ତାର ସୁଯୋଗ ପାଇଲି ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ସେ କଥା ମୁଁ କହିଥିଲେ ମଧ ତୁମେ ବୋଧହୁଏ କର୍ଣ୍ଣପାତ କରି ନଥାନ୍ତ । ମୋର ମନେ ହୁଏ ତୁମ ତିନି ଭାଇଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମହାସାର ସବୁଠାରୁ ଧାର୍ମିକ । ସେ ଆଦେଶ ଦେଲେ ଚମ୍ପା ନିଶ୍ଚୟ ତାର ପାଦ ଫେରି ପାଇବ ।"

ମହାକାଞ୍ଚନ ଅତି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ କହିଲେ, "ମହାସାର ! ! ! ତୁମେ ପରିହାସ କରୁଅଛ ।"

"ଆଦୌ ନୁହେଁ । ତୁମେ କହିପାର ତାହାର ସାଧନା ନାହିଁ କି ଜ୍ଞାନ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଭଗବାନ ଏ ଦୁଇଗୁଣକୁ ସବୁ ଠାରୁ ଯେ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ତାର ପ୍ରମାଣ ନାହିଁ । ମହାସାର ଅତିଶୟ ଭଦ୍ର ଓ ସରଳ । ସେ ବନ୍ଧୁ, ପୁତ୍ର, ପିତା ଓ ସ୍ୱାମୀ ଭାବରେ ତାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସୁନ୍ଦର ରୂପେ ସାଧନ କରି ଆସୁଅଛି । ଲୋକମାନଙ୍କର ବିଦ୍ରୁପ ଓ ଘୃଣା ସେ ନୀରବରେ ସହ୍ୟ କରିନାହିଁ କେବଳ, କାହାର ପ୍ରତି ସାମାନ୍ୟ ଘୃଣା ବା କ୍ରୋଧ ମଧ ତାର ନାହିଁ । ସେ ନିଜର ସାଧ୍ୟମତେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଉପକାର କରେ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟୁପକାର ପ୍ରତ୍ୟାଶା ରଖେ ନାହିଁ । ନପାଇଲେ କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତ ହୁଏ ନାହିଁ ବା ସେଥି ପାଇଁ କାହାର ପ୍ରତି ତାର ବିଦ୍ୱେଷ ଜନ୍ମେ ନାହିଁ । ସେ ପୁରୋହିତ ବା ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କ ପରି ଅନ୍ୟର ଶ୍ରମରେ ନିଜକୁ ପ୍ରତିପୋଷଣ ନକରି ନିଜର ଶ୍ରମରେ ସାଧୁ ଭାବରେ ଉପାର୍ଜନ କରି ପରିବାର ପୋଷଣ କରେ । ଅନ୍ୟର ଉପାର୍ଜନ ପ୍ରତି ତାର ହିଂସା ନାହିଁ କିମ୍ବା ନିଜର ଉପାର୍ଜନ ପ୍ରତି ତାର ମୋହ ବା ଲୋଭ ନାହିଁ ।

ଜୀବନରେ ସୁଖ ପାଇଁ ସେ କୃତଜ୍ଞ ଏବଂ ଦୁଃଖରେ ସେ ନିର୍ବିକାର । ସେ ସଦାନନ୍ଦୀ ଏବଂ ଯେ କେହି ତା ନିକଟକୁ ଯାଏ ତାକୁ ଆନନ୍ଦ ଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ । ସେ ସବୁ କର୍ମ କରେ କିନ୍ତୁ କୌଣସି କର୍ମରେ ତାର ଆସକ୍ତି ନାହିଁ । ଭଗବାନଙ୍କ ଲୀଳା ଅପାର । ଏହା ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ, ଭଗବାନ ଏହି ବ୍ରାହ୍ମଣ କୁଳକଳଙ୍କ ତୁମବାପୁ ଦ୍ୱାରହିଁ କାର୍ଯ୍ୟୋଦ୍ଧାର କରିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ।"

ମହାକାଞ୍ଚନ କିଛିକ୍ଷଣ ନୀରବ ରହିଲେ । ଦୀର୍ଘ ନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇ ସେ କହିଲେ "ବନ୍ଧୁ ! ତୁମେ ମୋତେ ସବୁଠୁ ଭଲ ରୂପେ ଜାଣ । ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ବହୁ ସମୟ ଭାବିଛି । ମୋର ଧାରଣା ଜନ୍ମିଲା ଯେ ବେଦର ମହିମା ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ଭଗବାନ ମୋତେହିଁ ବୋଧହୁଏ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପଲବ୍ଧି କରୁଛି ଯେ ମାନବିକତାହିଁ ସବୁଠୁଁ ବଡ ଧର୍ମ । ସେ ଯୁବକ ଦିନେ କହିଥିଲେ, 'ଜୀବନଧାରଣ ଓ ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ମନୁଷ୍ୟର ଯାହା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତାହା ତ୍ୟାଗ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଯେ ଜ୍ଞାନ, ଧର୍ମ, ଦେଶ, ଜାତି ଆଦିର ମୋହରେ ତାହା ତ୍ୟାଗ କରେ ସେ ତାମସ ।' କିନ୍ତୁ, ବନ୍ଧୁ, ମହାଶାଲ ଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବାକୁ ବଦ୍ଧ ପରିକର ।"

"ତାହାର ବୁଦ୍ଧିର ଶକ୍ତି ଅପେକ୍ଷା ଚିରକାଳ ଶରୀରର ଶକ୍ତି ଅଧିକ । ଯେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ତାକୁ ନିବର୍ତ୍ତିଅ ।"

"ଏହା ମୋର ସାଧ୍ୟାତୀତ," କହି ମହାକାଞ୍ଚନ ମହାଶାଳଙ୍କ ସମସ୍ତ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କଲେ ।

ମଧୁକର ଚିନ୍ତିତ ହେଲେ । ଅନେକକ୍ଷଣ ଚିନ୍ତା କରିବା ପରେ ସେ କହିଲେ, "ଚମ୍ପାକୁ ବଞ୍ଚାଇବାକୁ ହେବ ? ତୁମେ ମୋତେ କଥା ଦିଅ ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବ ।"

"ମୁଁ କଥା ଦେଉଛି ; ଯେ କୌଣସି ଉପାୟରେ ଚମ୍ପାର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କର ।"

"ଧନ୍ୟବାଦ," କହି ମଧୁକର ଯିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲେ ।

ମହାକାଞ୍ଚନ ମଧୁକରଙ୍କର ହାତଧରି କହିଲେ, "ବନ୍ଧୁ, ମୁଁ ଆଜି ଯେଉଁ ସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରିଛି ତାହା ଅପୂର୍ବ ।"

ମଧୁକର ଆନନ୍ଦରେ ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ବିଦାୟ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

—୧୭—

ସୁଖୀପଲ୍ଲୀର ସମସ୍ତ ଅଧିବାସୀମାନଙ୍କର ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଧାରଣା ଜନ୍ମିଲା ଯେ ମହାଶାଳ ଜଣେ ମହାଧାର୍ମିକ ଏବଂ ଭଗବାନ ମହାଶାଳଙ୍କୁ ହିଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ଉପରନ୍ତୁ ସେମାନେ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲେ ଯେ ମଗଧରାଜ ପୁଷ୍ୟମିତ୍ର, ଯବନରାଜ ଦତ୍ତମିତ୍ର (ଡ଼ିମେଟ୍ରିୟୁସ୍)ଙ୍କ ସହିତ ମିଳିତ ହୋଇ ପୁଣି କଳିଙ୍ଗ ଆକ୍ରମଣ କରିବାକୁ ଆସୁ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ବୌଦ୍ଧ ରାଜ୍ୟର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ମଧ୍ୟ ହୋଇ ସାରିଲେଣି । ଏ ସମ୍ବାଦ କିଏ ଦେଲା କିମ୍ବା କେଉଁଠାରୁ ଆସିଲା କେହି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ; କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ ଭୀତ ଓ ଶଙ୍କିତ । କଳିଙ୍ଗର ମହାସୈନ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷ ମହାଶାଳ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଖୀପଲ୍ଲୀରେ ଅଛନ୍ତି ଏହାହିଁ କେବଳ ସେମାନଙ୍କୁ ସାହସ ଦେଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ସେମାନେ ସୁଖୀପଲ୍ଲୀରେ ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତି ସନ୍ଦେହ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ କେତେ ଜଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଆସି ମହାଶାଳଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ ଚମ୍ପାକୁ ଉଦ୍ଧାର କରିବାକୁ । ମହାଶାଳ ବହୁ ବିନୟ ସହ ପ୍ରଥମେ ଏହା କରିବାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କଲେ । କିନ୍ତୁ ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନଙ୍କର ସନିର୍ବନ୍ଧ ଅନୁରୋଧ ଏଡ଼ାଇ ନପାରି ସମ୍ମତି ଦେଲେ । ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କଲେ, ଯେଉଁ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ମନ୍ଦିରରେ ଚମ୍ପା ଭଗବାନଙ୍କ ଦର୍ଶନ ଲାଭ କରିଥିଲା ସେହିଠାରେ ତାର ଉଦ୍ଧାର ହେବା ବିଧେୟ । ମହାଶାଳଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ଥିଲା ବନୀତାଙ୍କ ସମାଜରେ ହିଁ କରିବାକୁ । କିନ୍ତୁ କାଳେ କେହି କିଛି ଭାବି ପାରନ୍ତି ବୋଲି ସେ ସେହି ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ ନାହିଁ । ବନୀତା ଏ ସବୁ କିଛି ଜାଣି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ପରଦିନ ପ୍ରଭାତରେ ମନ୍ଦିର ପ୍ରାନ୍ତରଟି ସୁଖୀପଲ୍ଲୀ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା । ମନ୍ଦିରର ଅଳିନ୍ଦ ନିକଟରେ ଅନେକ କାଷ୍ଠାସନ ପଡ଼ିଥିଲା । ସେଥିରେ ପଲ୍ଲୀର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ବସିଥିଲେ । ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନଙ୍କର ସୁବିଧା ନିମନ୍ତେ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ପ୍ରକାଣ୍ଡ ପାତ୍ରମାନଙ୍କରେ ପାନୀୟ ରଖାହୋଇଛି ଓ ମନୋରଞ୍ଜନ ପାଇଁ ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ନୃତ୍ୟ ଗୀତ ହେଉଅଛି, ଯେପରି କେହି ସଭା ଛାଡ଼ି ଚାଲି ନଯାଆନ୍ତି । ଧୂପ ଓ ପୁଷ୍ପର ସୁବାସରେ ସ୍ଥାନଟି ଆମୋଦିତ । ମହାକାଞ୍ଚନ ଓ ମଧୁକର ଲୁକ୍କାୟିତ ଭାବରେ ଜନତାର ସଭା ପଛରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି ।

ଏହି ସମୟରେ ଦୂରରୁ ବାଦ୍ୟ, ଶଙ୍ଖ, ଘଣ୍ଟା ଧ୍ୱନି ଶୁଣାଗଲା । ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନେ ଚାହିଁ ଦେଖିଲେ, ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ମଧ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ

ମହାଶାଳ ଯୋଦ୍ଧୃବେଶରେ ରଥରେ ଚଢି ଆସୁ ଅଛନ୍ତି । ଶୋଭାଯାତ୍ରାର ଅଗ୍ରଭାଗରେ ଦଳେ ଯାତ୍ରାଦଳ ନାନା ରୂପରେ ସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ଗୀତ ଗାଇ ଗାଇ ମଧ୍ୟ ଆସୁ ଅଛନ୍ତି । ସିଂହ, ବ୍ୟାଘ୍ର, ଋଷଭ ଆଦି ପଶୁମାନଙ୍କର ପ୍ରକାଣ୍ଡ ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରତିମୂର୍ତ୍ତିମାନ ବହନ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ନାନା ହାସ୍ୟକର ଭଙ୍ଗୀରେ ନଚାଇ ଥୋକେ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ଶୋଭାଯାତ୍ରା ସହ ଆସୁ ଅଛନ୍ତି । ମହାଶାଳ ହାତ ଯୋଡି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସବିନୟ ନମସ୍କାର କରୁ ଅଛନ୍ତି ।

ଶୋଭାଯାତ୍ରା ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୁଅନ୍ତେ ସଭାରୁ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ପୁଷ୍ପହାର ସହ ମହାଶାଳଙ୍କୁ ପାଛୋଟି ଆଣିବାକୁ ଉଠିଗଲେ । ମହାଶାଳ ରଥରୁ ଅବତରଣ କରି ସବିନୟେ ପୁଷ୍ପମାଳ ପିନ୍ଧି ନମସ୍କାର କରୁ କରୁ ସଭାମଣ୍ଡପକୁ ପ୍ରବେଶ କଲେ ଏବଂ ଅଳିନ୍ଦରେ ଉଚ୍ଚାସନରେ ଉପବେଶନ କଲେ । ସୁଖୀପଲ୍ଲୀର ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ପଲ୍ଲୀ-ମାନଙ୍କର ନାନା ଅନୁଷ୍ଠାନ ପକ୍ଷରୁ ପୁଷ୍ପମାଳମାନ ଏହା ପରେ ମହାଶାଳଙ୍କୁ ଅର୍ପିତ ହେଲା । ମହାଶାଳଙ୍କ ବିଶାଳ ବଦନ ପୁଷ୍ପମାଳା ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚିଗଲା । ବୌଦ୍ଧ ସଂଘର ସିଦ୍ଧାର୍ଥ ଧର୍ମପାଳଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ସମସ୍ତ ଭିକ୍ଷୁଗଣ ସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ । ଧର୍ମପାଳ ବଜ୍ରଗୁରୁଙ୍କ ଠାରୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କରି ନାହାନ୍ତି । ସିଦ୍ଧାର୍ଥଙ୍କ ଅନୁପସ୍ଥିତିରେ ସେମାନେ ଏ ସଭାକୁ ଆସିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛୁକ ଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ମହାଶାଳଙ୍କ ପ୍ରରୋଚନାରେ କେତେକ ଦୁର୍ଦ୍ଦାନ୍ତ ଯୁବକ ସେମାନଙ୍କୁ ଭୟ ଦେଖାଇବାରୁ ସେମାନେ ଆସିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ।

ପୁଷ୍ପମାଳା ଅର୍ପଣ ଶେଷ ହେବା ପରେ ଭିକ୍ଷୁମାନେ ମହାଶାଳଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କଲେ । ମହାଶାଳ ସେମାନଙ୍କୁ ସଭକ୍ତି ପ୍ରଣାମ କରି ପୁଣି

ଆସନରେ ବସିଲେ । ଏହାପରେ ଅବାହନ ସଂଗୀତ ବୋଲାହେଲା । ଆବାହନ ସଂଗୀତ ପରେ ଗ୍ରାମର ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରଧାନ ମହାଶାଳଙ୍କୁ ଚମ୍ପାର ଉଦ୍ଧାର ପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରଧାନ ଗୋଟିଏ ଲିଖିତ ଅଭିନନ୍ଦନ ପତ୍ର ପାଠ କଲେ । ଏଥିରେ ମହାରାଜ ଖାରବେଳ ଓ ତାଙ୍କର ମହାସୈନ୍ୟାଧ୍ୟକ୍ଷ ମହାଶାଳଙ୍କ ବହୁ ପ୍ରଶଂସା ଗାନ ପରେ ମହାଶାଳ ଯେ ମହାଧାର୍ମିକ ତାହା ସାବ୍ୟସ୍ତ କରି ଶେଷରେ ମହାଶାଳଙ୍କୁ ଏ ମହତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରାଯାଇଥିଲା ।

ଏହାର ପ୍ରତ୍ୟୁତ୍ତରରେ ମହାଶାଳ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଲିଖିତ ପତ୍ର ପାଠ କଲେ । ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନଙ୍କୁ ବହୁ କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଇ ସେ କହିଲେ ଯେ କେବଳ ଦେଶସେବା ପାଇଁ ସେ ଏହା କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ, ନଚେତ୍ ନିଜର ଧାର୍ମିକତା ଏପରି ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ସେ ଘୃଣା କରନ୍ତି ।

ଚମ୍ପା ଅଳିନ୍ଦର ଗୋଟିଏ କଣରେ ଅଶାବାଣ୍ଡ ଧରି ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି । ଏତେ ଆୟୋଜନ ଦେଖି ସେ ଆଜି ବହିଲା । ଏତେ ଆୟୋଜନର ଅର୍ଥ ବା ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ସେ କିଛି ବୁଝି ନପାରି ମହାସନ୍ଦେହରେ ପଡ଼ିଲା । ପୂର୍ବରୁ ଯଥାଯଥ ସମସ୍ତ ଆୟୋଜିତ ହେବାର ଜାଣିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମହାଶାଳ ଅଭିଭୂତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ତାଙ୍କର ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ଜନ୍ମିଲା, ସେ ସଫଳ ହେବେ । ସେ ଆସନରୁ ଉଠି ଛିଡ଼ା ହୋଇ କହିଲେ, "ଚମ୍ପା, ମୁଁ ତୁମକୁ ଆଦେଶ ଦେଉଛି ତୁମେ ଅଶାବାଣ୍ଡ ତ୍ୟାଗ କରି ସ୍ୱପାଦରେ ଗମନ କର ।"

ଚମ୍ପା ଅଣାବାଡ଼ି ଫିଙ୍ଗି ଗୋଟିଏ ପାଦ ଅଗକୁ ପକାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲା ଏବଂ ବେଦନାରେ ଚିତ୍କାର କରି ତଳେ ପଡ଼ି କ୍ରନ୍ଦନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଥୋକେ ଚିତ୍କାର କରି ଉଠିଲେ, "ମିଥ୍ୟାବାଦୀନୀ, ଡ଼ାକିନୀ, ଚମ୍ପାକୁ ହତ୍ୟା କର । ତାହାର ପାଇଁ ଆଜି ଏତେ ବଡ ଧାର୍ମିକ ଅପମାନିତ ।"

ସମସ୍ତ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ଚିତ୍କାର କଲେ, "ଡ଼ାକିନୀ, ହତ୍ୟା କର, ହତ୍ୟା କର ।"

ଏହି ସମୟରେ ମହାକାଞ୍ଚନ ଓ ମଧୁକର କ୍ଷିପ୍ର ଗତିରେ ଜନତାର ସମ୍ମୁଖକୁ ଆସି ଅଳିନ୍ଦ ଉପରେ ଛିଡ଼ା ହେଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନ କହିଲେ, "କ୍ଷାନ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ ଆପଣମାନେ । ମୋର କଥା ଶ୍ରବଣ କରନ୍ତୁ ।"

ଜନତା ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ଚିତ୍କାର କରି କହିଲା, "ଆପଣ ମଗଧର ଗୁପ୍ତଚର । ଆପଣଙ୍କ କଥା ଆମେ ଶୁଣିବାକୁ ଚାହୁଁନା । ଚମ୍ପା ମହାପାପିନୀ । ତାର ମୃତ୍ୟୁ ଆମେ ଚାହୁଁ ।" ସମସ୍ତ ଜନତା ପୁଣି ଥରେ ଚିତ୍କାର କଲେ, "ଡ଼ାକିନୀକୁ ମାର, ମାରି ପକାଅ ।"

ମହାକାଞ୍ଚନ କ୍ଷୁବ୍ଧ ଜନତାକୁ ହାତ ଯୋଡ଼ି କହିଲେ, "ଶ୍ରବଣ କରନ୍ତୁ । ମୁଁ ଦାମ୍ଭିକ ଓ ମହାଶାଳ ଉଦ୍ଧତ । ଭଗବାନ ଆମ୍ଭ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କାହାରିକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ନାହାନ୍ତି । ଆମେ ଦୁହେଁ ତେଣୁ ଉପଯୁକ୍ତ ଶାସ୍ତି ପାଇଅଛୁ । ଭଗବାନ ଯାହାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ସେ ହେଉଛନ୍ତି ମହାସାର ।"

ମହାଶାଳ କ୍ରୁଦ୍ଧ ହୋଇ କହିଲେ, "ମହାକାଞ୍ଚନ ମୋର ପୂଜନୀୟ ଜ୍ୟେଷ୍ଠ ଭ୍ରାତା ଓ ପ୍ରଣମ୍ୟ । ସେ ମୋତେ ଆକ୍ଷେପ କରି ଯାହା କହିଲେ ତାହା ମୁଁ ମୂକ ପ୍ରାୟ ସହ୍ୟ କରୁଛି, କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ହାସ୍ୟକର ପ୍ରସ୍ତାବରୁ ହିଁ ଆପଣମାନେ ତାଙ୍କର ଆକ୍ଷେପର ଯଥାର୍ଥତା ବୁଝି ପାରୁଥିବେ । ମୁଁ ବିଶେଷ କିଛି କହିବି ନାହିଁ, ଆପଣମାନେ ଫଳରୁ ପରିଚୟ ପାଇବେ ।"

ସମସ୍ତ ଜନତା ହସି ଉଠି କହିଲେ, "ମହାମୂର୍ଖ ମହାସାର ? ଆମେ ଏ ପ୍ରହସନ ଦେଖିବାକୁ ଚାହୁଁନା ।"

ମହାକାଞ୍ଚନ କ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ କହିଲେ, "ମୂର୍ଖ ଜନତା, ହସ । ମୋର ଓ ମଧୁକରର ପିଣ୍ଡରେ ପ୍ରାଣ ଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଚମ୍ପାର କେଶାଗ୍ର କେହି ସ୍ପର୍ଶ କରି ପାରିବେ ନାହିଁ ।"

ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଚକ୍ଷୁ ଓ ତେଜ ଦେଖି ଜନତା ପଛେଇ ଗଲେ । ଜଣେ ଦୁଇଜଣ ଏହାର ପ୍ରତିବାଦ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ, କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟମାନେ କହିଲେ, "କୁହନ୍ତୁ ଶୀଘ୍ର, ଆପଣ କଅଣ କହିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି ।"

ମହାକାଞ୍ଚନ କହିଲେ, "ଶୁଣନ୍ତୁ । ଭଗବାନଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଥିଲା, ସୋମଦତ୍ତଙ୍କ ଯେଉଁ ପୁତ୍ର ସବୁଠାରୁ ଧାର୍ମିକ ତାଙ୍କର ଆଦେଶରେ ଚମ୍ପା ତାର ପାଦ ଦ୍ୱୟ ଫେରି ପାଇବ । ମୁଁ ଓ ମହାଶାଳ ବିଫଳ ହୋଇଛୁ । ମହାସାର ଏଥର ଆଦେଶ ଦେଉ । ସେ ବିଫଳ ହେଲେ ଆପଣମାନେ ଯାହା ଉଚିତ ମନେ କରିବେ କରନ୍ତୁ ।"

ଜନତା ଏ ଯୁକ୍ତିର ସମର୍ଥନ କଲେ । ସେମାନେ ମନେ କଲେ ନିଶ୍ଚୟ ଏହା ମହାସାରର କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ବୃଦ୍ଧ ପ୍ରଧାନ କହିଲେ,

"ଆମର ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏହା ପରେ ଚମ୍ପାର ଶାସ୍ତି ଆବଶ୍ୟକ । ଅତଏବ ଏ ପ୍ରହସନ ପରେ ଆପଣ ନିଶ୍ଚୟ ଚମ୍ପାକୁ ଆମ ହସ୍ତରେ ଅର୍ପଣ କରିବେ ।"

ମହାକାଞ୍ଚନ ଡ଼ାକିଲେ, "ମହାସାର ..."

ମହାସାରଙ୍କୁ ଖୋଜି କେହି ପାଇଲେ ନାହିଁ । ଏ ସବୁ ଶୁଣି ମହାସାର ଭୟରେ ନିକଟସ୍ଥ ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷ ଉପରେ ନିଜକୁ ଲୁକ୍କାୟିତ କରିଥିଲେ । ଜଣେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇ ତାଙ୍କୁ ବୃକ୍ଷ ଉପରୁ ଭିଡ଼ି ଆଣିଲା ।

ମହାସାର ହାତଯୋଡ଼ି କହିଲେ, "ନା, ନା, ନା ।"

ଜନତା ଚିତ୍କାର କରି କହିଲେ, "ମହାସାର ଯଦି ସମ୍ମତ ନ ହେଉଛନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଟାଣି ନେଇଯାଅ । ଶୀଘ୍ର ଏ ପ୍ରହସନ ଶେଷ କର ।"

କେତେକ ପଲ୍ଲୀବାସୀ ତାହାର ହାତ ଧରି ତାଙ୍କୁ ଘୋଷାରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମହାସାର ନାନା ଅନୁନୟ ବିନୟ କରି ମୁକ୍ତ ହେବାକୁ ପ୍ରାଣପଣେ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନେ ତାଙ୍କୁ ଶୂନ୍ୟରେ ଉତ୍ତୋଳନ କରି ଅଳିନ୍ଦ ଉପରେ ପକାଇ ଦେଲେ ।

ମହାସାର ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ପାଦତଳେ ପଡ଼ି କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି କହିଲେ, "ଭାଇ, କାହିଁକି ଏ ଶାସ୍ତି ତୁମେ ମୋତେ ଦେବାକୁ ଚାହିଁ । ମୋ ପ୍ରତି ଯଦି ତୁମର ସାମାନ୍ୟ କରୁଣା ଥାଏ, ତେବେ ମୋତେ ମୁକ୍ତ ଦିଅ । ମୁଁ ଆଉ କିଛି ଚାହେଁନା । ଯାହା ଆପଣ ଓ ମହାଶାଳ ପାରିଲେ ନାହିଁ, ତାହା ସାଧ କରିବାକୁ ଏ ଅକିଞ୍ଚନ କିପରି ସକ୍ଷମ ହେବ ?"

ମହାକାଞ୍ଚନ ମହାସାରଙ୍କୁ ତଳୁ ଉଠାଇ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି କହିଲେ, "ହେ ବିଦ୍ୟୋତ୍ସାହୀ, ହେ ପରମଯୋଗୀ, ଦର୍ପିତ ଓ ଦାମ୍ଭିକ ବିନାଶ ପ୍ରାପ୍ତ

ହେବେ ଏବଂ ଭଦ୍ର ଓ ବନସ୍ଥୀ ପୃଥିବୀକୁ ଶାନ୍ତ ଓ ସ୍ୱାମ୍ୟର ନୂତନ ଅାଲୋକ ଦେବେ । ଏହାହିଁ ଭଗବାନଙ୍କ ସଙ୍କେତ । ଚମ୍ପା ତୁମେ ଉଠି ଅାସ ।"

ଚମ୍ପା ଉପୁଡ଼େ ତଳେ ପଡ଼ିଥିଲା । ସେ କାତର ଭାବରେ କହିଲା, "ମୋତେ କ୍ଷମା କରନ୍ତୁ । ମୁଁ ପାପିନୀ । ମୁଁ ମୋର ପାଦ ଫେରି ପାଇବାକୁ ଚାହେଁ ନା । ମୋତେ ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତୁ, ମୁଁ ଘରକୁ ଯାଏ ।"

ମହାକାଞ୍ଚନ ଚମ୍ପାକୁ ତଳୁ ଉଠାଇ ଠିଆ କରାଇଲେ ଓ ମହାସାରକୁ କହିଲେ, "ତୁମର ହାତ ଚମ୍ପାର ମସ୍ତକ ଉପରେ ରଖ ।" ମହାସାର କାତର ହୋଇ କହିଲେ, "ମୁଁ ପାରିବି ନାହିଁ, ମୁଁ ପାରିବି ନାହିଁ ।"

ମହାକାଞ୍ଚନ ମହାସାରର ହାତ ବଳାତ୍କାର ପୂର୍ବକ ଚମ୍ପାର ମସ୍ତକ ଉପରେ ରଖିଲେ ଏବଂ କାଳେ ମହାସାର ହାତ ଉଠାଇ ନେଇ ପାରେ ସେଥିପାଇଁ ତାଙ୍କର ହାତ ସେହିପରି ଧରି ଠିଆ ହୋଇ କହିଲେ, "ବର୍ତ୍ତମାନ ମୁଁ ଯାହା କହୁଛି କୁହ । ମୂକଂ କରୋତି ବାଚାଳଂ..."

ମହାସାର ଲଜ୍ଜିତ ଭାବରେ କହିଲେ, "ଭାଇ, ଟିକିଏ ଧୀରେ ଧୀରେ କୁହ, ମୁଁ ସଂସ୍କୃତ ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ପାରୁନାହିଁ ।" ଜନତା ହସି ଉଠିଲେ ।

ମହାକାଞ୍ଚନ ହସି ଶ୍ଳୋକଟିର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶବ୍ଦ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ମହାସାର ଭୀତ ଭାବରେ ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ଚାହିଁ ଶବ୍ଦ ଗୁଡ଼ିକ ପୁନରାବୃତ୍ତି କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଶ୍ଳୋକଟି ପରେ ମହାକାଞ୍ଚନ କହିଲେ, "ଏଥର କୁହ,

ମୁଁ ତୁମକୁ ଆଦେଶ ଦେଉଛି, ତୁମେ ଅଶାବାଡ଼ି ତ୍ୟାଗ କରି ସ୍ୱପାଦରେ ଗମନ କର ।” ଏ କଥାଗୁଡ଼ିକ ମହାକାଞ୍ଚନ ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱରରେ ଦୃଢ଼ତାର ସହିତ କହିଲେ । କିନ୍ତୁ ମହାସାର ଭୟରେ ସେ ଗୁଡିକ ଏପରି ଭାବରେ କହିଲେ ଯେ କେହି ଶୁଣି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ଚମ୍ପା ଅଶାବାଡି ଫିଙ୍ଗିଦେଲା । ସମଗ୍ର ଜନତା ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ରହିଲେ ଚମ୍ପା ତଳେ ପଡିପିବା ମାତ୍ରେକେ ତାକୁ ଟେକି ନେଇଯିବେ ତାର ବଞ୍ଚିବା ପାଇଁ । ମହାଶାଲ ମଧ୍ୟ ଆସନ ତ୍ୟାଗ କରି ଉତ୍କଣ୍ଠାର ସହିତ ଚାହିଁ ରହିଲେ । ଚମ୍ପା ଗୋଟିଏ ପାଦ ଆଗକୁ ବଢାଇଲା । ସେ କୌଣସି ବେଦନା ଅନୁଭବ କରି ପାରିଲା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସେ ଏହା ବିଶ୍ୱାସ କରି ପାରିଲା ନାହିଁ । କିଛିକ୍ଷଣ ସେହିପରି ଠିଆ ହୋଇ ରହି ସେ ଅନ୍ୟ ପାଦଟି ଆଗକୁ ବଢାଇଲା । ଏଥର ମଧ୍ୟ ସେ କୌଣସି ବେଦନା ଅନୁଭବ କଲାନାହିଁ । ଏଥର ତାର ଆଉ ସନ୍ଦେହ ରହିଲା ନାହିଁ । ସେ ଆନନ୍ଦର ଆତିଶଯ୍ୟରେ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ସ୍ଥାନ, କାଳ, ପାତ୍ର ସବୁ ଭୁଲିଯାଇ ଆଗକୁ ଦୌଡିଗଲା ଏବଂ ଆନନ୍ଦରେ ଚିତ୍କାର କରି ଡ଼ାକିଲା, ‘ମା, ମା ।’ ଚମ୍ପାର ମା ଦୌଡ଼ିଯାଇ ଚମ୍ପାକୁ କୁଣ୍ଢାଇ ପକାଇଲେ । ଚମ୍ପା ମା ବକ୍ଷରେ ମୁହଁ ଲୁଚାଇ ଅଧୀର ଭାବରେ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ସମଗ୍ର ପଲ୍ଲୀବାସୀ କିଛି କ୍ଷଣ ସ୍ତମ୍ଭିତ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇ ରହିଲେ । ତାପରେ ଆନନ୍ଦରେ କରତାଳି ଦେଇ ନାଚିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ନାରୀମାନେ ଘନ ଘନ ଲୁହ ପୋଛିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହି ଆନନ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ମହାସାର କେତେବେଳେ ଅଳିନ୍ଦରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଜନତା ମଧ୍ୟରେ ନିଜକୁ ଲୁଚାଇ ଦେଲେଣି । ମହାଶାଲ ଅନନ୍ୟୋପାୟ ହୋଇ ଆନନ୍ଦରେ ଯୋଗଦେଲେ ।

କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ମୁହଁଟି କଳା ପଡ଼ି ଯାଇଥିଲା । କିଛି କ୍ଷଣ ପରେ
ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନେ ଆନନ୍ଦରୁ କ୍ଷାନ୍ତ ହୋଇ ଗୃହଁ ଦେଖିଲେ ଅଳିନ୍ଦରେ
ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି ମହାକାଞ୍ଚନ ଓ ମଧୁକର । ସମସ୍ତେ ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କୁ
ପ୍ରଣାମ କରି କହିଲେ, 'ଆପଣ ମହାଧାର୍ମିକ ମହାପୁରୁଷ' । ସମସ୍ତ
ପଲ୍ଲୀବାସୀ ତାଙ୍କୁ ଅଭୂମି ପ୍ରଣାମ କରିବାର ଦେଖି ମହାକାଞ୍ଚନ ବ୍ୟଥିତ
ଭାବରେ ମଧୁକରଙ୍କୁ କହିଲେ, "ବନ୍ଧୁ, ଏକି ନୂତନ ବିପଦ ?"

ମଧୁକର ହତାଶ ଭାବରେ କହିଲେ, "ଏମାନଙ୍କୁ କିଏ ବୁଝାଇବ
ଯୋଗ, ସାଧନା, ସନ୍ନ୍ୟାସ, ଜ୍ଞାନ ଏ ସବୁର ସଂସ୍କାର ଏମାନଙ୍କ ମନରେ
ଏତେ ବଦ୍ଧମୂଳ ଯେ ଏମାନେ କଦାପି ବିଶ୍ୱାସ କରିବେ ନାହିଁ ଯେ ଅତି
ସାଧାରଣ ଲୋକ ତାର ଅତି ସାଧାରଣ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ କରି ଯେଉଁ
ମହାପୁଣ୍ୟ ଅର୍ଜନ କରେ ତାହା ଅନେକ ସମୟରେ ଜ୍ଞାନୀ, ଯୋଗ
ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଅନେକ ଅଧିକ । ଲୋକେ ଏତେ ମୋହାବିଷ୍ଟ
ଯେ ସାର ତତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଆଉ ଲକ୍ଷ ନାହିଁ ।"

ତଥାପି ମହାକାଞ୍ଚନ ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନଙ୍କୁ କହିଲେ, "ଆପଣ କ'ଣ
କରୁଛନ୍ତି ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଏ ଅଭିନନ୍ଦନ, ଏ ଭକ୍ତି ମୋର ପ୍ରାପ
ନୁହେଁ..."

ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନେ ଭାବିଲେ ମହାକାଞ୍ଚନ ସାଧୁଜନୋଚିତ ବିନୟ
କରୁଅଛନ୍ତି । ବିନୟବଶତଃ ସେ ନିଜେ ଚମ୍ପାର ଉଦ୍ଧାର ନକରି
ମହାସାର ଦ୍ୱାରା କରାଇଲେ । ନହେଲେ ମୂର୍ଖ ମହାସାରର କି ଶକ୍ତି
ଅଛି ଏ ଅଲୌକିକ କର୍ମ କରିବା ଲାଗି । ମହାକାଞ୍ଚନ ନିଜେ ଯଦି
'ମହାସାରର ହାତ ଧରି ନଥାନ୍ତେ, ନିଜେ ଯଦି ସେ ଆଦେଶ ମହାସାରଙ୍କୁ
ନଦେଇ ଥାନ୍ତେ, ତେବେ ମହାସାର ଦ୍ୱାରା ଏହା କେବେହେଁ ସମ୍ଭ

ହୋଇ ନଥାନ୍ତା । ମହାକାଞ୍ଚନ ବିନୟ କରୁଛନ୍ତି ଭାବି ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନେ ଅଧିକ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ତାଙ୍କର ଜୟଗାନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ମହାକାଞ୍ଚନ ଆଉ କିଛି ଉପାୟ ନପାଇ ଅସହାୟ ଭାବରେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଡାକିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କରିବାର ଦେଖି ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନେ ନୀରବ ହେଲେ ଏବଂ କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ସ୍ୱ ସ୍ୱ ଗୃହକୁ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ କଲେ । ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ଚମ୍ପା ଓ ଚମ୍ପାର ମା ମଧ୍ୟ ଗଲେ ।

ମହାକାଞ୍ଚନ ପ୍ରାର୍ଥନା ଶେଷ କରି ଉଠି ମଧୁକରଙ୍କ କାନ୍ଧରେ ହାତ ରଖି କହିଲେ, "ବନ୍ଧୁ, ମୋ ଜୀବନରେ ଏହା ଚରମ ବ୍ୟର୍ଥତା । ଏହା ପରର ଧନ ଅପହରଣ କରି ନିଜର ସୁଖ ଅର୍ଜନ କରିବା । କିନ୍ତୁ ଏ ଧନ ଯାହାର ସେ ତ ନିର୍ବିକାର । ମୁଁ ଆଉ ସୁଖୀପଲ୍ଲୀରେ ରହିବି ନାହିଁ । ସେଇ ଯୁବକ ମୋତେ ଯେଉଁ ପଥର ସଙ୍କେତ ଦେଇ ଯାଇ ଅଛନ୍ତି ସେଇ ପଥରେ ଯିବି । କିନ୍ତୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ···ଥରେ······"

ମଧୁକର ଓ ମହାକାଞ୍ଚନ ନୀରବରେ ସେ ସ୍ଥାନ ତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ସେ ଦିନ ଅନେକ ରାତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ମାତି ରହିଲେ ଏବଂ ସମସ୍ତଙ୍କ ମୁହଁରେ ନାନା ସମ୍ଭବ ଅସମ୍ଭବ ଅଲୌକିକ କଥା ପ୍ରକାଶ ପାଇବାକୁ ଲାଗିଲା । କିଏ କହିଲେ ସେ ଥରେ ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କୁ ମହାନଦୀର ବନ୍ୟା ବେଳେ ପାଣି ଉପରେ ଚାଲିଯିବାର ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ଅଛନ୍ତି । କିଏ ବା କହିଲେ ମହାକାଞ୍ଚନ ସଶରୀରେ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ଯାଇଥିଲେ ।

—o—

—୮—

ମହାସାର ଏତେକ୍ଷଣ ବୃକ୍ଷାନ୍ତରାଳରେ ଲୁଚିଥିଲେ । କିପରି କ'ଣ ହେଲା ସେ ସମ୍ୟକ୍ ନବୁଝି ପାରିଲେ ମଧ୍ୟ ଚମ୍ପା ତାର ପାଦ ଫେରି ପାଇବାରେ ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ । ବୃକ୍ଷାନ୍ତରାଳରେ ରହି ସେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରୁଥିଲେ । ସମସ୍ତେ ଚାଲି ଯାଆନ୍ତେ ସେ ଧୀରେ ବାହାରି ଘରକୁ ଫେରି ଯିବାକୁ ବସିଲେ । ଇସ୍ ଏ ଆନନ୍ଦର ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖି ପାରିଲା ନାହିଁ ବୋଲି ତାଙ୍କ ମନରେ ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟ ହେଲା । ଆଜି ଯେ ଏପରି ଅଭାବନୀୟ କାଣ୍ଡ ଘଟିବ ତାହା କିଏ ଜାଣିଥିଲା ! ଇସ୍ ତ ସବୁ ଆଶା ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲା ଏବଂ ମହାସାରଙ୍କୁ ପଠାଇଥିଲା ମହାଶାଳ ବିଫଳ ହେଲେ ଚମ୍ପା ଓ ଚମ୍ପାର ମାଙ୍କୁ ନିଜ ସହିତ ନିଜ ଘରକୁ ନେଇ ଆସିବାକୁ !

ଏହିପରି ଚିନ୍ତା କରୁ କରୁ ତାଙ୍କର ହଠାତ୍ ସ୍ମରଣ ହେଲା, ଆଜି ଅନେକ ପଲ୍ଲୀର ଲୋକେ ଏଠାକୁ ଆସିଥିଲେ । ଫେରିଯିବା ସମୟରେ

ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅନେକେ ତାଙ୍କର ବିପଣିକୁ ଯିବେ ଏବଂ କେହି କାଷ୍ଠ କ୍ରୟ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଇଚ୍ଛା କରି ପାରନ୍ତି । ସେ ଉପସ୍ଥିତ ନଥିବା ହେତୁ ତାଙ୍କର କ୍ଷତି ହେବ । ସେ ତରତର ହୋଇ ଯିବାକୁ ବାହାରିଲେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଚମ୍ପାର ଆଶା ବାଡ଼ି ଦୁଇଟି ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡିଲା । ମହାସାରଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ଯେତେ ସାମାନ୍ୟ ହେଉନା କାହିଁକି କୌଣସି ପଦାର୍ଥକୁ ସେ ଅବଜ୍ଞା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ସାମାନ୍ୟ ସୂତା ଖିଏ ସୁଦ୍ଧା ପଡି ଥିବାର ଦେଖିଲେ ସେ ଗୋଠାଇ ନେଇ ସଯତ୍ନରେ ରଖି ଦଅନ୍ତି ଭବିଷ୍ୟତରେ ଆବଶ୍ୟକ ହୋଇ ପାରେ ଭାବି । ସେ ଆଶାବାଡି ଦୁଇଟି ମଧ୍ୟ ଉଠାଇ ନେଇ ଚାଲିଲେ ।

ରାସ୍ତାରେ ଯାଉଁ ଯାଉଁ ଧର୍ମପାଳଙ୍କ ସହିତ ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ଧର୍ମପାଳ ଅଳ୍ପ କ୍ଷଣ ପୂର୍ବେ ବଜ୍ରଗୁରୁଙ୍କ ଠାରୁ ଆଦେଶ ନେଇ ପ୍ରତ୍ୟା- ବର୍ତ୍ତନ କରି ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କ ଠାରୁ ସବୁ ଶୁଣିଲେ । ବଜ୍ରଗୁରୁ ତାଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇଥିଲେ, ସୋମଦତ୍ତର କୌଣସି ପୁତ୍ର ଯେପରି ଚମ୍ପାକୁ ଆଦେଶ ଦେଇ ନପାରନ୍ତି ତାହା ପାଇଁ ଚମ୍ପାକୁ ସଂଘ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଆସିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆବଦ୍ଧ ରଖିବାକୁ । ଇତି ମଧ୍ୟରେ ସବୁ ଶେଷ ହୋଇ ଯାଇ ଥିବାର ଦେଖି ସେ ଦୁଃଖିତ ହେଲେ । ସେ ଆଶା କରିଥିଲେ, ବଜ୍ରଗୁରୁଙ୍କ କୃପାରୁ ଯଦି ଚମ୍ପା ବିହାର ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ ପାଦ ଫେରି ପାଏ ତେବେ ତାଙ୍କର ସଂଘର ମହିମା ବଢ଼ିବ । ସେଥିରେ ବିଫଳ ହୋଇ ସେ ଚମ୍ପାର ଆଶାବାଡି ଦୁଇଟି ଆଣିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ । ଏହି ଆଶାବାଡି ଦୁଇଟି ସେ ସଂଘରେ ରଖି ପ୍ରମାଣ କରିବେ ଯେ ଚମ୍ପା ଯେଉଁ ବାଳକ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖିଥିଲା ତାହା ତଥାଗତ ବଜ୍ରସତ୍ତ୍ୱଙ୍କର । ଧର୍ମପାଳ ବାଡ଼ି ଦୁଇଟି ମାଗିବାରୁ ମହାସାର ଆନନ୍ଦରେ ତାଙ୍କୁ ଦେଇ ଘରକୁ ଗଲେ ।

ଇତମଧ୍ୟରେ ବିନୀତା ଯଥା ସମୟରେ ସମ୍ବାଦଟି ପାଇଲେ । ଏହାର ସତ୍ୟାସତ୍ୟ ସମସ୍ତ ସମ୍ୟକ୍ ବୁଝି ଆସିବା ପାଇଁ ସେ ଚମ୍ପା ଘରକୁ ଜଣେ ପରିଚାରିକାକୁ ପଠାଇଲେ । ପରିଚାରିକା ଫେରି ଘଟଣାର ବିଷଦ ବିବରଣୀ ଦେଇ କହିଲା, ଚମ୍ପା ଦୌଡୁ ଥିବାର ସେ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ଆସିଛି ।

ସମସ୍ତ ଶୁଣି ବିନୀତା ଭାବିଲେ ମହାକାଶ୍ୟପ ତାଙ୍କ ସହିତ ଛଳନା କଲେ, କାରଣ ସେ ଗୁହ୍ୟସମାଜ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ସେ ନିଜେ ତାଙ୍କ ସମାଜରେ ଏ ଅଲୌକିକ କର୍ମ ନକରି ଅନ୍ୟଦ୍ୱାରା କରାଇଲେ । ବିନୀତା ବ୍ୟଥିତା ଓ କ୍ରୋଧାନ୍ୱିତା ହୋଇ ସଂକଳ୍ପ କଲେ, ଯେ କୌଣସି ଉପାୟରେ ତାଙ୍କର ନୂତନ ସମାଜକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରାଇବେ । ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ମଧ୍ୟ ଅଶାବାଡ଼ି ଦୁଇଟିର ସନ୍ଧାନ ନେଲେ ଏବଂ ଧର୍ମପାଳଙ୍କ ନିକଟରେ ସେ ଦୁଇଟି ଥିବାର ଜାଣିମାତ୍ର ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗୋଟି ଦୀର୍ଘ ପତ୍ର ପ୍ରେରଣ କଲେ । ବହୁତ ପ୍ରମାଣ ଦେଖାଇ ସେ ଯାହା ବ୍ୟକ୍ତ କଲେ ତାର ସାରାର୍ଥ ହେଉଛି, ଚମ୍ପାକୁ ଯେଉଁ ବାଳକ ଦର୍ଶନ ଦେଇ?ଲେ ସେ ଭଗବାନ ତଥାଗତ ଗୁହ୍ୟକ । କାରଣ ଚମ୍ପା ଓ ଚମ୍ପାର ମା ତାଙ୍କର ଅନ୍ନରେ ପ୍ରତିପାଳିତା । ଅତଏବ ସେ ଅଶାବାଡ଼ି ଦୁଇଟି ତାଙ୍କର ମନ୍ଦିରରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବା ଉଚିତ ।

ଧର୍ମପାଳ ଏହାର ଉତ୍ତରରେ ଗୋଟିଏ ଦୀର୍ଘ ପତ୍ରରେ ଜଣାଇଲେ, ଚମ୍ପା ଓ ଚମ୍ପାର ମା ତାଙ୍କ ସଂଘର ଆଶ୍ରିତା; ଚମ୍ପାକୁ ଯେଉଁ ମୂର୍ତ୍ତି ଦର୍ଶନ ଦେଇଥିଲେ ସେ ତଥାଗତ ବଜ୍ରସତ୍ତ୍ୱ; ସେ ପ୍ରଥମେ ଘଟଣାଟି ଶୁଣି ବଜ୍ରଗୁରୁଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର କୃପାରୁ ଚମ୍ପା

ତାର ପାଦ ଫେର ପାଇଛୁ । ଅତଏବ ସେ ଅଣାବାଡ ଦୁଇଟିରେ ତାଙ୍କର ଅଧିକାର ଅଛୁ ।

ବନୀତା ଉତ୍ତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ସେ ମନସ୍ଥ କଲେ ଧର୍ମପାଳ ବାଡ ଦୁଇଟି ନେଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ଥାଆନ୍ତୁ, ସେ ଚମ୍ପାକୁ ନିଜର ସମାଜଭୁକ୍ତା କରିବେ । ବନୀତାଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ପିଲାଟି ଦିନରୁ ଏହି ପରି । ତାଙ୍କର ସାମାନ୍ୟ ଇଚ୍ଛା ମଧ୍ୟ ବାଧା ପ୍ରାପ୍ତ ହେଲେ ବହୁ ଗୁଣ ବଢ଼ିଯାଏ । ସେ କିଛୁ କ୍ଷଣ ଚିନ୍ତା କରି ଜଣେ ପରିଚାରିକା ହସ୍ତରେ କିଛୁ ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣ ମୁଦ୍ରା ଓ ବହୁମୂଲ୍ୟ ବସ୍ତ୍ର ଚମ୍ପାକୁ ଉପହାର ସ୍ୱରୂପ ପଠାଇ ଆଶୀର୍ବାଦ ଜଣାଇଲେ ।

—୧୯—

ଚମ୍ପା ଘରକୁ ଫେରିବା ମାତ୍ରକେ ଚମ୍ପା ମୁହଁରୁ ଏ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଘଟଣା ଶୁଣିବାକୁ ପଲ୍ଲୀନାରୀମାନେ ରୁଣ୍ଡ ହେଲେ । ଚମ୍ପା ବହୁ ଥର ଆଦ୍ୟପ୍ରାନ୍ତ ସମସ୍ତ ଘଟଣାଟି କହିଲା ଏବଂ ପ୍ରମାଣ ସ୍ୱରୂପ ଦୌଡ଼ି ଦୌଡ଼ି ତାର ପାଦ ଦୁଇଟି ଅବଶ ହୋଇ ପଡ଼ିଲା । ପଲ୍ଲୀନାରୀମାନେ ତାକୁ ମହା ଭାଗ୍ୟବତୀ ବୋଲି ଆଶୀର୍ବାଦ କରି ମହାକାଳୀଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଣାମ କରି ଗୋଟି ଗୋଟି ହୋଇ ବିଦାୟ ନେଲେ । ଅନେକେ ମଧ୍ୟ ନାନାଦି ଉପହାର ଦେଲେ । ଚମ୍ପା ଏତେ ପଦାର୍ଥ ଜୀବନରେ ଦେଖି ନଥିଲା । ସେ ସବୁ ପାଇ ଆନନ୍ଦରେ ତାର ଛାତି ଫୁଲି ଉଠିଲା ।

ସମସ୍ତ ଦିନ ଏହିପରି ଉତ୍ତେଜନା ମଧ୍ୟରେ କଟିଗଲା । କ୍ରମେ ରାତ୍ରି ଆଗତ ହୁଅନ୍ତେ ଚମ୍ପା ଖାଇ ସାରି ତାର ମଧୁକକା ପାଖରେ ବସି ନାଟକ ଶୁଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲା । ଚମ୍ପାର ମା ସେତେବେଳକୁ ଶୋଇ ସାରିଲେଣି ।

ମଧୁକର ବୁଝିଲେ ଚମ୍ପା ତାଙ୍କର ପ୍ରେମର କବିତା ଓ ଦୃଶ୍ୟ ଗୁଡ଼ିକ ଶୁଣିବାକୁ ଚାହେଁ । ମଧୁକର ତାଙ୍କର କାଞ୍ଚନକୁମାରୀ ନାଟକ ପଢ଼ି ଶୁଣାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଚମ୍ପା ମନ ଦେଇ ଶୁଣିବାକୁ ଲାଗିଲା କିନ୍ତୁ ମଧୁକର ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ ଦେଖି ପାରନ୍ତେ ଚମ୍ପାର ମନ କାହାର ଆଗମନ ପ୍ରତୀକ୍ଷାରେ ଯେପରି ଚଞ୍ଚଳ । ବିଦେହର ରାଜକୁମାର କାଞ୍ଚନକୁମାରୀଙ୍କୁ ଗୋପନରେ ସାକ୍ଷାତ କରିବାକୁ ବହୁ ବିପଦ ମଧ୍ୟରେ ଯେତେବେଳେ ଆସୁଛନ୍ତି ସେତେବେଳେ ଚମ୍ପା ହଠାତ୍ ଉଠି ଠିଆ ହୋଇ କାନ ଡେରି କଅଣ ଯେପରି ଶୁଣିବାକୁ ପାଇ ମଧୁକରଙ୍କ କାନରେ କିଛି କହିଲା ।

ମଧୁକର ହସି ଅନ୍ୟତ୍ର ଚାଲିଗଲେ । ଚମ୍ପା ଧୀରେ ଧୀରେ ପାଦ ପକାଇ ଗବାକ୍ଷ ନିକଟକୁ ଆସି ଡାକିଲା, "ଚନ୍ଦ୍ର..."

"ଚମ୍ପା," ଚନ୍ଦ୍ର ଗଦ୍‌ଗଦ୍ କଣ୍ଠରେ ଡାକିଲା ।

ଚମ୍ପା କହିଲା, "ପ୍ରିୟତମ..."

ଚନ୍ଦ୍ର କହିଲା, "ପ୍ରିୟେ..."

ମନୁଷ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହେବା ଦିନରୁ ଯୁବକ ଯୁବତୀମାନେ ମିଳନର ଆନନ୍ଦରେ ଏହିପରି କେତେ ନିରର୍ଥକ ନିର୍ବୋଧ କଥା କହି ଅପରର ଆନନ୍ଦ ବର୍ଦ୍ଧନ କରି ଆସି ଅଛନ୍ତି । ସେ ସବୁର ପୁନରାବୃତ୍ତି କରି ଲାଭ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ପଙ୍ଗୁକୁ ଗିରି ଲଙ୍ଘନ କରାଏ ସେ ହୁଏତ ଭଗବାନ, କିନ୍ତୁ ମୂକ ଯୁବକ ଯୁବତୀମାନଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଶକ୍ତି ବାଚାଳ କରାଏ ତାହା ଏହି ଶକ୍ତି । ଚନ୍ଦ୍ର କିଛି ବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା କରିଛି । ସେ ଅନର୍ଗଳ ଏହି ପରି ଅନେକ କଥା କହିଲା । ଚମ୍ପାର ସ୍ୱପ୍ନ ଆଜି ସଫଳ ହୋଇଛି । ସେ ମଧ୍ୟ ଅଶ୍ରୁ ପୋଛି ପୋଛି ଅନେକ କିଛି କହିଲା ।

ଚନ୍ଦ୍ର ଗବାକ୍ଷକୁ ଦେଖାଇ କହିଲା, "ଚମ୍ପା, ଦେଖୁଛି ଏହାକୁ ।"

ଏହି ଉନ୍ମାଦନା, ସୃଷ୍ଟିର ନିୟମରେ ପୁରୁଷର ବୀଜ ବପନ କରିବା ହିଁ ବୋଧହୁଏ ଏକ ମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

ମାନସିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପୁରୁଷ ଯେଉଁ ବୀଜ ବପନ କରେ ତାର ଧାରଣ ଓ ବିକାଶ ପାଇଁ ଯେପରି ସମାଜ ଶାସନ, ଶୃଙ୍ଖଳା ଓ ଧୈର୍ଯ୍ୟର ଆବଶ୍ୟକ, ଶାରୀରିକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ଯେଉଁ ବୀଜ ବପନ କରେ ତାର ଧାରଣା ଓ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସମାଜ, ଶାସନ, ଶୃଙ୍ଖଳା ଓ ଧୈର୍ଯ୍ୟର ଆବଶ୍ୟକ । ଚମ୍ପା ଏତେ କଥା ନଜାଣିଲେ ମଧ୍ୟ ତାର ନାରୀସୁଲଭ ସହଜାତ ବୁଦ୍ଧିରେ ସେ ଜାଣେ, ପୁରୁଷର ଏ କାମନାକୁ ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରିବା ଦ୍ୱାରାହିଁ ବୀଜ ଧାରଣ ଓ ବିକାଶ କରାଇବା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପୁରୁଷର ସାହଚର୍ଯ୍ୟ ଚିର ଜୀବନ ମିଳିବ ।

ଚମ୍ପା ବାଧାଦେଇ କହିଲା, "ଚନ୍ଦ୍ର, ତାହାର ସମୟ ଆସି ନାହିଁ । ଟିକିଏ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଧର ।"

ଚନ୍ଦ୍ର ଅଧୀର ଭାବରେ କହିଲା, "ତା ହେଲେ ତୁମର ହାତ ମୋତେ ଦିଅ ।"

ଚମ୍ପା ଗବାକ୍ଷ ବାଟେ ବାହାରକୁ ଦୁଇଟି ହାତ ବଢାଇ ଦେଲା । ଚନ୍ଦ୍ର ସେ ସୁନ୍ଦର, ସୁଗୋଲ, ଗୌର ହାତ ଦୁଇଟି କିଛିକ୍ଷଣ ଦେଖିଲା ଏବଂ ଅଧୀର ଭାବରେ ସେ ହାତ ଉପରେ ଚୁମ୍ବନ ପରେ ଚୁମ୍ବନ ଦେବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ଚମ୍ପା ହାତ ଟାଣି ହସି କହିଲା, "ତୁମର ଧୈର୍ଯ୍ୟ ନାହିଁ ।"

"ସବୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ତୁମେ କାଢ଼ି ନେଇଛ ।"

"ତା ହେଲେ ତୁମେ ଯାଅ, ତୁମର ପିଏ ଅପେକ୍ଷା କରୁଥିବେ," ଚମ୍ପା ଈଷତ୍ ହାସ୍ୟ କରି କହିଲା ।

"ସେ ମୋର କିଏ ? କେହି ନୁହେଁ, କୁତ୍ସିତ, କଦାକାର । ତାକୁ ମୁଁ ବାହା ହେବି ନାହିଁ କଦାପି ।"

"ମିଥ୍ୟାବାଦୀ, ତାର ଦେହର ରଙ୍ଗ ଅବଶ୍ୟ ଅତି କଳା, ଦାନ୍ତ ଉଚ୍ଚ ଏବଂ ମୁହଁରେ ବସନ୍ତର ଚିହ୍ନ ଅଛି, କିନ୍ତୁ ସେ କଦାକାର ନୁହେଁ । ସେ ଭାରି ଭଲ ଝିଅ । ତାକୁ ମନୋନୀତ କରି ତୁମର ବାପା କିଛି ଭୁଲ କରି ନାହାନ୍ତି ।"

"ତା ହେଲେ ମୋର ବାପା ଯାଇ ତାକୁ..." ଚନ୍ଦ୍ର ଗୋଟିଏ ଅସଂଯତ କଥା କହିବାକୁ ଯାଉଥିଲା । ନିଜକୁ ସମ୍ଭାଳି ନେଇ ସେ କରୁଣ ମିନତି କରି କହିଲା, "ଚମ୍ପା, ତୁମେ ଆଉ ମୋତେ କଷ୍ଟ ଦିଅ ନାହିଁ । ଆଜି ସକାଳେ ମନ୍ଦିରରେ ତୁମକୁ ଛିଡ଼ା ହେବାର ଦେଖିବା ବେଳଠୁ ମୁଁ ସବୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ହରାଇଛି । ବର୍ତ୍ତମାନ ମୋତେ ପୃଥିବୀର କୌଣସି ଶକ୍ତି ବାଧା ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ ।"

ଚମ୍ପାର ସେ କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲା । ସେ କହିଲା, "ଆଜି ସକାଳେ ଯେ କିମିତି କଅଣ ହେଲା ମୁଁ କହି ପାରୁନାହିଁ । ଦୌଡ଼ି ଦୌଡ଼ି ମା କୋଳରେ ଯେତେବେଳେ ପଡ଼ିଗଲି ସେତେବେଳେ ବୁଝିଲି ଯେ ଗୋଡ଼ ଫାଟି ପାଇଛି ।"

"ଓଃ ତୁମେ ଯେତେବେଳେ ଦୌଡ଼ୁଥିଲ ସେତେବେଳେ ସ୍ୱର୍ଗ କନ୍ୟା ଭଳି ଦିଶୁଥିଲ ।"

ଏହି ସମୟରେ ମଧୁକର ଆସି କହିଲେ, "ଚମ୍ପା, ମା' ଡାକୁଛି।"

ଚମ୍ପା ଚନ୍ଦ୍ର ପାଖରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଲୁହ ପୋଛୁ ଶୋଇ ପଡିଲା ।

ବିନୀତା ଦୁଇ ତିନି ଦିନ ବହୁମୂଲ୍ୟ ଉପହାର ଚମ୍ପା ନିକଟକୁ ପଠାଇବା ପରେ ଦିନେ ଚମ୍ପାକୁ ସମାଜକୁ ଡକାଇଲେ ।

ଚମ୍ପା ପଙ୍ଗୁ ଥିବା ସମୟରେ ବିନୀତାକୁ ଥରେ ମାତ୍ର ଦେଖିଥିଲା । ଗୋଡ଼ ଫେର ପାଇବା ପରେ ବିନୀତା ପ୍ରଥମେ ଚମ୍ପାକୁ ଦେଖିଲେ । ଏହି ଅଳ୍ପ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଚମ୍ପାର ରୂପ ଶତେ ଗୁଣ ବଢି ଯାଇଛି । ଚମ୍ପାର ସେ ଅପୂର୍ବ ମୋହିନୀ ରୂପ ଦେଖି ବିନୀତା ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଚାହିଁ ରହିଲେ । କିଛିକ୍ଷଣ ଚମ୍ପାକୁ ଚାହିଁ ରହିବା ପରେ ବିନୀତାଙ୍କ ଆଖି ଦିଓଟି ଜଳ ଉଠିଲା । ସେ ନିଜ କଥା ସ୍ମରଣ କଲେ । ତାଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଦିନେ ଏହିପରି ରୂପ ଥିଲା । ସେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଆଜି ବଣ ଫୁଲ ପରି ମଉଳି ଝଡ଼ି ପଡିଛି । କାହିଁକି ? ସେ ଦିନେ ମନର ଆନନ୍ଦ ଓ ଆବେଗରେ ସେ ଫୁଲକୁ ତୋଳି ଦେଇଥିଲେ ତାଙ୍କର ଅନ୍ତରର ଦେବତାକୁ । କିନ୍ତୁ

ସେ ପାଷାଣ ଦେବତା ସେ ଫୁଲ ଗ୍ରହଣ କଲେ ନାହିଁ । ସେ ଫୁଲ ଅନାଦରରେ ମଳିଲ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ଆଜି ସେହିପରି ଆଉ ଗୋଟିଏ ଫୁଲ ଦେଖି ତାକୁ ଦଳି ଦେବାର ଇଚ୍ଛାରେ ସେ ଗୋଟାଏ ବିକୃତ ଆନନ୍ଦ ପାଇଲେ ।

ବିନୀତା ନିଜକୁ ସଂଯତ କରି ଚମ୍ପାକୁ ଆଦର କରି ନାନା କଥା ପଚାରିଲେ । ଚମ୍ପା ସାହସ ପାଇ ତାର ଜୀବନ ବୃତ୍ତାନ୍ତ କହିବାକୁ ଲାଗିଲା । କିନ୍ତୁ କିନ୍ତୁ ଯେତେବେଳେ ଚନ୍ଦ୍ର ସେକଥା କହିଲା, ବିନୀତାଙ୍କର ଅଧରରେ ଗୋଟାଏ କ୍ରୂର ହାସ୍ୟ ଦେଖାଗଲା ।

ବିନୀତା ସବୁ ଶୁଣି କହିଲେ, "ଚମ୍ପା, ଯେଉଁ ବାଳକ ତୋତେ ଦେଖା ଦେଇଥିଲେ ସେ ତଥାଗତ ଗୁହ୍ୟକ । ତେଣୁ........"

ଚମ୍ପାର ଏ କଥା ବିଶ୍ୱାସ ହେଲା ନାହିଁ । ସେ ସନ୍ଦେହ ଲୁଚାଇବା ପାଇଁ ତଳକୁ ମୁହଁ ପୋତି ବସିଲା । ବିନୀତା ବୁଦ୍ଧିମତୀ । ସେ ଚମ୍ପାର ସନ୍ଦେହ ଓ ତାର କାରଣ ବୁଝି ପାରି କହିଲେ, "ମହାକାଞ୍ଚନ ଯୋଗୀ, କିନ୍ତୁ ସେ ଭୁଲ ମାର୍ଗରେ ଯାଉଅଛି । ତେଣୁ ତାର ମନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ତଥାଗତ ଗୁହ୍ୟକ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଇଲେ ।" ଚମ୍ପାର ସନ୍ଦେହ ଦୂର ହେଲା । ସେ ବିନୀତାଙ୍କ ପଦ ସ୍ପର୍ଶ କରି ପ୍ରଣାମ କଲା ।

ବିନୀତା ତାକୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରି କହିଲେ, "ଚମ୍ପା, ଯେଉଁ ତଥାଗତ ଗୁହ୍ୟକଙ୍କ କୃପାରେ ତୁ ଆଜି ତୋର ଗୋଡ ଉପରେ ପାଇଛୁ ତାଙ୍କୁହିଁ ତୋର ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବା ଉଚିତ ।"

ଚମ୍ପାର ଗଣ୍ଡରୁ ଅଶ୍ରୁ ଝରିପଡ଼ିଲା । ମୁହଁ ତାର କଳା ପଡ଼ିଗଲା । ସେ ମିନତି ଭରା କଣ୍ଠରେ କହିଲା, "ଦେବୀ, ଚନ୍ଦ୍ର ତାହେଲେ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବ । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତାକୁ ନ ଦେଖି ବଞ୍ଚି ପାରିବି ନାହିଁ ।"

ବିନୀତା କିଛିକ୍ଷଣ ନୀରବ ରହି ଅଧର ଦଂଶନ କରି କହିଲେ, "ମୁଁ ତୋତେ ବାଧ୍ୟ କରୁ ନାହିଁ ଚମ୍ପା ! ତୋର ଏ ପ୍ରେମ ଯଦି ତଥାଗତ ଗୁହ୍ୟକଙ୍କୁ ସମର୍ପଣ କରୁ ତା ହେଲେ ତୋର ମଙ୍ଗଳ ହେବ ।"

ସେ ଦିନ ବିନୀତା ଚମ୍ପାକୁ ଆଉ ବିଶେଷ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟହ ଏହିପରି କିଛି ସମୟ ପାଇଁ ସେ ଚମ୍ପାକୁ ଡ଼ାକି ତା ସହିତ ନାନା କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ତଥାଗତ ଗୁହ୍ୟକଙ୍କ ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଇତି ମଧ୍ୟରେ ସେ ଯୁଗୀପଲ୍ଲୀରେ ପ୍ରଚାର କରାଇଲେ ଯେ ଚମ୍ପା ତଥାଗତ ଗୁହ୍ୟକଙ୍କ କୃପାରେ ତାର ପାଦ ଶକ୍ତି ଫେରି ପାଇଛି ଏବଂ ଚମ୍ପାର ଉଚିତ ତାଙ୍କୁହିଁ ତାର ଜୀବନ ସମର୍ପଣ କରିବା । ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନେ ଆନନ୍ଦରେ ବିନୀତାଙ୍କର ଏ ମହତ୍ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅନୁମୋଦନ କଲେ ଏବଂ ଚମ୍ପାକୁ ନାନା ପ୍ରକାର ବାଧ୍ୟ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ବିଶେଷତଃ ପଲ୍ଲୀର ଯୁବକମାନେ ଚମ୍ପାର ମା'କୁ ଏ ବିଷୟରେ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଇବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଇତି ମଧ୍ୟରେ ଧର୍ମପାଳ ମଧ୍ୟ ଚମ୍ପାକୁ ଭିକ୍ଷୁଣୀ କରିବା ପାଇଁ ତାକୁ ପ୍ରତ୍ୟହ ସକାଳେ ବହୁ ସମୟ ବଜ୍ରଗୁରୁଙ୍କ ମହିମା ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ପ୍ରତ୍ୟହ ଦ୍ୱିପ୍ରହର ସମୟରେ ସୋମଦତ୍ତ ଚମ୍ପାକୁ ନିଜ ଗୃହକୁ ଡକାଇ ବହୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ବୁଝାଇବାକୁ ଲାଗିଲେଯେ

ଚମ୍ପା ଯେଉଁ ବାଳକ ମୂର୍ତ୍ତି ଦେଖିଥିଲା ତାହା ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି । ସୋମଦତ୍ତ ଉକ୍ତ ପରିତ୍ୟକ୍ତ ମନ୍ଦିରରେ ଭଗବାନ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଗୋଟିଏ ବିଗ୍ରହ ସ୍ଥାପନା କରାଇ ତାଙ୍କର ପୂଜାର୍ଚ୍ଚନାଦି ପାଇଁ ଅନୁମତି ଓ କିଛି ସମ୍ପତ୍ତି ପାଇଁ ସୁଭଦ୍ରଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ଆବେଦନ ଜଣାଇଲେ । ଚମ୍ପାର ଅଧିକାଂଶ ସମୟ ଏହିପରି ନାନା ଧର୍ମ ଉପଦେଶରେ କଟିଲା ବନୀତା ଏ ସମସ୍ତ ଅବଗତ ହେଲେ ।

ଚାରି ପାଞ୍ଚ ଦିନ ପ୍ରତ୍ୟହ ଚମ୍ପା ବନୀତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସିବା ପରେ ବନୀତା ଦିନେ କହିଲେ, "ଚମ୍ପା, ମୋର ଇଚ୍ଛା ତୁ କିଛି ଦିନ ମୋ ସମାଜରେ ରହ । ଅଳ୍ପ ଦିନ ପାଇଁ ଏଠାରେ ରହିଲେ ଚନ୍ଦ୍ର ନିଶ୍ଚୟ ଆପତ୍ତି କରିବ ନାହିଁ ।"

ବନୀତାଙ୍କର ବହୁମୂଲ୍ୟ ଉପହାର ଏବଂ ଆଦରରେ ଚମ୍ପା ଅତ୍ୟନ୍ତ କୃତଜ୍ଞ । ସେ ତେଣୁ ବନୀତାଙ୍କୁ ମନା କରି ପାରିଲା ନାହିଁ ବିଶେଷତଃ ଚନ୍ଦ୍ରର ପ୍ରେମକୁ ଅଧିକ ଘନୀଭୂତ କରିବା ପାଇଁ ସେ ଚନ୍ଦ୍ର ଠାରୁ ଅଳ୍ପ ଦିନ ପାଇଁ ଦୂରରେ ରହିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲା ।

ବନୀତା ଚମ୍ପାକୁ ଅତି ଆଦରରେ ରଖିଲେ । ଏହିପରି କିଛି ଦିନ ଗଲା ପରେ ଦିନେ କଥା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ବନୀତା କହିଲେ, "ଚମ୍ପା, ଦେଖ ମୁଁ ମୋର ଜୀବନ ତଥାଗତଙ୍କୁ ସମର୍ପଣ କରିଛି ତୋହରି ବୟସରୁ ପୁରୁଷମାନେ ସ୍ୱାର୍ଥପର, ହୃଦୟହୀନ । ବିବାହରେ ତେଣୁ କିଛି ସୁଖ ନାହିଁ । ପରେ ତୁ ଅନୁତାପ କରିବୁ ।"

ଚମ୍ପା କହିଲା, "ନା ଦେବୀ, ଚନ୍ଦ୍ର ସେପରି ନୁହେଁ । ତା ଛଡା ମୁଁ ତାକୁ ପତି ରୂପେ ବରଣ କରି ସାରିଛି ।"

ବିନୀତା କହିଲେ, "ଇଆଗତ ଗୁହ୍ୟକଙ୍କୁ ତୁ ସ୍ୱାମୀ ରୂପେ ପାଇବୁ । ଚିରକାଳକୁ ତୋର ନାଁ ରହିବ । ତୁ ତା ଗୁଣ୍ଡ ସାମାନ୍ୟ..."

ଚମ୍ପା ବିନୀତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଧରି ପକାଇ କହିଲା, "ଦେବୀ, ମୁଁ ପାରିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ସାମାନ୍ୟ ନାରୀ । ମୋର ସେ କ୍ଷମତା ନାହିଁ ; ଏ ପାପିନୀ ପାଇଁ ଆପଣ ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇବେ । ସେ ନିଶ୍ଚୟ କ୍ଷମା କରିବେ ।"

ବିନୀତାଙ୍କ ଆଖି ଜଳି ଉଠିଲା । ସେ ବାରମ୍ବାର ଅଧର ଦଂଶନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଚମ୍ପା ତାଙ୍କୁ ଚାହିଁ ଭୟରେ ଥରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ଲୁହ ପୋଛୁ ପୋଛୁ କହିଲା, "ଦେବୀ, ମୋତେ ଏଠାରୁ ଚାଲି-ଯିବାକୁ ଅନୁମତି ଦିଅନ୍ତୁ । ମୋର ଏଠାରେ ମନ ଲାଗୁ ନାହିଁ ।"

ବିନୀତା କହିଲେ, "କେହି ତୋତେ ଏଠି ବାନ୍ଧି ରଖି ନାହିଁ ଚମ୍ପା । ମୁଁ ତୋର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ କେବଳ କହୁଥିଲି । ମୋ ଅନ୍ତେ ତୁ ହିଁ ଏ ସମାଜର ଅଧିକାରିଣୀ ହେବୁ । ଏ ସମସ୍ତ ସମ୍ପତ୍ତି ତୋର । ଗୋଟାଏ ଦରିଦ୍ର ନଗଣ୍ୟକୁ ବିବାହ କରି କି ଲାଭ ? ଏ ସବୁ ଚିନ୍ତା କରି ଦେଖ । ତା ପରେ ତୋର ଯାହା ଇଚ୍ଛା କର ।"

ଚମ୍ପା ତଳକୁ ମୁହଁ ପୋତି କିଛି କ୍ଷଣ ଚିନ୍ତା କଲା । ତା ପରେ ମୁହଁ ଟେକି କହିଲା, "ଦେବୀ !"

ବିନୀତା ଅଶାନ୍ତ୍ୱିତା ହୋଇ କହିଲେ, "କହ ତୋର ଇଚ୍ଛା କଅଣ ?"

ଚମ୍ପା କହିଲା, "ଦେବୀ,ː ମୁଁ...ମୁଁ...ଘରକୁ ଯିବାକୁ ଚାହେଁ ।"

ଥରକୁ ଥର ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇ ବିନୀତା ଉତ୍ତେଜିତା ହୋଇ ଉଠିଲେ । ତାଙ୍କର ସଂକଳ୍ପ ଦୃଢ଼ତର ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ଉଠିଯାଇ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ

କିଛିକ୍ଷଣ ସ୍ତୁଡା ହୋଇ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅନ୍ୟ ଗୋଟାଏ ଉପାୟ ତାଙ୍କର ମନକୁ ଆସିଲା । ସେ ଫେରି ଆସି ଚମ୍ପାକୁ ଉଠାଇ କହିଲେ, "ଯା, ଏଠାକୁ ଆସିବାକୁ କନ୍ତୁ ଭୁଲିବୁ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ଯାହା ଦରକାର ପଡୁଥିବ ମୋତେ ଜଣାଉ ଥିବୁ ।"

ଚମ୍ପା ଆନନ୍ଦରେ ବିଦାୟ ନେଲା । ଚମ୍ପା ଚାଲିଯିବା ପରେ ବନୀତା ମହାଶାଳଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡିଏ ପତ୍ର ଲେଖିଲେ ।

— ୨୧ —

ମହାଶାଳ କଳିଙ୍ଗ ସେନାରେ ଯୋଗଦେବା ପୂର୍ବରୁ ମୃଗୀପଲ୍ଲୀରେ ରହି ଯେଉଁ ସମୟରେ ଅସ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା କରୁଥିଲେ ସେତେବେଳେ ସେ ଦିନେ ମହାନଦୀ କୂଳରେ ବିନୀତାଙ୍କୁ ଦେଖି ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ବୟସ ଥିଲା ମାତ୍ର ଅଠର ଏବଂ ବିନୀତାଙ୍କ ବୟସ ବାର । ମହାଶାଳ ସେ ସମୟରେ ଜଣେ ଦରିଦ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣର ସନ୍ତାନ ମାତ୍ର । ବିନୀତା ରାଜଜେମା । ତଥାପି ଦିନେ ବିନୀତା ମହାନଦୀ କୂଳରେ ସାନ୍ଧ୍ୟ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିବା ସମୟରେ ମହାଶାଳ ତାଙ୍କ ପଥରୋଧ କରି ଛିଡ଼ା ହେଲେ । ବିନୀତା ମହାଶାଳଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୁଝିପାରି କହିଲେ, "ପଥ ଛାଡ଼ିଦିଅ । ତୁମର ସାହସ ଓ ଆଶା ନିର୍ବୋଧଙ୍କ ପରି । ତେଣୁ ତୁମେ ବାମନ ହୋଇ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ହାତ ବଢାଉଛ । ଆଜି ତୁମକୁ କ୍ଷମା କଲି । କିନ୍ତୁ ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ସାବଧାନ ରୁହ ।" ମହାଶାଳ ପଥ ଛାଡ଼ି ଛିଡ଼ା ହେଲେ । ବିନୀତା ତାଙ୍କୁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନକରି ଚାଲିଗଲେ ।

ମହାଶାଳ ସେଦିନ ଫେରି ଯାଇଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ସେ ଅପମାନ ସେ ଜୀବନରେ ଭୁଲି ନାହାନ୍ତି । ପରେ ଯେତେବେଳେ ସେ ଜାଣିପାରିଲେ, ବିନୀତା ମହାକାଶିନଙ୍କୁ ପ୍ରେମ ଅର୍ପଣ କରିଛି, ମହାକାଶିନଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ହିଂସା ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା । ମହାକାଶିନ ବିନୀତାଙ୍କ ପ୍ରେମ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ଯୋଗ ଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ଚାଲିଗଲେ । ଫଳରେ ମହାଶାଳ ପୁଣି ବିନୀତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଲା ନିଜର ବାହୁବଳରେ ସେ ନିଜର ଗୌରବ ବୃଦ୍ଧି କରି ବିନୀତାଙ୍କ ପ୍ରେମପ୍ରାର୍ଥୀ ହେବେ । ଇତିମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ଘଟଣା ଘଟି ଯାଇଛି । ମହାଶାଳ ଏତେ ଦିନ ବିନୀତାଙ୍କର କୌଣସି ସଂବାଦ ପାଇ ନଥିଲେ । ସୁଖୀପଲ୍ଲୀ ଆସି ସେ ଯେତେବେଳେ ଦେଖିଲେ ଯେ ବିନୀତା ଭିକ୍ଷୁଣୀ ବ୍ରତ ଗ୍ରହଣ କରି ଅଛନ୍ତି ସେ ପୂର୍ବର ସମସ୍ତ ଆଶା ତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ଚମ୍ପାର ଭଗବାନ ଦର୍ଶନ କଥା ସେ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲେ । ମହାକାଶିନଙ୍କ ବିଫଳତା ପରେ ତାଙ୍କର ପୁଣି ଆଶାର ସଞ୍ଚାର ହେଲା । ସେ ଆଶା କରିଥିଲେ ଚମ୍ପା ଯଦି ତାଙ୍କରି ଆଦେଶରେ ଗୋଡ଼ ଫେରି ପାଏ ତେବେ ବିନୀତା ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ନିଶ୍ଚୟ ଆକୃଷ୍ଟ ହେବେ । କିନ୍ତୁ ସେ ଆଶା ମଧ୍ୟ ଅତି ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ଭାବେ ବିଫଳ ହେଲା । ମହାଶାଳ ତେଣୁ ସେହିଦିନ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଫେରିଯିବା ପାଇଁ ଆୟୋଜନ କରୁଥିଲେ । ଏହି ସମୟରେ ବିନୀତାଙ୍କ ପତ୍ର ସେ ପାଇଲେ ଏବଂ ସେ ପତ୍ର ପଢି ପୁଣି ତାଙ୍କର କାମନା ଜାଗି ଉଠିଲା ।

ମହାଶାଳ ପ୍ରବେଶ କରନ୍ତେ ବିନୀତା ତାଙ୍କୁ ବହୁମୂଲ୍ୟ ଆସନରେ ବସାଇ କହିଲେ, "ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତି ବିଷୟରେ ଅନେକ ଶୁଣିଛି । ଯେଉଁ ବୀର ନିଜ ବାହୁ ବଳରେ ଏତେ ସମ୍ମାନିତ ଓ ମହାରାଜାଙ୍କ ପ୍ରିୟପାତ୍ର ହୋଇ ଅଛନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିବାକୁ ମୋର ଭାରି

ଇଚ୍ଛା ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସାହସ କରି ଆପଣଙ୍କୁ ଏ ଇଚ୍ଛା ଜଣାଇ ପାରିନାହିଁ । ଆପଣ ଚାଲି ଯାଉଥିବାର ଜାଣି ମୋର ଅନ୍ତରର ଶ୍ରଦ୍ଧା ନିବେଦନ କରିବା ପାଇଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଡାକିଛି, ମୋତେ କ୍ଷମା କରିବେ ।"

ମହାଶାଳ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ଗୋରଧଗିରି ଯୁଦ୍ଧ, ସାଂଠକର୍ଣ୍ଣିଙ୍କ ସହିତ ଯୁଦ୍ଧ ଆଦିରେ ନିଜର ଅଦ୍ଭୁତ ବୀରତ୍ୱ କଥା କହିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ଶେଷରେ କହିଲେ, "ବନୀତା, ମୁଁ ନିଜେ ତୁମ ନିକଟକୁ ଆସି ଥାଆନ୍ତି, କିନ୍ତୁ···କିନ୍ତୁ······"

ବନୀତା ବୁଝି ପାରିଲେ ମହାଶାଳ କଅଣ କହିବାକୁ ଚାହାନ୍ତି । ସେ ପ୍ରସଙ୍ଗ ଅନ୍ୟଦିଗରେ ଚାଳିତ କରିବା ପାଇଁ କହିଲେ, "ମୋର ଆଜି ମନେ ପଡ଼େ ଯୁବକ ମହାଶାଳଙ୍କ କଥା । ବିଶାଳ ଧନୁଶର ହାତରେ ସେ ଯେତେବେଳେ ସୁନୀପଲ୍ଲୀର ବନେ ବନେ ଭ୍ରମଣ କରୁଥିଲେ···"

ମହାଶାଳ ଏଥର ସାହସ କରି କହିଲେ, "କିନ୍ତୁ ସେଇଦିନୁ ମୁଁ ନିଃସଙ୍ଗ ବନୀତା ।"

ବନୀତା ହସି କହିଲେ, "ଏଥର ହୁଏତ ଆପଣଙ୍କ କାମନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇପାରେ ।"

ମହାଶାଳ ବନୀତାଙ୍କ ହାତଧରି କହିଲେ, "ଦେବୀ···ବନୀତା···"

ବନୀତା ମହାଶାଳଙ୍କ ବଜ୍ର ମୁଷ୍ଟିରୁ ନିଜର ହାତ ମୁକୁଳାଇ ଟିକିଏ ଦୂରକୁ ଯାଇ କହିଲେ, "ମୁଁ କହୁଛି, ଆପଣଙ୍କ ପଦମର୍ଯ୍ୟାଦା, ଯଶଃ ଦେଖି କେଉଁ ନାରୀ ଆପଣଙ୍କୁ ପତି ରୂପେ ପାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା ନକରିବ । କିନ୍ତୁ ସେକଥା ପରେ । ଆପଣ ମୋର ଗୋଟିଏ ଉପକାର କରି ପାରିବେ ?"

"ଆଦେଶ କର ବନୀତା"

"ଆପଣ ସୁଖୀପଲ୍ଲୀର ଶିବର ପୁତ୍ର ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ବୋଧହୁଏ ଜାଣନ୍ତି ?"

"ହଁ"

"ସେ ସବଳ ସୁସ୍ଥ ଯୁବକ, କିନ୍ତୁ ଅତି ଦରିଦ୍ର । ତାକୁ ଆପଣ କଳିଙ୍ଗର ସୈନ୍ୟ କରି ନେବାରେ କିଛି ଆପତ୍ତି ଅଛି କି ?"

"ନା, ଏତ ଅତି ସାମାନ୍ୟ କଥା । କିନ୍ତୁ ସେଥିରେ ଆପଣଙ୍କର ଲାଭ ?"

"କିଛି ନାହିଁ । ତାର ପିତା ମୋତେ ଅନେକ ଥର ଅନୁରୋଧ କରିଛି । ଯଦି ମୋର ଦ୍ୱାରା କିଛି ଉପକାର ହୁଏ କ୍ଷତି କଅଣ ?"

ମହାଶାଳ କିଛିକ୍ଷଣ ଚିନ୍ତାକରି କହିଲେ, "ବନୀତା, କ୍ଷମା କରିବ । ଏହା ମୋର ବିଶ୍ୱାସ ହେଉନାହିଁ । ସାମାନ୍ୟ କୃଷକ ସ୍ୱାଜଜେମାଙ୍କର ସାକ୍ଷାତ ପାଇବା ସମ୍ଭବ ନୁହଁ । ଯଦିବା ସାକ୍ଷାତ ପାଏ, ଏ ଅନୁରୋଧ କରିବା ପାଇଁ ତାର ସାହସ ମଧ୍ୟ ହେବନାହିଁ, ସମ୍ଭବ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ସେ ଯାହା ହେଉ, ମୁଁ ଶୁଣିଛି ଚମ୍ପା ସହିତ ଚନ୍ଦ୍ରର ବିବାହ ଶୀଘ୍ର ହେବ । ଅତଏବ..."

ବନୀତା ବୁଝିଲେ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଲୁଚାଇ ଆଉ ଲାଭ ନାହିଁ । ସେ ହସି କହିଲେ, "ଆପଣ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ । ଚମ୍ପାର ତାହାକୁ ବିବାହ କରିବାର ଇଚ୍ଛାଥିଲା, କିନ୍ତୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ନାହିଁ । ଚମ୍ପା ବୁଝି ପାରିଛି, ତଥାଗତ ଗୁହ୍ୟକଙ୍କ କୃପାରୁ ସେ ତାର ଗୋଡ଼ ଫେରି ପାଇଛି । ସେ କୃତଜ୍ଞତା ସ୍ୱରୂପ ତାର ଜୀବନ ତଥାଗତଙ୍କୁ ହିଁ ସମର୍ପଣ

କରିବାକୁ ଚାହେଁ । ମୁଁ ମଧ ଚମ୍ପାକୁ ଏ ସମାଜର ଅଧିକାରଣୀ କରି ନିଜେ ବିବାହ କରିବାକୁ ଚାହେଁ । କିନ୍ତୁ ଚନ୍ଦ୍ର ହିଁ ଆମ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କ ପଥରେ କଣ୍ଟକ ହୋଇ ଠିଆ ହୋଇଛି । ତେଣୁ...”

ମହାଶାଳ ହସି କହିଲେ, “ବନୀତା, ଏଇ ସାମାନ୍ୟ କଥା ପାଇଁ ଚିନ୍ତା କରନା । ମୁଁ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଏ ଜଗତରୁ ନିଶ୍ଚିହ୍ନ କରିଦେବି । ଚନ୍ଦ୍ର ଜୀବିତ ଥିବା ଯାଏ ଚମ୍ପାର ମନ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେବନାହିଁ । ତୁମର ମହଦୁଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ଯଦି ବାଧା ଜନ୍ମାଏ ତେବେ ସେ ବଞ୍ଚି ରହି ପାରିବ ନାହିଁ ।”

ବନୀତା ଶଙ୍କିତା ହୋଇ କହିଲେ, “ନା, ନା, ମୁଁ ତାହା ଚାହେଁ ନା । ଅପଣ ତାକୁ ଏଠାରୁ ଦୂରକୁ ନେଇଗଲେ ହିଁ ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପୂରଣ ହେବ । ଚନ୍ଦ୍ରର ପିତା ଭାରି କୃପଣ । ଚନ୍ଦ୍ର କିଛି ଉପାର୍ଜନ କରେ ନା । ତାର ପିତାକୁ ଯଦି ଏ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦିଆଯାଏ, ତେବେ ସେ ଆନନ୍ଦରେ ରାଜି ହୋଇଯିବ । ଚନ୍ଦ୍ର ହୁଏତ ଏଥିରେ ରାଜି ହୋଇ ନପାରେ । ସେଥିପାଇଁ ତାକୁ ବୁଝାଇ ବାକୁ ହେବ । ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇବାକୁ ହେବ ।”

“ତୁମେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରୁହ ବନୀତା । ଏ ଅତି ସାମାନ୍ୟ କଥା ।”

ମହାଶାଳ ଗୃହକୁ ଫେରି ଶିବଙ୍କୁ ଡ଼କାଇଲେ । ଶିବ ମହାଶାଳଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଅତିଶୟ ଆନନ୍ଦିତ ହୋଇ ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ସମ୍ମତି ଦେଲା । ଚନ୍ଦ୍ର ଯେ ଏତେ ଗୌରବ ଓ ଧନ ଅର୍ଜ୍ଜନ କରିବାକୁ ଉପଯୁକ୍ତ, ଏହା ସେ ଆଶା କରି ନଥିଲା । ମହାଶାଳ ତା ପରେ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଡ଼କାଇଲେ ଓ ନାନା ପ୍ରଲୋଭନ ଦେଖାଇଲେ, କିନ୍ତୁ ଚନ୍ଦ୍ର ଆଦୌ ସମ୍ମତ

ହେଲନାହିଁ । ମହାଶାଳ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ଭୟ ଦେଖାଇଲେ, ସେଥିରେ ମଧ୍ୟ ଚନ୍ଦ୍ର ଭୀତ ହେଲ ନାହିଁ ।

ମହାଶାଳ ବିନୀତାଙ୍କୁ ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଜଣାଇବା ପାଇଁ ପରଦିନ ଆସିଲେ । ବିନୀତା ସମସ୍ତ ଶୁଣି ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲେ, "ଆପଣ ବିଫଳ ହୋଇ ଅଛନ୍ତି । ଆପଣଙ୍କ ସହିତ ମୋର ଆଉ କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ନାହିଁ । ମୋର ଆଶା ମଧ୍ୟ ବିଫଳ ହୋଇଛି । ଭାବିଥିଲି…"

ମହାଶାଳ ଦେଖିଲେ ଏଇ ସାମାନ୍ୟ କାରଣରୁ ତାଙ୍କର ବହୁ ଦିନର ଆଶା ବିଫଳ ହେବାକୁ ଯାଉଛି । ସେ ଉତ୍‌କ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ବିନୀତାଙ୍କୁ ଚାହିଁ ସେ କହିଲେ, "ବିନୀତା, ଯେ କୌଣସି ଉପାୟରେ ତୁମର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ମୁଁ ହରଣ କରିବ ।"

ମହାଶାଳ ଗୋଟିଏ କ୍ରୂର ସଙ୍କଳ୍ପ ନେଇ ଫେରିଲେ । ବିନୀତା ସବୁ ବୁଝି ପାରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବାଧା ଦେଲେ ନାହିଁ ।

ସେହିଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଚମ୍ପା ବିନୀତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସିଲା । ତାର ମଳିନ ମୁଖ ଓ ଛଳଛଳ ଆଖି ଦେଖି ବିନୀତା ପଚାରିଲେ "କଅଣ ହୋଇଛି ଚମ୍ପା ?"

ଚମ୍ପା କାନ୍ଦ ପକାଇ କହିଲା, "ଦେବୀ ! ଆପଣ କହିଥିଲେ, ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ଆପଣଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ଭିକ୍ଷା କରିବାକୁ । ମୋର ଆଜି ଚରମ ବିପଦ ଉପସ୍ଥିତ ।"

ବିନୀତା ତାକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଇ ତାର ଅଧୀରତାର କାରଣ ପଚାରିଲେ । ଚମ୍ପା ଲୁହ ପୋଛି କହିଲା, "ଚନ୍ଦ୍ରର ପିତା ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ସୈନିକ ହେବା ପାଇଁ ବାଧ୍ୟ କରୁଛି । ଆପଣ ଦୟାକରି ଏହାର ପ୍ରତିକାର କରନ୍ତୁ । ଚନ୍ଦ୍ର ଏହିକ୍ଷଣି ମୋତେ ସବୁ କହିଗଲା ।"

ବିନୀତାଙ୍କ ଭ୍ରୂ କ୍ରୋଧରେ କୁଞ୍ଚିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେ କହିଲେ, "ଚନ୍ଦ୍ରର ଏ'ତ ପରମ ସୌଭାଗ୍ୟ ! ଏଥିରେ ମୁଁ ତା'ର ମଙ୍ଗଳ ହିଁ ଦେଖୁଛି । ତା ଛଡ଼ା, ଚନ୍ଦ୍ର ସେଇ ଧନୀକନ୍ୟାକୁ ବିବାହ କରିବା ଇଚ୍ଛାରେ ତୋତେ ଯେ ମିଥ୍ୟା କହୁନାହିଁ ତା ତୁ କପରି ଜାଣିଲୁ ? ଏହିପରି ଛଳନା କରି ସେ ତୋତେ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ଚାହେଁ । ସବୁ ପୁରୁଷ ଏହିପରି ।"

"ନା ନା ଦେବୀ ! ମୁଁ ଜାଣେ ସେ ମିଛ କହୁ ନାହିଁ । ମୋର ଅନ୍ତର କହୁଛି ସେ ମୋତେ ଭଲପାଏ । ଦେବୀ, ଆପଣ ମୋ ହୃଦୟର କଥା ଜାଣିବେ କପରି ? ଚନ୍ଦ୍ର ବିନା ମୁଁ ବଞ୍ଚି ପାରିବି ନାହିଁ ।"

ବିନୀତାଙ୍କ ଆଖି ଜଳି ଉଠିଲା । ସେ କହିଲେ, "ପ୍ରେମ ପାଇଁ କେହି କେବେହେଁ ମରିନାହିଁ ଚମ୍ପା ।"

ଚମ୍ପା ବିନୀତାଙ୍କ ପାଦତଳେ ପଡିଯାଇ କହିଲା, "ଦେବୀ ! ଆମକୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ । ମୋର ଏ ଜଗତରେ ଆଉ କେହି ନାହାନ୍ତି । ଆପଣ ଯଦି ଜାଣନ୍ତେ ଚନ୍ଦ୍ର ଠାରୁ ଏ କଥା ଶୁଣିବା ବେଳୁ ମୁଁ କି ଯନ୍ତ୍ରଣା ପାଉଛି···ଚନ୍ଦ୍ର ଯଦି ଚାଲିଯିବ, ତେବେ ତଥାଗତ ଚାହାଁନ୍ତି ମୋତେ ଗୋଡ ଫେଣ୍ଟାଇ ଦେଲେ କାହିଁକି ?"

ବିନୀତା ନିଜର ଗୋଡ଼ ଛଡ଼ାଇ ନେଇ କହିଲେ, "ନିର୍ବୋଧ, ଚନ୍ଦ୍ର ଅପେକ୍ଷା ବହୁଗୁଣରେ ଭଲ ସ୍ୱାମୀ ତୁ ପାଇବୁ ।"

"ଦେବୀ ! ମୁଁ ଚନ୍ଦ୍ରଛଡ଼ା ଆଉ କାହାକୁ ଚାହେଁନା ସେ ଯେତେବେଳେ ମୋ' ହାତ ଦୁଇଟି ଧରି ହସି ହସି କଥା କୁହେ,

ମୋ ନିକଟରେ ସ୍ୱର୍ଗସୁଖ ତୁଚ୍ଛ ହୋଇଯାଏ । ମୁଁ ଚାହେଁ, ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ସେ ଏହିପରି ମୋର ହାତଧରି ଥାଉ, ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ମୁଁ ତାର ଚରଣରେ ସ୍ଥାନ ପାଏ ।”

ଚମ୍ପା ଆଉ କହି ପାରିଲା ନାହିଁ, ଭୁହାଇ ଭୁହାଇ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ଚମ୍ପାର ଏ ମର୍ମସ୍ପର୍ଶୀ ଆବେଦନ ବନୀତାଙ୍କ ଶରୀରରେ ଗୋଟାଏ ଶିହରଣ ଖେଳାଇ ଦେଲା । ଏହା ନାରୀର ସେଇ ଚିରନ୍ତନ ଆବେଦନ । ତାଙ୍କର ଏ ଆବେଦନ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଛି । ଏ ଆବେଦନ କଣ କେବଳ ହୃଦୟର ଆବେଗ ଆଉ ଯୌନ ଲାଳସାର ପ୍ରତୀକ ନା ସୃଷ୍ଟିର ଏକ ଦୁର୍ବାର ଆହ୍ୱାନ ? ନା ସବୁ ମିଶି ଗୋଟାଏ ଦୁର୍ଦ୍ଧମନୀୟ ଶକ୍ତି ?

ବନୀତାଙ୍କ ଆଖିରୁ ଅଶ୍ରୁ ଝରି ପଡ଼ିଲା । ସେ ଚମ୍ପାକୁ ତଳୁ ଉଠାଇ କୋଳକୁ ନେଇ କହିଲେ, “ଚମ୍ପା ମୋତେ କ୍ଷମା କର । ମୁଁ ପାପିନୀ । ମୋର ବ୍ୟର୍ଥ ନାରୀତ୍ୱ ତୋ ଉପରେ ତାର ପ୍ରତିହିଂସା ସାଧୁଥିଲା ।”

ବନୀତା ଆଉ କହି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତଳେ ବସି ପଡି ସେ ହାତରେ ମୁହଁ ଢାଙ୍କି କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅନେକ କ୍ଷଣପରେ ସେ ମୁହଁ ଟେକି ଚମ୍ପାକୁ କହିଲେ, “ଚମ୍ପା, ତୁ ଭୟ କରନା । ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ହିଁ ତୁ ବିବାହ କରିବୁ । ମୋତେ ଟିକିଏ ଭାବିବାକୁ ସମୟ ଦେ ।”

ବନୀତା ଭାବିଲେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଉପାୟ କଅଣ ? ଚମ୍ପାକୁ ନିଜ ସମାଜକୁ ଆଣିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଜାଲ ସେ ବିସ୍ତାର କରି ଅଛନ୍ତି ତାକୁ ଗୋଟାଇ ଆଣିବେ କିପରି ? ମହାଶୀଳଙ୍କୁ ହୁଏତ ଏ ନିଷ୍ଠୁର କର୍ମରୁ

ସେ ନିବର୍ତ୍ତାଇ ପାରନ୍ତି, କିନ୍ତୁ ପଲ୍ଲୀବାସୀମାନେ ତାଙ୍କର ପ୍ରରୋଚନାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଚମ୍ପାକୁ ଭଗବାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅର୍ପଣ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ-ପରିକର । ସେ ଯଦି ନିଜ ସମାଜରେ ସ୍ଥାନ ନଦିଅନ୍ତି ତେବେ ସେମାନେ ଚମ୍ପାକୁ ଧର୍ମପାଳଙ୍କ ସଂଘରେ ଅର୍ପଣ କରିବେ । ଲୋକଙ୍କର ଅନ୍ଧ ବିଶ୍ୱାସ ଥରେ ଜାଗରିତ ହେଲେ ତାହା ଦିନକୁ ଦିନ କ୍ରୂର ଆକାର ଧାରଣ କରେ । ବିନୀତା ଏହା ଜାଣନ୍ତି । ସେ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବରୁ କହି ବର୍ତ୍ତମାନ ବାରଣ କଲେ ଲୋକେ ନାନା ସନ୍ଦେହ କରିବେ ଏବଂ ସୋମଦତ୍ତ ଏକଥା ମହାଶାଳଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ରାଟ ଖାରବେଳଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଜଣାଇ ପାରନ୍ତି । ମହାଶାଳ ମଧ୍ୟ ବିଫଳ ହୋଇ ନାନା ଜଟିଳତା ସୃଷ୍ଟି କରି ପାରନ୍ତି । ଚମ୍ପା ଯଦି କିଛି ବାଧା ନମାନି ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ବିବାହ କଲେ ତେବେ ଲୋକେ କ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କ ଉପରେ ନାନା ଅତ୍ୟାଚାର କରି ପାରନ୍ତି । ଏ ଜଟିଳ ପରିସ୍ଥିତିରୁ ଉଦ୍ଧାର ପାଇବା ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଏକ ମାତ୍ର ଉପାୟ ଦିଶିଲା ।

ସେ ଦୀର୍ଘ ନିଶ୍ୱାସ ପକାଇ ପଚାରିଲେ, "ଚମ୍ପା, ଚନ୍ଦ୍ର ଘୋଡ଼ା ଚଢି ଜାଣେ ?"

"ହଁ ।"

"ତେବେ ତୁ ଯା, ତୋର ମଧୁକକାକୁ ଏହିକ୍ଷଣି ଡାକି ଆଣ ।"

ଚମ୍ପା ଯାଇ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମଧୁକରଙ୍କୁ ଡାକି ଆଣିଲା । ବିନୀତା ଓ ମଧୁକର ବହୁକ୍ଷଣ ଧରି ଗୁପ୍ତ ପରାମର୍ଶ କଲେ ।

ବିନୀତା କହିଲେ, "ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଚମ୍ପାକୁ ବହୁ ଦୂରକୁ ପଠାଇବାକୁ ହେବ । ଏପରିକି କଳିଙ୍ଗରେ ରହିବା ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ

ନିଷ୍ପଦ ନୁହଁ, କାରଣ ମହାଶାଲ ଭୀଷଣ କ୍ରୁରକର୍ମୀ । ତାର ଏ ବ୍ୟର୍ଥତାର ପ୍ରତିଶୋଧ ସେ ଚନ୍ଦ୍ର ଉପରେ ନେବ ।”

ମଧୁକର ଚିନ୍ତିତ ହେଲେ । ସେ କିଛି ଉପାୟ ପାଇଲେ ନାହିଁ । କଳିଙ୍ଗ ବାହାରେ ଯିବା ଅର୍ଥ ଭାରତ ବାହାରକୁ ଯିବା । ବନ୍ଧୁ ପେରିପ୍ଲସଙ୍କ କଥା ମଧୁକରଙ୍କର ମନେ ପଡିଲା । ପେରିପ୍ଲସ ସେତେବେଳେ ପାଲୁର ବନ୍ଦରେ ଥିଲେ । ସେ ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପ ଯାତ୍ରା କରିବା କଥା ମଧୁକରଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଅଛନ୍ତି ଏବଂ ମଧୁକରଙ୍କର ଆଗମନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପାଲୁର ବନ୍ଦରରେ ଅପେକ୍ଷା କରି ଅଛନ୍ତି । ବହୁ ଆଲୋଚନା ପରେ ଉଭୟ ମଧୁକର ଓ ବନୀତା ନିଷ୍ପତ୍ତି କଲେ ଯେ ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଚମ୍ପା ମଧ୍ୟ ମଧୁକର ସହିତ ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପ ଯିବେ ।

ମଧୁକର ଚମ୍ପାକୁ ଡ଼ାକି ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଜଣାଇ କହିଲେ, “ମା, ଜେମା ଓ ମୋମତିରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର କଳିଙ୍ଗ ମଧ୍ୟରେ ରହିବା ନିଷ୍ପଦ ନୁହଁ । ମୋର ବନ୍ଧୁ ପେରିପ୍ଲସ କଥା ତୋତେ ଅନେକ ଥର କହିଛି । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଲୁର ପୋତାଶ୍ରୟରେ ଅଛି ଏବଂ ମୁଁ ଗଲେ ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପ ଯାତ୍ରା କରିବ ବୋଲି ମନସ୍ଥ କରିଅଛି । ମୋର ଇଚ୍ଛା ତୁମେମାନେ ଜମ୍ବୁଦ୍ୱୀପ ଯାଇ ସେଠାରେ ସୁଖରେ ବସବାସ କର । ଏଠାରୁ ପାଲୁର ବହୁଦୂର । ରାସ୍ତାରେ ଘନ ଅରଣ୍ୟ । ତୋର ସାହସ ହେଉଛି ତ ମା ?”

ଚମ୍ପା ଉତ୍ସାହର ସହିତ କହିଲା, “ମଧୁକକା, ସେ ସୁନ୍ଦର ଦେଶ କଥା ମୁଁ ତୁମଠାରୁ ଅନେକ ଥର ଶୁଣିଛି । ଚନ୍ଦ୍ର ମୋ ସାଥିରେ ଥିଲେ

ମୁଁ କେଉଁଠାକୁ ହେଲେ ଯିବାକୁ ଭୟ କରିବି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ମା'କୁ ଛାଡି ଯିବି କିପରି ? ତୁମେ ମା'କୁ ମଧ୍ୟ ସାଙ୍ଗରେ ନେବ ତ ?"

ମଧୁକର ହସି କହିଲେ, "ତାହା ହିଁ ହେବ ମା, କିନ୍ତୁ ଚନ୍ଦ୍ର ସମ୍ମତ ହେବ ତ ?"

ଚମ୍ପା ସଲ୍ଲଜ ହୋଇ କହିଲା, "ଚନ୍ଦ୍ର ମୋତେ ଛାଡ଼ି ବଞ୍ଚି ପାରିବ ନାହିଁ ।"

ବନୀତା ଅଭିଭୂତା ଭାବରେ ଚମ୍ପାକୁ ଦେଖୁଥିଲେ । ଚମ୍ପାକୁ କୋଳକୁ ଟାଣି ଆଣି ସେ କହିଲେ, "ତେବେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅ ତୁମେମାନେ । ତୁ ଆଜି ମୋର ଏଇଠି ରହିବୁ । ଆଜି ଶେଷରେ ତୁମେମାନେ ଯାତ୍ରା କରିବ । ମୁଁ ପିତାଙ୍କ ଅଶ୍ୱଶାଳରୁ ଦୁଇଟି ଉତ୍ତମ ଅଶ୍ୱ ଅଣାଇ ରଖିଥିବି । ମଧୁକର ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ତୋର ମା ସହିତ ମଧ୍ୟ ଶେଷରେ ଯାତ୍ରା କରିବ । ମଧୁକର ! ତୁମେ ଶୀଘ୍ର ଯାଅ । ଚମ୍ପାର ମା ଓ ଚନ୍ଦ୍ରକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇ ଯଥା ସମୟରେ ଆସିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅ ।"

ମଧୁକର ବିଦାୟ ନେଲେ । ଉତ୍ତେଜନାର ଆତିଶଯ୍ୟରେ ଚମ୍ପାର ଆଉ ନିଦ୍ରା ହେଲା ନାହିଁ । ସେ ଅବିରତ ଭଗବାନ ତଥାଗତଙ୍କୁ ଡାକିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଅନିଶ୍ଚିତତା ମଧ୍ୟକୁ ସେ ଝାସ ଦେବାକୁ ଯାଉଛି, ଅଜଣା ଭୟରେ ତାର ଛାତି ଥରିବାକୁ ଲାଗିଲା ।

ସମୟ ଆଗତ ହୁଅନ୍ତେ ବନୀତା ଚମ୍ପାକୁ ଡାକି କହିଲେ, "ଚମ୍ପା ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ । ଏଥର ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅ । ଭଗବାନ ତୋର ମଙ୍ଗଳ କରିବେ । ମୋର ଗୋଟାଏ ଉପଦେଶ ମନେ ରଖିବୁ । ଯୁବକ ଯୁବତୀ

ଅବିବାହିତ ଅବସ୍ଥାରେ ଏକାଠି ବେଶିଦିନ ରହିବା ଉଚିତ ନୁହଁ । ପ୍ରଥମେ ଯେଉଁଠି ସୁଯୋଗ ପାଇବ ସେଇଠି ବିବାହ କରିବ ।” ଉଦ୍‌ଗତ ଅଶ୍ରୁରେ ବିନୀତାଙ୍କ କଣ୍ଠରୋଧ ହୋଇ ଆସିଲା । ସେ ଲୁହ ପୋଛି କହିଲେ, “ଏହି ଥଳିରେ କିଛି ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଅଛି, ସାବଧାନରେ ରଖିବୁ । ଆଉ ଏଇ ଥଳିରେ କିଛି ଖାଦ୍ୟ ଅଛି । ଏଇ ଅଙ୍ଗୁରିଟି···ନା ଥାଉ···। ଏ ମୋର ଦେବତାର ।”

ଚମ୍ପା ବିନୀତାଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲା । ଏତେକ୍ଷଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାର ସାହସ ଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସମୟ ଉପସ୍ଥିତ ହୁଅନ୍ତେ ଭୟରେ ତାର ଗୋଡ଼ ଥରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ବିନୀତା ବୁଝିପାରି କହିଲେ, “ତୋର କିଛି ଭୟନାହିଁ । ତୋର ପ୍ରେମ ତୋର ରକ୍ଷା କବଚ, ଯା ।”

ଚମ୍ପା ବିନୀତାଙ୍କୁ ପୁଣିଥରେ ପ୍ରଣାମ କରି ବାହାରିଲା । ବିନୀତା ଦୀପ ହସ୍ତରେ ଚମ୍ପାକୁ ଉଦ୍ୟାନର ପ୍ରବେଶ ମୁଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନେଇ ଗଲେ । ସେଠାରେ ମଧୁକର ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଚମ୍ପାର ମା ସହିତ ଅପେକ୍ଷା କରୁଥିଲେ । ବିନୀତା ସଙ୍କେତ ଦେବା ମାତ୍ରକେ ଜଣେ ଭୃତ୍ୟ ଦୁଇଟି ଅଶ୍ୱ ଆଣି ଚାଲିଗଲା । ଚନ୍ଦ୍ର ଗୋଟିଏ ଘୋଡାରେ ଚଢ଼ି ଚମ୍ପାର ହାତଧରି ଉଠାଇ ନେଲା । ମଧୁକର ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ଘୋଡାରେ ଚମ୍ପାର ମାକୁ ଉଠାଇ ନେଲେ । ବିନୀତାଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ପ୍ରଣାମ କରି ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ରାତ୍ରିର ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧକାରରେ ସେମାନେ ଯେତେବେଳେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହେଲେ ବିନୀତା ଦୀର୍ଘନିଃଶ୍ୱାସ ପକାଇ ଫେରିଲେ ।

× × × ×

ଏହା ପରେ ବହୁ ବାଧା, ବିଘ୍ନ ଓ ବିପଦ ମଧ୍ୟରେ ସେମାନେ କପର୍ ପାଲିର ବନ୍ଦରରେ ପହଞ୍ଚିଲେ, ସେଠାରୁ ପେରିପ୍ଲସ୍‌ଙ୍କ ପୋତରେ

ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଗୃହେଷ୍ଟି କଳିଙ୍ଗ ପୋତ ସହ କପରି କମ୍ବୁଦ୍ୱୀପରେ ପହଞ୍ଚିଲେ କମ୍ବୁଦ୍ୱୀପରେ ସମସ୍ତେ କପରି ବସବାସ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ କାଳକ୍ରମେ ଚମ୍ପାର ନାମାନୁସାରେ କମ୍ବୁଦ୍ୱୀପରେ କପରି ଚମ୍ପା ନଗର ସ୍ଥାପିତ ହେଲା ତାହା ଏ ଆଖ୍ୟାୟିକାର ବିଷୟ ନୁହେଁ ।

\+ \+ \+

ବନୀତା ସେମାନଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେଇ ଲୁହ ପୋଛି ଫେରି ଦେଖିଲେ ଉଦ୍ୟାନରେ ଗୋଟିଏ ବୃକ୍ଷ ତଳର ନିବିଡ ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଛାୟା ମୂର୍ତ୍ତି ବସିଥିବା ଭଳି ଦିଶୁଛି ।

ବନୀତାଙ୍କର ଭୟ ହେଲା । ସେ ଭାବିଲେ ମହାଶାଳ ଉପସ୍ଥିତ । ସେ ଦୀପ ଲିଭାଇ ଅନ୍ୟ ରାସ୍ତାରେ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ।

"ବନୀତା" ! ଛାୟା ମୂର୍ତ୍ତି ଡାକିଲା ।

ବନୀତା କମ୍ପିତ ବକ୍ଷରେ ଠିଆ ହେଲେ । ଏ ସ୍ୱର ତାଙ୍କର ସୁପରିଚିତ । ତାଙ୍କର ହୃଦ୍‌ଯନ୍ତ୍ର ହଠାତ୍ ଯେପରି ଥମକି ଗଲା ।

ଛାୟା ମୂର୍ତ୍ତି ପୁଣି ଡାକିଲା "ବନୀତା"

ସମସ୍ତ ଜୀବନର ରୁଦ୍ଧ ଅଭିମାନ ତାଙ୍କର ପ୍ରବଳ ହୋଇ ଉଠିଲା । ସେ କ୍ଷିପ୍ରଗତିରେ ଅଗ୍ରସର ହେବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଛାୟା ମୂର୍ତ୍ତିଟି ଉଠିଆସି ବନୀତାର ହାତ ଧରିଲା । ବନୀତାଙ୍କ ସମସ୍ତ ଅଭିମାନ ମୁହୂର୍ତ୍ତକେ ମିଳେଇ ଗଲା । ସେ ଅଧୀର ଭାବରେ କାନ୍ଦି ପକାଇଲେ । ଛାୟା ମୂର୍ତ୍ତିଟି କହିଲା, "ପ୍ରିୟେ, ମୋତେ କ୍ଷମା କର, ମୋର ଭ୍ରମ ମୁଁ ବୁଝି ପାରୁଛି ।"

ବନୀତା ଛାୟା ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି କହିଲେ "ପ୍ରିୟତମ !"

ଅନେକକ୍ଷଣ ଘ୍ରଷ୍ଯାମୂର୍ତ୍ତିର ବକ୍ଷରେ ମୁଁହ ଲୁଚାଇ କାନ୍ଦି ବନୀତା ମୁଁହ ଟେକି କହିଲେ, "ପ୍ରିୟତମ ! ଆଜି ମୋର ଶୁଭ ଲଗ୍ନ ଉପସ୍ଥିତ ।" ଏହା କହି ନିଜ ଅଙ୍ଗୁଳିରୁ ସେ ଅଙ୍ଗୁରୀୟଟି ବାହାର କରି ଘ୍ରଷ୍ଯାମୂର୍ତ୍ତିର ଅଙ୍ଗୁଳିରେ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଇ ପ୍ରଣାମ କଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ମହାଶାଲ ମଶାଲ ହସ୍ତରେ ଅଶ୍ୱପୃଷ୍ଠରେ ଚଢ଼ି ପରି ପ୍ରବେଶ କରି ବନୀତା ଓ ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କୁ ଦେଖି ଚମକି ପଡ଼ିଲେ । ଜ୍ୱଳନ୍ତ ଆଖି ଦୁଇଟିରେ ସେ ବନୀତାଙ୍କୁ କିଛିକ୍ଷଣ ଚାହିଁ କହିଲେ, "ବନୀତା, ମୁଁ ସନ୍ଧାନ ପାଇଲି ଚନ୍ଦ୍ର ଏହି ଠାକୁ ଆସିଅଛି । ସେ କେଉଁଠି ଅଛି କୁହ, ମୁଁ......"

ବନୀତା ହସି କହିଲେ "ତାର ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରୟୋଜନ ନାହିଁ ମହାଶାଳ ।"

"ତେବେ, ତୁମର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ତୁମେ ପୂରଣ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛ ?"

"କୌଣସି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ମୁଁ କରି ନାହିଁ ମହାଶାଳ ! ସେ ତୁମର ଭ୍ରମ । ମୋର ଦେବତାଙ୍କୁ ମୁଁ ପାଇଛି । ତୁମେ ଯାଇପାର, ନଚେତ୍......"

ମହାଶାଲ କ୍ରୋଧରେ ଗର୍ଜ୍ଜନ କରି ବନୀତାର ହାତ ଧରି ଉଠାଇ ଘୋଡ଼ା ଉପରେ ବସାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ବନୀତା ନିଜକୁ ମୁକ୍ତ କରି ଦୁଇବାର କରତାଳି ଦେଲେ । ତତ୍‌କ୍ଷଣାତ୍ ପ୍ରାସାଦରକ୍ଷୀମାନେ ଦୌଡ଼ି ଆସିଲେ । ମହାଶାଲ କ୍ଷିପ୍ତ ପ୍ରାୟ ହୋଇ ନିଜର ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଛୁରିକାରେ ନିମେଷକେ ମହାକାଞ୍ଚନ ଓ ବନୀତାଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରି ଅଟ୍ଟହାସ୍ୟ କରି ଉଠିଲେ ।

ପ୍ରାସାଦରକ୍ଷୀମାନେ ମହାଶାଲଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ କଲେ । ସୁଭଦ୍ର ସମସ୍ତ ଶୁଣି ଶୋକରେ ଅଧୀର ହେଲେ । ବନ୍ଦୀତାଙ୍କ ଜନନୀ ଶୋକରେ ମୂର୍ଚ୍ଛିତା ହେଲେ ।

ପରଦିନ ପ୍ରଭାତରେ ମହାଶାଲଙ୍କୁ ବନ୍ଦୀ ଅବସ୍ଥାରେ ନେଇ ସୁଭଦ୍ର ଖାରବେଲଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାତ୍ରା କଲେ । ଖାରବେଲ ସମସ୍ତ ଶୁଣି ମହାଶାଲଙ୍କର ପ୍ରାଣ ଦଣ୍ଡ ଆଜ୍ଞା ଦେଲେ । ଏହାର ଦୁଇଦିନ ପରେ ମହାଶାଲଙ୍କ ମସ୍ତକ ଘାତକର ଖଡ୍ଗରେ ଭୂପତିତ ହେଲା ।

× × +

ସୋମଦତ୍ତ ଓ କାତ୍ୟାୟନୀ ଦୁଇ ପ୍ରିୟ ପୁତ୍ରର ଶୋଚନୀୟ ମୃତ୍ୟୁରେ ମର୍ମାହତ ହୋଇ ପଡିଲେ । କାତ୍ୟାୟନୀ ସେ ସମ୍ବାଦ ପାଇବା ଦିନଠୁ ଶଯ୍ୟାଶାୟିନୀ ହେଲେ ଆଉ ଉଠିଲେ ନାହିଁ । ମହାସାର ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପିତାମାତାଙ୍କର ବହୁ ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷା କଲେ କିନ୍ତୁ ମୃତ୍ୟୁର କବଳରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । କାତ୍ୟାୟନୀ ପ୍ରାଣତ୍ୟାଗ କରିବାର ଦୁଇଦିନ ପରେ ସୋମଦତ୍ତ ମହାସାରଙ୍କ କୋଡ଼ରେ ମସ୍ତକ ରଖି ଶେଷ ବାୟୁ ତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ପରି ପରି ଅନେକ ଗୁଡ଼ିଏ ଶୋକରେ ମହାସାର ଟିକିଏ ଭାଙ୍ଗି ପଡ଼ିଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅଳ୍ପ ଦିନ ପରେ ସେ ପୂର୍ବପରି ନିର୍ବିକାର ଭାବରେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପାଳନ କରି ଚାଲିଲେ ।

ବିନୀତାଙ୍କ ଶବ ବୃନ୍ତଚ୍ୟୁତ ପୁଷ୍ପ ପରି ସେହିଠାରେ କିଛିକ୍ଷଣ ପଡି ରହିବା ପରେ ସୁଭଦ୍ରା ତାକୁ ପ୍ରସାଦକୁ ନେଇଗଲେ ଶେଷ ସତ୍କାର ପାଇଁ ।

ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ଶରୀର ସେହି ଠାରେ ପଡି ରହିଲା । ନିବିଡ଼ ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ ବନାନୀ ନିସ୍ତବ୍ଧ, ନିଶ୍ଚଳ । କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ସେ ନିସ୍ତବ୍ଧତା ଭେଦ କରି କାହାର ଧୀର ପାଦୁକା ଶବ୍ଦ ଶୁଭିଲା । ଗୋଟିଏ ଛାୟାମୂର୍ତ୍ତି ଆସି ମହାକାଞ୍ଚନ ନିକଟରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ କିଛିକ୍ଷଣ ନିରୀକ୍ଷଣ କରିବା ପରେ ଶବ ପରୀକ୍ଷା କରି କମଣ୍ଡଳରୁ ପାଣି ଆଣି ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ଉପରେ ସିଞ୍ଚନ କରିବା ପରେ ପୁଣି ଅନ୍ଧକାରରେ ମିଳାଇ ଗଲା । ଏହାର କିଛିକ୍ଷଣ ପରେ ପୁଣି ସେହି ଛାୟାମୂର୍ତ୍ତି ମହାକାଞ୍ଚନଙ୍କ ନିକଟକୁ ଫେରି ଆସିଲା ଏବଂ କେତେ ଗୁଡିଏ ପତ୍ରରୁ ରସ ନିଷ୍କାସନ

କରି ମହାକାଅଁନଙ୍କ କ୍ଷତରେ ଲଗାଇ ଦେଲା ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେ ଗୁଡିଏ ପତ୍ର ମହାକାଅଁନଙ୍କ ନାସିକା ନିକଟରେ ଧରି ବସି ରହିଲା ।

ଏହାର ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ମହାକାଅଁନ ଧୀରେ ଧୀରେ ନିଶ୍ୱାସ ନେବାକୁ ଲାଗିଲେ ଏବଂ ଆଖି ଖୋଲି ଚାରି ଆଡକୁ ଚାହିଁଲେ । ସୂଚୀଭେଦ୍ୟ ଅନ୍ଧକାରରେ ସେ କାହାକୁ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଲେ ନାହିଁ । କିମ୍ବା କେଉଁଠି ସେ କାହାଁକ ଅଛନ୍ତି କିଛି ବୁଝି ପାରିଲେ ନାହିଁ । କେବଳ କ୍ଷୀଣ କଣ୍ଠରେ ସେ ପଚାରିଲେ, ମୁଁ କେଉଁଠି ?

ଛାୟାମୂର୍ତ୍ତି ତାହାଙ୍କୁ ଧୀରେ ଉତ୍ତୋଳନ କରି ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲେ । ପଥରେ ମହାକାଅଁନ ପୁଣି ନିଜର ଜ୍ଞାନ ହରାଇଲେ ।

ପରଦିନ ପ୍ରଭାତରେ ମହାକାଅଁନ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ସୁସ୍ଥ ବୋଧ କରି ଯେତେବେଳେ ଚାହିଁଲେ ଦେଖିଲେ ସେ ଘନ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ପର୍ଣ୍ଣ କୁଟୀରରେ ସୁପ୍ତ । ଗାତ୍ରୋତ୍ଥାନ କରି ସେ ପଛକୁ ଚାହିଁ ଦେଖିଲେ ଚାର୍ବାକ ତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ସ୍ମିତ ହାସ୍ୟ କରୁ ଅଛନ୍ତି ।

ମହାକାଅଁନ ବିସ୍ମୟରେ କିଛିକ୍ଷଣ ନିର୍ବାକ ଭାବରେ ଚାହିଁ ରହି ଚାର୍ବାକଙ୍କ ପାଦଧରି ଅଧୀର ଭାବରେ କ୍ରନ୍ଦନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଚାର୍ବାକ ସ୍ମିତହାସ୍ୟ କରି କହିଲେ, ବନ୍ଧୁ ! କୌଣସି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଧୀର ହେବା ଉଚିତ ନୁହଁ, ଅଧୀରତା ବୁଦ୍ଧି ନାଶକ । ତୁମ୍ଭର ଅନୁତାପ କରିବାର ମଧ୍ୟ କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ଯାହା ତୁମ୍ଭେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମନେ କରିଥିଲ ତାହା କରିଥିଲ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯଦି ତୁମ୍ଭର

ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ଯେପରି ଉଚିତ ମନେ କର ସେହିପରି କରିବ । ନିଜର ଅହମିକା ସହିତ କର୍ତ୍ତବ୍ୟବୋଧ ଜଡ଼ିତ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟ ସଫଳ କାମ ହେଲେ ଗର୍ବିତ ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରେ ଏବଂ ବିଫଳ ହେଲେ ଅନୁତାପ ଓ ଦୁଃଖଭୋଗ କରେ । ବିଫଳତା ପାଇଁ ତୁମ୍ଭେ ପରିତାପ କରନା, ତୁମ୍ଭର ପ୍ରେମ ବ୍ୟାପ୍ତ ହେଉ । ସୃଷ୍ଟିର ରହସ୍ୟଭେଦ କରିବାରେ ତାହା ବନ୍ଧନମୁକ୍ତ ହେଉ ।

ମହାକାଞ୍ଚନ ଅଧୀର ଭାବରେ କହିଲେ, ଗୁରୁଦେବ···

—ବନ୍ଧୁ, ମୋତେ ଆଉ ଯାହା ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କର ମୋର ଆପତ୍ତି ନାହିଁ, କିନ୍ତୁ 'ଗୁରୁଦେବ' ବୋଲି କୁହନା । ମୋତେ ବନ୍ଧୁ ବୋଲି କହିପାର ।

—ନାଁ । ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ମତ ପ୍ରଚାର କରିବି ଏକ ମହାନ୍ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଠିତ ହେବ ଆପଣଙ୍କ ମତ ପ୍ରଚାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ···ମୁଁ···

ଗୌତମ ହତାଶ ଭାବରେ ବାଧାଦେଇ କହିଲେ, ବନ୍ଧୁ ! ଏହାଠୁ ବଳି ମୂର୍ଖତା ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ବରଂ ସମାଜର ଅର୍ଥନୈତିକ ଉନ୍ନତି ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟୋନ୍ନତି ଆଦି ଦିଗରେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ାଯିବା ଉଚିତ । ସେ ଦିଗରେ ରାଜାନୁଶାସନ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ଏକ ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ସମସ୍ତ ଅଧିକାର ଦେବା ମଧ୍ୟ ଅନୁଚିତ ହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ ଭାବେ । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ବିଷୟ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ଚିନ୍ତା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ, ସେ ବିଷୟରେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଗଢ଼ିବାର ଫଳ ହେବ ଏକ ଆବଦ୍ଧ ପୁଷ୍କରଣୀ । ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ହୋଇ ଉଠିବ ଦୂଷିତ, ସେଥିରେ

ଯେ ଅବଗାହନ କରିବେ ସେ ପୀଡିତ ହେବେ । ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ବନ୍ଧୁ, ଗୁରୁଦେବ ନୁହେଁ··

ଉତ୍ତମ । ତେବେ ବନ୍ଧୁ ! ପ୍ରଥମେ କୁହ ତୁମ୍ଭେ ଜୀବିତ ହେଲ କିପରି ? ତୁମ୍ଭେ କଅଣ ପଲ୍ଲିପୀଠଙ୍କ ଦଣ୍ଡରେ ଦଣ୍ଡିତ ହୋଇନାହଁ ?

ନା । ତୁମ୍ଭର ଆଦେଶ ଲଙ୍ଘନ କରି ସେମାନେ ମୋତେ ପ୍ରହାର କରି ହତଚେତନ ଅବସ୍ଥାରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇଗଲେ । ମୁଁ ଯେତେ ଅନୁରୋଧ କଲି ସେମାନେ ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଭୟ ଦେଖାଇଲି ଯେ ଆଜ୍ଞା ଲଙ୍ଘନ କରିବା କଥା ମୁଁ ଜଣାଇ ଦେବି, ସେମାନେ ମୋତେ ପ୍ରହାର କରି ହତଚେତନ କରାଇଲେ ଏବଂ ପରେ ମୋତେ ବହନ କରି ଅନ୍ୟ ଏକ ଦେଶର ଅରଣ୍ୟରେ ରଖି ଦେଇଗଲେ ।

କିନ୍ତୁ ସେ କଥା ଥାଉ । ଭବିଷ୍ୟତର କାର୍ଯ୍ୟ ପନ୍ଥା ବର୍ତ୍ତମାନ ନିରୂପଣ କରାଯାଉ । ତୁମ୍ଭର ଅଭିମତ କଅଣ ବନ୍ଧୁ ? ପ୍ରଥମେ କେତେ ଗୁଡିଏ ମୌଳିକ ପ୍ରଶ୍ନ ବାଛି ନିଆଯାଉ ଯଥା:—

ପ୍ରଥମ ପ୍ରଶ୍ନ ହେଉଚି ଚରାଚର କେଉଁ ଶକ୍ତି ବା କେଉଁ ନିୟମ ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟ । ଅଥବା, ଧରି ନିଆଯାଇ ପାରେ ଯେ ଚରାଚର ଗୋଟିଏ ଶକ୍ତି ବା ନିୟମ ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟ ।

କାହିଁକି ? ମହାକାଞ୍ଚନ ପଚାରିଲେ ।

ଚାର୍ବାକ ମୁଗ୍ଧ ଭାବରେ କିଛିକ୍ଷଣ ମହାକାଞ୍ଚନ ଆଡ଼େ ଚାହିଁ ରହି କହିଲେ, ବନ୍ଧୁ, ଚମତ୍କାର । ମୁଁ ପ୍ରଥମ ଥର ତୁମ୍ଭର ଏପରି ମୌଳିକ

ପ୍ରଶ୍ନ ପରୀରବାର ଶୁଣିଲ । ତୁମ୍ଭର ସମସ୍ତ ସଂସ୍କାର ଦୂର ହୋଇ ଯାଇଛି । ଏଥର ତୁମ୍ଭେ ନିର୍ଭୟରେ ଜ୍ଞାନାଲୋକ ପାଇବା ପାଇଁ ଅଗ୍ରସର ହୁଅ । ତୁମ୍ଭର ସଫଳତା ସୁନିଶ୍ଚିତ । ତୁମ୍ଭର ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ମୁଁ ଏହିପରି ଦେଉଛି । ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ଦୁଇଟି ବିଭିନ୍ନ ଦିଗରେ ବିକାଶ ଲାଭ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିର ନିୟମ ଗୋଟିଏ ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବ ?

—ହଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ, ମନୁଷ୍ୟ ଓ ପଶୁ ସୃଷ୍ଟି ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ନିୟମ ସ୍ୱୀକାର କରିବ ?

—ହଁ ।

—ଏହିପରି ଜୀବ ଓ ଜଡ଼ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ନିୟମ ଅଛି ?

—ନିଶ୍ଚୟ ।

—ଏହିପରି ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱରେ ଗୋଟିଏ ନିୟମ ନିଶ୍ଚୟ ଅଛି ଯାହାଦ୍ୱାରା ଗ୍ରହ, ଉପଗ୍ରହ, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ଚନ୍ଦ୍ର, ତାରା ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଜୀବାଣୁ, ଜଡ଼ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୃଷ୍ଟି ।

—ତାପରେ ?

—ବର୍ତ୍ତମାନ ଦେଖା ଯାଉ, ଏହି ନିୟମ ଦ୍ୱାରା ବା ଶକ୍ତିଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟ ସୃଷ୍ଟି ହେବାପରେ, ତାହାର ନିଜର ଇଚ୍ଛା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଛି ନା ତାର ପ୍ରତ୍ୟେକ କର୍ମ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭାବନା, ଯେତେ ସାମାନ୍ୟ ହେଉନା କାହିଁକି, ସବୁ ସେହି ଶକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଚାଳିତ । ଯଦି ଦ୍ୱିତୀୟଟି ସତ୍ୟ ହୁଏ ତେବେ ମନୁଷ୍ୟର ବିକାଶ ପାଇଁ ମନୁଷ୍ୟର ଆଉ କୌଣସି ଦାୟିତ୍ୱ

ଥାଇ ନ ପାରେ, କାରଣ ସେହି ଅଦୃଶ୍ୟ ଶକ୍ତିଧି ମନୁଷ୍ୟକୁ କେଉଁ ଅଜଣା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ସାଧନ ଦଗରେ ଗ୍ଳାଳିତ କରୁଛୁ । ସେ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଅଣ ଆମେ ଜାଣି ପାରୁନୁ ନାହିଁ, ଯଦି ସେହି ଅଦୃଶ୍ୟ ଶକ୍ତିର ଜଣାଇବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନଥାଏ । ଅତଏବ ଦ୍ୱିତୀୟଟି ସତ୍ୟ ହେଲେ ଦୁର୍ଭାବନାର କାରଣ ନାହିଁ, ପୃଥିବୀରେ ଯେତେ ଯୁଦ୍ଧ ଯେତେ ରକ୍ତ-ପାତ, ଯେତେ ହିଂସା ଥାଉ ନା କାହିଁକି । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଥମଟି ସତ୍ୟ ହେଲେ ନିଜର ବିକାଶ ପାଇଁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟିତ୍ୱ ନିଜ ଉପରେ । ଯଦି ନିଜ ଉପରେ ଏ ଦାୟିତ୍ୱ ରହିଲା, ତେବେ ଆମକୁ ଜୀବନର ଚରମ ବିକାଶ କଅଣ ହେବା ଉଚିତ ତାହା ଆଦୌ ସ୍ଥିର କରିବାକୁ ହେବ । ତାପରେ ଆମର ମୌଳିକ ସ୍ୱଭାବ, ଅଂବେଷ୍ଟିଣୀ ଆଦି ଦୃଷ୍ଟେ ସେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ଆମେ କିପରି ଉପସ୍ଥିତ ହେବୁ ତାହାର କାର୍ଯ୍ୟପନ୍ଥା ନିରୂପଣ କରିବାକୁ ହେବ । ଯଦି ଶାସନ ଏଥିପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ହୁଏ, ତେବେ ସେ ଶାସନ କିପରି ହେବା ଉଚିତ ତାହା ସ୍ଥିରୀକୃତ ହେବା ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ । ଆମର ଅର୍ଥନୈତିକ ଯୋଜନା, ଶିକ୍ଷା ଯୋଜନା, କୃଷି ଯୋଜନା, ଦଣ୍ଡନୀତି ଆଦି ସବୁ ଯେପରି ସେହି ଲକ୍ଷ୍ୟମୁଖୀ ହୁଏ ତାହା ମଧ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ହେବ କାରଣ ତା' ନହେଲେ ଆମର ନୀତି ସବୁ ପରସ୍ପର ବିରୋଧୀ ହୋଇ ଯାଇ ପାରେ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଯଦି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉନ୍ନତି ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୁଏ ତେବେ ଆମର ଅର୍ଥନୀତି ଏପରି ହେବା ଉଚିତ ଯେପରି ବୈଷୟିକ ବିଷୟ ସବୁ ବାଧା ନ ଜନ୍ମାଏ । ହୁଏତ ଏପରି ନିୟମ ହେବା ଉଚିତ ଯେ ମନୁଷ୍ୟର ନିଜସ୍ୱ ଧନ ସଂପତ୍ତି କିଛି ରହିବ ନାହିଁ । ମୋର ମନେ ହୁଏ ମନୁଷ୍ୟ ବୋଧହୁଏ ସେହି ଆଡ଼କୁ ଗତି କରୁଛି । ସେ ଯାହା ହେଉ, ଶାସନ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ଏହିପରି କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ମୌଳିକ ପ୍ରଶ୍ନର ସମାଧାନ ଆବଶ୍ୟକ ।

ମହାକାଞ୍ଚନ କିଛିକ୍ଷଣ ନୀରବ ରହି ପ୍ରଶ୍ନ କଲେ, ବନ୍ଧୁ ! ଆଉ ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶ୍ନ ମୋମନକୁ ଆସୁଛି । ମନୁଷ୍ୟର ବିକାଶ ସମାଜ ବା ଗୋଷ୍ଠୀ, ଦେଶ ବା ଜାତି ମାଧ୍ୟମରେ ହେବା ବିଧେୟ ନା ଏ ସବୁର ବିଲୋପ କରି ବ୍ୟକ୍ତି ମାଧ୍ୟମରେ ହେବା ଉଚିତ ?

ଗୁର୍ବାକ ପୁଣି କିଛିକ୍ଷଣ ମୁଗ୍ଧ ଭାବରେ ଚାହିଁ ରହି କହିଲେ, ବନ୍ଧୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜଟିଳ ଏବଂ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୌଳିକ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଲେ । ହୁଏତ ଏ ପ୍ରଶ୍ନର ସମାଧାନ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଛି ଭବିଷ୍ୟତର ଶାନ୍ତି ଓ ସୁଖ । ଏ ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ହେବ ।

ଏହିପରି କଥାବାର୍ତ୍ତା ହେଉ ହେଉ ଦୁଇବନ୍ଧୁ ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ଘନ ଅରଣ୍ୟରେ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇଗଲେ ।

ପୂର୍ବ ଦିଗ୍ ବଳୟ ରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ସେତେବେଳେ ଉଇଁ ଆସୁଥାଏ ।

ସମାପ୍ତ

ଜୟପୁର ବିକାଶ ପ୍ରେସ୍‌ରେ ଶ୍ରୀ ମନ୍ମଥ ପାଣିଗ୍ରାହୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମୁଦ୍ରିତ

ବି କା ଶ ପ୍ର ତି ଷ୍ଠା ନ ର

ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅମୂଲ୍ୟ ଅବଦାନ !

ବେଦ ମନୁଷ୍ୟ କୃତ କି ?

ପ୍ରଣେତା

ଶ୍ରୀ ପ୍ରିୟବ୍ରତ ଦାଶ

ଏ କଥା ସତ ଯେ, ମାନବ ଗୋଷ୍ଠୀର ଅତି ପୁରାତନ ଓ ଉପାଦେୟ ଶାସ୍ତ୍ର, ବେଦ ବିଷୟରେ ସମସ୍ତ ତଥ୍ୟ ଆଜି ବି ଅପ୍ରକାଶିତ ।

ବେଦ କଣ, ଯେଉଁମାନେ ଜାଣନ୍ତି—ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ଲୋକ ବେଦ ସମ୍ପର୍କରେ ସଠିକ ମତ ପୋଷଣ କରି ନଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ପୃଥିବୀର ଏହି ଅମୂଲ୍ୟ ଗ୍ରନ୍ଥ ବେଦ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବିଭିନ୍ନ ବିଶ୍ୱ-ବିଖ୍ୟାତ ଦାର୍ଶନିକ ଓ ବୈଜ୍ଞାନିକମାନଙ୍କ ମତ ଉଦ୍ଧାର କରି ଲେଖକ ଏଥିରେ ବହୁ ଗବେଷଣା ପୂର୍ଣ୍ଣ ତଥ୍ୟ ଉପସ୍ଥାପିତ କରି ଅଛନ୍ତି ।

ମୋଟ ଉପରେ ଧର୍ମ ଦର୍ଶନ ତଥା ବେଦ ବେଦାନ୍ତ ସଂକ୍ରାନ୍ତରେ ଏ ବହିଟିରେ ଯେଉଁ ସବୁ ବୈଜ୍ଞାନିକ ତଥ୍ୟ ଓ ବିଚାର ପରିବେଷଣ କରାଯାଇଛି, ତାହା ଯେ ସାଧାରଣ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଅନେକ ଅନାବିଷ୍କୃତ ନୂତନ ତଥ୍ୟ ଯୋଗାଇ ଦେଇ ପାରିବ, ଏଥିରେ ସଂଦେହ ନାହିଁ ।

ଜ୍ଞାନପିପାସୁ ପାଠକ ସାଧାରଣଙ୍କ ପକ୍ଷେ ସହଜରେ ବହୁ ଶ୍ରମ-ଲବ୍ଧ ମହତ ବିଚାରଗୁଡ଼ିକର ସନ୍ଧାନ ନେବା ପାଇଁ ଏ ପୁସ୍ତକଟି ପ୍ରକୃତରେ ଏକ ଅମୂଲ୍ୟ ଅବଦାନ ।

ବିକାଶ ପ୍ରତିଷ୍ଠାନ, ଜୟପୁର (କୋରାପୁଟ)